

პირუსი სიბიჟის ეპოქაში

ფრენსის ფუკუიამა | ბერნარ პერი-დევი

The AMERICAN INTEREST

ამერიკული ინტერესი - საქართველო N6 | იანვარი/თებერვალი 2021

კლავმოკრაზია და კორუფცია

კუსული ფული და დასავლეთის
ოკეანი სბანდარები

ფრენკ ვოგნი

ფინანსური საილუმოების
ლაბორატორიები

ბრანს ტაბი

კორუფციის ფინანსური
ინფრასტრუქტურა

იაკოვ ფიბინი

ჯგუფურად აზროვნების
ზიკანია
ქოზეუ ქოფი

პასუხი პრეზიდენტ
კუზინს
ფილიპ ზედიკოვი

გლობალური ჯანდაცვის
ხუთი პრიორიტეტი
ბარკ დევი

სარჩევი

ამერიკული ინტერესი | ქართული გამოცემა №6 იანვარი/თებერვალი 2021

„ამერიკული ინტერესის“ საუბრები

- 4 ვირუსი სიგიჟის ეპოქაში ფრენსის ფუკუიამა და ბერნარ-ანრი ლევი
„ამერიკული ინტერესის“ დამფუძნებელი ფრენსის ფუკუიამა და ფილოსოფოსი ბერნარ-ანრი ლევი პანდემიას, დასავლეთის დემოკრატიების სირთულეებს და დღევანდელი სხვა მნიშვნელოვან თემებს განიხილავენ.

კლავტოკრატია და კორუფცია

- 8 კორუფციის ფინანსური ინფრასტრუქტურა იაკობ ფეიგინი
ფისკალურ ოპტიმიზაციასა და კორუფციას შორის პარალელუბის სიმრავლე შემთხვევითი არაა. მიზნის მისაღწევად ისინი ერთი და იგივე მექანიზმებს იყენებენ.
- 11 კლავტოკრატის ჰიდრა კეიზი მიშელი
შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ მსოფლიო, რომელშიც მთავარი მამოძრავებელი ძალა სიხარბე არ არის? თუ ლიბერალური დემოკრატიის გადარჩენა გვსურს, უნდა შევეცადოთ მაინც.
- 13 ფინანსური საიდუმლოების ლაბორატორიები ბრაის ტატლი
შეერთებულ შტატებში მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან „შავი ფული“ ყოველდღიურად მიედინება. ამ ნაკადის გადაკეტვა ამერიკელ ხალხს ნებისმიერ დროს შეუძლია.
- 17 რუსული ფული და დასავლეთის ორმაგი სტანდარტები ფრენკ ვოგლი

ცვლილებები მსოფლიო წესრიგში

- 20 ნათლის ომები ბარაკ მ. სინერი
დონ ვიტო კორლეონე, დონ ლიჩიო ლუკეზი, ჰაიმან როთი და მომავალი საერთაშორისო გადაჯგუფება.
- 25 გლობალური ჯანდაცვის ხუთი პრიორიტეტი აშშ-ს ახალი პრეზიდენტისთვის მარკ პ. ლეიგანი
გლობალური ჯანდაცვა ამერიკის მთავრობისთვის არსებითია, ისევე, როგორც ამერიკის მთავრობა გლობალური ჯანდაცვისთვის. გთავაზობთ ამ სფეროს პოლიტიკის ხუთ პრიორიტეტს, განკუთვნილს აშშ-ს ახალი პრეზიდენტისთვის.
- 29 ვლადიმირ პუტინი „მოქალაქე არას“ წინააღმდეგ კონსტანტინ ეგერტი
პუტინს გაყალბებულმა პლემბისციტმა რუსეთის კონტროლის შესაძლებლობა კი გაუხანგრძლივა, მაგრამ ზედაპირის ქვეშ ბზარები ფართოდ და უკმაყოფილებაც სულ უფრო იზრდება.
- 31 განახლებული ტრანსატლანტიკში თუ პოსტ-ამერიკული ევროპა? ენდრიუ მიჭტა
ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების სირთულეებში დამნაშავე მხოლოდ ტრამპი არ არის. ამერიკელებთან ურთიერთობაზე გადამწყვეტი გავლენა ევროპელი ლიდერების გაკეთებულ არჩევანს ექნება.

პოლიტიკური რეფორმა

- 34 არსებობს თუ არა დემოკრატიული წარმატების რეცეპტი? დალიბორ როჰაჩი
ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, პოსტკომუნისტურ გარდამავალ პერიოდში, რეფორმების მხრივ უფრო დიდ წარმატებას იმ ქვეყნებმა მიაღწიეს, რომლებმაც სრულად განვიტეს კავშირი წარსულთან.
- 36 ჯგუფურად ამბოვნების ტირანია ჯოზეფ ჯოფი
„ფხიზელი ახალი სამყაროს“ გასაგებად წაიკითხეთ, რას წერდა ტოკვილი ამერიკის შესახებ 200 წლის წინ (ნურც კომიქსის პოგოსა და ჯორჯ ორუელს დაივნიყვით)
- 38 დემოკრატია პესიმიზმის წინააღმდეგ დევიდ მიუერი
დევიდ სტესევიჯის „დემოკრატიის ახალი ისტორია“ ამტკიცებს, რომ დემოკრატია არც დასავლეთის გამოგონილია და არც ისეთი მყიფეა, როგორც დღევანდელი ცინიკოსები ფიქრობენ.

საზოგადოება, ნიგნები და კულტურა

- 40 აპოკალიფსი დღეს? მაიკლ მ. როზენი
გონივრული პოლიტიკა მუდმივ ბალანსს გულისხმობს. გამონაკლისი არც გარემოს დაცვის პოლიტიკა უნდა იყოს.
- 43 ვის შესწევს ძალა? მარკ პ. ლეიგანი
მეთუ კრონიგის ახალი წიგნი დამაჯერებლად გვისაბუთებს, რომ დემოკრატიებს, ავტოკრატიებთან შედარებით, ცხადი სტრატეგიული უპირატესობები გააჩნია.
- 45 როგორ უნდა ვიცხოვროთ? მორტენ შიი იენსენი
სწორედ ესაა შეკითხვა, კირკეგორს რომ არ ასვენებდა – დიდ მოაზროვნეთაგან ალბათ პირველს, ვინც თანამედროვე სამყარო გაიაზრა. ფილოსოფოსის ორიგინალურ ბიოგრაფიაში კლერ კარლაილი ხელახლა სვამს ამ შეკითხვას.
- 47 პასუხი პრეზიდენტ პუტინს ფილიპ დ. ზელიკოვი
ევროპარლამენტი და პრეზიდენტი პუტინი მეორე მსოფლიო ომის გაკვეთილებს ამახინჯებენ, მაგრამ მათი დებულებები ნათელს ჰფენს შეკითხვებს მსოფლიო წესრიგის მომავალზე 2020-იან წლებში.

წერილი რედაქციისგან

მოუხედავად ვაქცინაციის გლობალური კამპანიის დაწყებისა, კოვიდ-19-ის პანდემიის დასასრულზე საუბარი ჯერ ნაადრევია. ვაქცინაციის რაოდენობამ და ტემპმა კიდევ ერთხელ გამოკვეთა ქვეყნების მართვის სისტემებს, მთავრობებსა და რესურსებს შორის არსებული განსხვავებები. დანიანურდენ როგორც ევროპის, ისე ახლო აღმოსავლეთისა და აზიის ქვეყნები, მათ შორის დიდი ბრიტანეთი, ისრაელი, გაერთიანებული საემიროები. შედარებით ნელ, თუმცა სტაბილურ ტემპს ინარჩუნებს ევროკავშირი. საქართველოში ვაქცინაცია ჯერ არც დაწყებულა. კვლავ ბუნდოვანია ხელმისაწვდომი ვაქცინების რაოდენობა და მათი მონოდების დროც. ვაქცინაცია ქვეყნის პანდემიის მარნუხებიდან დახსნის დღეს არსებული ერთადერთი საშუალებაა, ამ პროცესის შეფერხება კიდევ უფრო დაამძიმებს იმ ზიანს, რომელიც საქართველომ კორონავირუსის კრიზისის გამო მიიღო.

ჩვენი ჟურნალის 2021 წლის პირველ ნომერს ფრენსის ფუკუიამასა და ფრანგი ფილოსოფოსის, ბერნარ-ანრი ლევის, საუბრით ვიწყებთ. ბერნარ-ანრი ლევი მისი ახალი წიგნის შესახებ მოგვითხრობს, რომელშიც ის პანდემიის მრავალნახნაგოვან გავლენაზე საუბრობს. პროფესორი ფუკუიამა და ლევი საკითხების ფართო სპექტრს მიმოიხილავენ.

სახელმწიფოს მიტაცება სისტემური პოლიტიკური კორუფციის ისეთი ფორმაა, რომელშიც კერძო ინტერესები მნიშვნელოვან, ზოგ შემთხვევაში კი გადამწყვეტ გავლენას ახდენენ სახელმწიფოს მიერ გადაწყვეტილებების მიღების პროცესზე. ითვლება, რომ ეს ტერმინი პირველად „მსოფლიო ბანკმა“ 2000 წელს, შუა აზიის ზოგიერთი ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობის აღწერისთვის გამოიყენა. ვითარება პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებისთვის ბანალური იყო: კორუპციულ ჩინოვნიკებს ინტერესთა ჯგუფები მათთვის სასურველი გადაწყვეტილებების მისაღებად იყენებდნენ. ამ ინტერესთა ჯგუფებსა და ინდივიდებს შემდგომში ოლიგარქებს შეარქმევენ.

სამწუხაროდ, დღეს ამ ტერმინის გამოყენებას საქართველოს მიმართაც ხშირად შეხვდებით. საერთაშორისო ორგანიზაციები სახელმწიფო ინსტიტუტების არაფორმალურ კონტროლზე, სამართალდამცავი უწყებების პოლიტიზებაზე, სასამართლოს პოლიტიკური რეპრესიების იარაღად ქცევაზე და სახელმწიფოს მიტაცების სხვა საგანგაშო ნიშნებზე საუბრობენ. კორუფციის პრობლემატიკაზე მომუშავე ორგანიზაციებმა და გამომძიებელმა ჟურნალისტებმა გამოაშკარავეს სავარაუდო კორუფციის არაერთი ფაქტი, რომელიც პანდემიასთან დაკავშირებულ შესყიდვებს უკავშირდებოდა.

საქართველოში მიმდინარე პროცესების გათვალისწინებით, ჟურნალის ერთ-ერთ ძირითად თემად კლემენტარატი და კორუფცია ჩავიფიქრეთ. გადაწყვიტეთ, უკეთ გაგაცნოთ ის ინფრასტრუქტურა და ინსტრუმენტები, რომლებსაც კლემენტარატი და კორუფციული გარიგებებით გამდიდრებული ინდივიდები მათი შემოსავლის „გათეთრებისა“ და ინვესტირებისთვის იყენებენ. „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ ერთ-ერთი დამფუძნებელი ფრენკ ვოგლი ქეთრინ ბელტონის წიგნზე დაყრდნობით პუტინის კლემენტარატიულ სისტემაზე და რუსული „შავი ფულიადმი“ დასავლეთის ორმაგ სტანდარტებზე გვესაუბრება. „ბერგრუნის ინსტიტუტის“ ექსპერტი იაკობ ფეიგინი კორუფციის თანამედროვე ფინანსური ინფრასტრუქტურის დეტალებში გაგარკვევთ. ნიუ-იორკელი გამომძიებელი ჟურნალისტი კეიზი მიშელი კლემენტარატიის ამერიკულ თავისებურებებს განიხილავს. ბრაის ტატლი კი იმ მნიშვნელოვან როლზე საუბრობს, რომელსაც ამერიკის ზოგიერთი შტატი კორუფციის გლობალური სისტემის ფუნქციონირებაში თამაშობს.

ცივი ომის დასრულების შემდეგ ჩამოყალიბებულ მსოფლიო წესრიგში მნიშვნელოვანი ცვლილებების ციკლი კორონავირუსის პანდემიამდე დიდი ხნით ადრე დაიწყო. ამ ნომერში ამ ცვლილებების ნაწილს შევეხებით. მკვლევარი ბარაკ სინერი თანამედროვე საერთაშორისო წესრიგს იტალიური მაფიის ოჯახების ანალოგიის გამოყენებით განიხილავს. შეერთებული შტატების ყოფილი დესპანი მარკ ლეიგანი ამერიკის ახლადარჩეულ პრეზიდენტს გლობალურ ჯანდაცვაში ამერიკის წამყვანი როლის აღდგენისთვის საჭირო ხუთ რეკომენდაციას აძლევს. რუსი მკვლევარი კონსტანტინ ეგერტი პუტინის მიერ ჩატარებული პლენისციტის შემდეგ რუსეთში შექმნილი ვითარების შეფასებას გვთავაზობს. ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობებში დაგროვილ პრობლემებს აფასებს ჯორჯ მარშალის ევროპული სამეცნიერო ცენტრის დეკანი ენდრიუ მიჰტა. მისი ანალიზის საგანი ევროპელებსა და ამერიკელებს შორის საბჭოთა კავშირის დაცემის შემდეგ გახშირებული უთანხმოებები, ამ უთანხმოებების ნამდვილი მიზეზები და მათი გადაწყვეტის გზებია.

როგორც ყველა ცვლილება, ამჟამად მიმდინარე მოვლენებიც რეფორმების გატარების საჭიროებას ქმნის. დალიბორ როჰაჩის, ჯოზეფ ჯოფის და დევიდ მიუერის სტატიებში გაეცნობით თანამედროვე მსოფლიოში დემოკრატიის გადარჩენისა და გაძლიერებისთვის გადასადგმელ ნაბიჯებს, დღევანდელი პრობლემების გასაგებად საჭირო ისტორიულ მაგალითებს და შეცდომების გამეორების თავიდან ასაცილებლად საჭირო რეკომენდაციებს.

კულტურის ნაწილში ტრადიციულად იმ ახალ წიგნებს გაგაცნობთ, რომლებმაც კრიტიკოსებისა და მკითხველების ყურადღება მიიპყრეს და ჩვენთვის საინტერესო თემებს ეხებიან. ამჯერად ეს გარემოს დაცვა, დემოკრატიული და ავტორიტარული სისტემების შედარებითი ანალიზი და სიორენ კირკეგორის ცხოვრება და ფილოსოფიაა. აქვე გაეცნობით ისტორიკოსის, ვირჯინიის უნივერსიტეტის პროფესორის, ფილიპ ზელიკოვის, პუტინის რუსეთში გაძლიერებული ისტორიული რევიზიონიზმის კრიტიკულ ანალიზს. 📖

ალანსრულაული საბჭო
ფრენსის ფუკუიამა, თავმჯდომარე
ჩარლზ დევიდსონი, გამომცემელი და CEO
ჯოზეფ იოფი
ჯეფრი ბაფინი

ჯეფრი ბაფინი, მთავარი რედაქტორი
ალან ბარონი, დამატარებელი რედაქტორი
დამირ მარსიჩი, აღმასრულებელი რედაქტორი
დენიელ კანელი, უფროსი რედაქტორი
შონ კილი, ასოცირებული რედაქტორი
დენიელ დეპარდონი, ასოცირებული გამომცემელი
რიჩარდ ალდუსი, „ამერიკული ინტერესის“
შოდეკატის წამყვანი
არ. ჯეი მიხილი უმცროსი, ილუსტრატორი

THE AMERICAN INTEREST — საპარტიკლო
ნიკო ვებნიკი გამომცემელი
ზაზა შენგელია აღმასრულებელი რედაქტორი
ნიკოლოზ ბაბრაშინი დიზაინერი

სარედაქციო საბჭო
ენ ააულაუმი, ელიოტ კოინი, ტაილარ კოუნი,
რობერტ ფრანკი, უილიამ ბიგსონი,
მუენ პარისი, ჯონ აიკანაბარი, სტივენ კარსონი,
ბერნარ-ანრი ლევი, საბატიან მალაპი,
მაიკლ მანდელაუმი, რაჯა მოჰანი, ენ პალასიო,
იტაბარ რაბინოვიჩი, ლილია შვიტოვა,
პაირო აიდა, მარიო ვარგას ლიონა, უნგა ჯოსი,
რუთ უაჯვუდი.

კონტრიბუტორი რედაქტორები
რიჩარდ ალდუსი, მარტა ბაილი, დევიდ გლანკინოვიჩი,
ელენ გოჩი, ტარა იზაბელა ბარტონი, ზრინო კინი,
ლარი დამონი, რონალდ ფორმანი,
რიჩარდ თომასონ ფორდი, დენიელ ფრანკი,
უილიამ გულსტონი, ნილს გილმანი, იაკუბ ბრაიბაუმი,
ჯეიმს პინი, იოზეფ იოფი, პენ ჯუდა, ალან კაიპერი,
დევიდ კარმანი, ჯეი მიხილი უმცროსი,
მაიკლ მანდელაუმი, ლორა მენდელი, თომას მალი,
ენდრიუ მიჰტა, კარინა ორლოვა, პიტერ ჰომბარნაძე,
კარლა ენ როზინი, დევიდორ როზი,
ბაბრიელ შენგელია, პიტერ სპარი, ირინ შტაუზარი.

„ამერიკული ინტერესი – საპარტიკლო“
გამოცემა „ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის
ცენტრის“ (EPRC) მიერ.

გამომცემლები მადლობას უხდებიან სტენფორდის
უნივერსიტეტის დემოკრატიის, განვითარების
და კანონის უზენაესობის ცენტრის (CDDRL)
ლიდერთა განვითარების აკადემიის (LAD)
კურსდამთავრებულებს მხარდაჭერისთვის.

©2020 The American Interest – საპარტიკლო
ყველა უფლება დაცულია
ჟურნალში გამოქვეყნებული მასალა წარმოადგენს
The American Interest – საქართველოს საკუთრებას.
აკრძალულია ჟურნალში წარმოდგენილი ნებისმიერი
მასალის რედაქციის წერილობითი ნებართვის გარეშე
გამოყენება.
ISSN 2667-9329

ფოტო: ერიკ რაჯარამი

ამერიკული ინტერესის საუბრები

ვირუსი სიგიჟის ეპოქაში

ფრენსის ფუკუიამა და ბერნარ-ანრი ლევი

„ამერიკული ინტერესის“ დამფუძნებელი ფრენსის ფუკუიამა და ფილოსოფოსი ბერნარ-ანრი ლევი პანდემიას, დასავლეთის დემოკრატიების სირთულეებს და დღევანდელი სხვა მნიშვნელოვან თემებს განიხილავენ.

ფრენსის ფუკუიამა: მოხარული ვარ, რომ მაქვს შესაძლებლობა გავესაუბრო ბერნარ-ანრი ლევის, რომელსაც ბევრი წელია ვიცნობ. ვფიქრობ, მას წარდგენა არ სჭირდება, ის ჩვენი თანამედროვეობის ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი საჯარო ინტელექტუალია, არა მარტო საფრანგეთში ან შეერთებულ შტატებში, არამედ საერთაშორისო ასპარეზზეც. შთაბეჭეტადვი მეცნიერული კარიერის გარდა, ის ბევრი მნიშვნელოვანი წიგნის ავტორიცაა. მისი ბოლო წიგნი, რომელსაც წინ „იმპერია და ხუთი მეფე უძღვოდა“, „ვირუსი სიგიჟის ეპოქაშია“. ბერნარ, მოდი, დავიწყოთ თქვენი წიგნით, შემდეგ კი სხვა საკითხებზე გადავიდეთ.

ბერნარ-ანრი ლევი: მადლობა ფრენსის, ნება მომეცით მეც დავადასტურო, რომ ჩემთვისაც დიდი პატივია თქვენთან საუბარი. წიგნის რამდენიმე წინადადებით აღწერა გამიჭირდება. მახსენდება მე-19 საუკუნის ბოლოს მოღვაწე გერმანელი ექიმის, რუდოლფ ვირხოვის, გამონათქვამი, რომლის თანახმად პანდემია სამედიცინო ასპექტების მქონე სოციალური ფენომენია. რა თქმა უნდა, ეს პროვოკაციული გამონათქვამია, თუმცა ნაწილობრივ სიმართლეცაა. ჩემი წიგნი სწორედ პანდემიის სოციალური ფენომენის შესახებ დავწერე. სამედიცინო ასპექტებს ექიმებსა და

მეცნიერებს ვუტოვებ. რას გვეუბნება პანდემია მსოფლიოზე? როგორ შეიცვალა ჩვენთვის ჩვეული ცხოვრების წესი? რა გველის წინ? როგორი საზოგადოება ჩამოყალიბდება მომავალში? ეს ის შეკითხვებია, რომლებზე პასუხის გაცემას ჩემს წიგნში ვცდილობ. წიგნში ჩემი აღშფოთებაც ჩავაქსოვე, რომლის ადრემყოფლები, მეორე მხრივ კი, პანდემიის გამო პანიკაში ჩავარდნილები და მისი მნიშვნელობის გამზვიადებლები არიან. როგორც იცით, ზიგმუნდ ფროიდი და ჟაკ ლაკანი ორი სახის ფსიქოპათოლოგიას გამოყოფდნენ: ნევროზსა და ფსიქოზს. უხეშად რომ ვთქვათ, ნევროზი რეალობის დანახვაზე უარის თქმვაა, ფსიქოზი კი რეალობის გაზვიადება. მივიჩნევ, რომ პანდემიასთან ერთად ამ ფენომენთან გვაქვს საქმე და სწორედ ამ მოცემულობის აღწერას ვცდილობ წიგნში.

ფ.ფ.: მინდა დაგისვათ შეკითხვა, რომელიც ალბათ თქვენი წიგნის ნებისმიერ მკითხველს გაუჩნდება. თქვენ მკაცრ სიტყვებს არ იშურებთ დონალდ ტრამპის მთავრობის მიერ პანდემიის კრიზისის მართვის მიმართ. ამავე დროს, თქვენს წიგნში გამოთქმული კრიტიკის დიდი ნაწილი კორონავირუსის საფრთხის გაზვიადებას ეხება, თქვენ იხსენებთ ჰონგ-კონგის გრიპის ეპიდემიას 1960-იან წლებში,

რომელმაც ასეულობით ათასი ადამიანის სიცოცხლე შეინირა, მაგრამ დღეს აღარავის ახსოვს, აღწერო, თუ რამდენად მძიმეა ადამიანთა დიდი ნაწილისთვის სახლში გამოკეტვა და ა.შ. ზოგადად, თქვენი არგუმენტების დიდი ნაწილი ამერიკელი კონსერვატორების მიერ მოყვანილ არგუმენტაციას ემთხვევა. მათი ლოგიკის მიხედვით, ჩვენ სათანადოდ ვერ ვაფასებთ კარანტინის და სხვა მკაცრი შეზღუდვების დაწესებით გამონეულ ეკონომიკურ ზიანს და იმ კრიზისს, რომელსაც ეს შეზღუდვები გამოიწვევს არა მარტო შეერთებული შტატების და საფრანგეთის მსგავს განვითარებულ ქვეყნებში, არამედ ღარიბ ქვეყნებშიც. არგუმენტს, რომ ვირუსთან ეფექტური ბრძოლისთვის დაწესებულმა შეზღუდვებმა ხალხს ზიანი არ უნდა მიაყენოს, ვერავინ შეედავება. საფრანგეთის ერთ-ერთი განსხვავება შეერთებული შტატებისგან ისაა, რომ თქვენი საზოგადოება გაცილებით ნაკლებად პოლარიზებულია და მე დიდი ინტერესით ველოდები როგორ მიიღებენ ამერიკელი მკითხველები თქვენს წიგნს. თქვენ მიერ მოყვანილი არგუმენტებით აქ დონალდ ტრამპის მხარდამჭერის ან კონსერვატორის რეპუტაცია გექნებოდათ. გვითხარით, რას ფიქრობთ ამის შესახებ.

ბ.ა.ლ.: თუ ამერიკელ კონსერვატორებს ბანგლადეშის ბედი აღელვებთ, ეს ნამდვილად კა-

რგი ამბავია. თუ მათ მსოფლიოში მოშიშმთილე ასობით მილიონი ადამიანის ბედი აღელვებთ, ესეც კარგი ამბავი იქნებოდა. სამწუხაროდ, ამერიკელი კონსერვატორები დღეს „ჯერ ამერიკას“ გაიძახიან და დანარჩენი კაცობრიობის ბედი დიდად არ აინტერესებთ. ჩემი აზრით, ტრამპმა და მისმა გუნდმა ორი მთავარი შეცდომა დაუშვეს: პირველი, პანდემიის არსებობის არაღიარება და უარყოფა იყო, რაც, ვფიქრობ, დანაშაულებრივი ქმედების ტოლია. მეორე, პანდემიასთან ბრძოლის ფარგლებში ამერიკის ჩაკეტვა, დანარჩენ მსოფლიოსთან კავშირების განწყვეტა და საერთაშორისო ასპარეზიდან გასვლა იყო.

ჩემი მოსაზრება, ეს არის მოსაზრება ადამიანის, რომელიც პანდემიამდე და პანდემიის დროს ესტუმრა ევროპისკენ მომავალი ლტოლვილების უდიდეს ბანაკს კუნძულ ლესბოსზე, მისდევდა და მისდევს ქურთისტანსა და სირიაში მიმდინარე მოვლენებს. და მე საჯაროდ ვსვამ კითხვას: რა მოუვა ამ ქვეყნებს, რა მოუვა ამ ხალხს, რომელიც ევროპელებივით და ამერიკელებივით იღბლიანი არ აღმოჩნდა, მათ ვისაც ჯანდაცვის სისტემაზე წვდომა არ აქვს და არც ფინანსური დანაზოგი უმაგრებს ზურგს. ჩემი აზრით, პანდემიაზე პასუხი მეტი სოლიდარობა, მეტი თანაგრძნობა და დახმარება უნდა ყოფილიყო მათ მიმართ, ვინც ჩვენზე ნაკლებად პრივილეგირებულია.

ფ.ფ.: გეტანხმებით აბსოლუტურად, განვითარებული ქვეყნის მოქალაქეებმა უყურადღებოდ დავტოვეთ არა მარტო ღარიბი ქვეყნები, არამედ ის ავტორიტარული რეჟიმებიც, რომლებმაც პანდემია მათი მმართველობის გამკაცრებისთვის გამოიყენეს.

სხვა დაავადებებისგან, მაგალითად, ებოლასგან, განსხვავებით, კორონავირუსით ავადმყოფობას სხვადასხვა ფორმა ახასიათებს. ის ადვილად გადადებია, მაგრამ კლინიკური სურათი ძალიან ინდივიდუალურია: ლეტალური დასასრული გვერდზე რომ გადავდოთ, ზოგს მიძიმედ გადააქვს, ზოგს კი უსიმპტომოდ. ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა თითოეულ მოქალაქეს ეკისრება, რადგან ვირუსის გავრცელება მათ ქცევაზეა დამოკიდებული. სამწუხაროდ, გარდა მოქალაქეების შეშინების, მათი ვირუსის საფრთხის სიმძიმეში, სოციალური დისტანციის დაცვისა და ნიღბის ტარების აუცილებლობაში დარწმუნების სხვა ეფექტური გზა არ გამოიჩინა. ამერიკელთა დიდმა ნაწილმა საფრთხის სერიოზულობა მაინც ვერ გაიაზრა და ჩვეული წესით ცხოვრება გააგრძელა. შედეგმა არ დააყოვნა, ინფიცირებისა და გარდაცვალებების რიცხვმა დაუყოვნებლივ იმატა. როგორ ფიქრობთ, როგორ უნდა მივუდგეთ ამ საკითხს ისე, რომ მოსახლეობის ყველაზე დაუცველი კატეგორიები საფრთხის წინაშე არ დავაყენოთ?

ბ.ა.ლ.: პირველ რიგში, ვიტყვი, რომ ნიღბის ტარება ჩემთვის აბსოლუტური ვალდებულებაა, მე საფრანგეთში დაწესებულ ყველა წესს ვიცავ და ვემორჩილები. ეს ყველაფერი ჩემთვის ერთმნიშვნელოვნად ნათელია. რას გავაკეთებდი კონკრეტულად? სამი რამ შემიძლია დაავასახლო. ეს ზომები შესაძლოა უმნიშვნელოდ მოგეჩვენოთ, მაგრამ, ვფიქრობ, ეს ასე არ არის.

პირველ რიგში, მიმაჩნია, რომ მედიამ, პოლიტიკოსებმა და მთელმა საზოგადოებამ სიტყვები უკეთესად უნდა ავარჩიოთ. მაგალითად, სოციალური დისტანცირება. ეს ტერმინი

ჩემთვის მიუღებელი და აღმამფოთებელიც კია. ჩემი ცხოვრების დიდი ნაწილი სწორედ სოციალური დისტანცირების წინააღმდეგ ბრძოლაში გავატარე. ვცდილობდი მის შემცირებას ყველგან, სადაც შემეძლო, იქნებოდა ეს მდიდრებსა და ღარიბებს შორის, მათ შორის ვისაც გაუმართლა დემოკრატიულ ქვეყნებში დაბადება და ვინც ასეთი იღბლიანი არ გამოდგა და ა.შ. რატომ ვიყენებთ ამ ტერმინს? რატომ არ ვამბობთ ფიზიკურ დისტანცირებას? არის ამაში რაღაც არაჯანსაღი, ნიშანი იმის თუ როგორ უთანასწოროდ შეხვდა მსოფლიო პანდემიას.

მეორე, პანდემიის საინფორმაციო გაშუქება. საფრანგეთში, ევროპაში და შეერთებულ შტატებშიც მედია პანდემიასთან ბრძოლას ლოკალური რაკურსით აშუქებს. ეს მნიშვნელოვანია, მაგრამ თითქმის არაფერი გვესმის დანარჩენ მსოფლიოზე. რა ხდება ახლო აღმოსავლეთში, პუტინისა და სი ძინპინის გავლენის ქვეშ მყოფ რეგიონებში, იმ რეჟიმებში, რომლებმაც პანდემია ავტორიტარიზმის განმტკიცებისთვის გამოიყენეს? მიმაჩნია, რომ სწორედ ახლაა მნიშვნელოვანი მეტი ასეთი ინფორმაციის მოპოვება და მისი მაქსიმალური გავრცელება. ამის გაკეთება უბრალოდ ნება სჭირდება.

მესამე. რა თქმა უნდა, ჩვენ გვმართებს მეცნიერებისა და ექიმების მოსმენა. ისინი პანდემიასთან ბრძოლის წინა ხაზზე არიან და ნამდვილ გმირებად მიმაჩნია. მაგრამ არის სხვა ხალხიც, ვისაც პანდემიაზე რაღაც აქვს სათქმელი. მაგალითად, ვისურვებდი, რომ ჩემი ქვეყნის პრეზიდენტმა და სხვა განვითარებული ქვეყნების მმართველებმა, რჩევა სთხოვონ და მოუსმინონ ფსიქიატრებს, რომლებიც სახლში გამოკეტვის ფსიქოლოგიურ შედეგებზე ისაუბრებდნენ. როგორც ვიცით დრამატულად იმატა ოჯახურმა ძალადობამ, ვისურვებდი, ამ სფეროს სპეციალისტებისთვისაც მოგვესმინა. მეტი ყურადღება უნდა დაეთმოს დასაქმებულთა და უმუშევართა ინტერესების დამცველებს. მასწავლებლებს... მაგალითად, რამდენად კარგი იდეაა სახლში სწავლების დანერგვა. ჩვენ ხომ კარგად ვიცით, რომ ეს სოციალური უთანასწორობის დამკვიდრების უმოკლესი გზაა. ეს და კიდევ ბევრი სხვა ხალხი მთავრობების მრჩეველთა საბჭოებში უნდა იყვნენ, მათი ხმა უფრო ძლიერად უნდა ისმოდეს.

ფ.ფ.: ნამდვილად არ მინდა ისევე ამას მივუბრუნდე, მაგრამ სწორედ ამ არგუმენტებს ვისმენთ ამერიკელი კონსერვატორებისგან. ამერიკის გარესამყაროს იგნორირების გარდა, ისინიც ანალოგიურად მსჯელობენ: ჯანმრთელობა მნიშვნელოვანია, მაგრამ ერთადერთი სოციალური სიკეთე არ არის. სამედიცინო სფეროს წარმომადგენლები მხოლოდ ჯანმრთელობის დაცვაზე საუბრობენ და არ ითვალისწინებენ საზოგადოებრივი ცხოვრების ისეთ მნიშვნელოვან ფაქტორებს, როგორებიცაა დასაქმება და შემოსავალი, სამენარმეო საქმიანობა, განათლების მიღების შესაძლებლობა და ა.შ. ექიმები ამ ფაქტორებს შორის კომპრომისულ ვარიანტებს არ განიხილავენ, შესაბამისად, საჭიროა სხვა ჯგუფების ხმაც ისმოდეს. პოლიტიკური გადანწყვეტილება, რომელიც აქედან გამომდინარეობს, პირველივე შესაძლებლობისთანავე შეზღუდვების მოხსნაა. ტრამპის გზავნილიც ასეთი იყო და რამდენიმე შტატმა, რომლებსაც რესპუბლიკელები მართავენ, შეზღუდ-

ვები მართლაც მოხსნა. საფრანგეთმა და შეერთებულმა შტატებმა განსხვავებული გზები აირჩიეს. როგორ შეაფასებდით ამ ვითარებას?

ბ.ა.ლ.: პირველ რიგში, გეტყვით, რომ ფუნდამენტური განსხვავება საფრანგეთსა და შეერთებულ შტატებს შორის პოლიტიკურია – საფრანგეთს პოლიტიკური ლიდერი ჰყავდა, რასაც ვერ ვიტყვი შეერთებულ შტატებზე. საფრანგეთში ქვეყანას მეთაურობდნენ პოლიტიკოსები, რომლებსაც ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანა ჰქონდათ და აქვთ დასახული მიზნად. ამერიკის შემთხვევაში, დონალდ ტრამპის ქაოსური და უთავბოლო ქცევის გარდა, ვერაფერს ვხედავდი. მეორე განსხვავება, საფრანგეთს და ზოგადად ევროპას და ამერიკას შორის ადამიანის სიცოცხლისთვის მინიჭებული პრიორიტეტი იყო. ევროპის სხვადასხვა ქვეყნის ლიდერების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ამსახველი იყო ამ პრიორიტეტის. იყო კომპრომისებიც, იმ საკითხებიდან გამომდინარე, რომლებიც ჩვენც განვიხილეთ, თუმცა ადამიანის სიცოცხლე აბსოლუტურ პრიორიტეტად რჩებოდა. რა თქმა უნდა, აქ არ ვგულისხმობ ევროპელ ავტორიტარებს. სამწუხაროდ, შეერთებული შტატების შემთხვევაში ეს ასე არ იყო.

მესამე. როგორც იცით, პანდემიის თითქმის დასაწყისისთანავე, საფრანგეთში პირბადეების დეფიციტის პრობლემის წინაშე დავდექით. ანალოგიური სიტუაცია იყო ევროპის თითქმის ყველა ქვეყანაში. მიუხედავად ამისა, პირბადეების საჭიროებაზე შესაშური ერთსულოვნება იყო. მარგინალების გარდა, მისი ტარების აუცილებლობა ეჭვქვეშ არავის დაუყენებია.

ეს ყველაფერი არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ამ დიქტომიის მსხვერპლად ვიქცეთ. ვერავინ უარყოფს, რომ მოსახლეობის ნაწილისთვის სამსახურის დაკარგვა და უმუშევრობა სიკვდილის ტოლფასია. თუ ამას კონსერვატორებიც ამბობენ, ამაში ცუდს ვერაფერს ვხედავ. საყოველთაო განათლება სოციალური უთანასწორობის შემცირების ერთ-ერთი უმძლავრესი იარაღი იყო და არის, თუ სახლში განათლების მიღების შედეგებს კონსერვატორებიც იწუნებენ, არაფერი ცუდი ამაში არ არის. არის რაღაცები, რაზეც ნებისმიერი ორი ადამიანი დაეთანხმება ერთმანეთს.

ამ ტრაგედიის მასშტაბი, მსხვერპლის რიცხვი იმდენად დიდია, რომ პოლიტიკური თამაშის დრო არავის აქვს. ეს ტრაგედია არჩევნების ან პოლიტიკური დებატების მძევლად არ უნდა ვაქციოთ. ეს დალუპულთა უპატივცემულობა იქნება. მოვლენების პოლიტიკური მიზანშეწონილობის მიხედვით შეფასების დრო ახლა არ არის. ახლა სამართლიანობის, რაციონალიზმისა და სოლიდარობის დროა.

ფ.ფ.: სიმართლე რომ გითხრათ, მგონია, რომ პანდემია საპრეზიდენტო არჩევნების წელს რომ არ დამთხვეოდა, ამერიკა უკეთესად გაართმევდა თავს. ყველას კარგად ესმოდა, რომ ტრამპის ხელახალი გამარჯვების ბედი პანდემიასთან ბრძოლის შედეგებზე იყო დამოკიდებული. მისი გადანწყვეტილებების დიდი ნაწილი არა მეცნიერულ გათვლებზე დაფუძნებული გეგმის მიხედვით, არამედ პირადი ინტერესებით ნაკარნახევი, პოლიტიკური ქულების დანერის შესაძლებლობის შესაბამისად იყო მიღებული. ამერიკელები მიხვდნენ რომ ეკონომიკასა და ჯანმრთელობის დაცვას

შორის არსებული არჩევანი მოჩვენებითი იყო, რადგან ერთი მეორეზეა დამოკიდებული.

თქვენი წიგნის პირველი თავის სათაურია „მიშელ ფუკო დაბრუნდი, გვჭირდება“. ჩემ თავს ფუკოს თავყვანისმცემლებს არ მივაკუთვნებ, მაგრამ მესმის ამ სათაურის დარქმევის მოტივაცია. ეს ექსპერტებს და მათ ცოდნას ეხება. პანდემიამ ექიმები ახალ კვარცხლბეკზე აიყვანა, მათი სიტყვა წმინდაა. თქვენს წიგნში ვკითხულობთ, რომ მათი ექსპერტული ცოდნა შეზღუდულია, ისინი ყველა სფეროს ექსპერტები არ არიან. ეკონომიკა, განათლება და სხვა სოციალური საკითხები მათი ექსპერტიზის მიღმაა, თავად მედიცინაშიც მათი სპეციალიზაცია საკმაოდ ვიწრო, პროფესიულ ჩარჩოებშია. ამერიკაში ექსპერტთა თავყვანისცემის ასეთი მაგალითი დოქტორი ფაუჩია, რომელმაც განსაკუთრებული პოპულარობა დონალდ ტრამპის მიერ მის მიმართ გამოვლენილი უდიერი დამოკიდებულების შემდეგ მოიპოვა.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საინტერესოა თქვენს წიგნში მიშელ ფუკოს გამოჩენა. დღეს ითვლება, რომ ფუკო ერთ-ერთი ფუძემდებელია იმ თეორიის, რომელმაც დღეს იდენტობის პოლიტიკის ფორმა მიიღო. ფუკოს მიხედვით ის, რაც დღეს ჩვენს საზოგადოებებში ხდება, პანდემიასთან ბრძოლის სხვადასხვა მეთოდებისა და მოდელების განხილვა, კამათი ამ კრიზისიდან გამოსვლის სწორ გზებზე, არა პრობლემის გადაჭრის ძიება, არამედ ძალაუფლებისთვის ბრძოლაა. ამ კუთხით ექსპერტები, როგორც ძალაუფლების ერთ-ერთი ცენტრი საზოგადოებაში, ახლა ძალაუფლების მოპოვებისა და განმტკიცების პროცესში არიან. იდენტობის პოლიტიკა არ ცნობს საერთო ინტერესს, ყველა ჯგუფი საკუთარი იდენტობით ნაკარნახევი მიზნებისკენ მისწრაფვის და ამ ჯგუფებს შორის ინტერაქციის მიზანი, არა საერთო პრობლემების გადაწყვეტა, არამედ საკუთარი ჯგუფისთვის უპირატესობის მოპოვების მცდელობაა. იდენტობის პოლიტიკის მიმდევრებისთვის თქვენ, რომელმაც თქვენი ცხოვრების დიდი ნაწილი ადამიანის, უფლებებისა და ღირსების დაცვას მიუძღვნით, ყველაზე ძლიერი ჯგუფის, თეთრკანიანი მამაკაცების ჯგუფის წარმომადგენელი ხართ, რომელიც ადამიანის უფლებების დაცვის პრობლემატიკას ისაკუთრებს და ამ ნიადაგზე ცდილობს საკუთარი პოზიციის განმტკიცებას.

ბ.ა.ლ.: პირველ რიგში, მინდა მიშელ ფუკოს თანამედროვე ინტერპრეტაციებს შევეხრო რამდენიმე სიტყვით. ამას წიგნშიც ვამბობ და ახლაც გავიმეორებ, ისინი, ვინც ფუკოს იდენტობის პოლიტიკის ფუძემდებლად მიიჩნევენ, მძიმედ სცდებიან. მიშელ ფუკო აღორნოს მიმდევარი და მოსწავლე იყო, მისთვის იდენტობა მესამეხარისხოვანი იყო. არსებობს უამრავი ტექსტი, რომელშიც ფუკო ღიად აცხადებს, რომ მისი ინტერესის საგანი არა იდენტობა, არამედ იდენტობის დამამსხვრეველი ფაქტორებია, ის, რაც იდენტობას კომლექსურსა და უფრო დახვეწილს ქმნის. მე დარწმუნებული ვარ, რომ იმას, რასაც დღეს ამერიკაში და ევროპაში იდენტობის პოლიტიკას ეძახიან, ფუკოს ამ ყველაფერთან საერთო არაფერი აქვს.

მეორე. მიშელ ფუკო მე ამ შემთხვევაში სხვა რამის გამო მაინტერესებს. დღეს განსაკუთრებით აქტუალური და საინტერესო უნდა იყოს მისი ერთ-ერთი ტექსტი „კლი-

ნიკის დაბადება“, რომელშიც ფუკო მედიცინის პოლიტიკაში შემოჭრაზე საუბრობს და პოლიტიკის „კლინიკურ“ ტრანსფორმაციას წინასწარმეტყველებს. ფუკო მიიჩნევს, რომ ძალაუფლების მოპოვებისა და შენარჩუნების ყველაზე ეფექტური მოდელი სამედიცინო მოდელი ანუ „კლინიკაა“. ფუკო მიიჩნევს, რომ ისინი, ვინც ძალაუფლებას ფლობს, მისი შენარჩუნების და გაძლიერებისთვის, საბოლოო ჯამში, მას სამედიცინო განზომილებას შესძენდნენ ანუ პოლიტიკას „კლინიკით“ ჩაანაცვლებდნენ.

მესამე მიზეზი ფუკოს მოშველიებისა, იყო ის მოსაზრება, რომელსაც ის მის უკანასკნელ ტექსტებში გამოთქვამს და რომელიც „ბიო-პოლიტიკის“, „ბიო-ძალაუფლების“ სახელებითაა ცნობილი. ფუკო ვარაუდობდა,

საკოველთაო განათლება სოციალური უთანასწორობის შემცირების ერთ-ერთი უმძლავრესი იარაღი იყო და არის, თუ სახლში განათლების მიღების შედეგებს კონსერვატორებიც იჩუნებენ, არაფერი ცუდი ამაში არ არის. არის რაღაცები, რაზეც ნებისმიერი ორი ადამიანი დაეთანხმება ერთმანეთს.

რომ ძალაუფლების აბსოლუტური ფორმები, რომელთა ხილვა მომავალში იყო მოსალოდნელი, არა ძალისმიერი მექანიზმებით, პოლიციით ან შეიარაღებული ძალის სხვა ფორმით, არამედ ადამიანის პირად სივრცეში შემოჭრით, მის პირად ინფორმაციაზე წვდომით და ამ გზით ინდივიდის აბსოლუტური კონტროლით დამკვიდრდებოდა. ფუკო მალევე გარდაიცვალა და ვერ მოესწრო თანამედროვე ეპოქისთვის დამახასიათებელ ტენდენციებს, რომლებიც მის ვარაუდებს ემთხვეოდა: ხელოვნური ინტელექტის შექმნა და განვითარება, თანამედროვე ტექნოლოგიების სწრაფი პროგრესი, მაღალტექნოლოგიური ხელსაწყოების ყოველდღიურ ცხოვრებაში შემოჭრა. ყველაფერი ეს ინდივიდების პირად ინფორმაციაზე, ქცევის მოდელზე წვდომას ითხოვს და აძლიერებს პიროვნებაზე ზედამხედველობის შესაძლებლობებს. როგორც ვიცით, პანდემიამ ეს ტენდენციები კიდევ უფრო დააჩქარა და სხვა სიმაღლეზე აიყვანა. ჯანდაცვის იმპერატივი იარაღად იქცა მათ ხელში ვისაც მოქალაქის პირად ინფორმაციაზე წვდომა სურდა.

სწორედ ამას უწოდებდა ფუკო „მიკრო-პოლიტიკას“ და „ბიო-ძალაუფლებას“.

ფ.ფ.: ვფიქრობ, ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ჩინეთში და აზიის სხვა ქვეყნებში, სადაც მეტი შესაძლებლობა აქვს სახელმწიფოს და ბიუროკრატიულ აპარატს, პიროვნული თავისუფლება კი ნაკლებად ფასობს. ასევე თვალსაჩინოა მედიცინის შემოჭრა პოლიტიკურ სივრცეში. შეერთებულ შტატებში ბოლო წლებში განსაკუთრებით გაძლიერდა საჯარო პოლიტიკის ყველა საკითხის სამედიცინო ჭრილში განხილვის ტენდენცია.

თქვენ ხაზს უსვამთ ფიზიკურ და სოციალურ დისტანცირებას შორის განსხვავებას. არის თუ არა ეს უბრალოდ სემანტიკური განსხვავება, რადგან, საბოლოო ჯამში, ერთი და იგივე რამ იგულისხმება.

ბ.ა.ლ.: ამ შემთხვევაში გიპასუხებთ როგორც მიშელ ფუკოს მკითხველი და გეტყვით, რომ მე მჯერა, სემანტიკას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ის გავლენას ახდენს ჩვენს აზროვნებაზე. დიახ, ეს სემანტიკაა, მაგრამ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმისთვის, თუ როგორ საზოგადოებაში ვიცხოვრებთ სხვალ. შეკრება და თავყრილობა ისეთივე საფრთხის მატარებელი იქნება, მაგრამ ამ ყველაფრისთვის სოციალური დისტანცირების წოდებით, ამ ტერმინის გამოყენებით, ჩვენს მეზობლებს თუ ნათესავებს მტრებად ვაქცევთ, ლეგიტიმაციას ვანიჭებთ სოციალურ დისტანციას ანუ იმას, რასაც ლიბერალები ლიბერალიზმის გაჩენის შემდეგ ებრძვიან. შეერთებულ შტატებს გაუმართლა, რომ პროფესორი ფაუჩის სახით, ასეთი კომპეტენტური ადამიანი ჰყავს ვირუსთან ბრძოლის წინა ხაზზე, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მისი ყველა ნათქვამი უპირობოდ უნდა დავიჯეროთ. მაგალითად, მის ერთ-ერთ ინტერვიუში ნაწილობრივ მისი ვარაუდი, რომ ხელის ჩამორთმევით მისალმება შესაძლოა სამუდამოდ იყოს დაკარგული. მე დიდი იმედი მაქვს, რომ როგორც კი პანდემია დასრულდება ჩვენ დავუბრუნდებით ხელის ჩამორთმევას და გადავხვებით კიდევ ერთმანეთს. ხელის ჩამორთმევა ხომ კაცობრიობის განვითარების მნიშვნელოვანი მიღწევა იყო. ეს ურთიერთნდობის, ურთიერთგაგების, შეთანხმების სიმბოლო და ჟესტია და მასზე ასე ადვილად უარის თქმა არ მგონია, სწორი იყოს. ადამიანებმა ხელის ჩამორთმევა დავინწყეთ როცა უფრო სოლიდარულები გავხდით, როცა ერთმანეთს ზემოდან ან ქვემოდან აღარ ვუყურებდით.

ნიღაბი. კიდევ ერთხელ გავიმეორებ, მე მხარს ვუჭერ ნიღბის ტარების წესს და ვასრულებ მას. გამოხატვის თავისუფლებასა და ნიღბის ტარებას შორის საერთო არაფერია, ვერაფრით დავეთანხმები მათ, ვინც ამ ორ რამეს ერთმანეთთან აიგივებს. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მე ადამიანების ნიღბის გარეშე დანახვა არ მსურს. ექვსი თვის, ერთი თუ ორი წლის შემდეგ ჩვენ აუცილებლად უნდა დავუბრუნდეთ ჩვეულ ცხოვრების წესს. მიმაჩნია, რომ ჰიგიენური მოსაზრებებით ნიღბის ტარების ნორმალისაა ამ კრიზისზე რეაგირების ძალიან არასწორი პასუხი იქნება და უკან დახვევს კაცობრიობას. შეზღუდვების ერთადერთი გამართლება პანდემიასთან ბრძოლაა, საფრთხის გაქრობისთანავე ყველა შეზღუდვა წარსულს უნდა ჩაბარდეს.

ფ.ფ.: ეს კარგი გადასვლაა შემდეგ შეკითხვაზე. რამდენად ასახა ქვეყნების მიერ პანდემიასთან ბრძოლის სტრატეგიამ ამ

ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი სუსტი და ძლიერი მხარეები?

რამდენიმე სიტყვას ვიტყვი ხელის ჩამორთმევისა და ნიღბის ტარების შესახებ.

ხელის ჩამორთმევა უნივერსალური წესი არ არის. შეხვედრისას ხელს არ ართმევენ აზიის ქვეყნებში, მაგალითად, იაპონიაში, როცა სამხრეთ ამერიკაში ხელის ჩამორთმევით არავინ იფარგლება და ის ხალხიც კი, ვინც ერთმანეთს კარგად არ იცნობს, შეხვედრისას ერთმანეთს გადაეხვევა და გადაკოცნის ხოლმე. სოციალური ჩვევები რეგიონების მიხედვით ძალიან განსხვავებულია. აზიაში ნიღბებს კორონავირუსის გამოჩენამდე დიდი ხნით ადრე ატარებდნენ. შესაძლოა საინტერესო იყოს იმაზე საუბარი, თუ როგორ ადაპტირდება ესა თუ ის საზოგადოება, სოციალური ინტერაქციის რომელ ფორმებს მიიჩნევენ მისაღებად და ა.შ.

ბ.ა.ლ.: კულტურა სისტემაა, სტრუქტურაა. რა თქმა უნდა, ნიღბის ტარებას საფრანგეთში და ნიღბის ტარებას სამხრეთ კორეაში სხვადასხვა დატვირთვა და აზრი აქვს. თუ ევროპაში ნიღბის ტარებას დაიწყებთ, ეს არ ნიშნავს რომ ჩვენ სოციალური ქცევის სამხრეთ კორეულ მოდელს მივიღებთ. თუ იაპონელების მსგავსად, უარს ვიტყვით ხელის ჩამორთმევაზე, ეს არ ნიშნავს რომ ქცევის იაპონურ მოდელს ავირჩევთ. რადგან იაპონიაში და აზიის სხვა ქვეყნებში, სადაც ეს წესები პანდემიამდეც მოქმედებდა, არსებობს უამრავი სხვა წესი და რიტუალი, რომელიც ადამიანებს შორის მისაღებობის, კეთილგანწყობის ან მადლიერების გამოხატავს. შესაბამისად, თუ ევროპაში ხელის ჩამორთმევაზე უარს ვიტყვით და სოციალური ინტერაქციის სხვა ფესტებს სრულად არ ჩავენაცვლებთ, რაც სრული აბსურდია, ერთადერთი შედეგი უკანდახევა და რეგრესი იქნება.

ფ.ფ.: წიგნი საუბრობთ იმ ნეგატიურ შედეგებზე, რომელიც სხვადასხვა ქვეყნის პოლიტიკური ლიდერების მიერ საფრთხის გაზვიადებამ გამოიწვია და ამას მათ არაკომპეტენტურობას მიაწერთ. მანტერესებთ თქვენ როგორ გაუმკლავდებოდით პანდემიის საფრთხეს იმ ინფორმაციის გათვალისწინებით, რომელიც დღეს გვაქვს?

ბ.ა.ლ.: ერთ მაგალითს მოვიყვან. ჩვენი საუბრის დასაწყისში ვახსენე ლტოლილთა ბანაკი კუნძულ ლესბოსზე. ეს ბანაკი 2000 ადამიანზეა გათვლილი, ახალ იქ 20000 ადამიანია თავმოყრილი. მიუხედავად იმისა რომ ამ ბანაკში კორონავირუსის შემთხვევა არ დაფიქსირებულა, ის ბლოკადაში მოაქციეს. საფრანგეთიდან გამოსვლის პირველივე შესაძლებლობისთანავე სწორედ ლესბოსისკენ გავემართე. იმას, რაც იქ ვნახე, ასე მარტივად ვერ აღვინერთ. ბანაკში მცხოვრები ხალხი მედიკამენტების, სამედიცინო დახმარების, გარესამყაროსთან კონტაქტის ან ბანაკის დატოვების შესაძლებლობის გარეშე იყო დატოვებული. მიუხედავად კორონავირუსის შემთხვევების არარსებობისა, საბერძნეთის მთავრობამ ამ ხალხის კუნძულზე გამოკეტვა გადაწყვიტა. მე რომ საბერძნეთის დემოკრატიულად არჩეული მეთაური ვყოფილიყავი, უსათუოდ მეტს გავაკეთებდი ვითარების უკეთესად შესწავლისთვის და ასე არ ავჩქარებდობდი. ეს ბანაკი პანდემიამდეც ადამიანური ტრაგედიის ადგილი იყო, ახლა მას დამატებითი სიმძიმე დაანვა. ამ მაგალითის მოყვანით,

მინდა გითხრათ, რომ ყველა ქვეყნის შემთხვევა სპეციფიკურია და ზოგადი პასუხის გაცემა ძნელი იქნება.

ფ.ფ.: რას წარმოადგენს პანდემია პოპულისტი ლიდერებისთვის? ბოლოსწინა, დონალდ ტრამპი, აღმოსავლეთ ევროპის პოპულისტი... კრიზისული პერიოდი მათთვის მძიმე გამოცდა აღმოჩნდა, რომელიც მათმა უმეტესობამ ვერ ჩააბარა. იქცა თუ არა პანდემია პოპულისტური პოლიტიკის (მიგრაციის შეჩერების, საზღვრების ჩაკეტვის და ა.შ.) გამართლების შესაძლებლობად? რამდენად მოახერხეს მათ პანდემიის გამოყენება?

ბ.ა.ლ.: თავიდანვე ვიტყვი, რომ პანდემიის შესაძლებლობად განხილვაც კი წარმოუდგენლად მიმაჩნია. პანდემია არა შესაძლებლობა, არამედ პრობლემაა, რომელზეც ერთადერთი რამის თქმა შეიძლება – ის უნდა დაიძლიოს. ასეთივე აღმაშფოთებელია პანდემიის ზებუნებრივი ძალის მიერ მოვლენილ სასჯელად დასახელება. ასეთ მანიპულაციას პოლიტიკური სპექტრის ორივე ფრთაზე ვხედავთ: რადიკალი მემარჯვენეები და რელიგიური წრეები ამბიონიდან ამტკიცებენ, რომ ეს ღმერთის სასჯელია, ლიბერალების მიერ ჩადენილი ცოდვების სამაგიეროდ. რადიკალი მემარჯვენეები ამტკიცებენ, რომ კაცობრიობას დედამინა სჯის, იმის გამო რაც ადამიანებმა მას დამართეს. პანდემიის ინტერპრეტაციის მესამე მიუღებელი ფორმა ე.წ. „ცით მოვლენილი შესაძლებლობაა“. ეს ტერმინი ფრანგმა ულტრა-მემარჯვენე პოლიტიკოსმა შარლ მორასმა 1940 წელს იხმარა, როცა საფრანგეთი ნაცისტურ გერმანიას დანებდა. ეს მორასისთვის მისი ფაშისტური პოლიტიკის გატარების შესაძლებლობას ნიშნავდა. ანალოგიურ პროცესს ვადავებთ თვალს ავტორიტარულ რეჟიმებში. დღეს ისეთი ზომების გატარებას ვადავებთ თვალს სხვადასხვა ქვეყნებში, რომელთა გატარებას გუშინ პუტინი და სი ძინპინიც კი ვერ ბედავდნენ.

მოკლედ რომ ვთქვათ, პანდემიის დროს გამოვლენილი ოპორტუნუზიზმი განსაკუთრებით აღმაშფოთებელია. ამ შემთხვევაში არ აქვს მნიშვნელობა თუ რომელი პოლიტიკური ბანაკი ცდილობს ამას.

ფ.ფ.: თქვენი წიგნის ერთ-ერთ თავში საუბრობთ ეკოლოგებზე და გარემოს დამცველებზე, რომლებიც ამბობენ, თუ რა საამური პარიზის ნახვა ტურისტების, საცობებისა და გამონახობლქვის გარეშე. თქვენ უკვე ისაუბრეთ იმაზე, თუ რატომ არის უადგილო ასეთი კომენტარი. ახლა წარმოვიდგინოთ რომ ვაქცინის ან სხვა მიზეზის წყალობით პანდემია დაძლეულია. როგორ შეიძლება ავიცილოთ თავიდან გარემოს დაბინძურების უწინდელ დონეზე დაბრუნება? შესაძლებელია დიდი ქალაქების ჰაერის დაბინძურების დაბალი დონის შენარჩუნება? როგორ შეგვიძლია პანდემიის დადებითი ირიბი ეფექტების შენარჩუნება?

ბ.ა.ლ.: მსოფლიოს ბევრ ქალაქში და ეს განსაკუთრებით გაჭირვებულ ქვეყნებს ეხება, ჰაერის დაბინძურების დონე მართლაც კატასტროფული იყო. მაგალითად ინდოეთში, ისეთ ქალაქებში როგორც ნიუ-დელი და ბომბეია, გაუსაძლისი მდგომარეობა იყო შექმნილი. ამ პრობლემის გადაწყვეტა საერთაშორისო თანამეგობრობის ძალისხმევით უნდა მოხდეს. მაგრამ კიდევ ერთხელ გავიმეორებ, რომ ერთი ადამიანური ტრაგედია მეორე ტრაგედიის გამოსწორების საშუალებად არ გამოდგება. ის

ხალხი, რომლებიც დღეს უმუშევრობის გამო ამ ქალაქებიდან სოფლებისკენ დაიძრა არანაკლებ საფრთხეშია. მე ვოცნებობ ჩვენ სამყაროში არსებული უსამართლობის გამოსწორების ისეთი გზების პოვნაზე, რომლებიც ზიანს არავის მიაყენებს.

ჩემი ცხოვრების განმავლობაში ორ ფრონტზე ვიბრძოდი: პირველი, ჩემი წვლილის შეტანა იყო კაცობრიობის წინაშე არსებული პრობლემების გადაწყვეტაში. მეორე, კაცობრიობაზე ექსპერიმენტების ჩატარებაზე ცდუნების გაძლევა იყო. დედამინა ლაბორა-

არავის აქვს უფლება ამა თუ იმ პოლიტიკური ან ეკონომიკური იდეის სისწორე ადამიანებზე მათი ნების წინააღმდეგ მოსინჯოს.

ტორია არ არის და არც ადამიანია ლაბორატორიის ვირთხა. არავის აქვს უფლება ამა თუ იმ პოლიტიკური ან ეკონომიკური იდეის სისწორე ადამიანებზე მათი ნების წინააღმდეგ მოსინჯოს.

ფ.ფ.: და ბოლოს, მინდა კითხვა დაგისვით ჩინეთის შესახებ. მოდით გვერდზე გადავდეთ პანდემიის დაწყება და კორონავირუსთან დაკავშირებული ამბები. გახშირდა პროგნოზები, რომლებიც გლობალური ეკონომიკისა და პოლიტიკის ცენტრის ჩინეთში გადანაცვლებას წინასწარმეტყველებენ. რას ფიქრობთ ამის შესახებ, როგორ განვითარდება მოვლენები მომავალ თვეებში და წლებში?

ბ.ა.ლ.: ეს პროცესი პანდემიამდე დაიწყო და არ მგონია ის პანდემიის შემდეგ შენელებს. ტექნოლოგიური პროგრესისა და ორგანიზაციული კულტურის წყალობით ჩინურმა პოლიტიკურმა მოდელმა დიდი უპირატესობა მოიპოვა. პანდემიამდე მსოფლიოში ინტერნეტის ორი მოდელი იყო. ლიბერალური ანუ ამერიკული მოდელი, რომელიც პატივს სცემს მოქალაქეების პირად ინფორმაციას, რომელშიც ინტერნეტ კომპანიები თავს მომხმარებლების წინაშე ანგარიშვალდებულად გრძნობენ და მათი წარმომადგენლები მზად არიან წარსდგენენ დემოკრატიული ინსტიტუტების წინაშე, რათა პასუხი გასცენ მათ წინაშე დასმულ შეკითხვებს. მეორე ე.წ. ჩინური მოდელია, რომელიც დასავლეთისთვის მიუღებელი იყო. ამ სისტემაში ტექნოლოგია მოქალაქეების კონტროლის საშუალებაა, ხელოვნური ინტელექტი ადამიანების ამოცნობისთვის, მათზე ზედამხედველობისთვის და მათი ქცევის კონტროლისთვის გამოიყენება. ბოლოდროინდელი მოვლენები მაფიქრებინებს, რომ გამარჯვება ჩინური მოდელის მხარესაა. ამ შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ პანდემია ჩინეთიდან დაიწყო, ჩინეთმა წარმატებით მართა კრიზისი და მისი მოდელი დანარჩენ მსოფლიოშიც დანერგა.

ფ.ფ.: ბერნარ-ანრი, დიდ მადლობას გიხდით საუბრისთვის! 🌹

ფოტო: კევინ რაჯარამი

კლემენტარია და კორუფცია

კორუფციის ფინანსური ინფრასტრუქტურა

იაკობ ფეიბინი

ფისკალურ ოპტიმიზაციასა და კორუფციას შორის პარალელების სიმრავლე შემთხვევითი არაა. მიზნის მისაღწევად ისინი ერთი და იგივე მექანიზმებს იყენებენ.

უსაფრთხოების პოლიტიკით დაკავებული ხალხისთვის დიდი ხანია ნათელია ის საფრთხე, რომელსაც „კლემენტარია რეჟიმები“ და „სტრატეგიული კორუფცია“ ლიბერალური დემოკრატიების შიდა პოლიტიკას უქმნიან. ამ მოცემულობის კლასიკური გაგებით ავტორიტარული რეჟიმები გლობალური ფინანსური და ბიზნეს ინფრასტრუქტურის გამოყენებით დემოკრატიული საზოგადოებების პოლიტიკურ წრეებში აღწევენ, სადაც სხვადასხვა ბიზნეს ინტერესთა ჯგუფებზე გავლენით საკუთარი რეჟიმის უსაფრთხოებას უზრუნველყოფენ. არსებობს მაგალითები, როცა უცხო ქვეყნიდან წამოსული „შავი ფული“ პოლიტიკურ ბრძოლაში ჩაბმული კანდიდატების საღაროებშიც კი ხვდებოდა, რაც მიმღები ქვეყნის დემოკრატიულ პროცესს აზიანებდა. ამ კონტექსტში „შავი ფული“, როგორც წესი, საგარეო პოლიტიკის პრობლემად განიხილება. შესაბამისად, უკანონო ფინანსური რესურსების გამოყენებასთან დაკავშირებული პრობლემები დასავლეთის ქვე-

ყნების პოლიტიკური სისტემების ფარგლებს გარეთ მოქმედ აქტორებსა და დასავლეთთან დაპირისპირებულ ავტორიტარებს მიეწერება.

ამ პრობლემის მხოლოდ „კორუფციის“ ან ძალაუფლებისთვის ბრძოლის კუთხით შეფასება არასწორი იქნება. ზემოხსენებულ საფრთხეებს ვერ განვიხილავთ გამართული სისტემის ხარვეზებად, რომელთა გამოწვევებისთვის რამდენიმე საკანონმდებლო ცვლილების გატარება იქნება საკმარისი. ეს პრობლემები თანამედროვე საერთაშორისო ფინანსური სისტემის თანდაყოლილი თვისებებია. სამწუხაროდ, ეს სისტემა ერთნაირად ერთგულად ემსახურება მსოფლიო მოსახლეობის უმდიდრეს ნაწილს, მიუხედავად მათი ქონების წარმოშობისა. განვითარებადი ქვეყნების უმდიდრესი კლემენტარიატები მსოფლიოს უდიდესი ტექნოლოგიური კომპანიების დამფუძნებლების მსგავსი პრივილეგიებით სარგებლობენ. იმ ფორმით ფუნქციონირებისთვის, რომელიც საერთაშორისო ფინანსურმა ინფრასტრუქტურამ მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მიიღო, მას ოფშორული წარმოშობის ფულის ე.წ. „ვეროდოლარების“ შეუზღუდავი რაოდენობა სჭირდება. ეს ფული, რომელიც ერთი ხელმოწერითაა ხელ-

მისაწვდომი, გლობალური ანგარიშსწორებისა და სავალუტო ოპერაციების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. ეს ფინანსური რესურსები სახელმწიფოთა კონტროლს მიღმა, ანონიმურობის ფარდის ქვეშ ინახება, რაც შეუძლებელს ხდის კლემენტარიატების მოქმედების ტრანსნაციონალური კორპორაციების კანონიერი „ფისკალური ოპტიმიზაციისგან“ გარჩევას. ამ „ბითუმად ხელმისაწვდომი ფულის“ გარეშე საფრთხეში მთლიანად გლობალური მონეტარული სისტემა ვარდება: ბანკების ოფშორულ ფინანსებზე დამოკიდებულების მასშტაბი ნებისმიერ მნიშვნელოვან დისტანცირებას გამოიწვევს.

კლემენტარიატების დაუსჯელობისა და „შავი ფულის“ მოძრაობის აღკვეთისთვის ამ ვითარების არაკეთილსინდისიერი აქტორების მიერ საერთაშორისო სისტემის მანიპულაციად და ეროვნული უსაფრთხოების პრობლემად განხილვის ნაცვლად გლობალური მონეტარული სისტემის რადიკალური რეფორმაა საჭირო. აქ საქმე აკადემიურ განსხვავებებს არ ეხება. თუ კლემენტარიატის კორუფციის ერთ-ერთ ფორმად განვიხილავთ, პრობლემის გადასაწყვეტად ტრადიციული ანტი-კორუფციულ ზომების, გამჭვირვალების გაუმჯობესების,

იაკობ ფეიბინი ბერგრუნის ინსტიტუტის „ახალი კაპიტალიზმის“ პროგრამის ასოცირებული დირექტორია

სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერების, მიღება დაგეგმვით. მაგრამ იმ შემთხვევაში, თუ „ოფშორების“ პრობლემის სისტემურ ხასიათს ვაღიარებთ, დაგეგმვით უფრო მრავლისმომცველი მიდგომა, რომელიც გლობალურ ფინანსურ რეფორმებს და შეერთებული შტატების მონეტარული გავლენის მობილიზებას მოითხოვს და თავად გლობალური კაპიტალიზმის „სისტემურ“ რეფორმასაც გულისხმობს.

ამ პრობლემის მხოლოდ „კორუფციის“ ან ძალაუფლებისთვის ზრდილობის კუთხით შეფასება არასწორი იქნება. გემოხსენებულ საფრთხეებს ვერ განვიხილავთ გამართული სისტემის ხარვეზებად, რომელთა გამოსწორებისთვის რამდენიმე საკანონმდებლო ცვლილების გატარება იქნება საკმარისი. ეს პრობლემები თანამედროვე საერთაშორისო ფინანსური სისტემის თანდაყოლილი თვისებებია.

„ევროდოლარის“ ფორმალური დეფინიციის მიხედვით ამ კატეგორიას მიეკუთვნება ნებისმიერი ამერიკული დოლარის დეპოზიტი შეერთებული შტატების გარეთ მდებარე საბანკო ინსტიტუტში. როგორ ასეთი, „ევროდოლარი“ მხოლოდ საკრედიტო ინსტრუმენტია. მათ შეერთებული შტატების ფედერალური სისტემის ფორმალური უზრუნველყოფა არ გააჩნიათ. ეს ნიშნავს, რომ ჩვეულებრივი საბანკო დეპოზიტებისგან განსხვავებით, „ევროდოლარების“ ღირებულებას არაფერი უზრუნველყოფს. „ევროდოლარების“ ფინანსური უსაფრთხოება უზრუნველყოფილია ბანკთაშორისი ხელშეკრულებების ნაკრებით, რომლებიც ლონდონის ბანკთაშორისი შეთავაზების ინდექსს, ე.წ. ლიბორს, ეყრდნობიან. „ევროდოლარები“ ჩნდება, როცა არაამერიკული კომპანიები შეერთებული შტატების გარეთ მდებარე ბანკებში ათავსებენ ამერიკული დოლარის დეპოზიტებს. ეს ბანკები ამ დეპო-

ზიტებს სესხის სახით აძლევენ ამერიკული დოლარის საჭიროების მქონე სხვა ფინანსურ ინსტიტუტებს.

როგორც ვხედავთ, „ევროდოლარების“ წარმოშობის პირველი რგოლი ამერიკულ ბანკებსა და მათ უცხოურ ფილიალებს შორის განხორციელებული ბანკთაშორისი ტრანზაქციებია. ოფიციალური საბანკო სისტემის თვალსაზრისით, ეს დოლარები შეერთებული შტატების საბანკო სისტემას არ ტოვებენ.

ტერმინი „ევროდოლარი“ ხშირად არა მარტო ზემოხსენებული საბანკო ინსტრუმენტის აღსაწერად, არამედ ზოგადად, დოლარის გლობალური მინოდების ფორმების ერთობლიობის აღსაწერად გამოიყენება. ეს ბაზარი და მისი ინსტრუმენტები – სავალუტო სვოპები, რეპო ოპერაციები, აქტივებით უზრუნველყოფილი ფასიანი ქაღალდები – „ჩრდილოვანი საბანკო სისტემის“ ხერხემალს ქმნიან. შესაძლოა „ჩრდილოვანი“ საბანკო საქმიანობა საბანკო ოპერაციების რეგისტრირებული საბანკო ჰოლდინგების გვერდის ავლით ჩატარებასაც ვუნდოთ. აკადემიურ წრეებში არასდროს შემწყდარა დებატი იმის თაობაზე თუ რა უნდა ჩაითვალოს დეპოზიტად ამ სისტემაში, თუმცა ზოგადი კონსენსუსი შედგა, რომ „ჩრდილოვანი საბანკო სისტემის“ ფუნქციონირების საკვანძო ელემენტი ოფშორული ზონების საბანკო სისტემებში განთავსებული ნაღდი ფულის დიდი მოცულობებია. გაჩნდა ფინანსური აქტივების მართვის მენეჯერთა ახალი და მრავალრიცხოვანი კატეგორია, რომელიც ცდილობს ნაღდი ფულის ამ უზარმაზარი მასის რენტაბელურ ინვესტიციასა და „გაცოცხლებას“.

ამგვარად, „ევროდოლარის“ სისტემას ჰიბრიდული ხასიათი აქვს: დოლარის დენომინაცია სახელმწიფოს, ამ შემთხვევაში შეერთებული შტატების, მოქმედებაზე დამოკიდებული, მაგრამ ამავე დროს, კერძო სტრუქტურებით იმართება. ეს ორსახა ბუნება შემთხვევითი არ არის, ეს პოლიტიკურ არჩევანთა შედეგია. პოპულარული ლეგენდის თანახმად დოლარის ოფშორული ბაზარი შეიქმნა მაშინ, როცა საბჭოთა კავშირი მისი დოლარის დეპოზიტების განთავსებას ამერიკული საბანკო სისტემის გარეთ ეძებდა. ეს ვაშინგტონის მიერ საბჭოთა კავშირის ანგარიშების გაყინვისგან დასაცავად იყო საჭირო. უფრო რეალისტური ჩანს „ევროდოლარის“ ბაზრის შექმნის თეორია, რომელიც მის ჩამოყალიბებას კორპორაციებს შორის სავალუტო ვალდებულებების ბრეტონ-ვუდის დროინდელი კაპიტალის კონტროლის მექანიზმების გვერდის ავლით გაცვლის აუცილებლობას მიაწერს. ეს გაცვლები დროთა განმავლობაში ბაზრებად ჩამოყალიბდნენ. ფინანსურმა რეგულატორებმა ამ სისტემის კოორდინირებულ კონტროლზე ხელი 1970-იან წლებში, ბრეტონ-ვუდის სისტემის დაშლის დასაწყისთან ერთად აიღეს საბოლოოდ ხელი. ეს დრო ითვლება ფინანსური გლობალიზაციის დასაწყისად. ამავე დროს, ხშირად მსოფლიოს უძლიერესი ქვეყნების ხელშეწყობით, გაჩნდა ფინანსური კონსულტანტების ახალი ნაირსახეობა, რომელიც ახლად დეკოლონიზებულ ქვეყნებს მათ ტერიტორიაზე ოფშორული ფინანსური ცენტრების ჩამოყალიბების აუცილებლობაში არწმუნებდა.

„ჩრდილოვანი საბანკო სისტემის“ არსებობა უკიდურესად ართულებს როგორც სახელმწიფო და გლობალურ ფინანსურ სისტემებს შორის გამყოფი ხაზების გავლენას, ისე ლეგიტიმური ფინანსური ტრანზაქციების კლემტოკრატიული და კორუფციული გარიგებებისგან გარჩევას. „პანამის დოკუმენტების“ მსგავსი მასალების გამოქვეყნება ამ ოფშორულ სტრუქტურებზე უფრო ზუსტ წარმოდგენას გვიქმნის. ცხადი ხდება, რომ ამ სტრუქტურებში თავს იყრის როგორც პოლიტიკური კორუფციის შედეგად მიღებული თანხები, ისე „ჩვეულებრივი“ ფისკალური ოპტიმიზაციის შედეგები. ამ ფინანსური ოპერაციების ანალიზი ცხადყოფს იმ უკიდურეს მსგავსებას, რომელიც ამ ორი სახის ტრანზაქციებს შორისაა, რაც მათ ერთმანეთისგან გარჩევას პრაქტიკულად შეუძლებელს ხდის.

„ჩრდილოვანი საბანკო სისტემის“ არსებობა უკიდურესად ართულებს როგორც სახელმწიფო და გლობალურ ფინანსურ სისტემებს შორის გამყოფი ხაზების გავლენას, ისე ლეგიტიმური ფინანსური ტრანზაქციების კლემტოკრატიული და კორუფციული გარიგებებისგან გარჩევას. „პანამის დოკუმენტების“ მსგავსი მასალების გამოქვეყნება ამ ოფშორულ სტრუქტურებზე უფრო ზუსტ წარმოდგენას გვიქმნის. ცხადი ხდება, რომ ამ სტრუქტურებში თავს იყრის როგორც პოლიტიკური კორუფციის შედეგად მიღებული თანხები, ისე „ჩვეულებრივი“ ფისკალური ოპტიმიზაციის შედეგები.

მაგალითად ავიღოთ „ორმაგი ირლანდიური“, ფარმაცევტული და ტექნოლოგიური კომპანიების მიერ გადასახადების ოპტიმიზაციის რჩეული სქემა. კომპანია „ა“ კალიფორნიაში

პროგრამული უზრუნველყოფის ახალ პროექტს, ე.წ. „სოფტს“ ქმნის. ამ „სოფტის“ პატენტს ის კაიმიანის კუნძულებზე დარეგისტრირებულ კომპანიაზე ერთ დოლარად ასხვისებს. პატენტის მფლობელი კომპანია პატენტის ღირებულებას ხელმეორედ აფასებს, მას 100 დოლარს უტოლებს და კომპანია „ა“-ს ირლანდიურ ფილიალს მისი გამოყენების უფლებას „აძლევს“. ირლანდიური ფილიალი ამ უფლებას „სოფტის“ ევროპაში კომერციალიზაციისთვის იყენებს. ირლანდიური ფილიალი „სოფტის“ გაყიდვასთან დაკავშირებულ გადასახადებს ევროპაში იხდის, ლიცენზიასთან დაკავშირებულ გადასახადებს კი კაიმიანის კუნძულებზე მდებარე კომპანიას შეთანხმებისამებრ ამერიკულ დოლარებში უხდის. ევროში მიღებული შემოსავლის დოლარის დეპოზიტად ქცევით და მისი კაიმიანის კუნძულებზე ლეგალურად განთავსებით ირლანდიური ფილიალი „ევროდოლარის“ ბაზარზე შედის. კაიმიანის კუნძულებზე დარეგისტრირებულ კომპანიას ახლა შეუძლია მის შემქმნელი კომპანიისთვის ნულოვანი პროცენტის სესხის გაცემა ან მისი რომელიმე აქტივის ყიდვა, რითიც მოგება კომპანია „ა“-ს ანგარიშზე აღწევს მინიმალური გადასახადის გადახდით. ფისკალური ოპტიმიზაცია კანონის დარღვევის გარეშე შედგა.

ახლა განვიხილოთ „კლემპტოკრატიული ტრანზაქცია“, რომელიც ანალოგიურ ფინანსურ არხებს იყენებს. „ა“ ქვეყნის „პოლიტიკურად აქტიურ პირს“ სახელმწიფო კომპანიის პრივატიზაციისგან უკანონო სარგებლის მიღება სურს. ამისთვის ის ქმნის კომპანიას, რომელსაც კვიპროსზე არეგისტრირებს. ნულოვანი ღირებულების მქონე კვიპროსული კომპანია და „ა“ ქვეყნის პრივატიზაციისთვის განკუთვნილი კომპანია აქციებს ცვლიან. კვიპროსული კომპანია მიღებულ აქციებს საბაზრო ფასად ყიდის და ლეგალურად მიღებულ თანხას „პოლიტიკურად აქტიური პირის“ მიერ კაიმიანის კუნძულებზე დაფუძნებული მეორე კომპანიის ანგარიშზე ათავსებს, რითიც ამ თანხისგან საგადასახადო ვალდებულებებისგან დაცულ ამერიკული დოლარის დეპოზიტს ქმნის. ახლა „პოლიტიკურად აქტიურ პირს“ ამ თანხებით ლონდონში უძრავი ქონების შეძენა, ფინანსური ინვესტირება ან ამერიკელი ლობისტების დაქირავება შეუძლია. ამ შემთხვევაშიც, კაიმიანის კუნძულებზე დოლარის დეპოზიტი ისე შეიქმნა, რომ „ა“ ქვეყნის შიდა კანონმდებლობის დარღვევის გარდა, არალეგალური არაფერი მომხდარა.

კორუფციულ გარიგებებსა და ფისკალურ ოპტიმიზაციას შორის მსგავსება იმდენად ძლიერია, რომ ამ უკანასკნელის კანონიერებას მხოლოდ შეერთებული შტატების მიერ დაიწყო ლეგალიზაცია განაპირობებს. მათ ერთმანეთისგან გარჩევას ისიც ართულებს, რომ ორივე სქემის შედეგად შექმნილი „ევროდოლარების“ დეპოზიტების გამოყენებაც ერთნაირად შეიძლება და მათი სავაჭროდ, საინვესტიციოდ თუ შესყიდვისთვის გამოყენებისას ვერავინ მიხვდება თუ რომელი სქემის შედეგადაა ისინი მიღებული. შესაბამისად, დღეს არსებული ფინანსური სისტემის შეუცვლელად დატოვებას ბევრი მომხრე ჰყავს.

გლობალიზებული ოფშორული ფინანსური სისტემა ბრეტონ-ვუდის სისტემის დაშლისას, გლობალური ელიტის საჭიროებების მაღალი პოლიტიკური ფასის გადახდის გარეშე დაკმაყოფილებისთვის შეიქმნა. მართალია ამ გლობალისტი ელიტის ინტერესები შეერთებული შტატების ინტერესებს დიდწილად არ უპირისპირდებოდა, თუმცა ვერავინ წარმოიდგენდა იმ ზარალს რომელსაც „ოფშორული ეკონომიკა“ ამერიკასა და სხვა ქვეყნებს მიაყენებდა დაფარული გადასახადებით, უკანონო პრივატიზაციითა და კორუფციის ხელშეწყობით. ახლა, როცა აშკარა გახდა, რომ ამ ჩრდილოვანი ეკონომიკის ინსტრუმენტებს ტრანსნაციონალურ კორპორაციებთან ერთად ამერიკის მონინაალმდებებთან დაკავშირებული ძალებიც იყენებენ, ოფშორული სისტემის საკითხი ამერიკის საგარეო პოლიტიკისა და ეროვნული უსაფრთხოების დღის წესრიგის ნაწილად იქცა.

იმ ზომებს შორის, რომლებიც დღეს ამ პრობლემების გადასაჭრელად განიხილება, შეხვედებით ფინანსური გამჭვირვალების გაზრდის მართლაც ეფექტურ ინსტრუმენტებს, თუმცა წინადადებების უმეტესობა ოფშორებზე ნვდომის შეზღუდვის წარუმატებელ ცდად თუ დარჩება. მართლაც, ბენეფიციარ მესაკუთრებთან დაკავშირებული კანონმდებლობა, რომელსაც ვაშინგტონში არაერთი მხარდამჭერი გამოუჩნდა, ამერიკელ პოლიტიკოსებს მათ უცხოელ კოლეგებზე გამჭვირვალეობის გაუმჯობესებისთვის დიპლომატიური ზეწოლის ბერკეტებს გაუზრდის. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ამ კანონმდებლობის მეორე მხარეც, რომელიც გააუმჯობესებს ცოდნას თავად ამერიკელთა კავშირებზე ამ ოფშორულ ზონებთან. ისმის კითხვები, თუ რამდენად საკმარისი იქნება შეერთებული შტატების მიერ კანონმდებლობის გამკაცრება ოფშორული სისტემის მიერ შექმნილი სუვერენიტეტის „მკვდარი ზონების“ აღკვეთისთვის. კორუმპირებულ ქვეყნებში სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერება ღირსეული და კეთილშობილი საქმეა, მაგრამ კლემპტოკრატთა გაძლიერების ძირეული მიზეზების აღმოფხვრის გარეშე არაფერი გამოვა. მათი ფინანსური რესურსების დაცულობის ერთი-ერთი უმთავრესი მიზეზი ოფშორულ ქსელებში კაპიტალის მიმოქცევის სიმარტივეა. გარდა ამისა, შესაბამისი სტრატეგიაზე მსჯელობისას არ უნდა გამოგვრჩეს, რომ ასეთი ტრანზაქციები დოლარის საერთაშორისო მიმოქცევის ერთ-ერთი უმთავრესი წყაროა. თუ ვაშინგტონი ოფშორულ სისტემებთან და კლემპტოკრატთაგან ბრძოლაზე მართლაც ფიქრობს, უნდა არსებობდეს იმ გლობალურ ფინანსურ სისტემაზე ზუსტი წარმოდგენაც, რომელმაც დღევანდელი სისტემის სტრუქტურები უნდა ჩაანაცვლოს. ბრეტონ-ვუდის კონფერენციაზე ჯონ მეინარდ კეინის მიერ წამოჭრილი იყო გლობალური საკლირინგო სისტემის შექმნა, რომელშიც ახალი საერთაშორისო ვალუტა, ბანკორი, იმოქმედებდა. სახელმწიფოები ბანკორს არ გამოიყენებდნენ, მას მხოლოდ ანგარიშებზე შეინახავდნენ. ანგარიშზე ზედმეტობის შემთხვევაში ნეგატიური საპროცენ-

ტო განაკვეთი იყო გათვალისწინებული, რაც მდიდარ ქვეყნებს იმ ქვეყნებისთვის ფულის სესხებისთვის უზიდავდა, რომლებსაც ფინანსური რესურსი ესაჭიროებოდათ. კაპიტალის კონტროლი კერძო საერთაშორისო ფინანსების მოთოკვის საშუალებას ქმნიდა.

დღეს ახალი ბრეტონ-ვუდის ძნელი წარმოსადგენია. მიუხედავად ამისა, შეერთებულ შტატებს შეუძლია მისი ცალკეული კომპონენტების სიმულაცია, მაგალითად, ამა თუ იმ ქვეყნისთვის ოფშორული სისტემის სატრანზიტო პუნქტის ფუნქციის შესრულების მოტივაციის გაქრობა. კაიმიანის კუნძულების მსგავსი ქვეყნებისთვის მათ ტერიტორიაზე საგადასახადო თავშესაფრის შექმნის მთავარი მიზანი უცხოური ვალუტის მოზიდვა და ამით საკუთარი პროექტების ფინანსური უზრუნველყოფაა. მათთვის არანაკლებ მნიშვნელოვანია ამ გზით ადგილობრივი ვალუტის დოლართან მიმართებაში მყარი კურსის შენარჩუნება. შეერთებული შტატები კაიმიანის კუნძულების ვალუტის მსყიდველუნარიანობის შენარჩუნების ბერკეტს ფლობს: ეს ცენტრალურ ბანკებს შორის სავალუტო გაცვლის ოპერაციების, სვოპების, ხაზია. ბანკთაშორისი საკონვერსიო ოპერაციები ფართო საზოგადოებისთვის ცნობილი 2008 წლის ფინანსური კრიზისისას გახდა ცნობილი. მაშინ ფედერალურმა რეზერვმა ცენტრალურ ბანკებს მათი ლოკალური ვალუტის დოლარზე გადაცვლის უფლება მისცა, რასაც „ევროდოლარების“ დეპოზიტების სტაბილურობა უნდა შენარჩუნებინა. კოვიდ-19-ის პანდემიისას ცენტრალურ ბანკებს შორის მასშტაბურმა საკონვერსიო ოპერაციებმა საყოველთაო ეკონომიკური კოლაფსის აღკვეთა მოახერხეს. ვაშინგტონი უნდა დაფიქრდეს ფრთხილი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის, თავისუფალი ვაჭრობის პრაქტიკის და გამჭვირვალე ფინანსური სისტემის მქონე ქვეყნებისთვის ფედერალურ რეზერვთან საკონვერსიო ოპერაციების ჩატარების შესაძლებლობის მინიჭებაზე.

თუ შეერთებული შტატები გლობალურ კორუფციასთან ბრძოლას მართლაც სერიოზულად ეკიდება და ამ ფენომენს ეროვნული უსაფრთხოების საკითხად თვლის, მისი ხელშემწყობი ფაქტორები საფუძვლიანად უნდა ამოიძირკვოს. გლობალური კორუფციის დასუსტებისთვის კერძო ოფშორული საბანკო ოპერაციების და „ევროდოლარების“ დაგროვების პრაქტიკა უნდა შეწყდეს როგორც შეერთებული შტატების საზღვრებს გარეთ, ისე მათ შიგნითაც.

ამ კუთხით განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა შეერთებულ შტატებს, მსოფლიოს ძირითადი ვალუტის პატრონს, ეკისრება. გლობალური შუამავლობის ფუნქციის კერძო აქტორებისთვის ჩამორთმევის გარეშე კლემპტოკრატის პრობლემა ვერასდროს მოგვარდება. როცა ეს ახალი საფრთხეები ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში აისახება, გათვალისწინებული უნდა იყოს რომ მთავარი პრობლემა არა კორუმპირებულ კლემპტოკრატთა და ოლიგარქთა ერთობლიობა, არამედ თავად გლობალური კაპიტალიზმის სტრუქტურაა.

ელიპუ ვედერი „კორუმპირებული კანონდებლობა“ (დეტალი, ვიკიმედია)

კლექტოკრატია და კორუფცია

კლექტოკრატის ჰიდრა კვიზი მიშელი

შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ მსოფლიო, რომელშიც მთავარი მამოძრავებელი ძალა სიხარბე არ არის? თუ ლიბერალური დემოკრატიის გადარჩენა გვსურს, უნდა შევეცადოთ მაინც.

ჰიდრა ბერძნული მითოლოგიის ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი და ცნობილი სახეა. ურჩხულის რვა თავი ამ დაუმარცხებელი კონცეფციის მხოლოდ ნაწილია. ჰიდრას დამარცხების ნებისმიერი მცდელობა თავიდანვე განწირული იყო: მონსტრს ერთი მოჭრილი თავის ნაცვლად ორი გამოსდიოდა, რაც მას კიდევ უფრო საშიშსა და ძლიერს ხდიდა.

ჰიდრა მითოლოგიის ნაწილია. თუმცა სარა ჩეიზი მის ახალ წიგნში „კორუფცია ამერიკაში“ გვაჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება უძველესმა მითებმა ნათელი მოპოვონ დღევანდელი ბნელ კუთხეებს და სიცხადე შეიტანონ თანამედროვე მსოფლიოს ქაოსში. ნამდვილი ჰიდრები ჩვენ შორის არიან. ეს მონსტრები მათთან დაპირისპირების ნებისმიერ მცდელობას გაძლიერებისა და განვითარებისთვის იყენებენ. ამ ზრდაში ისინი, როგორც ჩეიზი წერს, „სიკვდილის გზაზე შემდგარ პლანეტას“ ახრჩობენ. ჩეიზი მის წიგნს ამ მონსტრებს შორის ერთ-ერთს, შეუკავებელ სიხარბეს, უძღვნის.

გამდიდრების დაუოკებელი სურვილი ზოგადსაკაცობრიო ფენომენად იქცა, ის ყვე-

ლა სოციალურ ფენას თუ ქვეყანას ეხება. ამ სიხარბეს ბევრი სახელი აქვს და თავს სხვადასხვა ფორმით ავლენს. ჩვენს ეპოქაში მისი ყველაზე გავრცელებული და ცნობილი გამოვლინება კლექტოკრატიაა. კლექტოკრატულ სისტემაში განვითარებად ქვეყნებში მმართველი წრეების მიერ ნაძარცვი სიმდიდრე შესაბამისი დასავლური ინსტიტუტების დახ-

კორუფცია ამერიკაში

სარა ჩეიზი

Knopf, 2020

მარებით „თეთრდება“. ფულის გათეთრების შესაძლებლობა დასავლეთის მიერ ამ უზარმაზარი თანხების წარმომავლობაზე თვალის დახუჭვაა. ნაძარცვი ქონების უსაფრთხო ლეგალიზაციის შესაძლებლობა სახელმწიფო ქონების მიტაცებისა და კორუფციის დამატებით სტიმულს აჩენს. „კლექტოკრატულ ქსელებს შეხვდებით როგორც სამხედრო დიქტატურებში, ისე განვითარებად დემოკრატიებში,

როგორც მემარცხენე მთავრობის მქონე, ისე ულტრა თავისუფალი კაპიტალიზმის ქვეყნებში“, წერს ჩეიზი.

ჩეიზი კორუფციასთან ბრძოლის ერთ-ერთი წამყვანი ამერიკელი აქტივისტია. მან სახელი ავღანეთში ანტი-კორუფციული მექანიზმების შექმნისთვის განუღი ძალისხმევით გაითქვა. თუმცა ჩეიზის წიგნი მხოლოდ კორუფციას არ ეხება. ავტორი თავს არიდებს კლექტოკრატული სისტემების ტექნიკური ასპექტების დეტალურ განხილვას. წიგნში ძირითადი ყურადღება კორუფციის უფრო მაღალ, ფილოსოფიურ განზომილებას ეთმობა. ავტორი ცდილობს „კლექტოკრატის ფენომენი“ კაცობრიობის ისტორიის უკანასკნელი საუკუნეების გლობალურ კონტექსტში განიხილოს. იქ სადაც უწინ ადამიანი „ეგალიტარიზმისკენ“ მიისწრაფოდა, ახლა მხოლოდ სიხარბე და გამდიდრების დაუოკებელი სურვილია. შესაბამისად, ფეხს იკიდებს კლექტოკრატიაც. „ყოფნა, არყოფნა საკითხავი ეს არის“ – იყო დრო, როცა ადამიანის მთავარი დილემა ეს იყო. ახლა ეს ქონა, არქონაა“, უთხრა ჩეიზს ერთ-ერთი ბანკის მენეჯერმა.

ჩეიზის წიგნის წყობა ქრონოლოგიურია და ფულის პირველი ფორმების გამოჩენიდან „რეიგანომიკამდე“ პერიოდს მოიცავს. ჩეიზი

კვიზი მიშელი ნიუ-იორკში მცხოვრები მწერალი და გამომცემელი ჟურნალისტი.

გვაჩვენებს, თუ როგორ დასუსტდა და ჩამოიშალა ცენტრი, როგორ გადაიქცა საზოგადოება გამდიდრების ასპარეზად, როგორ შეიქმნა კლექტოკრატით სარგებლობისა და მისი ხელშეწყობის ჩრდილოვანი სისტემა. ჩეიზი ამტკიცებს, რომ კლექტოკრატია საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრების ყველა ასპექტზე ზემოქმედებს, იქნება ეს ფისკალური პოლიტიკა თუ მაკროეკონომიკა, სოციალური რეფორმები თუ დემოკრატიული განვითარება. კლექტოკრატიაში ჩაბმული პოლიტიკოსები და რეჟიმები ლიბერალური დემოკრატიის განვითარების უპრეცედენტო დაბრკოლებაა, რადგან „ეს საფრთხე არ ეწინააღმდეგება თავისუფლებასა და „ეგალიტარიზმს“. კლექტოკრატია ამ ღირებულებების ერთგულად მოაქვს თავი. სწორედ ამიტომ არის, ის ყველაზე დიდი საფრთხე, რომელიც დემოკრატიას დამუქრებს.“

ჩეიზის ანალიზი განსაკუთრებით ღირებულია, როცა მისი სამიზნე გასწორებულია. მის მახვილ თვალს ვერცერთი დამნაშავე ვერ ემალება: დასავლური ინსტიტუტები, საჯარო პირები და კორპორაციები. მაგალითად, „გოლდმან საქსი“, რომელსაც ჩეიზი მისი მიზნებისა და მოდელის გამო „კრიმინალურ ორგანიზაციად“ თვლის. „კლინტონის ფონდს“ ჩეიზი აღწერს, როგორც „განვითარებადი ქვეყნების მმართველი კორუპირებული ოჯახების “საქველმოქმედო“ ფონდების ამერიკული ვერსიას.“ გლობალიზაციის ტალღაზე გამდიდრებულ მილიარდერებს ის „პარაზიტებს“ უწოდებს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ასეთი ხმა-მალალი ბრალდებების მიუხედავად, ჩეიზის

წიგნს Occupy Wall Street-ის მორიგ ბროშურას ვერ ვუნოდებთ. ავტორის სამიზნეებს შორის მოულოდნელ ხალხსაც ვხვდებით. მაგალითად, ასეთია ყოფილი სახელმწიფო მდივანი მადლენ ოლბრაითი, რომელსაც ჩეიზი კერძო საინვესტიციო ფონდებთან მჭიდრო კავშირებში ამხელს. ჩეიზი კლექტოკრატის ჰიდრას თავებს მათ ისტორიულ კონტექსტში განიხილავს. ავტორი აღნიშნავს, რომ მსგავს სიტუაციაში ამერიკა ადრეც ყოფილა. სიმდიდრისა და დოვლათის უთანასწორო განაწილება ეთნიკურ რევანშიზმთან კავშირში ადრეც ყოფილა, არც ფინანსური ინსტიტუტებისა და პოლიტიკური გავლენის სწრაფი გამდიდრებისთვის გამოყენება ისტორიული სიახლე. დღევანდელი შეერთებული შტატების მდგომარეობის ისტორიულ ანალოგიად რომის დაცემას ან 1917 წლის რუსეთს ვერ განვიხილავთ. ამერიკის ისტორიის ყველაზე რელევანტური პარალელი ალბათ მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს „ოქროს ხანაა“. ამ დროს დამარცხებულმა კონფედერატებმა ძალაუფლების დაბრუნების მიზნით ტერორიზმს და სხვა ძალადობრივ მეთოდებს მიმართეს. ამ დროს ამერიკელი ლიბერალები ეკონომიკური საქმიანობით იყვნენ დაკავებული და სისხლისმღვრელი წინააღმდეგობისთვის არც ენერგია და არც სურვილი არ გააჩნდათ.

ამ არაფორმალურმა გარიგებამ არა მარტო გამოიცილა სამოქალაქო ომის შემდგომი პერიოდის სამოქალაქო უფლებების გაუმჯობესებისთვის და ქვეყნის თანასწორობის მიღწევისთვის გამოყენება, არამედ საფუძველი ჩაუყარა კაპიტალიზმის რადიკალური ფორმის დამკვიდრებას. „ორი ომი, რო-

მელსაც ორი გენოციდი, ევროპელების მასობრივი შიმშილი და ისეთი ეპიდემიები მოჰყვა, რომლის მსგავსი შავი ჭირის შემდეგ კაცობრიობას არაფერი უნახავს. ამ ორი ომით გამოწვეული მსხვერპლისა და ზიანის მოცულობას, მეოცე საუკუნემდე მომხდარი ვერცერთი ისტორიული მოვლენა ვერ გაუტოლდება. ამ ყველაფერს უმძიმესი გლობალური ეკონომიკური კრიზისი დაემატა. „ეს ის ფასია, რომლის გადახდა კაცობრიობას ჰიდრას დამორჩილებისთვის მოუწია.“

ჩეიზი მიიჩნევს, რომ დღევანდელი ვითარება ამ ისტორიული მაგალითების მსგავსია. კლექტოკრატული ქსელები გლობალიზაციის დადებით მხარეებს ასუსტებს, კორუპირებული პოლიტიკური კლასი ეთნიკურ და რასობრივ დაპირისპირებებს საკუთარი მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის იყენებს, ვითარდება ლეგალიზებული კორუფციის მექანიზმები. ჰიდრა ისევ ძლიერდება.

„ფენომენი, რომელთანაც დღეს გვაქვს საქმე, გლობალური მასშტაბის ტყის ხანძარს ჰგავს. ჩვენი რეაქციაც შესაბამისი, სოლიდარობით გაჯერებული უნდა იყოს.“ ჩეიზი პრობლემების პრაქტიკულ გადაწყვეტილებებსაც გვთავაზობს. ერთ-ერთი ასეთი ნაბიჯი პოლიტიკაში „შავი ფულის“ გამოყენების მაქსიმალური შეზღუდვაა. წარმატებას საყოველთაო ჩართულობა სჭირდება. ბოლოს და ბოლოს, ათასი წლის წინანდელი პირველი ჰიდრაც ფანტაზიის ნაყოფი იყო. რამდენად შესაძლებელია დღეს მისგან თავისუფალი სამყარო ვიხილოთ? 🌍

FUKUYAMA DEMOCRACY FRONTLINE CENTRE

#ALLFORDEMOCRACY

 Fukuyama Democracy Frontline Centre
 @CentreFukuyama
 +995 32 2 207 305

ფოტო: ვილკელმ გუნკელი

კლავტოკრატია და კორუფცია

ფინანსური საიდუმლოების ლაბორატორიები ბრაის ტატილი

შეერთებულ შტატებში მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან „შავი ფული“ ყოველდღიურად მიედინება. ამ ნაკადის გადაკეტვა ამერიკელ ხალხს ნებისმიერ დროს შეუძლია.

დელავერის შტატში, ქალაქ უილმინგტონს თუ გაცდებით და დასავლეთით, ვუდლენდ პარკის გარეუბნისკენ ნახვალთ, გზა „ლითლ ფოლზ სენტრალთან“ მიგიყვანთ. სენტრევილ როუდის ნომერი 2271, თანამედროვე, ზომიერად პირქუში შენობა კომპანია „ვიალის“ ოფიციალური მისამართია. ამავე მისამართზეა დარეგისტრირებული „კორპორეშნ სერვის კომპანი“, რომელიც შეერთებული შტატების კორპორაციული მომსახურების ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილი მიმწოდებელი და „ვიალის“ დამაარსებელია. „ვიალის“ არ გააჩნია ვებსაიტი, ოფისი, ვერსად ნახავთ ინფორმაციას მისი კომერციული საქმიანობის შესახებ. კომპანიების რეესტრში ვერაფერს გაიგებთ კომპანიის მფლობელის ან მფლობელების შესახებ. „ვიალი“ ანონიმური, ფიქტიური კომპანიაა.

ვიქტორ ანატოლევიჩ ბუტი ამჟამად 25 წლიან სასჯელს იხდის შეერთებული შტატების ერთ-ერთ ფედერალურ ციხეში. ბუტი

იარაღით მოვაჭრეა, მას „სიკვდილის გამყიდველს“ და „ომის ღმერთსაც“ უწოდებენ. 2004 წელს, ლიბერიის დიქტატორისა და სამხედრო დამნაშავის, ჩარლზ ტეილორის, იარაღით მომარაგების გამო, გაერო-მ ბუტს საერთაშორისო გადაადგილება შეუზღუდა. ტეილორი ბუტის იარაღით ვაჭრობის საერთაშორისო ქსელის ერთადერთი მომხმარებელი არ ყოფილა. სხვადასხვა დროს, რუსი ბიზნესმენი იარაღით ამარაგებდა ანგოლის სამოქალაქო ომის ორივე მხარეს, კონგოში მებრძოლ რუანდეელ ჯარისკაცებს, მუამარ კადაფის და სხვებს.

ბუტის ამერიკულ ციხეში მოხვედრის ამბავი საინტერესო და ამავე დროს, დამაფიქრებელია. 2004 წელს, გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის თანახმად, ვიქტორ ბუტი ლიბერიის რეჟიმზე დაკისრებული სანქციების ქვეშ მოყვა. ბუტის კომპანიებზე შესაბამისი სანქციების დანესებისთვის ვაშინგტონს დამატებით ერთი წელი დასჭირდა. ამ ოცდაათ კომპანიას შორის ერთ-ერთი უილმინგტონში დარეგისტრირებული „ვიალიც“ იყო.

როცა შეერთებული შტატების თავდაცვის დეპარტამენტის მომარაგების სამსახურის ექსპერტებმა მონაცემთა ბაზებში ახლად სანქცირებული კომპანიების სია მოიძიეს, მათი ჩამონათვალით უსიამოვნოდ გაკვირვებულები დარჩნენ. აღმოჩნდა, რომ ბუტის კომპანიები ერაცის ომის დროს ბაღდადში

დისლოცირებულ ამერიკელ ჯარისკაცებს გაყინული საკვებითა და კარვებით ამარაგებდნენ. ამერიკული მთავრობის მიერ ბუტის კომპანიებისთვის გადარიცხული თანხები 60 მილიონ აშშ დოლარს აღწევდა. ამერიკელი გადასახადის გადამხდელები „სიკვდილის გამყიდველის“ დამფინანსებლები აღმოჩნდნენ. ეს შესაძლებელი ფიქტიური კომპანიების საშუალებით უზრუნველყოფილი ფინანსური საიდუმლოების წყალობით გახდა. ნიკოლას შმიდლი „ნიუ-იორკერის“ ჟურნალისტი, რომელმაც 2014 წელს ვიქტორ ბუტისგან ინტერვიუს აღება მოახერხა. შმიდლის თანახმად, ვაშინგტონიდან მიღებული თანხებით ბუტის კომპანიებმა შეერთებული შტატების და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ დაკისრებული სანქციების შედეგად მიღებული ზარალის ანაზღაურება მოახერხეს. „ინტერპოლის“ მიერ ძებნილ ბუტს რუსეთის საზღვრების დატოვება არ შეეძლო, მაგრამ დაუბრკოლებლად შეეძლო ესარგებლა შეერთებული შტატების თავდაცვის დეპარტამენტის და მისი კონტრაქტორების მიერ შეთავაზებული ბიზნეს წინადადებებით.

ბუტი 2008 წლის 6 მარტს დააკავეს. „ნარკოტიკებთან ბრძოლის სააგენტომ“ ის ტაილანდში, სპეცოპერაციის ჩატარების შედეგად დააპატიმრა. ამერიკელი აგენტები ბუტს კოლუმბიური FARC-ის წევრებად წარუდგინეს და

ბრაის ტატილი სტენფორდის უნივერსიტეტის პოლიტიკური მეცნიერების ფაკულტეტის აკადემიური ხარისხის მფლობელია. სტენფორდში ის ფინანსური საიდუმლოების სისტემის ჩამოყალიბებაში ამერიკული ინსტიტუტების და ინტერესთა ჯგუფების როლს იკვლევდა.

ამერიკელებთან საბრძოლველად სხვადასხვა შეიარაღების შექმნის ინტერესი გამოთქვეს. იარაღით მოვაჭრემ “კოლუმბიელ ამბოხებულეებს” ჰაერსაწინააღმდეგო რაკეტების მიწოდება შესთავაზა. ექსტრადირების ხანგრძლივი პროცედურების დასრულების შემდეგ, 2011 წელს, ბუტი ფედერალურმა სასამართლომ

ბუტის კომპანიები დარეგისტრირებული იყვნენ კოტ დ'ივუარში, გაერთიანებულ სამეიროებში, ყაზახეთში და მსოფლიოს კიდევ რამდენიმე ათეულ ქვეყანაში. სამი კომპანია დარეგისტრირებული იყო გიზრალტარში, ცნობილ ბრიტანულ „ფისკალურ სამოთხეში“. მისი საიდუმლო იმპერიის შეუზღუდავი შესაძლებლობების მიუხედავად, თანხების დაბანდებისთვის ბუტის რჩეული ქვეყანა შეერთებული შტატები იყო. ეს უცნაური არჩევანი იყო: ქვეყანა, რომელიც წლების განმავლობაში მასზე ნადირობდა და ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო კანონმდებლობის სიმკაცრით გამოირჩეოდა. იარაღის ვაჭრობით მიღებული მილიონობით დოლარის გასათეთრებლად ბუტი ტეხასში, ფლორიდასა და დელავერში დარეგისტრირებულ ათზე მეტ კომპანიას იყენებდა. მათ შორის იყო კომპანია „ვიალიც“.

შეერთებული შტატების მოქალაქეებისა და ფედერალური აგენტების მკვლევლობის მცდელობისთვის, ჰაერსაწინააღმდეგო შეიარაღების უკანონო შექმნისთვის და ტერორისტული ორგანიზაციის მატერიალური მხარდაჭერისთვის გაასამართლა.

ბუტის იარაღით ვაჭრობის საერთაშორისო იმპერია ანონიმური ფიქტიური კომპანიებისგან შედგებოდა. ამ კომპანიებს, მისი მენეჯერი რიჩარდ ჩიჩაკლი მართავდა. ჩიჩაკლის იარაღით ვაჭრობისგან მიღებული ფინანსების გათეთრება და მსოფლიოს სხვადასხვა წერტილში დაბანდება ევალა. ბუტის კომპანიები დარეგისტრირებული იყვნენ კოტ დ'ივუარში,

გაერთიანებულ სამეიროებში, ყაზახეთში და მსოფლიოს კიდევ რამდენიმე ათეულ ქვეყანაში. სამი კომპანია დარეგისტრირებული იყო გიზრალტარში, ცნობილ ბრიტანულ „ფისკალურ სამოთხეში“. მისი საიდუმლო იმპერიის შეუზღუდავი შესაძლებლობების მიუხედავად, თანხების დაბანდებისთვის ბუტის რჩეული ქვეყანა შეერთებული შტატები იყო. ეს უცნაური არჩევანი იყო: ქვეყანა, რომელიც წლების განმავლობაში მასზე ნადირობდა და ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო კანონმდებლობის სიმკაცრით გამოირჩეოდა. იარაღის ვაჭრობით მიღებული მილიონობით დოლარის გასათეთრებლად ბუტი ტეხასში, ფლორიდასა და დელავერში დარეგისტრირებულ ათზე მეტ კომპანიას იყენებდა. მათ შორის იყო კომპანია „ვიალიც“.

როგორც აღმოჩნდა, ბუტის შემთხვევა უნიკალური არ ყოფილა. 2011 წელს „მსოფლიო ბანკმა“ უდიდესი კორუფციული საქმეების კვლევა გამოაქვეყნა. მსხვილმასშტაბიანი კორუფციის შედეგად მიღებული თანხების ლეგალიზაციისთვის გამოყენებულ ფიქტიურ კომპანიათა უდიდესი ნაწილი შეერთებული შტატების იურისდიქციაში შედიოდა. ვიქტორ ბუტის არჩევანი ემთხვეოდა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხის კრიმინალებისა და კლუბ-ტოკრატების მიერ შეერთებული შტატების სასარგებლოდ გაკეთებულ არჩევანს.

ეს ფაქტი, ერთი შეხედვით, უცნაურად ჩანს.

შეერთებული შტატები ფულის გათეთრების წინააღმდეგ მებრძოლ ქვეყნებს შორის ტრადიციულად აგრესიული პოლიტიკით გამოირჩეოდა. ფულის გათეთრებასთან ბრძოლის ფუნქცია თითქმის ყველა ფედერალურ სააგენტოს გააჩნია. ფინანსური დანაშაულების გამოძიებაში აქტიურად არის ჩართული იუსტიციის დეპარტამენტი. 2017 წლის ოქტომბრიდან 2018 წლის სექტემბრამდე ფულის გათეთრების ბრალდება 800-ზე მეტ ეჭვმიტანილს წარედგინა. ფულის გათეთრებასთან ბრძოლის სტანდარტებთან შესაბამისობის შესწავლის საერთაშორისო ორგანიზაციამ, „ფინანსური გამოძიების სამუშაო ჯგუფმა“ (FATF), 2016 წელს შეერთებული შტატების ფინანსური დანაშაულების და ფულის გათეთრების გამოძიების შესაძლებლობებს მათი მეორე ყველაზე მაღალი შეფასება მიანიჭა. შეერთებული შტატები საკუთარ საგადასახადო სამართალს მის საზღვრის გარეთაც აგრესიულად იცავს. ფინანსურ დანაშაულებთან ბრძოლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითი ბრედლი ბირკენფელდის საქმე იყო. ბირკენფელდი შვეიცარული ბანკის, UBS-ის, ამერიკელი თანამშრომელი იყო, რომელიც მდიდარ ამერიკელებს გადასახადებისთვის თავის არიდებაში საბანკო საიდუმლოების შვეიცარული კანონების გამოყენებით ეხმარებოდა. 2007 წელს მან ამერიკელ პროკურორებთან თანამშრომლობა დაიწყო. გამოძიება რამდენიმე შვეიცარული ბანკის, მათ შორის UBS-ის და CREDIT SUISSE-ის წინააღმდეგ დაიწყო. გამოძიებით გამოწვეული სკანდალის შედეგად კონგრესმა ახალი საგადასახადო კანონმდებლობა, FATCA, მიიღო, რომლის მიზანი შეერთებული შტატების მოქალაქეების მიერ სხვა ქვეყნის ფინანსური ინსტიტუტების გამოყენებით გადასახადების დამალვის პრევენცია იყო. 2010 წელს კანონის ძალაში შესვლის

შემდეგ, შეერთებულმა შტატებმა შესაბამისი შეთანხმება 113 ქვეყანასთან გააფორმა. კონგრესის მიერ FATCA-ს მიღების შემდეგ ანალოგიური კანონები ბევრმა განვითარებულმა ქვეყანამ მიიღო. 2013 წელს ეუთო-მ ქვეყნებს შორის საგადასახადო ინფორმაციის ავტომატური გაცვლის სისტემა (CRS) შეიმუშავა.

მიუხედავად მაგალითის მიცემისა, შეერთებულმა შტატებმა CRS-ს ხელი არ მოაწერა. ვაშინგტონი სხვა ქვეყნებს ამერიკის მოქალაქეთა ფინანსური ინფორმაციის ავტომატურ მიწოდებას ავალდებულებს, მაგრამ თავად ანალოგიური ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულებას არ აღიარებს. ეს ცალმხრივი ფინანსური გამჭვირვალობაა. როგორც ურნალისტი ოლივერ ბოლოუ ნერს, „შეერთებული შტატებმა დანარჩენი მსოფლიო აიძულა ფინანსურ საიდუმლოებაზე უარი ეთქვა, მაგრამ საკუთარი თავისთვის ანალოგიური სტანდარტი არ დაუწესებია.“ ამ მიდგომის შედეგად, იმ ქვეყნებიდან, რომლებსაც ვაშინგტონმა ფინანსური გამჭვირვალობა დააკისრა, ანონიმური ფულის ნაკადები შეერთებული შტატებისკენ გამოემართა. საერთაშორისო

ამერიკის ყველაზე ფინანსურად გაუმჭვირვალე ორ შტატში, დელავერსა და ნევადაში, კორპორაციული და ფინანსური მომსახურების სექტორის ლობისტებს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ მათი შტატის კანონმდებლებზე და რეგულაციების დაწესების პროცესზე. ამ ლობიზმის შედეგად, ეს ორი შტატი ფულის გათეთრებისთვის ყველაზე უსაფრთხო ადგილად იქცა შეერთებულ შტატებში.

საგადასახადო სამართლის პროფესიონალებმა კარგად იციან, თუ რა უდევეს საფუძვლად მათ ბიზნესს. საერთაშორისო სამართლის ვაშინგტონელმა ექსპერტმა, ბრიუს ზაგარიმ, „ფაინენშალ თაიმსთან“ ინტერვიუში განაცხადა, რომ „შვეიცარული ბანკების კონკურენციის ერთი ხელის მოსმით განადგურების შემდეგ, შეერთებული შტატები ოფშორული ფინანსების მსოფლიოს ყველაზე დიდი ცენტრად იქცა.“ FATCA-ს მიღებამ შეერთებული შტატების ფულის გათეთრებასთან ბრძოლის

პარადოქსი გამოაშკარავა: აქტიური პროკურორების, პროფესიონალი ფინანსური გამოძიებლების და ტრანსნაციონალური დანაშაულებისა და გლობალური კლუბტოკრატიის დევნის მძლავრი საერთაშორისო ბერკეტების მიუხედავად, შეერთებული შტატებმა ვერ შეძლო ამ დანაშაულებისგან საკუთარი სისტემის დაცვა.

ამ პრობლემური პარადოქსის ძირითადი მიზეზი შეერთებული შტატების პოლიტიკური სისტემის საკვანძო მახასიათებელი, ფედერალიზმია. შეერთებულ შტატებში კომპანიების ერთიანი რეესტრი არ არსებობს. ყველა შტატს კომპანიის დარეგისტრირების საკუთარი სტანდარტი გააჩნია. ამ თავისებურების შედეგად, ბევრ შტატში ბიბლიოთეკის ბართის ალბას უფრო მეტი პირადი ინფორმაციის გამჟღავნება სჭირდება, ვიდრე კომპანიის დარეგისტრირებას. ეს ფრაგმენტირებული სისტემა ვიქტორ ბუტის მსგავს კრიმინალებსაც კი საშუალებას აძლევს მათთვის ასე სასურველი ფინანსური ანონიმურობით ისარგებლონ და უკანონოდ მიღებული შემოსავალი უსაფრთხოდ გაათეთრონ.

როგორც კვლევამ აჩვენა, ის კომპანიები, რომლებიც კლიენტებს მსგავს მომსახურებას სთავაზობენ, ხშირად მათი მშობლიური შტატების შესაბამის კანონმდებლობაზე დაწესებულ ზემოქმედების ბერკეტებსაც ფლობენ. ამერიკის ყველაზე ფინანსურად გაუმჭირვალე ორ შტატში, დელავერსა და ნევადაში, კორპორაციული და ფინანსური მომსახურების სექტორის ლობისტებს მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ მათი შტატის კანონმდებლებზე და რეგულაციების დანების პროცესზე. ამ ლობიზმის შედეგად, ეს ორი შტატი ფულის გათეთრებისთვის ყველაზე უსაფრთხო ადგილად იქცა შეერთებულ შტატებში. ანონიმური ფინანსების მოზიდვით მიღებულ შემოსავალზე დამოკიდებულებამ ნევადასა და დელავერს შორის კონკურენცია გაამწვავა, რაც კორუფციული გზით მიღებული ფულისთვის უკეთესი პირობების შექმნის შეჯობში გადაიზარდა. თუ დელავერი საბანკო და ფინანსური საიდუმლოების პირობებს გააუარესებს, ფინანსური ნაკადები ნევადაში გადაინაცვლებს.

ამ პოლიტიკური პროცესის შედეგები ნათელია. კემბრიჯის უნივერსიტეტის მიერ გამოქვეყნებული კვლევის მიხედვით, დელავერი და ნევადა ფულის გათეთრების მსურველთა რჩეული იურისდიქციებია. ეს შტატები ლიდერობენ იმ იურისდიქციებს შორისაც, სადაც ყველაზე მარტივია ფიქტიური კომპანიების მეშვეობით ფინანსური მანიპულაციები და კაიშანის კუნძულების მსგავს ცნობილ ოფშორულ ზონებზეც კი გაუმჭირვალეები არიან.

თუ დავუშვებთ, რომ ეს შტატების პრობლემაა, შესაბამისად, გამოსავალიც შტატებში უნდა მოიძებნოს. რამდენად შესაძლებელი ამ „დემოკრატიის ლაბორატორიებმა“ მონახონ გადაწყვეტა იმ პრობლემისთვის, რომელიც თავად შექმნეს? თუ დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ საიდუმლოებისა და ანონიმურობის უზრუნველყოფაში ჩართული ძალები შტატის დონეზე წარმოქმნილ ინიციატივებს თავიდანვე აზრს უკარგავენ. დელავერსა და ნევადას არსებული კონკურენცია ნდობის კლასიკურ პრობლემას ქმნის. რომელიმე შტატის მიერ ცალმხრივად დაწყებული რეფორმირება მას შემოსავლის დაკარგვით იმ შტატის სასარგებლოდ ემუქრება, რომელიც

რეფორმებს არ გაატარებს. როგორც ნევადადელმა სენატორმა, ტიკ სიგერბლომმა „ლას ვეგას რევიუ ჯორნალს“ განუცხადა, „ჩვენ დასავლეთის დელავერად გვიცნობენ... ჩვენ არ გვსურს ცვლილებების გატარება და საკუთარ ფეხში სროლა, სანამ ამ ცვლილებებს სხვა შტატები არ გაატარებენ.“

შეერთებული შტატების მიერ ამ პრობლემისადმი პრინციპული მიდგომის შემთხვევაში კრიმინალთა მოხერხებულობა მათ სისუსტედ შეიძლება იქცეს. კლუბტოკრატიები შესაბამისი იურიდიული და ფინანსური მომსახურების გარეშე ვერაფერს გახდებიან. ასეთი მომსახურების გამწევი კომპანიები სახელმწიფოსთვის კარგად არიან ცნობილი და ხშირად მჭიდრო თანამშრომლობაც აკავშირებთ. სწორედ ისინი შეიძლება იქცნენ კლუბტოკრატიული სისტემის სუსტ რგოლად. ფიქტიური კომპანიების პრობლემის გადაწყვეტა კრიმინალისა და კორუფციის პროფესიონალ ხელშემწყობთა კონტროლით იწყება.

ცალმხრივი რეფორმებისადმი ანალოგიური პოზიცია გამოხატეს დელავერელი კანონმდებლებმაც. დელავერის სენატმა მიიღო რეზოლუცია, რომლის თანახმად შესაბამისი ცვლილებების გატარების პასუხისმგებლობა ფედერალურ ხელისუფლებას დაეკისრა. ამ შტატების პოლიტიკური ლიდერები ვერ ხედავენ ინტერესს საკუთარი თავის ნებაყოფლობით „განიარალებაში“, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ეს სხვა შტატებს არ შეეხებათ. ამ ვითარების გათვალისწინებით, მდგომარეობის

გამოსწორება ფედერალური ინტერვენციის გარეშე ძნელი წარმოსადგენია. ერთადერთი გამოსავალი ვაშინგტონის მიერ ინიციატივის ხელში აღებაა.

ფედერალური ხელისუფლების მიერ „ბენეფიციარ მფლობელთა გამჭირვალეობის“ ინიციატივის მიღების შემთხვევაშიც კი „შავი ფულის“ ნაკადი შეერთებულ შტატებში დინებას შეუფერხებლად გააგრძელებს. კომპანიის მფლობელთა დასახელება ფულის გათეთრებასთან ეფექტური ბრძოლისთვის საკმარისი ვერ იქნება. ფინანსური საიდუმლოება „დამალლობანას“ ჰგავს, კრიმინალები უკანანო შემოსავლების დამალვისა და გათეთრების ახალ გზებს იპოვიან.

შეერთებული შტატების მიერ ამ პრობლემისადმი პრინციპული მიდგომის შემთხვევაში კრიმინალთა მოხერხებულობა მათ სისუსტედ შეიძლება იქცეს. კლუბტოკრატიები შესაბამისი იურიდიული და ფინანსური მომსახურების გარეშე ვერაფერს გახდებიან. ასეთი მომსახურების გამწევი კომპანიები სახელმწიფოსთვის კარგად არიან ცნობილი და ხშირად მჭიდრო თანამშრომლობაც აკავშირებთ. სწორედ ისინი შეიძლება იქცნენ კლუბტოკრატიული სისტემის სუსტ რგოლად. ფიქტიური კომპანიების პრობლემის გადაწყვეტა კრიმინალისა და კორუფციის პროფესიონალ ხელშემწყობთა კონტროლით იწყება.

ამ პრობლემის მიმართ შესაძლო მიდგომებზე უკვე ბევრი დაინერა. „ფინანსური გამოძიების სამოქმედო ჯგუფის“ და „ეგმონტ გრუპის“ კვლევამ ხაზი გაუსვა იმ როლს, რომელსაც ამ კორუმპირებულ სისტემაში „სპეციალისტები და პროფესიონალი შუამავლები“, მათ შორის იურისტები, ბუღალტრები და კორპორაციული მომსახურების პროვაიდერები თამაშობენ. ანონიმური კომპანიის ბენეფიციარი მფლობელის დამალვის 106 შესწავლილი შემთხვევიდან მათი დანაშაულის კვალი აბსოლუტურ უმრავლესობაში გამოიკვეთა. სახელმწიფო ხაზინის დეპარტამენტის მიერ 2015 და 2018 წლებში გამოქვეყნებულ „ფულის გათეთრების რისკების შეფასებაში“ ვხვდებით დეპარტამენტის გაფრთხილებას ფულის გათეთრების ოპერაციებში ფინანსისტების უშუალო ჩართულობის მაღალი ალბათობის შესახებ. ჰადსონის ინსტიტუტის „კლუბტოკრატიის ინიციატივის“ ფარგლებში შემუშავებულ რეკომენდაციებში ხაზი გაესვა ფულის გათეთრების პრევენციისთვის ფინანსური და ფისკალური კონსულტანტების, იურისტების და სხვა შუამავლების პროფესიული საქმიანობის უფრო მკაცრი რეგულირების აუცილებლობას. დემოკრატიის მკვლევარი ლარი დაიმონდი, მის წიგნში „ავი ქარები“¹, თანამედროვე დემოკრატიის კლუბტოკრატიისა და კორუფციისგან დაცვის ერთ-ერთ აუცილებელ ზომად ამ შუამავალთა საქმიანობის უკეთეს რეგულირებას ასახელებს. ამ მხრივ შეერთებულ შტატებს უსწრებს ევროკავშირი, რომელმაც ქმედითი ნაბიჯები გადადგა ფულის გათეთრების ოპერაციებში პროფესიონალთა მონაწილეობის აღსაკვეთად. ევროკავშირმა ფულის გათეთრებასთან დაკავშირებული პირველი დირექტივა 1991 წელს გამოაქვეყნა. დირექტივაში აღინიშნებოდა, რომ ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო სტანდარტები

¹ ქართულ ენაზე ითარგმნა და გამოიცა 2019 წელს, „ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრის“ მიერ.

ეხებოდათ „იმ პროფესიათა წარმომადგენლებს, რომლებსაც მაღალი ალბათობით შეეხება ექნებათ ფულის გათეთრების ოპერაციებთან“. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ფულის გათეთრების და ტერორიზმის დაფინანსების სქემებში სულ უფრო ხშირად იკვეთებიან, შეერთებული შტატებმა ვერასდროს შეძლო ბანკებზე

„ფედერალური სისტემის ერთ-ერთი დადებითი თვისება ისიცაა, რომ რომელიმე გაბედულ შტატს, თუ მისი მოქალაქეები გადაწყვეტენ, სოციალური ან ეკონომიკური ექსპერიმენტის ჩატარება შეუძლია. ასეთი „ლაბორატორიის“ ქონის შესაძლებლობა ფედერალურ სისტემას ბევრი არასასურველი რისკისგან იცავს.“

დაკისრებული სტანდარტები ამ პროფესიების წარმომადგენლებისთვისაც დაეკისრებინა.

ამერიკის მონინავე ფინანსურ კომპანიებში დასაქმებული ბევრი პროფესიონალი ვერ ხედავს პრობლემას შეერთებული შტატების კანონებში არსებული „ხვრელის“ გამოყენებაში. ანტიკორუფციული ასოციაციის მიერ ჩატარებული გამოძიებისას გაირკვა, რომ ნიუ-იორკის საუკეთესო იურიდიული ფირმები მზად იყვნენ ნებისმიერ კლემპტორატს დახმარებოდნენ შეერთებულ შტატებში ფულის გათეთრების ყველა საჭირო პროცედურის გასავლელად. გამოძიების ავტორების თქმით: „შთაბეჭდილება დაგვრჩა, რომ ჩვენი ყველაზე ცუდი მოლოდინი გამართლდა. გამოძიების განმავლობაში ვიხილეთ უამრავი ამერიკელი იურისტი, რომელიც მზად იყო ყველაფერი ელონა ფიქტიური კომპანიების მფლობელების ანონიმურობის დასაცავად და ამისთვის ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო კანონებიც დაერღვია.“

კორუფციული და ფინანსური დანაშაულების ნამდვილი გამოძიებისას ასეთი ხელშემწყობი შუამავლები ხშირად აცხადებენ, რომ არაფერი იცოდნენ მათი კლიენტების კრიმინალური აქტივობების შესახებ. რა თქმა უნდა, ეს ასე არ არის ხოლმე. ისინი მათ კლიენტებთან მჭიდრო კავშირში არიან და მათთვის დამალული არაფერია. სრული სურათის დანახვის გარეშე ისინი ვერ შეასრულებენ მათ მოვალეობას და ვერ განსაზღვრავენ ზუსტად თუ რა მომსახურება უნდა შესთავაზონ მათ.

ბულალტერი, რომლის პროფესია ფინანსური შეცდომის აღმოჩენაა; იურისტი, რომლის პროფესია ლეგალური და არალეგალური საქმიანობის ერთმანეთისგან გარჩევაა; ბიზნეს ადმინისტრატორი, რომლის პროფესია ბიზნეს საქმიანობის კანონიერ ჩარჩოებში მართვაა; იმის დაშვება, რომ ამ დარგის პროფესიონალები მათთვის გაკეთებულ შეთავაზებაში კრიმინალის კვალს ვერ შეამჩნევენ, უბრალოდ აბსურდულია.

არცოდნაზე აგებული დაცვის სტრატეგიის ჩავარდნის შემთხვევაში, ეს ექსპერტები აცხადებენ, რომ კრიმინალური გამოძიება მათი კლიენტის პირადი ინფორმაციის გამჟღავნების საფრთხეს შეიცავს. ამ სტრატეგიით სარგებლობისას იურისტები ადვოკატისა და კლიენტის ურთიერთობის საიდუმლოების ხელშეუხებლობაზე აპელირებენ. ზოგადად, ამ პრინციპში ცუდი არაფერია, მაგრამ ამ შემთხვევაში მისი დაცვა დანაშაულებრივი გზით გამდიდრებული კრიმინალებისთვის მათი ნაძარცვის სამუდამოდ გადაძალის შესაძლებლობის მიცემას ნიშნავს.

მეტეც, პირადი ინფორმაციის დაცვის ამ არგუმენტის გამოყენებით პროფესიონალებს კრიმინალური ქცევის დაფარვის კარტ-ბლანში ეძლევათ მისცემს. ამით საზოგადოების მხოლოდ ის მცირე ნაწილი მოიგებს, რომელსაც მათი სიმდიდრის სტრუქტურულად განაწილება სჭირდება, დანარჩენებისთვის ეს კორუფციონერებისთვის და კლემპტორატებისთვის მათ დანაშაულებზე პასუხის მოთხოვნის შესაძლებლობაზე ნებაყოფლობით უარს ნიშნავს.

ამ პრობლემის გადაწყვეტა თეორიულად მარტივია: სხვადასხვა პროფესიის შუამავლებს უნდა დაეკისროთ „საექვო ქცევის მოხსენების“ (SAR) გაგზავნის ვალდებულება, რომელიც მათ მიერ ფულის გათეთრების ან სხვა დანაშაულის ნიშნების შემჩნევისას ამოქმედდება. ასეთი ვალდებულება ამერიკულ ბანკებს 2001 წელს, „პატრიოტის აქტით“ დაეკისრა. ამ რეგულაციის მიხედვით, თუ შუამავალი ფიქტიური კომპანიის შექმნის საექვო წინადადებას იღებს, ის ვალდებული იქნება ამის შესახებ სამართალდამცავებს აცნობოს, რომლებიც, თავის მხრივ, გადაწყვეტენ შემდგომი გამოძიების მიზანშეწონილობას. იმ შუამავლებს, რომლებიც ამ ვალდებულებას არ შეასრულებენ და ამით მათ კლიენტებს ფულის გათეთრების საშუალებას მისცემენ, რეგულატორებმა მკაცრი ჯარიმები უნდა დაუწესონ.

შტატების ნაწილმა ეს პრაქტიკა ნაწილობრივ უკვე დანერგა, თუმცა ამ სფეროში შექმნილი სიტუაცია მოქმედებას ბევრად მეტი შტატისგან მოითხოვს. თუ დღეს არსებული რეგულაციები შეუცვლელი დარჩება შეერთებული შტატები ფიქტიური კომპანიებით გათეთრებული მილიონების საუკეთესო თავშესაფარი იქნება. კორუფციული თანხების ლეგალიზაციის შუამავალთა საქმიანობის საფუძვლიანი რეგულაცია ერთადერთი გზაა იმ დაკეტილი წრის გასარღვევად, რომელიც დელავერისა და ნევადის მსგავს შტატებს ანონიმურობის დამცავი რეჟიმების შენარჩუნებისკენ უბიძგებს.

1934 წელს მოსამართლე ლუის ბრენდაისი წერდა: „ფედერალური სისტემის ერთ-ერთი დადებითი თვისება ისიცაა, რომ რომელიმე გაბედულ შტატს, თუ მისი მოქალაქეები გადაწყვეტენ, სოციალური ან ეკონომიკური

ექსპერიმენტის ჩატარება შეუძლია. ასეთი „ლაბორატორიის“ ქონის შესაძლებლობა ფედერალურ სისტემას ბევრი არასასურველი რისკისგან იცავს.“

ამ ნათქვამის თანამედროვე გააზრებისას „ლაბორატორიის“ ელემენტს მეტი ყურადღება ექცევა ვიდრე ექსპერიმენტის ჩატარების წინაპირობას ანუ მოქალაქეების დემოკრატიულ არჩევანს. სხვადასხვა იურისდიქციაში დღეს არსებული ფინანსური საიდუმლოების შესაძლებლობების შექმნას ერთი საერთო თვისება აქვთ: მათი ჩამოყალიბება კორუფციით გამდიდრებულთა და ამ სიმდიდრის ლეგალიზაციით დაკავებულ შუამავალთა ვიწრო წრის შემოქმედებაა. დელავერისა და ნევადის მოქალაქეების დიდმა ნაწილმა არც იცის,

ანტიკორუფციული ასოციაციის მიერ ჩატარებული გამოძიებისას გაირკვა, რომ ნიუ-იორკის საუკეთესო იურიდიული ფირმები მზად იყვნენ ნებისმიერ კლემპტორატს დახმარებოდნენ შეერთებულ შტატებში ფულის გათეთრების ყველა საჭირო პროცედურის გასავლელად.

რომ მათი შტატები ფიქტიური კომპანიების მსოფლიოში ცნობილი თავშესაფარია. ფინანსური საიდუმლოების არსი თავისთავად ვიწრო წრის ინტერესების დაცვას გულისხმობს.

ამ „ლაბორატორიების“ სარგებელი ნამდვილად მნიშვნელოვანი იყო. დელავერში და ნევადაში ფინანსური საიდუმლოების ექსპერიმენტის ჩატარებამ ნათელი გახადა, რომ ასეთი პრაქტიკის გავრცელება მთლიანად შეერთებულ შტატებზე დაუშვებლად საშიში იქნება. ასეთი პრაქტიკა საფრთხეს შეუქმნის ნებისმიერი ქვეყნის უსაფრთხოებას, რომელიც კორუფციის, გადასახადების დამალვის, ნარკოტიკებით ვაჭრობის, ტერორიზმის და უკანონო ფინანსურ ტრანზაქციებზე დამოკიდებულ სხვა ფენომენებს ებრძვის. მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკელ ხალხს საიდუმლოებით მოცული საქმიანობის სასარგებლოდ არჩევანი არასდროს გაუკეთებია (ეს არჩევანი მათ მაგივრად ლობისტებმა და შტატების კორპორაციული კანონმდებლობის შემქმნელებმა გააკეთეს) კლემპტორატისა და კორუფციის ხელშემწყობი პრაქტიკის დასრულება ახლა მათ ნებაზეა დამოკიდებული. 📌

ფოტო: იგნატ კუშნარევი

კლავტოკრატია და კორუფცია

რუსული ფული და დასავლეთის ორმაგი სტანდარტები

ფრენკ ვოგლი

რორის ჯონსონის მთავრობას არ სჯეროდა. „ბრექსიტის“ რეფერენდუმში რუსეთის ჩარევის კვალზე არაფერი გვსმენია,“ აცხადებდა ჯონსონი. როცა საპარლამენტო კომისიამ დაასკვნა, რომ შესაძლო ჩარევის გამოძიების დასაწყებად საკმარისი სამხილი არსებობდა, ჯონსონმა უპასუხა, რომ რეფერენდუმის რეტროსპექტული შეფასების საჭიროება არ არსებობდა.

თემთა პალატის უსაფრთხოების კომიტეტის დასკვნის მიხედვით დიდი ბრიტანეთის ევროკავშირიდან გამოსვლით დამთავრებულ რეფერენდუმში რუსეთის ჩარევის კვალი საკმარისზე მეტია. მტკიცებულებებს შორისაა კიბერ-თავდასხმები ვებსაიტებზე, დეზინფორმაციის მიზანმიმართული კამპანიები როგორც 2014 წლის შოტლანდიის დამოუკიდებლობის, ისე 2016 წელს „ბრექსიტის“ რეფერენდუმისას.

2020 წლის ივლისში გამოქვეყნებულ მოხსენებაში კომიტეტის წევრები წერდნენ: „ჩვენთვის წარდგენილი წერილობითი მტკიცებულება გვაფიქრებინებს, რომ მისი უდიდებულესობის

მთავრობამ ვერ დაინახა დიდი ბრიტანეთის დემოკრატიულ პროცესებში გარე ძალების ჩარევა, რომელმაც მიზანს მიაღწია და გავლენა მოახდინა არჩევნების პროცესზე და შედეგებზე... ჩვენ ხელთ არ ვფლობთ რუსული ჩარევის რეფერენდუმის შემდგომ შეფასებას.“

მოხსენების საჯარო განხილვისას, დიდი ბრიტანეთის მთავრობამ არაფერი თქვა შოტლანდიურ რეფერენდუმზე. რატომ არ ისურვა პრემიერ-მინისტრ დევიდ კამერონის მთავრობამ ამ რეფერენდუმში რუსული ჩარევის შესაძლო შემთხვევების გამოძიება მისი დასრულების შემდეგ? რატომ არ ისურვა პრემიერ-მინისტრმა ტერეზა მეიმ „ბრექსიტის“ რეფერენდუმის დასრულების შემდეგ ანალოგიური მოკვლევის ჩატარება? რატომ არ აფასებს სერიოზულად ამ საფრთხეს ახლა ბორის ჯონსონი? რა აქვს ბრიტანეთის მთავრობას დასამალი?

ანალოგიური შეკითხვები ისმის ატლანტიკური ოკეანის მეორე მხარესაც. დონალდ ტრამპი ხელიდან არ უშვებს შესაძლებლობას 2016 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში მოსკოვის ჩარევის ამბავს „ჭორი“ და „ფეიკ ნიუსი“ უწოდოს. გენერალურმა პროკურორმა უილიამ ბარმა ტრამპის შეფასების დასადასტურებელ გამოძიებას სათავეში ჯო დარემი, კონეკტიკუტელი პროკურორი, ჩაუყენა. დარემი

რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა: ამ მიზნის მისაღწევად მას სპეციალური პროკურორის, რობერტ მიულერის მიერ რუსეთის ჩარევის შესახებ 2019 წელს ჩატარებული გამოძიების დეტალური ანგარიშის უარყოფა მოუწია. მიულერის გამოძიების შედეგად ბრალი რუსული სპეცსამსახურების 12 აგენტს წარედგინა.

თემთა პალატის უსაფრთხოების კომიტეტს მოხსენებაზე მუშაობის დაწყება რუსეთის მიერ დიდი ბრიტანეთის მიმართ აგრესიული

პუტინის ხალხი: როგორ დაიბრუნა კვბ-მ რუსეთი და მოიცალა დასავლეთისთვის ქეთრინ ბელტონი

Farrar, Straus and Giroux, 2020

სადაზვერვო ღონისძიებების გატარებამ გამოიწვია. მყარდებოდა ვარაუდი, რომ ლონდონი კრემლის საიდუმლო სამსახურების პრიორიტეტული სამიზნე იყო. რუსეთის სპეცსამსახურების ძირითადი მიზნები დასავლეთში დემოკრატიული პროცესების დესტა-

ფრენკ ვოგლი ფონდი „პარტნიორობა გამჭვირვალების“ დირექტორთა საბჭოს თავმჯდომარე და „საერთაშორისო გამჭვირვალების“ თანადამფუძნებელია.

ბილიზაცია, მოწინავე ტექნოლოგიების ხელში ჩაგდება და დასავლეთის ქვეყნებს შორის ალიანსების და შესაბამისად თანამშრომლობის შესუსტებაა. არჩევნებში ჩარევა, ამ შემთხვევაში, აისბერგის წვერია.

რა თქმა უნდა, ამ ყველაფერში ახალი არაფერია. აქ ყველაზე საინტერესო იმის გაგებაა, თუ როგორ მოახერხა კრემლმა დიდი ბრიტანეთის მთავრობაზე ისეთი გავლენის მოხდენა, რომ ამ უკანასკნელს რუსეთის ბრიტანეთის დემოკრატიულ პროცესებში ჩარევის გამოძიებაზე ხელი ააღებინა (ანალოგიური კითხვა ისმის შეერთებული შტატების მიმართებითაც, სადაც ტრამპმა ძალისხმევა არ დაიშურა 2016 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში რუსეთის შესაძლო ჩარევის უარსაყოფად და შესაბამისი გამოძიების შესაფერხებლად).

უსაფრთხოების კომიტეტის მოხსენება ამ კითხვებზე პასუხის გასაცემად საჭირო ელემენტებს გვანდის, რომელსაც ამდღერებს „ფაინენშალ თაიმსის“ მოსკოვის ბიუროს ყოფილი ხელმძღვანელის, ქეთრინ ბელტონის, ახალი წიგნი „პუტინის ხალხი: როგორ დაიბრუნა კვბ-მ რუსეთი და მოიცალა დასავლეთისთვის“.

ერთი რამ ახლა ნათელია: 20 წლის განმავლობაში კრემლი მისდევდა კომპლექსურ სტრატეგიულ გეგმას, რომლის მიზანი დასავლეთის პოლიტიკურ და ბიზნეს წრეებზე გავლენის დამყარება იყო.

თემთა პალატის მოხსენების ერთ-ერთი თავის სათაურია „ოლიგარქებისთვის ღია კარი“. იქ ვკითხულობთ, რომ წლების განმავლობაში ბრიტანეთის მთავრობა სხვადასხვა სახით ახალისებდა რუსი ოლიგარქების დიდ ბრიტანეთში გადმოსახლებას და ხელს უწყობდა მათ ინვესტიციებს ბიზნესსა და უძრავ ქონებაში (რაც შემდგომში ტერმინი „ლონდონგრადის“ გაჩენას განაპირობებს). მოხსენებაში ვკითხულობთ:

„ფული ასევე იხარჯებოდა ბრიტანული საზოგადოების სხვადასხვა წრეებში გავლენის დასამყარებლად და გასაძლიერებლად. ამისთვის ფინანსური ინვესტიცია ხდებოდა საზოგადოებრივი ურთიერთობის კომპანიებში, საქველმოქმედო ფონდებში, პოლიტიკურ ჯგუფებში, საგანმანათლებლო და კულტურულ ინსტიტუტებში, რომლებიც სიამოვნებით თანხმდებოდნენ რუსული ფულის მიღებას და ამით, ოლიგარქების „რეპუტაციის გათეთრების“ პროცესში მონაწილეობდნენ. რუსული გავლენა ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა, პუტინთან დაახლოებული ბევრი რუსეთის მოქალაქე ბრიტანული საზოგადოების კარგად ინტეგრირებული წევრი გახდა, რაც, პირველ რიგში, მათმა შეუზღუდავმა ფინანსურმა შესაძლებლობებმა განაპირობა.“

ქვეყანაში, რომელშიც პარლამენტის ზედა პალატის წევრებს მათი ბიზნეს და ფინანსური ინტერესების დეკლარირება არ უწევთ, „ლორდთა პალატის წევრთა გარკვეულ ნაწილს რუსეთთან ბიზნეს ინტერესები აკავშირებთ, ზოგიერთი მათგანი კი პირდაპირაა დაკავშირებული რუსულ სახელმწიფო კომპანიებთან.“

ბელტონის წიგნი წყაროებითა და დადასტურებული ინფორმაციის სიმდიდრით გამოირჩევა, ეს შეუძლებელს ხდის ავტორის ძირითადი თეზისების შეთქმულების თეორიებად მონათვლას. მოსკოვში გატარებული წლების განმავლობაში ის უამრავ რუსს ესაუბრა,

მათ შორის მათაც, ვინც პუტინის აღზევებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა. დიდ ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებში რუსული გავლენის ანალიზისას ბელტონი იმ ფაქტობრივი მასალით მდიდარ ცნობებს ეყრდნობა, რომლებიც კვბ-ს ყოფილი მაღალჩინოსნების მიერ რუსული სახელმწიფოს სადავების ხელში ჩაგდებას მიუთითებენ. სახეზეა მათი პარტნიორული ურთიერთობები კრიმინალური სამყაროს გავლენიან ჯგუფებთან. აქვეა პუტინიც, რომლის კრიმინალთან კავშირები 1990-იან წლებში სანკტ-პეტერბურგის მერიაში მუშაობის პერიოდში იკვეთება.

რუსეთის სახელმწიფოს კორუფციასთან და კრიმინალთან შერწყმის უამრავი მაგალითი

ერთი რამ ახლა ნათელია: 20 წლის განმავლობაში კრემლი მისდევდა კომპლექსურ სტრატეგიულ გეგმას, რომლის მიზანი დასავლეთის პოლიტიკურ და ბიზნეს წრეებზე გავლენის დამყარება იყო.

მოჰყავს კერენ დევიშსაც მის ცნობილ კვლევაში „პუტინის კლემენტარია: ვისია რუსეთი?“, რომელიც მან 2014 წელს გამოსცა.

დევიშის წიგნის შესავალში ვკითხულობთ: „პუტინის რუსეთი „მაფიოზურ სახელმწიფოდ“ იქცა. სახელმწიფო და კრიმინალური სტრუქტურები ერთმანეთთან მჭიდრო კოორდინაციაში, საერთო სარგებლის მიღებისთვის მოქმედებენ. კრიმინალები კრემლის მიერ დანერგული წესებითა და მითითებებით მოქმედებენ და პუტინის ძალაუფლების დაცვის, მისი რეჟიმისადმი კრიტიკულად განწყობილთა გაჩუმების და საერთო ეკონომიკური ინტერესების დაცვის ფუნქციებს ასრულებენ.“

ბელტონი ამ შეხედულებას იზიარებს და მკითხველებს იმ პირების პორტრეტებს სთავაზობს, რომლებმაც „მაფიოზური სახელმწიფოს“ ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს, მისგან უზარმაზარი ფინანსური სარგებელი მიიღეს და ახლა ძალაუფლებას ფლობენ. 1990-იანი წლების განმავლობაში და 21-ე საუკუნის დასაწყისში პუტინი ამ ხალხიდან ერთ-ერთია. ის მის ზემდგომთა მითითებებს ასრულებს, ამყარებს საქმიან კავშირებსა და მეგობრულ ურთიერთობებს. ის ძალაუფლებას ხელში მოგვიანებით ჩაიგდებს.

გარდამტეხი მომენტი პუტინის მიერ ერთ-ერთი რუსი ოლიგარქის, მიხეილ ხოდორკოვსკის დაპატიმრება იქნება. 2003 წლის ოქტომბერში ამ უკანასკნელს შემდგომში ციმბირში იძულებით გატარებული ათი წლის თავიდან აცილება ვერ კიდევ შეეძლო. ამისთვის ის კრემლისთვის უზარმაზარი თანხის გადახდას და მის მფლობელობაში არსებული რუსეთის უდიდესი ენერჯო-კომპანია „იუკოსის“

პუტინის გარემოცვისთვის დათმობას უნდა დათანხმებულიყო.

ხოდორკოვსკიმ, რომელიც ამ დროს რუს ოლიგარქებს შორის უმდიდრესი იყო, სათანადოდ ვერ შეაფასა პუტინის ხელთ არსებული ბერკეტები და მისი დაუნდობლობა. ის ღიად დაუპირისპირდა პუტინს და კრემლში გამართულ ოფიციალურ მიღებაზე წარსდგა პრეზენტაციით „კორუფცია რუსეთში: ეკონომიკური ზრდის მუხრუჭი.“

კვბ-ს ყოფილი კოლეგებისა და ახალი ბიზნეს-პარტნიორების მიერ შეგულიანებულმა პუტინმა დაიჯერა, რომ მას რუსეთის წარსული დიდების დაბრუნება, პეტრე პირველის იმპერიის აღდგენა შეეძლო. ამ კუთხით, დიდი ბრიტანეთისა და შეერთებული შტატების პოლიტიკურ წრეებზე გავლენის დამყარება მისი გეგმის ნაწილი თავიდანვე იქნებოდა.

ამ გეგმის წარმატებისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა ორი საკვანძო ამოცანის შესრულებას ჰქონდა: პუტინის რეჟიმის ყველა შესაძლო ოპონენტების განადგურება და კრემლის სრული კონტროლის დამყარება რუსეთის ნავთობისა და გაზის უზარმაზარ რესურსებზე. ხოდორკოვსკის დაჭერამ გზა არა მარტო „იუკოსის“ ხელში ჩაგდებას, არამედ დანარჩენ ოლიგარქთა დამორჩილებასაც გაუკვალა. გზავნილი მარტივი და გასაგები იყო: პუტინთან წინააღმდეგობას სავალალო შედეგები მოყვებოდა. თუმცა პუტინთან გარიგების მეორე ნაწილი, რომელიც დღესაც ძალაშია, ნიშნავდა, რომ ოლიგარქების გამდიდრებას ხელს არაფერი შეუშლიდა იმ პირობით, თუ ისინი პუტინის დახმარებისთვის ნებისმიერ დროს იქნებოდნენ მზად. მათი „დახმარება“ მოიცავდა ყველაფერს, რაშიც პუტინის რეჟიმს სარგებელი შეეძლო ენახა: მნიშვნელოვანი ბიზნეს აქტივების პუტინის მეგობრებისთვის დაბალ ფასად დათმობიდან შეერთებულ შტატებში მათი კონტაქტების კრემლისთვის სასურველი შედეგების მისაღებად გამოყენებამდე.

ბელტონის ინფორმაციით, 1980-იანი წლების დასასრულს, როცა საბჭოთა კავშირის დაშლას წინ აღარაფერი ედგა, კვბ დასავლეთში გაგზავნილ აგენტებს ბიზნეს-საქმიანობის დანერგვას, ფინანსური აქტივების დაგროვებას და ბიზნეს-წრეებში სანაცნობო ქსელის შექმნას ავალებდა. ამ ყველაფრისთვის აგენტებს ნაღდი ფულის პრაქტიკულად შეუზღუდავი რაოდენობით ამარაგებდა. პუტინის მიერ საპრეზიდენტო სავარძლის დაკავების შემდეგ, კრემლმა ამ სტრატეგიის ახალ სიმაღლეზე აყვანა გადაწყვიტა. ოლიგარქებს აღარაფერი დარჩენოდათ გარდა ამ თამაშში ჩართვისა და პუტინის გეგმების მათ ხელთ არსებული ყველა რესურსით მხარდაჭერისა.

ოლიგარქი, რომელიც პუტინის გარემოცვაში თავიდანვე მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა, რომან აბრამოვიჩი იყო. მან პირველი მილიონები 1990-იანი წლებში ნავთობით ვაჭრობით დააგროვა და სხვა ოლიგარქებისგან განსხვავებით, მალევე მიხვდა, თუ რას მოასწავებდა პუტინის მიერ ძალაუფლების ყველა ბერკეტის ხელში ჩაგდება. 2003 წელს აბრამოვიჩმა გამოაცხადა, რომ ლონდონის „ჩელსის“ ყიდულობდა. საფეხბურთო კლუბში მან 240 მილიონი აშშ დოლარი გადაიხადა. „პუტინის გარემოცვამ სწორად ივარაუდა, რომ ბრიტანული საზოგადოებისთვის თავის მონონების უმოკლესი გზა ბრიტანელების

საყვარელი ეროვნული სპორტის გამოყენება იყო.“

ნიგნში ვხვდებით საუბრებს სერგეი პუგაჩოვთან, პუტინთან დაახლოებულ და მის აღზევებაში აქტიურად მონაწილე ოლიგარქთან. პუტინის გაძლიერების შემდეგ მას რუსეთიდან გაქცევა მოუწია, მან თავი ჯერ დიდ ბრიტანეთს, შემდეგ კი საფრანგეთს შეაფარა. პუგაჩოვის თქმით, პუტინმა მას პირადად უთხრა, რომ აბრამოვიჩის მიერ „ჩელსის“ შექმნა დიდ ბრიტანეთში რუსეთის პოზიციების გაძლიერების გეგმის ნაწილი. ამ დასკვნას ნაწილობრივ თემთა პალატის მოხსენებაც ადასტურებს: „დიდი ბრიტანეთი ოლიგარქების მიმართ კეთილგანწყობილი იყო.“

დღეს აღარავის ეპარება ეჭვი, რომ განგაშის ზარს გაცილებით ადრე უნდა დაერეკა, როცა მოსკოვი ფინანსური ინვესტიციებითა და ყველა შესაძლო ბერკეტის გამოყენებით დიდ ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებში ფეხის მოკიდებას ცდილობდა.

დიდ ბრიტანეთში, განსაკუთრებით კი ლონდონში, უძრავი ქონების შექმნა მდიდარი „ახალი რუსების“ ტრადიციად იქცა. უძრავ ქონებას ბიზნეს საქმიანობა დაემატა, რუსული კომპანიები ლონდონის საფონდო ბირჟაზე გამოჩნდნენ, დამყარდა კავშირები მათსა და დასავლურ ბანკებსა და საინვესტიციო ფონდებს შორის. ნავთობის ფასების ზრდასთან გაიზარდა რუსეთიდან გატანილი კაპიტალის მოცულობაც. ეს ფული დასავლეთში, საინვესტიციო ფონდებში დაილექა. დასავლეთი რუსებს და მათ კაპიტალს გაშლილი ხელებით შეხვდა. ეს ბანკირებისა და ინვესტორებისთვის ფინანსური მოგების გაზრდის ახალი საშუალება იყო, ეს ყველას აწყობდა. ლონდონში ცხოვრობს ამჟამად მიხეილ ხოდორკოვსკიც, რომელიც მისი დაპატიმრებისას და „იუკოსის“ პუტინის გარემოცვის მიერ მისაკუთრებისას დასავლეთის პასიურობას მძიმე შეცდომად აფასებს: „დასავლეთის ინსტიტუტების სტრატეგიული შეცდომა იყო იმის დაშვება, რომ პრინციპების დაინიშნება უკვალოდ ჩაივლიდა.“

ბელტონი ამ მოსაზრებას ეთანხმება: „პუტინს აზრი არასდროს შეუცვლია. ის დარწმუნებულია, რომ დასავლეთში ნებისმიერის ყიდვა შეიძლება, ხოლო კომერციული და ფინანსური ინტერესი საკითხის მორალურ მხარეს ყოველთვის გადაწონის.“

სწორედ ასეთი მსოფლმხედველობის დასავლელ ბიზნესმენზე საუბრობს ბელტონი მისი ნიგნის ბოლო თავში. ამბავი შალვა ჩიგირინსკის გაცნობით იწყება – ის ერთ-ერთია 1980-იანი წლების ბოლოს შეერთებულ შტატებში გაგზავნილი იმ აგენტებიდან, რომლებიც კგბ-მ დასავლეთში ბიზნესის დასაწყებად საჭირო ფინანსური რესურსებით უზრუნველყო. ჩიგირინსკი ტრამპს 1990 წლის ნოემბერში, ატლანტიკ-სიტიში, ამერიკელი ბიზნესმენის ერთ-ერთ კაზინოში ხვდება. წლების განმავლობაში ტრამპი მის გარდა ბევრ რუს ბიზნესმენს შეხვდება და დაუმეგობრდება. მათი ნაწილი ტრამპის ორგანიზაციასთან საქმიან ურთიერთობას გააგრძელებს და მის დეველოპერულ პროექტებს დააფინანსებს.

ასეთი გარიგებების ნაწილი საჯარო იყო, ნაწილი ოფშორული და ფიქტიური კომპანიების მეშვეობით კეთდებოდა, რაც მათი საბოლოო ბენეფიციარების დადგენას შეუძლებელს ხდიდა. ფინანსური ტრანზაქციების ნაწილი „დოიჩე ბანკის“ მეშვეობით ხორციელდებოდა. ამ გარიგებებს შორის საინტერესოდ გამოიყურება კაზინო „თაჯ-მაჰალის“ გაკოტრებისგან გადარჩენა. ტრამპი მისმა კრედიტორებმა გადაარჩინეს, ისინი მათ მიმართ არსებული ფინანსური ვალდებულებების გადავადებას დათანხმდნენ. მათ შორის მრავლად იყვნენ რუსები ან რუსეთთან დაკავშირებული ბიზნესმენები. ერთ-ერთ მათგან ინვესტორი უილბურ როსი იყო.

უცნაურია, მაგრამ ტრამპის რუსეთთან ურთიერთობების გამოძიებებში როსის გვარს არსად გამოჩენილა. ტრამპის პრეზიდენტობისას ის ვაჭრობის დეპარტამენტის მდივანად დაინიშნა. 2017 წლამდე, სანამ თანამდებობაზე დანიშნვის გამო მის ბიზნეს საქმიანობაზე უარის თქმა მოუწევდა, როსი „კვიპროსის ბანკის“ თანამფლობელი იყო. ბანკი მის ხელში 2013 წელს გაკოტრების შემდეგ ჩავარდა. როსთან ერთად ბანკის მფლობელი რუსეთის ერთ-ერთი უმდიდრესი ფინანსისტი, ვიქტორ ვექსელბერგი გახდა. ვექსელბერგი შეერთებული შტატების სახელმწიფო ხაზინის მიერ სანქცირებული სიაში 2018 წელს მოხვდება.

ვაშინგტონის მიერ კრემლის აგრესიული ქმედების საპასუხოდ მიღებული ამ იშვიათი გადაწყვეტილების შედეგად ვექსელბერგთან ერთად სანქციები ექვს რუს ოლიგარქს, მათ 12 კომპანიას და რუსეთის მთავრობის 17 წევრს დაეკისრა. შეერთებულმა შტატებმა ეს ნაბიჯი დიდი ბრიტანეთიდან 30 რუსი დიპლომატის გაგდების შემდეგ გადადგა. ლონდონის მიერ ასეთი ხისტი გადაწყვეტილების მიღება მოსკოვის მიერ სოლსბერიში მცხოვრები ყოფილი რუსი ჯაშუშის და მისი შვილის აკრძალული ქიმიური ნივთიერების გამოყენებით მკვლელობას მოჰყვა.

თემთა პალატის მოხსენება 2018 წელს მიღებულ ამ გადაწყვეტილებას განსხვავებულ კონტექსტში გვაჩვენებს და მიგვანიშნებს, რომ ბრიტანელები რუსეთის მიერ მათ წინააღმდეგ მოქმედების მასშტაბებს ხვდებოდნენ. ამავდროს, უნდა აღინიშნოს, რომ როცა საქმე „ბრექსიტის“ რეფერენდუმს შეეხო, ჯონსონმა კატეგორიულად გამოორიცხა რუსეთის შესაძლო ჩარევის გამოძიების აუცილებლობა.

დღეს აღარავის ეპარება ეჭვი, რომ განგაშის ზარს გაცილებით ადრე უნდა დაერეკა, როცა მოსკოვი ფინანსური ინვესტიციებითა და ყველა შესაძლო ბერკეტის გამოყენებით

დიდ ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებში ფეხის მოკიდებას ცდილობდა.

ამ უყურადღებობის ერთ-ერთი მიზეზი იმ ფულის უზარმაზარი რაოდენობა იყო, რომლებსაც რუსები უნივერსიტეტებისგან, კვლევითი ინსტიტუტებისგან და საქველმოქმედო ფონდებისგან ნდობის მოსაპოვებლად იყენებდნენ. ამ დროს დასავლეთის ქვეყნების უსაფრთხოების სამსახურების ძირითადი ყურადღება და რესურსები 11 სექტემბრის შემდეგ ტერორიზმთან დაწყებულ ომზე იყო გადართული. ცივი ომის დამთავრების შემდეგ ათი წელი იყო გასული და რუსეთის მიმართ განწყობა გაცილებით მეგობრული იყო, დასავლეთი მზად იყო რუსეთთან უფრო ღრმა სავაჭრო, კულტურული და პოლიტიკური ურთიერთობები დაემყარებინა. ასეთ შესაძლებლობას როგორც ბრიტანეთი, ისე შეერთებული შტატები ხედავდა, თუმცა მალევე აღმოჩნდა, რომ ამერიკელი და ბრიტანელი პოლიტიკოსები პუტინის გლობალური ამბიციების მასშტაბს სათანადოდ ვერ აფასებდნენ.

მათ სასარგებლოდ უნდა ითქვას, რომ შეერთებული შტატების სახელმწიფო სტრუქტურები ბრიტანელებთან შედარებით უკეთესად მომზადებულიები და უფრო აქტიურები აღმოჩნდნენ. თუმცა ვერაფერს უარყოფს იმ მოცემულობას, რომლის მიხედვით მოსკოვის მიერ ამერიკისა და ბრიტანეთის ყველაზე გავლენიან და მდიდარ წრეებზე გავლენის დამყარება შესანიშნავ შედეგებს აჩვენებდა.

ტრამპი და ჯონსონი რუსეთის გლობალურ თამაშში ხშირად პაიკებად ჩანდნენ. იქმნებოდა შთაბეჭდილება, რომ მოსკოვის მიერ დასავლეთის დემოკრატიული სისტემის საფრთხეში ჩაგდების მიუხედავად, შეერთებული შტატებისა და დიდი ბრიტანეთის მთავრობები მათ წინაშე არსებული პრობლემის სიმძიმეს ვერ აღიქვამდნენ. კრემლი უკვე დაუფარავად აფინანსებს დასავლურ პოლიტიკურ პარტიებს, რომლებიც ავტორიტარული რეჟიმებისადმი კეთილგანწყობას იჩენენ და მოსკოვს ურთიერთობების გამოსწორებას პირდებიან.

ბელტონის ნიგნის დამამთავრებელ ნაწილში ამტკიცებს, რომ კრემლში არსებული შიდა დაპირისპირებები პუტინის რეჟიმის დასასრულს დააჩქარებს, თუმცა ამ თეორიას მყარი არგუმენტებით ვერ ამაგრებს. თემთა პალატის მოხსენებაში მოყვანილი ფაქტების გათვალისწინებით, ერთადერთი რის გაკეთებაც ამჟამად დასავლეთის ქვეყნებს შეუძლიათ დემოკრატიული პროცესებში ავტორიტარული რეჟიმების მომავალი ჩარევის პრევენციაა. პუტინის რეჟიმის მიერ წარსულში გატარებული ლონისძიებების ზიანის გამოსწორებას წლები დასჭირდება. თემთა პალატის მოხსენება ასე მთავრდება:

„უპირველესი პრიორიტეტი ახალი კანონმდებლობის დაწესებაა: უსაფრთხოების სამსახურებს უნდა მიეცეთ არსებული გამოწვევების შესაბამისი ბერკეტები და ყველა რესურსი, რომელიც მათ ასეთ ძლიერ მონინალმდეგესთან გამკლავების საშუალებას მისცემს. ეს გულისხმობს პუტინის რეჟიმის აგენტებთან და რუსული ელიტის ფინანსურ მაქინაციებთან ეფექტური ბრძოლის და მათი დამხმარე „შუამავლების“ გაუფენებლყოფისთვის საჭირო სამართლებრივ ზაზას.“

დიახ, დასაწყისისთვის ეს კარგი იქნება. მაგრამ მხოლოდ დასაწყისისთვის. 🇷🇺

კადრი ფილმიდან „ნათლია“

ცვლილებები მსოფლიო წესრიგში

ნათლის ომები

ბარაკ მ. ობამა

დონ ვიტო კორლეონე, დონ ლიჩიო ლუკეზი, ჰაიმან როთი და მომავალი საერთაშორისო გადაჯგუფება.

დორე მსოფლიო ომის შემდეგ დასავლეთმა ნახევარსფერომ, აშშ-ს მეთაურობით, გადაწყვიტა, რომ ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება დასავლურ დემოკრატიებს შორის პოლიტიკურ ჰარმონიას შეინარჩუნებდა. ორი მსოფლიო ომის ტრავმამ უბიძგა ევროპელებს, 1951 წელს ჩამოეყალიბებინათ ნახშირისა და ფოლადის გაერთიანება – ევროკავშირის წინამორბედი. ეს ტენდენცია ცივი ომის დასრულებით, კაპიტალიზმის კომუნისტურ გამარჯვებით, ღია ბაზრებითა და დემოკრატიებით განისაზღვრა. აშშ-ს უსაფრთხოების გარანტიების მიუხედავად, დასავლური წესრიგი განსხვავებდა პოლიტიკურ უსაფრთხოებასა და ეკონომიკურ კეთილდღეობას, იმდენად, რომ პირველი კონცეფცია ისტორიის ნაგავსაყრელზე აღმოჩნდა (იმ ისტორიული პრეცედენტების მიუხედავად, რომლებიც ადასტურებდნენ, რომ ეკონომიკური კავშირები აუცილებლად პოლიტიკურ კავშირებს არ ამყარებს). ერთპოლუსიანობა ისტორიის დასასრულთან იგივედებოდა – პრეზიდენტმა კლინტონმა ჩინეთის

მთავრობა „ისტორიის არასწორ მხარეს“ მყოფად შეაფასა. დასავლეთი ძნელად თუ დაიჯერებდა, რომ შეიძლებოდა ისტორიის არასწორ მხარეს თავად აღმოჩენილიყო, ან იმას, რომ მისი უპირატესობა შეიძლებოდა, მისივე მოწვევადობის მიზეზი გამხდარიყო საერთაშორისო სისტემაში.

ლიბერალური ინტერნაციონალისტები ნამდვილად არ მოელოდნენ ჩინეთის სამხედრო თავდაჯერებულობასა და მის ეკონომიკურ დაშორებას აშშ-სთან. ისინი ახორციელებდნენ დასავლეთის უნიკალური ისტორიული გარემოებების იდეალისტური პროექციების ტენდენციას და, განსაკუთრებით, დემოკრატიული კაპიტალიზმის გამარჯვებას საბჭოთა კომუნისტურ და ჩინეთის ტოტალიტარულ პოლიტიკურ სისტემაზე. ამ ტენდენციას ემატებოდა დასავლეთის ლტოლვა, წვდომა ჰქონდა ჩინეთის სამომხმარებლო ბაზარსა და ბუნებრივ რესურსებზე. ამ პროცესში დასავლეთმა უარი თქვა რეალპოლიტიკაზე და განადიდა აშშ-სა და ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების უპირატესობები. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციამ არასწორი დასკვნა გამოიტანა: „ომებს შორის პერიოდის გამოცდილების მთავარი გაკვეთილი იმაში მდგომარეობდა, რომ საერთაშორისო პოლიტიკური თანამშრომლობა და მყარი მშვიდობა დამოკიდებულია საერ-

თაშორისო ეკონომიკურ თანამშრომლობაზე“. 2002 წელს ბუშის ადმინისტრაციის ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში წინ წამოინია იდეა, რომ აშშ და ჩინეთი გაამყარებდნენ თანამშრომლობას გლობალური პრობლემების მოსაგვარებლად. ამან ასახვა ჰპოვა ობამას ადმინისტრაციის 2010 წლის ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში. ტონი ბლერმა მხარი დაუჭირა ამ მიდგომას, როცა თქვა, რომ ევროკავშირს ჩინეთსა და აშშ-მდე უნდა გაეფართოებინა ახალი გლობალური პარტნიორობა. ამის დასტურად, მან „ნათლის“ პერსონაჟის, პიტერ კლემენტის მიერ როკო ლამპონესადმი ნათქვამი სიტყვები მოიტანა: „იარაღს შეეშვი, კანოლი აიღე“.

ინტერნაციონალისტური ლიბერალური წესრიგის პირობებში, რომელიც ურთიერთდამოკიდებულებას უსვამს ხაზს, დასავლელმა მწარმოებლებმა ჩინეთის ფართო ბაზარზე წვდომა არჩიეს. ამასთან ისინი მზად იყვნენ, ყურადღება არ მიექციათ ისეთი საკითხებისთვის, როგორებიც იყო სავაჭრო დეფიციტი, ინტელექტუალური საკუთრების ქურდობა, ამერიკული ტექნოლოგიების ჩინეთში იძულებითი ტრანსფერი და უწყვეტი მცდელობები, ხელი შეეშალათ ჩინეთისთვის – კონკურენტების ჩამოშორების მიზნით – საბაზრო ფასზე ნაკლებად გაეყიდა პროდუქტი.

ბარაკ მ. ობამა *Strategic Intelligence*-ს გენერალური დირექტორია, წარსულში კი *Royal United Services Institute*-ის ახლო აღმოსავლეთის საკითხებზე მომუშავე სამეცნიერო თანამშრომელი იყო.

ამ დროს დასავლელი მომხმარებლები შედარებით იაფფასიანი ჩინური პროდუქციით სარგებლობდნენ, ხოლო დასავლური სანარმოები რეგულირების სანდოობით ტკბებოდნენ, რომელიც შედარებით ხანგრძლივი სტრატეგიული დაგეგმვისა და არა მყისიერი მოგების საშუალებას იძლეოდა. თავის მხრივ, დასავლეთის ქვეყნები აპროტესტებდნენ ჩინეთის მიერ პროდუქციის სტანდარტების ჰარმონიზაციის ლობირებას, რათა რეგულირების მინიმალური სტანდარტი წარმოედგინათ. სწორედ ამ დროს განასხვავა დასავლეთმა კეთილდღეობა და უსაფრთხოება, რის შედეგადაც ის ჩამორჩა ჩინეთის ტექნოლოგიურ

**ინტერნაციონალისტური
ლიბერალური
ჩესრიგის პირობებში,
რომელიც ურთიერთ-
დამოკიდებულებას უხვამს
ხაზს, დასავლელმა
მწარმოებლებმა ჩინეთის
ფართო ბაზარზე წვდომა
არჩიეს. ამასთან ისინი
მზად იყვნენ, ყურადღება
არ მიექციათ ისეთი
საკითხებისთვის,
როგორებიც იყო
სავაჭრო დეფიციტი,
ინტელექტუალური
საკუთრების
ქურდობა, ამერიკული
ტექნოლოგიების
ჩინეთში იძულებითი
ტრანსფერი და უწყვეტი
მცდელობები, ხელი
შეეშალათ ჩინეთისთვის
- კონკურენტების
ჩამოშორების მიზნით -
საბაზრო ფასზე ნაკლებად
გაუყიდა პროდუქტი.**

ზრდას და წაუყრუა მის სამხედრო და ეკონომიკურ აღმასვლას. დასავლეთში სამხედრო ხარჯების შემცირებას შედეგად ბაზარზე

ორიენტირებულ პროდუქციაში ინვესტიციების შემცირება მოჰყვა. 1980-იან წლებში დასავლეთი ინარჩუნებდა ტექნოლოგიური ლიდერის როლს, რადგანაც სამხედრო ტექნოლოგიების გაზრდილი ხარჯები უფრო ვრცელ შიდა სამომხმარებლო ბაზარზე გავრცელდა. 1980-იანი წლების შუაში, ბრიტანეთში შიდა სამომხმარებლო ბაზარზე ტექნოლოგიურ ინოვაციებში შედარებით დიდი ინვესტიციები ჩაიდო - Vodafone, ბრიტანეთის უმსხვილესი სატელეკომუნიკაციო კომპანია, რომელიც მობილური ტელეფონების ბაზარზე ფოკუსირდა, სამომხმარებლო ბაზრის მოთხოვნებს მიჰყვებოდა, ნაცვლად იმისა, რომ ნოვატორული ტექნოლოგიები შეექმნა. ისეთი ტექნოლოგიები, როგორებიცაა 2G, 3G და 4G, წინა ტექნოლოგიების უბრალო ინერცია იყო.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დასავლეთის ჰეგემონია დიდ სახელმწიფოთა ალზევებისა და დაცემის ისტორიული მაგალითების იგნორირებას ერწყმოდა. აშშ-ს პირველობა საერთაშორისო სისტემაში გარდაუვალად ითვლებოდა და ამას სამი უებარი საშუალება განსაზღვრავდა: სამხედრო უპირატესობა, კაპიტალიზმი და დემოკრატიის გავრცელება. ლიბერალურ ფინანსურ ინსტიტუტებში ჩინეთის ინტეგრირება და მისი ფინანსური და სამხედრო წინსვლის ხელშეწყობა ძირს გამოუთხრის ამერიკის ერთპოლუსიანობას და უბიძგებს ჩინეთს გაზარდოს სამხედრო ხარჯები, შექმნას საკუთარი წესრიგი, რომელიც დასავლურის მეტოქე იქნება და მის უკან მოტოვებასაც ეცდება თავისი გლობალური ჩანაფიქრებით. ლიბერალურმა ინტერნაციონალისტებმა ადამ სმიტის სიტყვები აიტაცეს, რომ თავისუფალი ვაჭრობა აკომპენსირებს კონფლიქტს, რადგანაც ურთიერთგაცვლა სიჭარბის შემთხვევაში სავენტილაციო ხვრელივით მუშაობს. თუმცაღა „ერების სიმდიდრეში“ სმიტი თავად აღიარებს, რომ „მმართველის პირველი მოვალეობაა, დაიცვას საზოგადოება სხვა დამოუკიდებელი საზოგადოებების ძალადობისა და შემოჭრისაგან, რაც მხოლოდ სამხედრო გზით შეიძლება განხორციელდეს“. ამგვარად, სახელმწიფოს თავდაცვის მოთხოვნილებები ეკონომიკურ სარგებელზე უფრო მნიშვნელოვანი უნდა იყოს, რადგანაც ეკონომიკური კავშირები ნდობას უნდა ემყარებოდეს, რაც შეუძლებელია არსებობდეს დემოკრატია და ტოტალიტარულ რეჟიმს შორის.

თუმცაღა ისტორია მეორე მსოფლიო თუ ცივი ომის შემდეგ არ დანყებულა. მე-19 საუკუნეში მომხდარმა გლობალიზაციის მეორე ტალღამ გაზარდა ორთქლმავალი გემების გამოყენება და გაცვლის სისწრაფე. ამან 1911 წელს ნორმან ენჯელი თავის „დიდი ილუზიაში“ იმ იდეამდე მიიყვანა, რომ ურთიერთდამოკიდებულ ეკონომიკებს შორის ომი არ გაჩაღდებოდა. სამი წლის შემდეგ, დიდი ომის დაწყებისას, ცხადი გახდა, რომ წინგის დასახელება ავტორისავე შეცდომას ასახავდა. ორი მსოფლიო ომის მიუხედავად, მცდარი აზრი, რომ პოლიტიკური თანამშრომლობა გლობალურ ეკონომიკურ თანამშრომლობასა და ურთიერთდამოკიდებულებას უნდა ემყარებოდეს, საერთაშორისო კონსენსუსის საგანი გახდა.

**დონ კორლეონე:
პოლიტიკური და
უსაფრთხოების ინტერესების
გაფურჩქვნა ტრამპთან**

დონ ვიტო კორლეონე ფილმიდან „ნათლია“, რომელსაც არ სურს ნარკოტიკებით ვაჭრობაში გარევა, მიუხედავად ამ საქმის მომგებიანობისა, განასახიერებს პოლიტიკური ინტერესების პრიორიტეტს ეკონომიკური ინტერესების საზიანოდ. ის ვირჯილ სოლოცოს ეუბნება: „მართალია, ბევრი მეგობარი მყავს პოლიტიკოსებს შორის, მაგრამ ისინი ჩემთან მეგობრობას აღარ მოინდომებენ, თუ ეცოდინებათ, რომ ჩემი საქმე ნარკოტიკებია და არა აზარტული თამაშები, რასაც უწყინარ ცოდვად თვლიან. ნარკოტიკები ბინძური საქმეა“.

დღეს აშშ-მ დონ კორლეონეს მოდელი აირჩია, რომლის მიხედვითაც, პოლიტიკური ინტერესები ეკონომიკურზე უპირატესია. მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკის ეკონომიკა კავშირშია ჩინეთთან, ტრამპის ადმინისტრაციამ ჩინეთს შეზღუდვები დაუწესა - თუმცაღა ეს ამერიკელ გადასახადების გადამხდელს ძვირი უჯდებათ - და სცადა სტრატეგიულად დაშორებოდა მას. ეს პოლიტიკა იმ დასკვნიდან გამომდინარეობს, რომ ჩინეთის მიზანი არა უბრალოდ „მზის ქვეშ კუთვნილი ადგილის“ დამკვიდრებაა, არამედ გლობალიზაციისთვის ხელის შეშლა, დასავლური წესრიგისთვის ძირის გამოთხრა და მისი ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემის ახალ მსოფლიო წესრიგზე პროეცირებაა, რომელიც ჩინეთის თავისებურებებს ასახავს. სწორედ ამიტომ, იმის მიუხედავად, რომ დასავლურ ეკონომიკებს სხვადასხვა ინტერესები გააჩნიათ, ჩინეთის წინააღმდეგ პოლიტიკური გაერთიანებით ისინი ვიტო კორლეონეს პოზიციას იკავებენ. Five Eyes-მა ჩინეთის მიერ ჰონგ-კონგის არჩევნებში მონაწილე პროდემოკრატი კანდიდატების დისკვალიფიკაციის საპასუხოდ გლობალური პასუხის კოორდინირება მოახდინა და გააკრიტიკა ჩინეთის მიერ კოვიდ-19-ის წარმოშობის დაფარვა. სწორედ ასევე, 2020 წლის მაისში აშშ, ბრიტანეთი, კანადა და ავსტრალია მკაცრი საერთო განცხადებით გამოვიდნენ ჩინეთის მიერ მიღებული ჰონგკონგის ახალი უსაფრთხოების კანონის საპასუხოდ.

პეკინისა და ტაიპეის ეკონომიკური ურთიერთკავშირის მიუხედავად, ჩინეთმა განაცხადა, რომ ტაივანთან ომს დაიწყებდა, თუკი ქვეყანა დამოუკიდებლობას გამოაცხადებდა. 2001 წელს ჩინეთის შესვლას საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციაში - რამაც ქვეყანას იაფფასიანი პროდუქციის ბაზარი გაუხსნა და ჩინეთის ექსპორტი, საერთაშორისო ვაჭრობა და ინვესტიციები გაზარდა - თან მოჰყვა ჩინეთის პოლიტიკური სისტემის ავტორიტარიზმიდან ტოტალიტარიზმად გადაქცევა, რასაც თან სდევდა სამხედრო ხარჯების მნიშვნელოვანი ზრდა, სამხრეთ-ჩინეთის ზღვაში გააქტიურება და კონფრონტაციული დიპლომატია.

არსებობს ბევრი მაგალითი იმისა, თუ როგორ სწირავდნენ სახელმწიფოები ეკონომიკურ ინტერესებს პოლიტიკურს, რაც კონფლიქტს იწვევდა. ეს განსაკუთრებით მაშინ

ხდება, როცა პოლიტიკური ელიტა არ არის ანგარიშვალდებული და აკლია ლეგიტიმაცია, შესაბამისად, ძალაუფლების შენარჩუნებისთვის არ არის დამოკიდებული ვაჭრობის ეკონომიკურ სარგებელზე. პირველ მსოფლიო ომამდე გერმანიის იმპერიას ემინოდა რუსეთის დომინანტობის. კურც რიცლერის დღიურის მიხედვით, გერმანიის კანცლერმა თეობალდ ფონ ბეთმან-ჰოლვეგმა წამოიძახა: „რუსეთი სულ იზრდება და იზრდება. თავს კომპარული სიზმარით გვანვეს“. გერმანია პრევენციულ ომს აწარმოებდა რუსეთის უზარმაზარი ბუნებრივი რესურსების, სწრაფი ინდუსტრიალიზაციის და მისი 200 მილიონიანი მოსახლეობისადმი შიშის გამო, რომელიც, როგორც გერმანია ვარაუდობდა, მთელ ევროპას წაღებდა. რუსეთის მზარდმა მილიტარიზაციამ უსაფრთხოების დილემა წარმოქმნა, რამაც გერმანიას – ქვეყნების რუსეთის გარშემო რეგიონალიზაციის შემთხვევაში – ალყაში მოქცევის შიში გაუჩინა. საფრანგეთი რუსეთთან ალიანსში იყო 1890 წლიდან და გერმანია შიშობდა, რომ ბრიტანეთიც ამ ალიანსს შეუერთდებოდა, განსაკუთრებით – ერთობლივი სამხედრო-საზღვაო კონვენციის ფარგლებში. ეს მართლაც ასე მოხდა, როცა ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა და რუსეთმა ანტანტა შექმნეს.

სწორედ ასევე, აშშ-ს უსაფრთხოების მზარდი დილემა იმით დამთავრდება, რომ ჩინეთი ალყაში მოქცეულად იგრძნობს თავს, რადგანაც აშშ ცდილობს – სამხრეთ კორეასთან, ტაივანთან, ფილიპინებთან, ვიეტნამთან, ინდოეთთან, იაპონიასა და ავსტრალიასთან კოალიციით – შეაჩეროს ჩინეთის აზიაში დომინირების მცდელობა. თავის მხრივ ჩინეთი აშშ-სთან ეკონომიკურ დაძაბულობას, სავარაუდოდ, ჩრდილოეთ კორეის სანინალმდეგო სანქციების მხარდაჭერის შემცირებით უპასუხებს, რომელიც თავად გრძნობს თავს ჩინეთისა და სამხრეთ კორეის ალყაში.

პირველ მსოფლიო ომამდე გერმანიას რუსეთისა ემინოდა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ეკონომიკა პოლიტიკური მონინალმდეგების ეკონომიკებთან იყო გადახლართული. 1913 წელს გერმანიის უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი რუსეთი იყო, რომლის წილიც მთლიანი ვაჭრობის 13% შეადგენდა. ბრიტანეთისა და აშშ-ს საერთო წილი გერმანიის საქონელბრუნვაში დაახლოებით 12% იყო, ავსტრია-უნგრეთისა – 9%, ხოლო საფრანგეთის – დაახლოებით 7%. მიუხედავად ამისა, გერმანიის ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები ერთმანეთს არ ემთხვეოდა და პირველი მეორეს შეენირა.

ბრიტანელი ისტორიკოსი პიპა ქათერალი გამჭრიახად აღნიშნავს, რომ ეს მხოლოდ მაშინ შეიძლება მოხდეს, როცა ეკონომიკა რეჟიმის საყრდენი არაა და მის ადგილს ნაციონალიზმი იკავებს.

ბიზნესის სექტორი ეკონომიკურ ინტერესებზე უსაფრთხოების უპირატესობას, სავარაუდოდ, რისკების შემცირებით და უფრო უსაფრთხო საინვესტიციო და სამუშაო ბაზრების ძებნით უპასუხებს. მიწოდების ჯაჭვები, რომლებიც სტრატეგიულად დაშორებულია ჩინეთს, რეგიონალიზებულია ან ხმელეთზე მდებარეობს, დამოკიდებულები იქნებიან არა საბაზრო ეფექტურობასა და შემოსავლიანობა-

ზე, არამედ სიმყარეზე, რაც უფრო ხარჯიანია. მთავრობები ალბათ უარს იტყვიან უახლეს ტექნოლოგიებში ინვესტირებაზე, თუკი მათ სამხედრო მიზნებით ვერ გამოიყენებენ. უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური ინტერესის გამიჯვნამ შესაძლოა პოტენციურად შეამციროს ინვესტიციები ბაზარზე ორიენტირებულ პროდუქციაში. ისტორიკოსი დევიდ ეჯერტონი აღნიშნავს, რომ ომისშემდგომ პერიოდში დიდი ბრიტანეთი ინვესტიციებს სამხედრო კვლევა-სა და განვითარებაში დებდა, მაგრამ უფრო ფართო ბაზრისთვის განკუთვნილი გამოყენებითი ტექნოლოგიების თანმდევი ეფექტი შეიზღუდა. ამის სანინალმდეგოდ, იაპონიამ, სამხედრო ხარჯებზე დანესებული ომისშემდგომი საკონსტიტუციო შეზღუდვების გამო, ყურადღება გადაიტანა სამომხმარებლო ბაზრის განვითარებაზე. ამ მიზნით „ტოიოტამ“ დანერგა „ზუსტად ვადაში“ წარმოების სისტემა, რომელიც აშშ-ში გამოიგონეს. ამან ხელი შეუწყო გლობალური სანარმოო ჯაჭვების შექმნას, სადაც სასაქონლო მარაგი დაბალ დონეზე წარჩუნდებოდა. აშშ-ს სამხედრო ხარჯების გამო ცივი ომის პერიოდში ამ მოდელის სწრაფი მიღება არ მოხდა, რაც ასახავდა სანარმოების შეზღუდულობას, რომლებიც პროდუქციის თანმიმდევრული ნაკადის ფორდისტულ მეთოდებს იყენებდნენ. დირექტორთა საბჭოები ეწინააღმდეგებოდნენ „ზუსტად ვადაში“ სისტემის დანერგვას, რადგანაც ეს ფინანსურად რაციონალური არ ჩანდა, მანამ, სანამ იაპონიასთან კონკურენცია არ მოუწიათ. ცვლილებებისადმი წინააღმდეგობის განწევა, სანამ უკვე გვიანი არაა, დონ კორლეონესათვის ცნობილი მოდელია.

დონ ლუკემი: კეთილდღეობა და ურთიერთკავშირი კონფლიქტის მიზეზია

კონფლიქტი შესაძლოა წარმოიშვას არა იმიტომ, რომ ეკონომიკა პოლიტიკური ინტერესებისაგან დამოუკიდებელი ხდება, არამედ იმიტომ, რომ ერთი მეორეში გადაედინება, განსაკუთრებით, როცა ისინი სხვა ქვეყნის ეკონომიკებთანაა მჭიდროდ გადახლართული. დონ ლუკემი ამის განსახიერებაა, როცა „ნათლის“ მესამე ნაწილში ვინსენტ მანჩინის ეუბნება: „ფინანსები იარაღია. პოლიტიკამ იცის, როდის გამოკრას სასხლეტს“. ჯონათან ეილმა, გაერთიანებული სერვისების ინსტიტუტის საერთაშორისო დირექტორმა, შენიშნა, რომ მე-19 და მე-20 საუკუნეებში თითქმის ყველა ქვეყანაში, სახელმწიფო, რომელიც ეკონომიკურ ზრდას განიცდის, სულ უფრო მეტად მიმართავს მილიტარიზმს, რადგანაც მას სტრატეგიული ინტერესების უფრო ფართო წრე აქვს, რომელთა დაცვაც უწევს. ზუსტად ისევე, როგორც აშშ დომინირებს დასავლეთ ნახევარსფეროში, ჩინეთი ცდილობს გახდეს რეგიონული ჰეგემონი და დომინანტი სამხედრო-საზღვაო ძალა ინდოეთის და წყნარ ოკეანეებში. ეს შეიძლება ასე იყო ავტორიტარული ჩინეთის შემთხვევაში, მაგრამ ტოტალიტარული ჩინეთი უფრო ამბიციურია.

სტატიაში „რა ტიპის რეჟიმი აქვს ჩინეთს?“

ფრენსის ფუკუიამა გამოყოფს ჩინეთის ავტორიტარიზმის ფაზას (1978-2012 წლებში) და ტოტალიტარიზმის ფაზას, რომელიც 2012 წელს, პარტიის მე-18 ყრილობიდან დაიწყო, როცა პრეზიდენტი სი ძინპინი ჩინეთის კომუნისტური პარტიის გენერალურ მდივნად დაინიშნა და შეეცადა ძველი მაოისტური მოდელი აელორძინებინა. სი ძინპინის ხელისუფლებაში მოსვლამდე ავტორიტარული ჩინეთის აგრესია მხოლოდ რეგიონალური იყო სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში. ქვეყანამ განავითარა „მარგალიტების ასხმა“ – ჩინური სამხედრო და კომერციული ობიექტების ქსელი, რომელიც ჩინეთიდან პორტ-სუდანსა და სომალის ნახევარკუნძულამდე გრძელდება. სი ძინპინის გენერალურ მდივნად დანიშნის ერთი წლის თავზე ჩინეთმა გაასაჯაროვა ინიციატივა „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“ და სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში ხელოვნური, მილიტარიზებული კუნძულების შექმნით რეგიონალური აგრესია უფრო გაზარდა. ათ წელიწადში ჩინეთმა ჰონკონგთან მიმართებით ეროვნული უსაფრთხოების კანონი გამოიყენა, რამაც სერიოზულად შეზღუდა ქალაქის ავტონომია, თუმცაღა ამას პეკინისთვის სერიოზული საერთაშორისო შედეგები არ მოჰყოლია. ამ ყველაფერმა პრეზიდენტი სი ძინპინის გეგმა ტაივანის გადაყლაპვის შესახებ უფრო რეალისტური გახადა.

ჩინეთის კომუნისტურმა პარტიამ შეისწავლა მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის დასავლური იმპერიების ქცევა, რომლებიც დაპყრობილ ტერიტორიებს ეკონომიკურ ზურგად იყენებდნენ.

ტოტალიტარული ჩინეთი იცავს დონ ლუკემის ნათქვამს ფინანსებისა და სასხლეტის გამოკვრის შესაფერი დროის შესახებ და თავს უყრის სახელმწიფო მმართველობის ყველა ასპექტს, რათა „ერთი სარტყელი, ერთი გზის“ მეშვეობით ძალის პროეცირება მოახდინოს აზიის მიღმა, დასავლეთში. ამისთვის ჩინეთი ცდილობს ნედლეული შეისყიდოს ქვეყნის მზარდი მოსახლეობისათვის და ამასთანავე ხარბად დომინირებდეს უცხოურ ბაზრებზე. ეს აბსტრაქტული „თუკიდოდეს ხაფანგი“ არაა, როცა ზეადმავალი სახელმწიფო არსებული ჰეგემონის ჩანაცვლებას ცდილობს, რაც გარდაუვალ კონფლიქტს იწვევს. ჩინეთის სამხედრო და საზღვაო ძალები განაგრძობენ მოქმედების არეალის გაფართოებას, რადგანაც მათ სურთ ნედლეულის მოპოვების, წარ-

მოების და ტრანსპორტირების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა. ამ პროცესში ჩინეთმა შესაძლოა აშშ-სთან დაძაბულობის ზრდის პროვოცირება მოახდინოს სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, ისევე, როგორც მეზობელი სახელმწიფოების ძალებთან.

ჩინეთის კომუნისტურმა პარტიამ შეისწავლა მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის დასავლური იმპერიების ქცევა, რომლებიც დაპყრობილ ტერიტორიებს ეკონომიკურ ზურგად იყენებდნენ. ეს ტერიტორიები ნედლეულით ამარაგებდნენ დასავლურ სახელმწიფოებს, სანაცვლოდ კი მზა პროდუქციას იღებდნენ. კვაზიმერკანტილიზმის ეს ფორმა თავისუფალი ვაჭრობის იმპერიული ნაირსახეობა იყო, რადგანაც სავაჭრო ურთიერთობები პირველად და მეორედ მწარმოებლებს შორის უპირატესობას ამ უკანასკნელებს ანიჭებდა, ხოლო პირველებს კლიენტებზე დამოკიდებულს ხდიდა. პიპა კატერალი ამას ძალაუფლებისა და კონტროლის იერარქიებს მიაწერს, რომლებიც ცდილობენ ზოგიერთი მომწოდებელი, პირდაპირი თუ ირიბი გზით, ქვეშევრდომის პოზიციაში ჰყავდეთ. ჯონათან ვიალი თვლის, რომ ეს არაერთხელ მომხდარა ერი-სახელმწიფოების გამოცდილებაში. ბრიტანეთის იმპერია ეკონომიკის მამოძრავებელმა ძალებმა შექმნა, რადგანაც ბრიტანეთი ტერიტორიებს იპყრობდა ვაჭრობის უზრუნველსაყოფად, რაც საბოლოოდ გავრცელდა შუამავალი პოსტების შექმნაზე. იაპონიამ თავდაპირველად მანჯურია დაიპყრო და შექმნა „აღმოსავლეთ აზიის დიდი თანაგანვითარების სფერო“, რათა ნედლეულზე წვდომა ჰქონოდა. იაპონიამ პერლ-ჰარბორზე თავდასხმა სწორედ იმიტომ განახორციელა, რომ ნედლეულის მხრივ აშშ-ზე იყო დამოკიდებული.

მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში ცენტრალურმა ევროპამ და ნაციტური გერმანიის Grosswirtschaftsraum-მა დიდი ეკონომიკური ზონა შექმნეს, რაც გერმანიის ეკონომიკური წარმოებისა და პროდუქციის ზურგს წარმოადგენდა. გერმანია, ერთდროულად, ორ ურთიერთგამომრიცხავ ტენდენციას მიჰყვებოდა, რომელთა დაახლოებამაც სამხედრო კონფლიქტი გარდაუვალი გახდა. მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები ერთმანეთს არ ემთხვეოდა, მისი ეკონომიკური აღმასვლა ბუნებრივად გადაიზარდა მილიტარიზმის გაძლიერებაში. გერმანიის კაიზერის ვილჰელმ II-ის ცნობილი სიტყვები იყო, რომ გერმანიას „მზის ქვეშ ადგილი“ ესაჭიროებოდა. თუკი გერმანიის ეკონომიკა მასშტაბით ბრიტანეთის ეკონომიკას უტოლდებოდა, რატომ არ უნდა ჰყოლოდა იმავე ზომის ფლოტი? იმპერიალიზმი მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან საუკუნის შუა წლებამდე სწორედ ამგვარად ფუნქციონირებდა. ბრიტანეთი და საფრანგეთი ქმნიდნენ საბოლოო პროდუქციას და ეკონომიკურ ზურგს, რაც უსაფრთხოების დილემას წარმოშობდა, რადგანაც ეს ზურგის რაიონები ექსპანსიონისტურად ითვლებოდა და ამდაფრებდა კონფლიქტს იმპერიებს შორის.

1990-იანი წლებიდან მოყოლებული, ურთიერთდამოკიდებულება ეკონომიკურ დაშორებასა და საერთაშორისო წესრიგის

გახლეჩაში გადაიზარდა. დასავლეთი ეწინააღმდეგება ჩინეთის შეჭრას მის ნახევარსფეროში, ჩინეთი კი განაგრძობს რეგიონული ჰეგემონიის დამტკიცებას. ჩინური ბიზნესები მალე თავს დააღწევენ დასავლეთის რეგულაციების ჩარჩოს ჩინეთის წესრიგის ფარგლებში. ჩინური რეგულაციები საკუთარი პროდუქციის სპეციფიკაციებისთვის უპირატესობებს დააწესებენ. დაპატენტებული ტექნოლოგიების წარმოება ტრადიციულად დასავლეთიდან მოდიოდა, მაგრამ ბოლო ათწლეულში სიტუაციამ შეცვლა დაიწყო, რისი მაგალითიც 5G-ს სისტემების ჩინეთში შემუშავებაა.

უცნაურია, მაგრამ გლობალიზაციამ ჩინეთი ავტორიტარული სახელმწიფოდან ტოტალიტარულ ქვეყნად აქცია. 2001 წელს ჩინეთის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაერთიანებამ ქვეყნის ეკონომიკა და ბაზარი გახსნა და წელიწადში 10% ზრდის საშუალება მისცა. ჩინეთის ექსპონენტური ეკონომიკური ზრდა, ბოლო ათწლეულში, მისი სამხედრო სიძლიერის ზრდასაც უწყობდა ხელს. ნაცვლად იმისა, რომ ეკონომიკური წარმატება დასავლეთის მიერ გლობალიზაციის წახალისებისთვის მიენერა, ჩინეთმა ეს დაცულ საზოგადოებას და მის სახელმწიფო კაპიტალიზმს მიაწერა. ამგვარად, 2012 წლიდან მოყოლებული, პრეზიდენტი სი ცინპინი ცდილობდა, დასავლური გლობალიზაციის ალტერნატივის შემოთავაზებას და ჩინური მოდელის საერთაშორისო დონეზე ექსპორტირებასა და საერთაშორისო წესრიგის შეცვლას. 2017 წელს სი ცინპინმა განაცხადა, რომ „ჩინეთი სხვა ქვეყნებსა და ერებს სთავაზობს, დამოუკიდებლობის დაკარგვის გარეშე, განვითარების დაჩქარების ახალ ვარიანტს“. ვაშინგტონის კონსენსუსი ემყარებოდა უპიროვნო საბაზრო ძალებს, რომლებსაც თავისუფალ ვაჭრობაზე შეთანხმებები წარმოშობდა და რომლებიც ხსნიან და აახლოებენ ბაზრებს და ამავდროულად ზრდიან სპეციალიზაციას სანარმოო ქსელებში. ამის სანაღმდეგოდ, ჩინურ კონსენსუსს ტოტალიტარული დღის წესრიგი აქვს, რომელიც არ მიჯნავს ეკონომიკურ განვითარებას ციფრული ინფრასტრუქტურის მეშვეობით მოპოვებული თვალთვალის მონაცემების შეგროვებისაგან. BRI-ს ფორუმზე, 2017 წლის მაისში, პრეზიდენტმა სი ცინპინმა „21-ე საუკუნის ციფრული აბრეშუმის გზის“ შესახებ განაცხადა, რომელიც BRI-ს ქვეყნებს ფართოდიპლომატიური ქსელებითა და ჭკვიანი ქალაქებით უზრუნველყოფს. ეს ჩინურ სახელმწიფო კომპანიებს მონაცემთა ნაკადზე კონტროლის დამყარების საშუალებას მისცემს, რაც ჩინეთს უცხოური ბაზრების შეფასებისას უპირატესობას მიანიჭებს. თავის მხრივ, ეს საშუალებას აძლევს ჩინეთს, კონკურენტუნარიანი პოზიცია ჰქონდეს ფასწარმოქმნის გლობალურ ჯაჭვში. ჩინეთის BRI ჰორიზონტალური ინიციატივა კი არაა, რომელიც მხოლოდ ეკონომიკური შესაძლებლობების განვითარებასა და უცხოურ ბაზრებზე წვდომის უზრუნველყოფაზე მიმართული, არამედ ვერტიკალური სისტემაა, რომელიც კეთილდღეობის ზრდას დომინირებასთან აკავშირებს.

ჰაიმან როთი: დასავლეთის მთავრობების თანამშრომლობა კერძო სექტორთან

ცნობიერებენ რა ჩინეთის საფრთხეს კოვიდ-19-ით გამოწვეული ეკონომიკური ვარდნის ფონზე, დასავლეთის ქვეყნების მთავრობები ეკონომიკური მოდელის ადაპტირებას ახდენენ, რათა ჩინეთთან კონკურენცია შეძლონ. დასავლური მთავრობები სულ უფრო ხშირად ამბობენ უარს ვაშინგტონის კონსენსუსის შენიშვნებზე შეზღუდული მთავრობის და უპიროვნო თავისუფალ ბაზარზე დაყრდნობის შესახებ. ამის ნაცვლად ისინი პეკინის კონსენსუსს ბაძვენ – რომლის მიხედვითაც მთავრობა კერძო სექტორთან ერთად მუშაობს – რათა ჩინეთის ექსპონენტური ეკონომიკის, ტექნოლოგიისა და ინფრასტრუქტურის ზრდასთან კონკურენცია შეძლონ. ჰაიმან როთმა ცნო გაღვანიზირებული კერძო სექტორი, როცა „ნათლია 2-ში“ თქვა: „აქ დაცულები ვართ, თავისუფლად შეგვიძლია კიფოვერის, დანყველილი იუსტიციის დეპარტამენტისა და ფედერალური ბიუროს გარეშე, მეგობრულ მთავრობასთან პარტნიორობით ჩვენს მოგებაზე მუშაობა... მაიკლ, ჩვენ უფრო დიდი ვართ, ვიდრე U. S. Steel-ია“.

სტრატეგიული ინვესტიციების ჩადების ხარჯზე ისეთ სახელმწიფო სანარმოებში, როგორც, მაგალითად, Huawei-ა, ჩინეთი ტექნოლოგიური ლიდერი გახდა 5G-ს ქსელების შექმნაში. ეს იმიტომ მოხდა, რომ ჩინეთის კომუნისტური პარტიის ტოტალიტარული მოდელი მიმართული იყო სამოქალაქო ტექნოლოგიური აპლიკაციების ინვესტირებაზე, რათა უსაფრთხოების სამსახურისთვის მონაცემების გადაცემა მომხდარიყო. ლიბერალურ დასავლურ მთავრობებს, კერძო სექტორში შეზღუდული ჩართულობით, მსგავსი მიზანი არ ჰქონიათ.

ეს მალე შეიცვლება. დასავლური მთავრობების პასუხი ის იქნება, რომ ისინი წახალისებენ კომპანიებს, შექმნან თავდაცვითი კავშირები სხვა კომპანიებთან ისეთ სტრატეგიულად მნიშვნელოვან ინდუსტრიებში, როგორებიცაა ტელეკომუნიკაცია და აეროკოსმოსური წარმოება. იმის გათვალისწინებით, რომ დასავლურმა მთავრობებმა გადანყვიტეს გამოერიცხათ Huawei-ს 5G ქსელები თავიანთი სატელეკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურებიდან, ისინი – ჩინური 5G-სთვის კონკურენციის გასაწევად – სავარაუდოდ, შექმნიან დასავლურ კონსორციუმს, რომელშიც შევლენ სატელეკომუნიკაციო მონოპოლიზაციის ისეთი მსხვილი მომწოდებლები, როგორებიცაა ბრიტანული Vodafone, შვედური Ericsson და ფინური Nokia. ეს უკვე მოხდა აეროკოსმოსურ სექტორში: ეროვნულმა მთავრობებმა მთელ ევროპაში უკვე შექმნეს Airbus. აშშ-ში აეროკოსმოსური წარმოება ფედერალური მთავრობის მიერ კონტროლდება.

დასავლური მთავრობები, სავარაუდოდ, განსაზღვრავენ ამ სექტორებს, როგორც სტრატეგიული ინტერესების სფეროს და უზრუნველყოფენ მინოდების ქსელის ქვეყნის შიგნით არსებობას. ევროკავშირის სახელმწიფო დახმარების პროგრამა უზრუნველყოფს, რომ წევრმა ქვეყნებმა ინვესტიციები სტრატე-

გიული ინტერესის, მაგალითად, სოფლის მეურნეობის სფეროში ჩადონ. ეს სავაჭრო მოლაპარაკებების წარმატებას განსაზღვრავს, რადგანაც ზოგიერთი ქვეყანა კომპანიებში დებს ინვესტიციას, რაც, თავის მხრივ, გამოირიცხავს თანაბარ პირობებში თამაშს. გრძელვადიან პერსპექტივაში, დასავლური ქვეყნების მთავრობები, სავარაუდოდ, გაზრდიან ინვესტიციებს სტრატეგიულად მგრძნობიარე სფეროებში, განსაკუთრებით კი ტექნოლოგიებში, რათა ჩინეთს დაენიონ. ეს მთავრობების მიერ დონ ლუკეზის პოზიციის მიღებას გამოიწვევს, რომლის მიხედვითაც, უსაფრთხოების გაძლიერება, ეკონომიკური და ინოვაციების ზრდა არა მხოლოდ ერთდროული უნდა იყოს, არამედ სინონიმებს წარმოადგენდეს.

დონ ლუკეზის კვაზი მერკანტილისტური მიდგომა, სავარაუდოდ, მომავალში კონფლიქტს გამოიწვევს, თუკი ორი ეკონომიკური წყობა, აშშ-სა და ჩინეთის მეთაურობით, ან მათი ხედვები გლობალიზაციაზე ერთმანეთს შეეჯახება.

განსხვავებული წესრიგების შეჯახება ომებს შორის პერიოდში მოხდა, როცა იაპონიის თანაგანვითარების ზონა ბრიტანულ და ამერიკულ ინტერესებს შეეჯახა წყნარი ოკეანის რეგიონში. კორონავირუსის შემდგომ გეოპოლიტიკურ ლანდშაფტში სხვადასხვა წესრიგები შემოსაზღვრული იქნება. ეს გაფანტავს ადამ სმიტის შიშს, რომ „ერთ საქმეში მყოფი ადამიანები იშვიათად იკრიბებიან, მხიარულები-სა და გართობის მიზნითაც კი, მათი საუბარი კონსპირაციით სრულდება საზოგადოების წინააღმდეგ, ან ფასების აწევის განზრახვით“. ამან შესაძლოა სახელმწიფოს შიდა კონფლიქტები გამოიწვიოს, როგორც, მაგალითად, გვატემალას ისტორიული რეაქციაა United Fruit Company-ის მიერ მალაზიის გახსნაზე სამხრეთ ამერიკაში. ამის საპირისპიროდ, საშუალო დონის სახელმწიფოებმა და ბლოკებმა შესაძლოა სახელმწიფოთა შორის კონფლიქტი წარმოშვან, თუკი მათ წვდომას ნედლეულთან, მონაცემებთან ან სისტემებთან საფრთხე შეექმნება, იმის მიუხედავად, რომ მათ აქვთ საშუალება დაარეგულირონ თავიანთი ბაზრები შთანთქმის თავიდან ასარიდებლად. სახელმწიფოთა შორის კონფლიქტი, შესაძლოა, არატრადიციული ხერხებით, მაგალითად, კიბერშეტევებით გამოიხატოს. მაგალითად, ავსტრალიამ ახლახანს საკუთარ თავზე გამოსცადა პოლიტიკურ თუ კერძო სექტორის ორგანიზაციებზე კიბერშეტევა, რომელიც „სახელმწიფო სუბიექტს“ მიენერებოდა, კერძოდ კი – ჩინეთს.

არჩევანი დონ კორლეონესა და დონ ზანზინის შორის

„**6** ათლიაში“, ხუთი ოჯახის მეთაურების შეხვედრაზე, დონებს მოუწიათ ან ბარზინისა და ტატალიების ოჯახებისთვის დაეჭირათ მხარი, რომლებსაც ნარკოტიკების ვაჭრობით უნდოდათ მოგების მიღება, ან კორლეონეების ოჯახისთვის, რომელიც პოლიტიკურ ნდობას მოგებაზე მაღლა აყენებდა.

ცივი ომისაგან განსხვავებით, რომელშიც საბჭოთა კავშირი არ წარმოადგენდა სამომხმარებლო ეკონომიკას და გამიჯნული იყო კაპიტალისტური ეკონომიკისაგან, ჩინეთი დღეს სამომხმარებლო ეკონომიკაა, რომელიც და-

სავლურ ლიბერალურ ეკონომიკებთანაა კავშირში. შედეგად, ბევრი ქვეყანა ცდილობს, თავი აარიდოს აშშ-სა და ჩინეთს შორის კონფლიქტს, შეუერთდეს აშშ-ს უსაფრთხოებისა თუ სამხედრო კავშირებს და ეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდეს, როგორც აშშ-სთან ისე ჩინეთთან. აშშ-ს ჯერ კიდევ მოუწევს საყოველთაო მიდგომის ჩამოყალიბება, რომელიც სტრატეგიული ალიანსების სისტემის საფუძველი იქნება ჩინეთისაგან მომდინარე საფრთხის გასაწვრივებად და მისი მოკავშირეების შიშების გასაფანტად.

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები ტრავმირებულნი იყვნენ უცხოური კოლონიზაციით, იაპონური ოკუპაციითა და მეტოქეობით ცივ ომში, რამაც ამ ქვეყნებს შიში გაუჩინა, რომ რეგიონული ინტერვენციის შემდეგ, შედეგებთან გამკლავება მარტოებს მოუწევდათ. ამის გამო-დახილი იყო სინგაპურის პრემიერ მინისტრის, ლი სიან ლუნის ატლანტიკური საბჭოს წინაშე გამოსვლა ივლისში: „ჩვენ ორი რამ გვანუხებს. პირველი ის, რომ აშშ, შესაძლოა, ჩინეთს შეეჯახოს აზიაში. მეორე შიშია, აშშ-მ არ ჩათვალოს, რომ რეგიონში არაფერი ესაქმება და ჩვენი თავის ანაბარა არ დაგვტოვოს“. სამხრეთ კორეას, იაპონიას, ტაივანს, ავსტრალიას, ფილიპინებს, ვიეტნამს, ინდოეთსა და სინგაპურს ჩინეთის ამერიკის ხარჯზე შეკავების იმედი აქვთ და, ამავდროულად, სარგებლობენ იმით, რომ ჩინეთი მათი წამყვანი სავაჭრო პარტნიორია.

ანალოგიური რამ განახორციელა ისრაელმა. აშშ-ს ზენოლით ისრაელმა უარი უთხრა ჩინურ კომპანიას ტენდერში მსოფლიოს უდიდეს წყლის გამტკნარების ქარხანაზე და ეწინააღმდეგება Huawei-ს 5G-ს. ამის მიუხედავად, ჩინეთი 2021 წელს ჰაიფას პორტის ხელმძღვანელობას დაინყებს, რაც შეიძლება იმით დასრულდეს, რომ აშშ-ს საზღვაო ძალებმა აღარ მოინდომონ იქ შექვევს ფლოტის განლაგება.

სპარსეთის ყურის არაბულ სახელმწიფოთა თანამშრომლობის საბჭოს წევრები აშშ-სთან სამხედრო კავშირებსა და ჩინეთთან ტექნოლოგიურ კავშირებს შორის ბალანსირებენ. საუდის არაბეთი, არაბთა გაერთიანებული საამიროები და ბაჰრეინი მათი ეკონომიკების დივერსიფიცირებასა და გაციფრულებას ახდენენ და ხელი მოაწერეს შეთანხმებებს Huawei-სთან. პასუხად სახელმწიფო მდივნის თანაშემწემ ახლო აღმოსავლეთის საკითხებში, დევიდ შენკერმა, განაცხადა, რომ Huawei-ს მონაწილეობა 5G-ს ინფრასტრუქტურაში სპარსეთის ყურეში, გაართულებს აშშ-სა და რეგიონის ძალებს შორის ურთიერთობას.

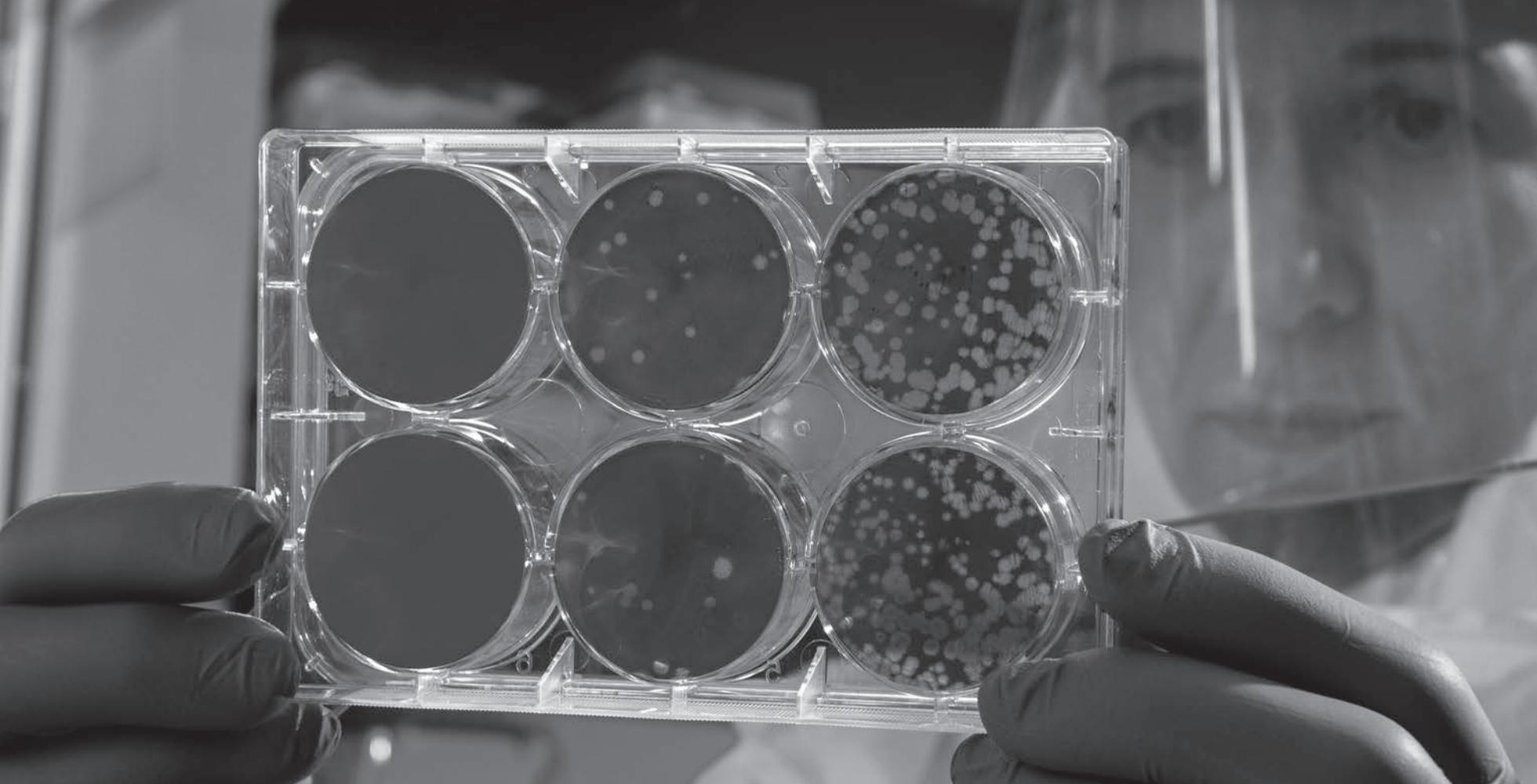
საშუალო სახელმწიფოთა ბლოკებს შეუძლიათ საერთაშორისო სისტემის ფარგლებში დარჩენისთვის სწრაფვა, ეკონომიკური და სამხედრო ნეიტრალიტეტის შენარჩუნება და ურთიერთობის გაგრძელების მცდელობა, როგორც აშშ-სთან, ისე ჩინეთთან. ერთი მხრივ, ტრამპის ადმინისტრაცია „ამერიკა უპირველეს ყოვლისა“ გარე პოლიტიკას აწარმოებს, რომელიც აშორებს მას ტრადიციულ პარტნიორებს, მეორე მხრივ კი ის ისწრაფვის ჩინეთთან საბრძოლველად ფართო ალიანსები შექმნას. „განსაკუთრებული ურთიერთობების“ მიუხედავად, დიდი ბრიტანეთი და აშშ ვერ თანხმდებიან ჯანდაცვის სტანდარტებზე და ინარჩუნებენ ტარიფებს ყველაფერზე – უცხოური ავტომობილებიდან დაწყებული, კვების პროდუქტებით

დამთავრებული. ევროკავშირის ლიდერები ცდილობენ გაიმყარონ „ციფრული სუვერენიტეტი“, ზღუდავენ ამერიკულ ტექნოლოგიებს და ციფრული მომსახურებების გადასახადებს უწესებენ Google-ს, Amazon-ს, Facebook-სა და Apple-ს, რათა დააფინანსონ კორონავირუსის შემდგომი ეკონომიკის აღდგენა და საშუალება მისცენ ადგილობრივ კომპანიებს, კონკურენცია გაუწიონ ამერიკულ ფირმებს. ჩინეთთან დაკავშირებით ევროკავშირის ქვეყნები გაყოფილები არიან. მაშინ, როცა შვედეთი მხარს უჭერს ჰონგ-კონგის გამო ჩინეთის სანინაღმდეგო სანქციებს, უნგრეთი ცდილობს მჭიდრო ურთიერთობა შეინარჩუნოს პეკინთან. გერმანია, ჩინეთის მსხვილი ექსპორტიორი, ცდილობს ოქროს შუალედი მოახსოს ვაშინგტონსა და პეკინს შორის.

ეკონომიკური და უსაფრთხოების ინტერესები გამიჯნული დიდხანს ალბათ არ დარჩება, რადგან დასავლური დემოკრატიები კიბერშეტევების მსხვერპლია და პოზიცია უნდა დაიკავონ სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში. კორონავირუსის ეპოქაში დასავლური სახელმწიფოების მთავრობებმა უნდა აღიარონ, რომ შიდა დონეზე ჩინეთის ტექნოლოგიური უპირატესობის დასანევადად, პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები გამიჯნული არ უნდა იყოს, თუკი სახელმწიფოს განზრახული აქვს, ინვესტიციები სტრატეგიულად მგრძნობიარე სფეროებში ჩადოს, ისეთებში, როგორებიცაა ტექნოლოგია და ტელეკომუნიკაცია.

დონ კორლეონესა და დონ ლუკეზის მიერ წარმოდგენილი ნათლის მოდლები საგარეო პოლიტიკაში გაორმაგებული ძალით დაბრუნდება. ეს აიძულებს საერთაშორისო კომპანიებს, ან აშშ-ს ბაზარზე იმუშაონ, ან ჩინეთის, რადგანაც ჩინეთისა და დასავლური ქვეყნების მთავრობები შესაბამისად ზრდიან ტარიფებს და რეგულაციებს, რათა მიწოდების ჯაჭვების რეგიონალიზაცია მოახდინონ. უცხოური კომპანიების მოსაზიდად, ჩინეთი, შესაძლოა, ამას წინ აღუდგეს რეგულაციების შეცვლით, რაც საშუალებას მისცემს უცხოურ კომპანიებს, თავიანთი ინტელექტუალური საკუთრება დაიცვან.

რადგანაც აშშ და ჩინეთი სულ უფრო იზოლირებულები ხდებიან, ორივეს მოუწევს კუნთების თამაში. ბლოკები საბოლოოდ გადაწყვეტენ, რომელ ორბიტას ეკუთვნიან. საბოლოოდ, წესრიგი, რომლის მიხედვით არსებობასაც გადაწყვეტენ სახელმწიფოები, მე-20 საუკუნის მიერ შემოთავაზებულ იმ პრინციპს დაეყრდნობა, რომ ტოტალიტარიზმი არა იმდენად პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტერესებს შორის კომპრომისს გულისხმობს, რამდენადაც ორივეს ატროფიას. ამგვარად, გრძელვადიან პერსპექტივაში დასავლეთი იდეოლოგიურ და დემოკრატიულ პოზიციას მიემხრობა, რათა წინ აღუდგეს ჩინეთს. დასაწყისში სახელმწიფოებმა შესაძლოა სცადონ ჩინეთთან ეკონომიკური ურთიერთობების და აშშ-სთან სამხედრო კავშირების, ან პირიქით, შენარჩუნება. სწორედ ამ დროს მოხდება კავშირების ფორმალიზება და ბლოკების მკვეთრი გამიჯვნა აშშ-სა და ჩინეთის ორბიტებს შორის. ამგვარად წარმოიშობა ახალი გლობალური წესრიგი. დონ კორლეონე, დონ ლუკეზი და ჰაიმ როთი, შესაბამისად, ამ სისტემის თავში იქნებიან და კლემენტას ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი უბრალოდ თავაზიანად კი არ დადგება განზე, არამედ დაიშლება. 🇺🇸

ფოტო: CDC

ცვლილებები მსოფლიო წესრიგში

გლობალური ჯანდაცვის ხუთი პრიორიტეტი აშშ-ს ახალი პრეზიდენტისთვის

მარკ პ. ლეიბანი

გლობალური ჯანდაცვა ამერიკის მთავრობისთვის არსებითია, ისევე, როგორც ამერიკის მთავრობა გლობალური ჯანდაცვისთვის. გთავაზობთ ამ სფეროს პოლიტიკის ხუთ პრიორიტეტს, განკუთვნილს აშშ-ს ახალი პრეზიდენტისთვის.

3ოვიდ-19-ის გავრცელება და დაავადებულთა თუ გარდაცვლილთა წარმოდგენილად დიდი რიცხვი, როგორც აშშ-ში, ისე მთელ მსოფლიოში, უკვე აიძულებს პოლიტიკოსებს, დაფიქრდნენ, რა იყო არასწორი საპასუხო მოქმედებებში ადგილობრივ თუ გლობალურ დონეზე.

ერთი გაკვეთილი უკვე ნასწავლია: დაავადება საზღვრებს არ ცნობს, იქნება ეს კოვიდ-19, ებოლა, აივ/შიდსი, ტუბერკულოზი თუ მალარია. პასუხისმგებლობის მქონე მთავრობების მიერ ეროვნული საზღვრების ფარგლებში შემოღებული ლოკდაუნები და სოციალური დისტანცირება თვით ევროკავშირშიც კი მნიშვნელოვანი იყო. ამან დაგვანახა, რომ სუვერენიტეტი კვლავაც მნიშვნელოვანია. ამის მიუხედავად, საჭიროა საზღვრებს მიღმა გავიხედოთ.

მარკ პ. ლეიბანი პოლიტიკის განყოფილების ხელმძღვანელია ორგანიზაციაში Friends of the Global Fight for AIDS, Tuberculosis and Malaria, ასევე – ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტის დიპლომატიური სკოლის პროფესორი, „ტრინიტი ფორუმის“ სამდვილო წევრი და „ფრიდომ ჰაუსის“ ყოფილი პრეზიდენტი.

საერთაშორისო თანამშრომლობა აუცილებელია პანდემიებთან ბრძოლისთვის და გლობალური ჯანდაცვის გასაუმჯობესებლად. აშშ საფუძვლიანადაა დაინტერესებული კატალიზური ლიდერობის უზრუნველყოფით. თუკი აივ/შიდს-მა და კოვიდ-19-მა რაიმე გვასწავლა, უპირველეს ყოვლისა ის, რომ „ჯანდაცვის უსაფრთხოება“ ნამდვილად პრიორიტეტია. ადამიანური პოტენციალის ჯანდაცვისა და განათლების მეშვეობით გაზრდა ასოცირებულია სწრაფ ეკონომიკურ ზრდასთან, რაც, თავის მხრივ, ხანგრძლივ სტაბილურობას უწყობს ხელს. ამ სარგებლის გარდა აშშ-ს გლობალური ჯანდაცვის სფეროში ლიდერობა „რბილ ძალასაც“ გულისხმობს – რეპუტაციისა და დიპლომატიის სახით.

ამერიკის ახალი პრეზიდენტი კარგს იზამს, თუკი ხუთნაწლიან სამოქმედო გეგმას მიჰყვება გლობალური ჯანდაცვის სფეროში ლიდერობის ხელახლა მოსაპოვებლად. ხუთივე ნაბიჯი აშშ-ს ინტერესებსა და ღირებულებებს აერთიანებს, პარტნიორებისთვის ჭკუის სწავლების ნაცვლად, მათთან გვერდიგვერდ სვლას გულისხმობს და ზრდის აშშ-ს აშკარა უპირატესობებს.

პრიორიტეტი #1: გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოების გაფართოება

3ოვიდ-19-ის პანდემია დასრულებისაგან შორსაა, მაგრამ ერთი საგულისხმო გაკვეთილი უკვე ჩაგვიტარა: მზადყოფნა გადამწყვეტია. მზადყოფნა გადამწყვეტია ადგილობრივ დონეზე – რაც საავადმყოფოების, კლინიკების, სოციალურ სფეროში მომუშავე ადამიანების პანდემიასთან გამკლავების გეგმის არსებობას გულისხმობს – მაგრამ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია საერთაშორისო მასშტაბში. გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოების პროგრამა, რომლის ფარგლებშიც მთავრობები მნიშვნელოვან სახსრებს ჩადებენ გლობალური ჯანდაცვის გრძელვადიან ქმედითუნარიანობაში, თავიდან აგვარიდებს კოვიდ-19-ის მასშტაბის კრიზისს.

ადრე – მაგალითად, 2020 წლის გაზაფხულზე – ცოტა ვინმე თუ დაუშვებდა, რომ „გლობალური ჯანდაცვა“ შეიძლებოდა

„უსაფრთხოების“ კატეგორიისთვის მიგვეკუთვნებინა, მაგრამ სწორედ ასე უნდა გავიგოთ ის. გლობალურ ჯანდაცვაში ინვესტირება – ეპიდემიების შეჩერებისა და მათი აფეთქების ადგილზევე გაკონტროლების წყალობით – ამერიკელების უსაფრთხოებას შეუწყობს ხელს. აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და ტუბერკულოზთან, მალარიასთან და შიდსთან ბრძოლის საერთაშორისო ფონდის გაფართოებული მცდელობა, გააძლიერონ ჯანდაცვის სისტემები, ამცირებს ამერიკელების და უცხოეთში მომსახურე სამხედროების ინფიცირების რისკს და ასევე შეიძლება აღკვეთოს ამ დაავადებათა გავრცელება. ძალიან მნიშვნელოვანია, ვიმოქმედოთ მოკლევადიანი ზომების – სოციალური დისტანცირების, ტესტირების, თერაპიული მეთოდებისა და ვაქცინების შემუშავების – მიღმა და გრძელვადიან ინვესტიციებზე გადავიდეთ. ყველა ეს ზომა მოითხოვს საერთაშორისო თანამშრომლობას აშშ-ს ხელმძღვანელობით.

აშშ ჯანდაცვის უსაფრთხოების მნიშვნელობაში 2014 წელს, ებოლას ეპიდემიის დროს დარწმუნდა. არაკომერციული ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სექტორის მცდელობების მიუხედავად, დაავადება საზღვრებს მიღმა გავრცელდა, ისევე, როგორც – შიში და დეზინფორმაცია. ჯანდაცვის სისტემაში ინვესტიციების მუდმივმა ნაკლებობამ ბევრი სახელმწიფო მონყვლადი გახადა, ამას კი გლობალური შედეგები მოჰყვა. დაბალი და საშუალო შემოსავლების მქონე ქვეყნების შესაძლებლობების გაფართოება, აღკვეთონ საფრთხეები, დააფიქსირონ ისინი და რეაგირება მოახდინონ, არა მხოლოდ ამ ქვეყნებისთვის, არამედ აშშ-სთვისაც აუცილებელი დაზღვევის პოლიტიკაა.

ებოლას შემდეგ გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოების პროგრამამ, ობამას ადმინისტრაციის დროს, საშუალება მისცა აშშ-ს პარტნიორული ურთიერთობები დაემყარებინა სხვა ქვეყნებთან და სახელმწიფო თუ კერძო დაინტერესებულ მხარეებთან ინფექციური დაავადებების საფრთხეების აღკვეთის მიზნით. ამ ინიციატივამ გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოება ეროვნულ პრიორიტეტად აქცია. კოვიდ-19-მდე ტრამპის ადმინისტრაციამ შეამცირა თეთრი სახლის შტაბი და მასთან დაკავშირებული ბიუჯეტი, მაგრამ მაინც გამოსცა (იმპლემენტაციისა და რესურსის გამოყოფის გარეშე) გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოების სტრატეგია – ჯანდაცვის გლობალური ინფრასტრუქტურის გაძლიერების, საერთაშორისო მდგრადობისა და ბიოლოგიური საფრთხეებისაგან ეროვნული თავდაცვის მონოდებებით. კოვიდ-19-ის ეპიდემიის დაწყებიდანვე, ნაცვლად იმისა, რომ გაეუმჯობესებინა ნაკლოვანი და დონორების გავლენის ქვეშ მყოფი ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია (ჯანმო), ადმინისტრაცია ცდილობდა, უბრალოდ არ შეემჩნია ეს პრობლემა. ჯანმო-ს აკრიტიკებდნენ იმის გამო, თუ როგორ უმკლავდებოდა პანდემიას და როგორ ეხმარებოდა ჩინეთის დღის წესრიგს. მიუხედავად ამისა, აუცილებელია ვიმუშაოთ ჯანმო-სთან და ვცადოთ მისი, როგორც ინფორმაციისა და რეკომენდაციების უნიკალური წყაროს რეფორმირება, ნაცვლად მისი საბოლოოდ უგულებლყოფისა.

ვაშინგტონმა უნდა ისარგებლოს ჯანდაცვის არსებული ორგანიზაციებისა და პარტნიორე-

ბის უპირატესობებით. მან უნდა გამოიყენოს მათ შორის ყველაზე მოქნილები და სანდოები, როგორც, მაგალითად, ზემოხსენებული გლობალური ფონდია, რომელიც აერთიანებს კერძო სექტორისა და სახელმწიფოს შესაძლებლობებს და შექმნილი აქვს მყარი ჯანდაცვის სისტემები სამი ყველაზე მომაკვდინებელი პანდემიის დასაძლევად (სრული სიცხადისთვის: მე იმ არაკომერციული ორგანიზაციის პოლიტიკის საკითხებზე მომუშავე მთავარი თანამშრომელი ვარ, რომელიც გლობალური ფონდის მისიის განვითარებას ეხმარება). სხვა ინსტიტუციებთან – მაგალითად, მსოფლიო ბანკთან – ფინანსური ურთიერთობების შენარჩუნებით, გლობალური ფონდი ფინანსურ დახმარებას უწევს საზოგადოებრივ სისტემებს, რომლებიც ებრძვიან სტიგმას, მხარს უჭერენ მოხალისეებს, ამაღლებენ ცოდნის დონეს და აუმჯობესებენ ჯანდაცვის სერვისების, მკურნალობისა და მოვლის ხელმისაწვდომობას. გლობალური ფონდი ყოველწლიურად, დაახლოებით, ერთ მილიარდ დოლარს გამოყოფს ჯანდაცვის მყარი სისტემების განვითარებისთვის, რაც მეტია, ვიდრე ნებისმიერი მსგავსი ორგანიზაციის შემთხვევაში. ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტის მკვლევრებმა აჩვენეს, რომ გლობალური ფონდის ინვესტიციების 37% ჯანდაცვის უსაფრთხოების შესაძლებლობებს აფართოებს. აშშ-ს მთავრობამ უნდა გააუმჯობესოს არსებული აქტივები და ახალი სიცოცხლე შთაბეროს მათ, ნაცვლად იმისა, რომ ახალი სისტემებისა და ორგანიზაციების შექმნა დაიწყოს. 11 სექტემბრის შედეგად შექმნილი შიდა უსაფრთხოების დეპარტამენტის ისტორია ჭკუის სასწავლებელი ამბავია კრიზისის პერიოდში ინსტიტუციების შექმნის გაუთვალისწინებელ შედეგებზე.

11 სექტემბრის შედეგად შექმნილი შიდა უსაფრთხოების დეპარტამენტის ისტორია ჭკუის სასწავლებელი ამბავია კრიზისის პერიოდში ინსტიტუციების შექმნის გაუთვალისწინებელ შედეგებზე.

ქმედითი პარტნიორობების გაფართოებით აშშ-ს მთავრობას შეუძლია წინ წავიდეს ჯანდაცვის უსაფრთხოებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ქმედებების მიმართულებით – შექმნას ჯანდაცვის მდგრადი სისტემები, იზრუნოს ჯანდაცვის მუშაკების განათლებაზე, გააუმჯობესოს შესყიდვის მეთოდები და მომარაგების ჯაჭვის მენეჯმენტი, გააძლიეროს დიაგნოსტიკების ტექნიკები და გააფართოვოს საზოგადოებრივი აზრისა და ჯანდაცვის სამინისტროების უფლებამოსილება.

გარდა ამისა, გლობალური ჯანდაცვის უსაფრთხოების გამონევეების ფონდს შეუძლია

რესურსი და ტექნიკური მხარდაჭერა შესთავაზოს სუსტ სახელმწიფოებს. სენატორები ჯეიმზ რიში, რობერტ მენენდეზი და კრის მერფი მათ შორის არიან, ვინც მსგავსი ფონდის შესახებ კანონის ინიცირებას ახდენს. სენატორი მერფი სამართლიანად აღნიშნავს: „ჩვენთან, აშშ-ში ჯანდაცვის უსაფრთხოება არაფრით აღემატება უსუსტესი ქვეყნის საზოგადო ჯანდაცვის სისტემას“. მოქნილობა მაქსიმალურად უნდა გაიზარდოს, ხოლო გლობალური ჯანდაცვის ინსტიტუციურ ლანდშაფტში ნებისმიერი ზედმეტობა მინიმუმამდე შემცირდეს.

პრიორიტეტი #2: ჯანდაცვა ადამიანის უფლებათა გადმოსახედიდან

ჯანმრთელობა მხოლოდ უსაფრთხოების საკითხი როდია, ის ასევე მჭიდრო კავშირშია ადამიანის უფლებებთან. სამი ყველაზე მომაკვდინებელი ინფექციური დაავადება – მალარია, აივ/შიდსი და ტუბერკულოზი – გაცილებით ხშირია ღარიბ მოსახლეობაში. ეს უთანასწორობა ხშირად ისეთი ფაქტორებითაც ღრმავდება, როგორებიცაა სქესი, სექსუალური ორიენტაცია, ახალგაზრდობა და მიგრაციული სტატუსი, რაც განსაკუთრებით აისახება მოსახლეობის მარგინალიზებულ და სტიგმატიზებულ ჯგუფებზე. გარდა ამისა, მონაცემთა შეგროვების სისტემა, რომელიც აუცილებელია წარმატებული და მუდმივად გაუმჯობესებადი სამედიცინო ჩარევებისთვის, ხშირად ცუდადაა აღჭურვილი მსგავსი ჯგუფების შესახებ მონაცემების მოსაპოვებლად (თუმცა უახლესმა ანგარიშებმა საშუალება მოგვცა, წარმოდგენა შეგვექმნა პანდემიის რასობრივ უთანასწორობაზე ჩვენთან, აშშ-ში).

მარგინალიზებული ჯგუფები ასევე ძალზე მონყვლადები არიან ადამიანის უფლებათა დარღვევების მიმართ, რომელთა აღკვეთაც დიდი ხანია აშშ-ს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტია. თუკი აშშ ერთგულია რეალური თავისუფლებისა და ღირსებისა ყველასთვის, მაშინ სოციალურად და პოლიტიკურად მარგინალიზებული ჯგუფებისთვის სამედიცინო დახმარების არსებობა, ხელმისაწვდომობა და ხარისხი მნიშვნელოვანია. დისკრიმინაციული პოლიტიკა, რომელიც ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობას ზღუდავს, ხელს უშლის მოძრაობას და განვითარების თავისუფლებას. მთელი ჯგუფები, ქვეყნის შიგნით თუ გარეთ, მოკლებულნი არიან საშუალებას, წვლილი შეიტანონ მსოფლიო ეკონომიკაში – ასე იფლანგება აშშ-სთვის სასარგებლო ადამიანური რესურსი. საზღვარგარეთ ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობისთვის განკუთვნილი მიზნობრივი ინვესტიციები არც ფულის ფლანგვაა და არც წმინდა ალტრუიზმი.

ჯანმრთელობა შესაძლებლობების კარს ალუბს, განსაკუთრებით – ქალებისთვის. ჯანდაცვის ახალ დღის წესრიგს შეეძლო გაეფართოებინა ტრამპის ადმინისტრაციის „ქალთა გლობალური განვითარებისა და წარმატების“ ინიციატივა, რომელიც ორივე პარტიის არნახული მხარდაჭერით სარგებლობს. ქალებისთვის ხარისხიანი განათლებისა და პროფმომზადების ხელმისაწვდომობის გა-

ზრდით, მსგავსი პროგრამები უფრო მაღალანაზღაურებადი სამსახურის პოვნისა და სამენარმო საქმიანობის საშუალებას იძლევა, რაც ადგილობრივ ეკონომიკას აუმჯობესებს; მაგრამ თუკი ახალგაზრდა ქალებს არ აქვთ ორსულობის დაგეგმვის საშუალება, ან შიშის საწინააღმდეგო პროფილაქტიკურ ზომებთან ხელმისაწვდომობა, ეს ხელს უშლის მათი ეკონომიკური შესაძლებლობების ზრდის ინიციატივებს.

პრიორიტეტი #3: აქცენტი დემოკრატიულ მმართველობასა და საერთო პასუხისმგებლობაზე

აშშ-ს გლობალური ჯანდაცვის პოლიტიკამ მმართველობა ქვაკუთხედად უნდა აქციოს. ხშირად დემოკრატიული მმართველობა და უკეთესი ჯანდაცვა ერთმანეთს აძლიერებს.

ფაქტია, რომ ყველა დემოკრატია მიმდინარე პანდემიას შესაბამისად ვერ უპასუხა – შეადარეთ სამხრეთ კორეის წარმატება და შედეგის მარცხი. ისიც მართალია, რომ ამ განტოლებაში სხვა ცვლადებიცაა – მაგალითად, სოციალური ნდობა, პოლიტიკური კულტურა და სახელმწიფოს შესაძლებლობები – მაგრამ თანაბარ პირობებში დემოკრატიები ანგარიშვალდებულების მექანიზმებს რთავენ, რაც მათ ჯანდაცვის საფრთხეებისადმი უფრო მგრძობიარედ აქცევს, ვიდრე ავტოკრატიებს.

გარდა ამისა, ჯანდაცვის გაუმჯობესებაში ჩადებული ინვესტიციები მმართველობასაც აუმჯობესებს. როგორც ჟურნალ *Annals of Global Health*-ში გამოქვეყნებულმა მეთიუ კავანასა და ლიქსიუ ჩენის კვლევამ აჩვენა, „გლობალური ფონდის მიერ დაფინანსების გაზრდა დაკავშირებულია კორუფციის უკეთ კონტროლთან, რეგულირების ხარისხთან, ანგარიშვალდებულებასა და კანონის უზენაესობასთან“. ეს ნიშნავს, რომ ჯანდაცვის სფეროში აშშ-ს გლობალური ლიდერობა ინვესტიციას უკეთეს და უფრო დემოკრატიულ მმართველობაში საზღვარგარეთ – მთელი თანხლები უპირატესობებით.

რაც უფრო გამჭვირვალე, ინკლუზიური და ანგარიშვალდებულია მმართველობა, მით უფრო ეფექტურია ჯანდაცვის საჭიროებებისა და საფრთხეების მოგვარება. ერთ-ერთი კვლევის მიხედვით, 1980-2016 წლების პერიოდში ქვეყნის „დემოკრატიული გამოცდილება“ – იმის ინდიკატორი, თუ რამდენად დემოკრატიული იყო ქვეყანა და რა დროის მანძილზე – მეტს ნიშნავდა არაინფექციური დაავადებებით სიკვდილიანობის დონის დაწევამ ვიდრე მშპ, ურბანიზაცია ან საერთაშორისო დახმარების ოდენობა. საგარეო ურთიერთობათა საბჭოს წარმომადგენლის, თომას ბოლიკის მიხედვით, „დემოკრატიული გამოცდილების“ ერთი პუნქტით ზრდა ტუბერკულოზით სიკვდილიანობის 2% კლების ტოლფასია. დემოკრატიული ქვეყნების მთავრობები მზად არიან ინფორმაციის გასაცვლელად, ამომრჩევლებისა და დაინტერესებული ჯგუფებისაგან გამოხმაურებების მისაღებად და უფრო მეტი ყურადღებით ეკიდებიან ჯანდაცვის სახელმწიფო სერვისების ხარისხის გაუმჯობესებას, ვიდრე ნაკლებად დემოკრატიული მთავრობები.

დებულება, რომ დემოკრატიული მმართვე-

ლობა უკეთეს ჯანდაცვის სისტემას გულისხმობს, აშშ-სა და ჩინეთში გამოცდის წინაშეა. კოვიდ-19-ის შეჩერებასთან დაკავშირებული პრობლემების მიუხედავად, ჩვენი ღია მმართველობის უკეთესი გავლენა, ჩინეთის ავტორიტარულ მოდელთან შედარებით, თვალსაჩინოა. პანდემიასთან გამკლავების ზომები ჩინეთში თვალთვალისა და დისიდენტებზე კონტროლის გასაძლიერებლად იქნა გამოყენებული, რაც ქვეყნის ავტორიტარული სისტემის გამოხატულებაა. ვუჰანელი ექიმის, ლი ვენლიანის ამბავი, რომელიც ჩინეთის პოლიციამ ვირუსის მომაკვდინებელ ზემოქმედებაზე სხვა ექიმების გაფრთხილების გამო დასაჯა, სიმბოლურია. კონკრეტული პრეზიდენტის ყველა წარუმატებლობის მიუხედავად, აშშ-ს გაცილებით გამჭვირვალე პოლიტიკური სისტემა – პოლიტიკოსების ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფის წყალობით – თვითგაუმჯობესებადი და განახლებადია.

ჯანდაცვის პოლიტიკაში დემოკრატიის ანგარიშვალდებულებაზე არანაკლებ მნიშვნელოვანია საერთო პასუხისმგებლობა. ამას შედეგად მოჰყვება ქვეყნების მიერ ჯანდაცვის საკუთარი სტრატეგიების ფორმირება, სადაც სამოქალაქო საზოგადოებას, სახელმწიფოსთან ერთად, გადამწყვეტი ხმა აქვს და, უცხოური შემონიშნულობების პარალელურად, აქცენტი კეთდება შიდა რესურსების მობილიზებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ კოვიდ-19-მა განვითარებად ეკონომიკებზე უარყოფითად იმოქმედა, აფრიკასა და სხვა განვითარებად რეგიონებში ჯანდაცვის მეშვეობით საკუთარ მოსახლეობაში ინვესტირების საშუალება იზრდება. მიზანშეწონილია საერთაშორისო დახმარების ადაპტაცია და შიდა რესურსების სტიმულირებისთვის გამოყენება. მაგალითად, გლობალური ფონდის მდგრადობის შენარჩუნებისა და გარდამავალი პერიოდის პოლიტიკა გულისხმობს, რომ დაფინანსების მიმღებები ბოლომდე ერთვებიან პროცესში (დაფინანსების შეჩერების რისკის ფასად, როგორც ეს ნიგერიაში მოხდა) და იყენებს გრანტებს, რათა წაახალისოს ქვეყნები, თავად მოახდინონ პრიორიტეტული სფეროების ასიგნირება. აშშ-ს ორმხრივ და მრავალმხრივ მცდელობებში უპირატესობა საერთო პასუხისმგებლობას უნდა მივანიჭოთ, რათა უზრუნველყოთ მდგრადობა და ყველას ინტერესების გათვალისწინებით მიღებული გადაწყვეტილებები. საბოლოოდ, უფრო მნიშვნელოვანია არა ის, თუ ვინ იხდის, არამედ – ვინ ლაპარაკობს: ქვეყნები, სამოქალაქო საზოგადოებისა და მონაცვლადი ჯგუფების ჩათვლით.

პრიორიტეტი #4: შიშის, ტუბერკულოზისა და მალარიის ეპიდემიების დასრულება

უმცროსი ჯორჯ ბუშის ადმინისტრაციის დროიდან აშშ-ს ორივე პარტიამ მხარი დაუჭირა აივ/შიშის, ტუბერკულოზისა და მალარიის ეპიდემიების დასრულების მისიას. კონსენსუსი ასახულია ისეთ ორპარტიულ პროგრამებში, როგორებიცაა შიშის დახმარების პრეზიდენტის საგანგებო ფონდი და მალარიასთან ბრძოლის საპრეზიდენტო ინიციატივა, ასევე – გლობალური ფონ-

დის აქტიურ მხარდაჭერაში მისი 2002 წელს დაარსებიდანვე. 2019 წლის მონაცემებით 18,9 მილიონმა ადამიანმა მიიღო შიშის ანტირეტროვირუსულ თერაპიაზე წვდომა, 5,3 მილიონმა ადამიანმა გაიარა ტუბერკულოზის მკურნალობის კურსი, დარიგდა 131 მილიონი კოლონისაგან დამცავი ბადე და, გლობალური ფონდისა და მისი პარტნიორების მეშვეობით, მთლიანობაში 32 მილიონი სიცოცხლე შენარჩუნდა.

ამ სამ დაავადებას შორის აივ/შიშის მკურნალობა, შესაძლოა, ყველაზე უკეთაა დაფინანსებული. შიშის წინააღმდეგ ბრძოლის მოძრაობამ 1990-იან წლებში, რომელსაც ამ დაავადების მქონე პირები, ნოვატორი აქტივისტები, ცნობილი ადამიანები და პოლიტიკოსები უდგნენ სათავეში, შეთანხმებულ გლობალურ საპასუხო ზომებამდე მიგვიყვანა, რაც მუდმივ (თუ არა საკმარის) დაფინანსებას გულისხმობდა დაავადების ტვირთის შესამუბუქებლად. ანტივირუსული მკურნალობის შემუშავებამ – რაც საშუალებას აძლევს შიშით დაავადებულ ადამიანებს, სიკვდილის განაჩენი თავიდან აიცილონ – და შიშის „ათასწლეულის განვითარების მიზნებში“ თავდაპირველმა ჩართვამ პროგრესი უზრუნველყო.

ტუბერკულოზთან ბრძოლასაც მსგავსი იმპულსი ამოძრავებდა, როცა ჯანდაცვის ხელმძღვანელები, განვითარების სააგენტოების მეთაურები და დიდი შვიდეულის წევრი ქვეყნები ამ დაავადების ლიკვიდაციის მიზნით გაერთიანდნენ. 1993 წელს ტუბერკულოზი საერთაშორისო მასშტაბის საგანგებო მდგომარეობად გამოცხადდა, რასთან დაკავშირებითაც ტუბერკულოზთან და ფილტვის დაავადებებთან ბრძოლის საერთაშორისო გაერთიანებამ მკურნალობის ახალი მოდელი შექმნა, რომელიც ჯანმოს მიერ იქნა მიღებული. მეოთხედი საუკუნის შემდეგ, 2018 წლის სექტემბერში, გაეროს გენერალური ასამბლეის სხდომა მსოფლიო ლიდერების ძალისხმევით გააქტიურების მიზნით გახდა, მაგრამ მხოლოდ რამდენიმე პიონერი ქვეყანა, მათ შორის ინდოეთი და ინდონეზია, მიჰყვა გეგმას.

სამოქალაქო საზოგადოების შედარებით ნაკლები აქტიურობის ფონზე, ვიდრე ეს შიშისა და ტუბერკულოზის შემთხვევაში მოხდა, მალარია წარმოადგენს ეპიდემიას, რომელიც მეტ პოლიტიკურ აქტივობას მოითხოვს. 2000 წლის აპრილში გამართული აბუჯას სამიტის პროგრამული ფოკუსირების შედეგად აფრიკის 44 ქვეყანა შეთანხმდა, 10 წელიწადში 50%-ით შეემცირებინათ მალარიით გამოწვეული სიკვდილიანობა. ისეთი ორგანიზაციების თანამშრომლობით, როგორებიცაა Roll-Back Malaria (RBM), გეთისის ფონდი, გლობალური ფონდი და ბუშის მიერ დაწყებული მალარიასთან ბრძოლის საპრეზიდენტო ინიციატივა, მოხდა რესურსებისა და ინოვაციების მობილიზება. მიღწეულ იქნა თვალსაჩინო პროგრესი – 21 ქვეყანა მალარიის 2020 წლისთვის სრული ლიკვიდაციის გზაზე იდგა, მაგრამ კორონავირუსმა ამ ძალისხმევას საგრძობლად შეუშალა ხელი.

ამ სამ დაავადებასთან ბრძოლა კოვიდ-19-ის მიერ მიწოდების ჯაჭვისთვის და პრევენციისა და მკურნალობის პროგრამებისთვის მიყენებული ზიანით რთულდება. გლობალური ფონდის მცირე ხნის წინანდელი ანგარიშის თანახმად, ამ დაავადებათა პროფილაქტიკის პროგრამების სამი მეოთხედი დაბრკოლებას

კოვიდ-19-ის გამო აწყდება, რაც ათწლეულობით გადაავადებს დაავადებათა ლიკვიდაციას. ლონდონის სამეფო კოლეჯის, UNAIDS-ის, ტუბერკულოზის შეჩერების პარტნიორთა ფონდის და სხვ. მიერ გაკეთებული ანალიზის მიხედვით, ამ სამი დაავადებით გარდაცვლილთა რიცხვი წელს, შესაძლოა, თითქმის გაორმაგდეს, რადგანაც ჯანდაცვის სისტემები გადატვირთულია, მკურნალობისა და პრევენციის პროგრამები – დარღვეული, რესურსები კი – გადამისამართებული. აშშ-სა და კოლექტიური მოქმედების გარეშე, კოვიდ-19-მა, შესაძლოა, შიდსით, ტუბერკულოზითა და მალარიით გამოწვეული სიკვდილიანობისა და დაავადების გავრცელების იმ დონესთან დაგვაბრუნოს, რომელიც 2007 წლამდე იყო, რაც აშშ-ს დაავადებასთან საბრძოლველად წარსულში გაღებული ინვესტიციებისა და ადამიანების დაკარგვას ნიშნავს.

აშშ-სა და კოლექტიური მოქმედების გარეშე, კოვიდ-19-მა, შესაძლოა, შიდსით, ტუბერკულოზითა და მალარიით გამოწვეული სიკვდილიანობისა და დაავადების გავრცელების იმ დონესთან დაგვაბრუნოს, რომელიც 2007 წლამდე იყო

„მდგრადი განვითარების მიზნების“ ამოცანაა, ბოლო მოუღოს ამ დაავადებებს 2030 წლისთვის. იმ მეთოდების გაფართოების შეუძლებლობა, რომელთა წყალობითაც ათობით მილიონი ადამიანის სიცოცხლე შენარჩუნდა, დღეისთვის გაღებული ინვესტიციების გაფლანგვისა და სამი დაავადების ხელახლა გაძლიერების საფრთხეს შეიცავს. კოვიდ-19 სერიოზული გამოწვევა იქნება ჯანდაცვის არასტაბილური სისტემებისთვის, ამიტომ ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციებმა უნდა მონახონ გზები კოვიდ 19-თან, შიდსთან, ტუბერკულოზთან და მალარიასთან ერთდროულად საბრძოლველად. სწორედ ამ მიზნით შეიმუშავა გლობალურმა ფონდმა ახალი მექანიზმი, რომელიც ეხმარება ქვეყნებს, არსებული პარტნიორობებისა და არსებების მეშვეობით კოვიდ-19-თან ბრძოლის პარალელურად, შიდსის, ტუბერკულოზისა და მალარიის წინააღმდეგ ბრძოლაც განაგრძონ. ჩვენ შეგვწევს ძალა და ვალდებულნი ვართ, აშშ-ს ლიდერობით, ამ სამ ძირითად მიზანს მივაღწიოთ.

პრიორიტეტი #5: ინოვაცია

ინოვაციები უმნიშვნელოვანესია გლობალური ჯანდაცვისთვის და აშშ, კვლევის ოსტატობისა და ბაზრის კრეატიულობის წყ-

ალობით, მზად არის მათი გამოყენებისთვის. განვიხილოთ ებოლას სანინააღმდეგო ვაქცინა Ervebo, რომელიც FDA-ის მიერ მონონებული მნიშვნელოვანი მიღწევაა დაავადების პროფილაქტიკაში. კანადაში მდებარე ვინიპეგის ლაბორატორია ვაქცინის შექმნაზე მუშაობდა, მაგრამ დიდ წარმატებას ვერ მიაღწია ჯანმო-სა და ფარმაცევტული კომპანიების მხრიდან ინტერესის არარსებობის გამო. თუმცა 2014 წელს აფრიკის დასავლეთში დაავადების აფეთქების შემდეგ, კომპანია Merck-მა შეისყიდა კვლევები და წარმოებას შეუდგა. აშშ-სა და ევროპის მარეგულირებელმა ორგანიზაციებმა მალევე გასცეს ნებართვა, რათა ვაქცინა, საჭიროებისამებრ, ყველასთვის ხელმისაწვდომი ყოფილიყო. გარდა ამისა, ჯანმო-მ ვაქცინის წინასწარი კვალიფიკაცია მოახდინა, აფრიკის ქვეყნებში უფრო სწრაფად დასამტკიცებლად და GAVI-მ, ვაქცინების ალიანსმა, ვაქცინის მარაგი შექმნა მომავალი აფეთქებებისთვის. სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის პარტნიორობამ, ასევე ბიუროკრატიის შესუსტების ძალისხმევამ ხელი შეუწყო 2014 წელს პანდემიის აღკვეთას.

ინოვაციების გზა მუდამ პირდაპირი არაა. მაგალითად, შიდსის სანინააღმდეგო HVTN702 ვაქცინის გამოცდა სამხრეთ აფრიკაში, უსაფრთხოების მაღალი რეიტინგის მიუხედავად, არაეფექტურობის გამოვლენის შედეგად შეჩერდა. ინოვაციის გამოყენება დინჯ და სტრატეგიულ მიდგომას საჭიროებს. ინოვაციები გლობალურ ჯანდაცვაში ინფექციური დაავადებებით არ შემოიფარგლება. მაგალითად, ჯანმო-მ მუცლის ტიფისა და როტავირუსის სანინააღმდეგო ვაქცინების წინასწარი შეფასება ჩაატარა, დაავადებების, რომლებიც მძიმე დიარეული ავადმყოფობების ყველაზე გავრცელებული მიზეზია ბავშვებში, რომლებიც ცუდ სანიტარულ პირობებში იმყოფებიან.

იმის გათვალისწინებით, როგორ მოქმედებს კოვიდ-19 სხვა დაავადებებზე, გონივრული იქნება, ინოვაციების მეშვეობით, ძველ პრაქტიკებს გადავაბიჯოთ. სოციალური დისტანცირების პრაქტიკამ აიძულა ადამიანები, რომლებიც ტუბერკულოზს მკურნალობდნენ, დაეწყოთ წამლებით მრავალთვიანი მკურნალობა და შეეწყვიტათ პერსონალური დაკვირვება მათი დოზების სოციალურ მედიაში რეგისტრაციის სანაცვლოდ. კოვიდ-19-ის გარდა, მისასაღმებელია მკურნალობის მიმდინარე რთული სქემების გამარტივების ინოვაციები, რადგანაც ბევრი პაციენტი დროზე ადრე ეთიშებოდა მათ, როგორც კი თავს უკეთ იგრძნობდა, რაც ტუბერკულოზის წამლები-სადმი რეზისტენტული შტამების რიცხვის ზრდას იწვევდა. გარდა ამისა, CDC-ის მეცნიერებმა ახლახანს შექმნეს ტესტი, რომელიც სწრაფად და ერთდროულად ამოწმებს შიდსსა და კოვიდ-19-ს და ცხადს ხდის ზემოქმედების დროს, რაც კონტაქტების მიგნებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანია.

ინოვაციების აუცილებლობას ხაზს უსვამს როგორც ტესტების, თერაპიული საშუალებებისა და კოვიდ-19-ის ვაქცინის შექმნის გადაუდებელი საჭიროება, ასევე ჩარევის უფრო ეფექტური ზომების მოთხოვნილება იმ საფრთხეების ასაცილებლად, რომლებიც დიდი ხანია ჩვენს ჯანმრთელობას ემუქრება და რომლებიც პანდემიამ გააღრმავა. ინოვაციების სფეროში აშშ-ს შედარებითი

უპირატესობა აქვს, რაც ჰუმანიტარული, ეკონომიკური და თავდაცვის მიზნებისთვის მეტად ღირებულია. ამის ალტერნატივად წარმოიდგინეთ, რომ ჩინეთი ჯერ კოვიდ-19-ის ვაქცინას შექმნის, მერე კი მის გავრცელებას გავლენის მოსაპოვებლად გამოიყენებს. ინოვაციების დაჩქარებისა და მათი შემდგომი დანერგვისათვის უმჯობესია, ლიდერისა და კატალიზატორის როლს აშშ ასრულებდეს, და არა სხვა დიდი სახელმწიფოები, რომლებიც ნაკლებად არიან მიდრეკილები ურთიერთსარგებლისა და ღია მმართველობისადმი.

აშშ-ს მთავრობას ესაჭიროება კვლევებისა და განვითარების აქტივიზაცია, რათა შედარებითი უპირატესობა მოიპოვოს. ჩვენ უნდა შევქმნათ მკურნალობის კვლევის ოფისი ჯანდაცვის ნაციონალურ ინსტიტუტში და გავაფართოვოთ კანონი 21-ე საუკუნის სამკურნალო საშუალებების შესახებ, რომელიც კიბოსთან ბრძოლას აფინანსებდა. მან მხარი უნდა დაუჭიროს აფრიკის ახლახანს დაარსებულ დაავადებათა კონტროლისა და პრევენციის ცენტრს, აფრიკის საბჭოსა და სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარეებთან მჭიდრო თანამშრომლობით. ჯანდაცვის ეროვნული ინსტიტუტის, ახალგაზრდა მეცნიერებისა და კვლევათა ქსელის დაფინანსების გაზრდას აფრიკასა და სხვა შეზღუდული რესურსების მქონე ქვეყნებში მრავალმხრივი ეფექტი ექნება ჯანდაცვის შედეგებზე.

დასკვნა

სიმართლე რომ ითქვას, უკვე ბევრი ინსტრუმენტი და რესურსი გვაქვს, რათა გლობალური ჯანდაცვის გამოწვევებს გავუმკლავდეთ. გლობალური ფონდის მსგავსი ინფრასტრუქტურები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას ქვეყნების დასახმარებლად, გამართონ ჯანდაცვის სისტემა და მზად იყვნენ კოვიდ-19-ის მსგავსი მოულოდნელობებისთვის. ახალი მექანიზმები, როგორც გლობალური ჯანდაცვის გამოწვევების ფონდია, მხოლოდ სარგებელს მოიტანს, თუკი არსებული პროგრამებიდან ყველაზე მოქნილების დუბლირების ნაცვლად, მათ ინკორპორირებას მოახდენს. ჩვენ უფრო მეტი უნდა მოვიტხოვოთ ისეთი აუცილებელი ორგანიზაციები-საგან, როგორც ჯანმო-ა და აგრესიული მოდელების – მაგალითად, ჩინურის – ალტერნატივები უნდა შევქმნათ, როცა ვხედავთ, რომ ისინი ისეთ გადაწყვეტის გზებს გვთავაზობენ ჯანდაცვის სფეროში, რომლებიც არ არის გამჭვირვალე, ინკლუზიური და ანგარიშვალდებულებას არ გულისხმობს. არსებულიდან საუკეთესოს გამოყენება, მნიშვნელოვანი, მაგრამ არასრულყოფილი აქტივების განახლება და ახალი პარტნიორობების ძიება საერთაშორისო თანამშრომლობასა და კოორდინაციას მოითხოვს. აშშ-ს კვლავაც საუკეთესოდ შეუძლია ამ როლის შესრულება, თუკი შიდა საქმეებს უკეთ დააღაგებს. ვინც არ უნდა მოვიდეს ოვალურ ოფისში 2021 წლის იანვარში, მას უდიდესი შესაძლებლობა მიეცემა, რათა ყველაფერი სუფთა ფურცლიდან დაიწყოს და უზრუნველყოს, რომ აშშ, მსოფლიოსთვის სარგებლის მოტანასთან ერთად, საკუთარ თავსაც რგებდეს. 🇺🇸

ფოტო: სტივ ჰარვი

ცვლილებები მსოფლიო წესრიგში

ვლადიმირ პუტინი „მოქალაქე არას“ წინააღმდეგ კონსტანტინ ეპერტი

პუტინს გაყალბებულმა პლემბისციტმა რუსეთის კონტროლის შესაძლებლობა კი გაუხანგრძლივა, მაგრამ ზედაპირის ქვეშ ბზარები ფართოვდება და უკმაყოფილება სულ უფრო იზრდება.

რემი წარმოდგენით, 2020 წლის რუსეთი ყველაზე კარგად იმ ფოტოზე ჩანს, რომელზეც იმპროვიზებული საარჩევნო უბანია გამოსახული. საარჩევნო კომისიის წევრი ელოდება, როდის გამოჩნდებიან მოქალაქეები და მონაწილეობას მიიღებენ „სახალხო კენჭისყრაში“ ე.წ. „კონსტიტუციური შესწორებების“ მხარდასაჭერად, რომლის ინიციატორიც ვლადიმირ პუტინი გახლავთ. ფოტოზე ქალს კატასთან ერთად ვხედავთ.

სურათი იდეალურად გადმოსცემს მუსოლინის სტილში ჩატარებული, მანიპულაციური და უსირცხვილოდ გაყალბებული პლემბისციტის მთელ აბსურდულობას. ხელისუფლება აცხადებს, რომ საკონსტიტუციო შესწორებებს მხარი მონაწილეთა 77%-მა დაუჭირა – ისეთი ციფრია, შუა აზრის დიქტატორულ რეჟიმებს რომ შეეფერება. შესაძლოა ეს ყველაზე დიდი საარჩევნო გაყალბებაც კი იყო პოსტსაბჭოთა რუსეთის ისტორიაში.

პლემბისციტი კოვიდ 19-ის მძვინვარე პანდემიის დროს ჩატარდა, რუსეთის ლიდერმა კი ის

მიიღო, რაც გულით უნდოდა: ახლა შეუძლია პრეზიდენტის პოსტზე 2036 წლამდე დარჩეს, როცა 84 წლის იქნება. ასობით შესწორება, რომლებისთვისაც მოქალაქეებს ხმა ერთად უნდა მიეცათ, ან უშინაარსო და ღიად იდეოლოგიური ხასიათისა იყო (მაგალითად, ქორწინება განსაზღვრული იყო, როგორც „ქალისა და მამაკაცის კავშირი“), ან პოპულიტური (სახელმწიფო პენსიის რეგულარული ზრდა ინფლაციის გათვალისწინებით). ნამდვილ პოლიტიკურ ცვლილებებს ცოტა მათგანი თუ გულისხმობდა – ეჭვი არ იყო, ბატონი პუტინი სრულად აკონტროლებდა ხელისუფლების ყველა შტოს. გარდა იმისა, რომ კიდევ 16 წელი შეიძლება დარჩეს ქვეყნის პირველ პირად, ახლა მას გადამწყვეტი სიტყვა ეთქმის მოსამართლეების დანიშვნისას. ადგილობრივი თვითმმართველობა რეგიონულ ხელისუფლებას ემორჩილება, ეს უკანასკნელი კი – ცხადია, კრემლს.

ნუთუ მართლაც ამდენ ხანს უნდა დარჩენა? ამას გეგმავს? და რამდენად სარისკოა ეს მისთვის და მთელი მსოფლიოსთვის? პირველ კითხვას ერთმნიშვნელოვანი პასუხი აქვს – „ღიას“, და არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ბატონი პუტინი არავის ენდობა, წასასვლელი კი არსად აქვს. ის მე-20 საუკუნის ისტორიითაა შეპყრო-

ბილი და ცდილობს, ის შეცდომები გამოასწოროს, რომლებიც ქვეყანამ დასავლეთის ზეგავლენით დაუშვა. ბატონი პუტინი თავს რუსეთის ისტორიული მემკვიდრეობის ერთადერთ „ჭეშმარიტ“ მცველად მიიჩნევს და სურს, იალტის ტიპის ახალ შეთანხმებას მიაღწიოს გავლენის სფეროების გადასანაწილებლად. ეს მისი ცხოვრების მთავარი აზრი, მთავარი მისიაა და უარს არაფრით იტყვის.

შეუძლია წარმატებას მიაღწიოს? ზედაპირული პასუხი იქნებოდა – „კი, შეუძლია“. მას შემდეგ, რაც პრეზიდენტი გახდა 2000 წელს, ბატონმა პუტინმა მოახერხა აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალიზაცია, „როსნეფტის“ მსგავსი უდიდესი სახელმწიფო კომპანიები კი თავისი რეჟიმის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ საყრდენად აქცია, ისევე როგორც პირადი შემოსავლის უდიდეს წყაროდ. კრემლმა დამოუკიდებელი მედია გააქრო და საერთაშორისო პროპაგანდის ისეთი მანქანა აამუშავა, რომელსაც მეტოქეობას მხოლოდ ჩინეთის კომუნისტური პარტიის მედია-იმპერია თუ გაუწევს. პუტინმა რევანსისტული საგარეო პოლიტიკა აირჩია – დასავლეთის მიმართ მტრულად განწყობილია, დიქტატორულ რეჟიმებს კი მთელ მსოფლიოში მფარველობს.

კონსტანტინ ეპერტი „დოიჩე ველეს“ პოლიტიკური მიმოხილველია.

რუსეთის ლიდერმა, საბოლოო ჯამში, მოახერხა, რომ კრემლის კედლებში თუ მის გარეთ ანგარიშგასაწიფი ოპოზიციური ძალა არ გაჩენილიყო. მისი მთავარი იარაღი სელექციური რეპრესიებია, ასევე ღია საზღვრები მათთვის, ვისაც ქვეყნიდან წასვლა სურთ; საზოგადოებრივი აზრის შემქმნელთა მოსყიდვა სახელმწიფო თანამდებობებითა თუ პროექტების დაფინანსებით. თუმცა კოვიდ 19-მა ბატონ პუტინს გარკვეულწილად ხელი შეუშალა ჩანაფიქრის განხორციელებაში და სისტემის ნაკლოვანებები უფრო თვალსაჩინო გახდა.

კრემლმა გვიან შენიშნა საფრთხე, როგორც ჩანს, ვერავინ ბედავდა, რომ პუტინთან მისულიყო და ეთქვა, საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადება საჭირო და ვინ იცის, რა ბედი ელის თქვენს პროექტებს – საცხრამისო აღლუმსა და საკონსტიტუციო შესწორებების კენჭისყრას. მიუხედავად იმისა, რომ მოსახლეობას ხშირად მიმართავდა ტელევიზიით, ის როგორღაც განზე გამდგარი და მოყოყმანე ჩანდა. პუტინის დაჟინება – საგანგებო მდგომარეობა კი არა, „გახანგრძლივებული არდადეგები“ გვიანდა, პასუხისმგებლობის აღებაზე უარის თქმას უფრო ჰგავდა.

15 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში პუტინი ნელ-ნელა ახრჩობდა რუსეთის ფედერალიზმს. აკრძალა გუბერნატორების არჩევა და რეგიონების ლიდერებს პოლიტიკური ლოიალურობისა და ამბიციების ნაკლებობის საფუძველზე ნიშნავდა. როცა პანდემია დაიწყო, მან მიდგომა შეცვალა და ზუსტად ის თვისებები მოითხოვა მათგან, რაც ადრე არ მოსწონდა – დამოუკიდებლად აზროვნება, მახვილგონიერება და გამბედაობა. პრეზიდენტმა აშკარად თავიდან აირიდა პასუხისმგებლობა თავისივე შექმნილი სისტემის ნაკლოვანებების გამო და შეეცადა, სხვების ხელით გამოესწორებინა საქმე. სახელმწიფო აპარატს შეუმჩნეველი არ დარჩენია მისი ყოყმანი, რაც, ცხადია, იმას არ ნიშნავს, რომ ხვალვე შეცვლის ლიდერს, მაგრამ სამომავლო დასკვნებს უდავოდ გამოიტანს.

შეერთებული შტატებისა და ევროკავშირის ქვეყნების მთავრობებისგან განსხვავებით, რომლებმაც ტრილონობით დოლარი გამოყვეს ეკონომიკის გადასარჩენად და მოქალაქეებს პირდაპირ დაეხმარნენ ფინანსურად, კრემლმა ბევრი ვერაფერი შეძლო – მისი პაკეტი მეტად მოკრძალებულად გამოიყურება. ბავშვიან ოჯახებს გარკვეული რაოდენობის თანხა კი მისცეს – აშკარად გულის მოსაგებად და ივნისის პლემბისციტისთვის ხმების მოსაგროვებლად – მაგრამ მთავრობას არაფერი უღონია უბრალო კაცებისა და ქალების, საშუალო და წვრილი ბიზნესის მხარდასაჭერად. ეს კიდევ უფრო გაზრდის რეჟიმისადმი მტრულ დამოკიდებულებას ისედაც გაღიზიანებულ საშუალო კლასში.

და ბოლოს, უფრო და უფრო მეტი რუსი იღლება პუტინით. ამის მიზეზი ისიცაა, რომ უკვე ამდენი ხანია, პრეზიდენტია, თანაც შესამჩნევად მობერდა. ეკონომისტ მიხაილ დმიტრიევისა და ფსიქოლოგ ანასტასია ნიკოლსკაიას ბოლოდროინდელი კვლევები სწორედ ამას ადასტურებს. ათი წლის წინ მხოლოდ დმიტრიევმა და მისმა კოლეგებმა იწინასწარმეტყველეს ანტიპუტინური საპროტესტო ტალღის აგორება მოსკოვში, 2011-2012 წლებში, სახელმწიფო დუმის გაყალბებული არჩევნების გამო. მათი ახალი კვლევების შედეგები აჩვენებს, რომ სულ უფრო იზრდება ხალხის უნდობლობა ცენტრალური ხელისუფლებისადმი და აგრეთვე თვი-

თორგანიზების სურვილიც – შედარებით ღარიბ რეგიონებშიც კი, სადაც უფრო მეტად არიან დამოკიდებული ხელისუფალთა მოწყალებაზე, ვიდრე მოსკოვსა თუ სანკტ-პეტერბურგში. თვალმისაცემია, რომ საზოგადოების ყურადღების ცენტრში უფრო ნაკლებად ექცევა მხოლოდ ადგილობრივი მნიშვნელობის პრობლემები (კორუმპირებული მერები, მტაცებლური დამოკიდებულება, სოციალური კეთილდღეობის არათანაბარი ხელმისაწვდომობა). უფრო ხშირად ამახვილებენ ყურადღებას დიდ ეროვნულ საკითხებზე – ფედერალიზმის მომავალსა თუ რუსეთის პოლიტიკური სისტემის ნაკლოვანებებზე. რუსები დაილანენ აღმასრულებელი ხელისუფლების ყოვლისშემძლეობით და სურთ, რომ დუმამ უფრო დიდი როლი შეასრულოს.

მკვლევართა ჯგუფის აღმოჩენა – ყველაზე უსიამოვნო პუტინისათვის – ისაა, რომ ხალხი დადლილია კრემლის აგრესიული საგარეო პოლიტიკითაც. „რუსებს უფრო და უფრო მეტად უნდათ მშვიდობა და ნორმალური ურთიერთობა გარესამყაროსთან, მათ შორის დასავლეთთან, – მითხრა ბატონმა დმიტრიევმა სატელეფონო საუბრისას. – როგორც ვხვდები, ე.წ. „ყირიმის კონენსუსი“ დამთავრდა“. იმ გარიგებას გულისხმობდა, პუტინმა რომ საზოგადოებას შესთავაზა 2014 წელს, ყირიმის ანექსიის შემდეგ: უპირობო პოლიტიკური მხარდაჭერა საბჭოთა სტილის დიადი სახელმწიფოს აღდგენით სიამაყის სანაცვლოდ.

ეს ყველაფერი ივნისის პლემბისციტის შედეგებს უფრო დამინტრიგებელს ხდის. როგორც რუსმა კომენტატორმა, სტას კუვალდინმა შენიშნა, ფაქტი, რომ ასეთ უსამართლო, გაყალბებულ კენჭისყრაში ხალხის დაახლოებით მეოთხედმა უთხრა „არა“ პუტინს, უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე დანარჩენი სამი მეოთხედის ნათქვამი „კი“. და თუ იმათაც გაეცხენებთ, ვინც ცნობიერად გამოუცხადეს ბოიკოტი არჩევნებს, მაშინ მართლაც შეგვიძლია ვისაუბროთ იმაზე, რასაც ბატონმა კუვალდინმა „მოქალაქე არას დაბადება უნდა“, ანუ მისი, ვინც რეჟიმის წინააღმდეგაა განწყობილი და მზადაა, იმოქმედოს საკუთარი შეხედულებებისამებრ. რუსეთში, სადაც რევოლუციით ყოველთვის უმცირესობა იყო დაინტერესებული, ეს, რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვანია.

პუტინის საჯარო გამოსვლების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, მას მიაჩნია, რომ ადმინისტრაციას შეუძლია ეკონომიკური კოლაფსის თავიდან აცილება და პოლიტიკური მღელვარების ჩაცხრობა. შესაძლოა არც ცდება მოკლევადიან პერსპექტივაში, მაგრამ ბუნდოვანია, რა მოხდება 2024 წელს, როცა მეხუთედ მოინდომებს ქვეყნის პრეზიდენტობას. თუ კრემლი ეკონომიკურ სასწაულს არ მოახდენს (რაც ნაკლებად სავარაუდოა), მან პოლიტიკური რეპრესიები, საზოგადოებრივი აზრის მანიპულირება და არჩევნების გაყალბება თვისობრივად ახალ დონეზე უნდა აიყვანოს (ამის ნათელი მაგალითია ჟურნალისტებისა და ოპოზიციური ბანაკის აქტივისტების დაპატიმრება ცოტა ხნის წინ), ან ნაცადი ხერხი უნდა გამოიყენოს – „წარმატებით დასრულებული პატარა ომი“.

რუსეთის სახელმწიფო ტელევიზიისათვის ივნისში მიცემულ ინტერვიუში პუტინი შეფარულად დაემუქრა უკრაინას: „ზოგიერთმა“ რესპუბლიკამ ისე დატოვა საბჭოთა კავშირი, რომ „რუსეთის ისტორიული მიწები“ გაიყოლა – ის მიწები, რომლებიც საბჭოთა კავშირში შესვლამდე არ ჰქონიაო. ივლისის დასაწყისში

კრემლის ჯიბის პარტიამ, რომელიც ულტრანაციონალისტი „ამრევის“ როლს თამაშობს, რათა მის ფონზე რეჟიმი უფრო ზომიერი გამოჩნდეს, რეფერენდუმის ჩატარება მოითხოვა – აღმოსავლეთ უკრაინაში მოსკოვის მიერ გაკონტროლებული დონბასის რეგიონისა და ასევე აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის რუსეთთან შესაერთებლად.

შესაძლოა ეს ნიადაგის მოსინჯვა იყოს, ან არც იყოს. თუმცა თუ გავითვალისწინებთ, როგორ არ აძლევს მოსვენებას ბატონ პუტინს უკრაინა, ასეთი ნაბიჯის გადადგმის შესაძლებლობა გამოსარიცხი არც არის. ზოგიერთი ექსპერტი იმასაც ამბობს, რომ მოსკოვს ნატოსა თუ მისი მოკავშირეების თავდაცვისუნარიანობის შემოწმება სურს. ამ კონტექსტში ხშირად ახსენებენ მოსალოდნელ ბლიც-ოპერაციას ლატვიისა თუ ესტონეთის სასაზღვრო რეგიონებში, სადაც რუსულენოვანი მოსახლეობაა და აგრეთვე, შვედეთის კუნძულ გოტლანდისა თუ ნორვეგიის სვალბარდის არქიპელაგის სავარაუდო ოკუპაციას.

რასაკვირველია, ასეთ ქმედებებს დიდი რისკი ახლავს – შესაძლოა ატლანტიკურ ალიანსთან ფართომასშტაბიან ომშიც კი გადაიზარდოს. მიუხედავად იმისა, რომ პუტინს ყოველთვის სურდა, მთელ მსოფლიოს მისი გამბედაობისა და არაპროგნოზირებადი გადამწყვეტილებების შიში ჰქონოდა, სინამდვილეში სარისკო ნაბიჯებს მხოლოდ მაშინ დგამდა, როცა მეტოქე მასზე ბევრად სუსტი იყო. ასე მოხდა საქართველოში 2008 წელს, უკრაინაში 2014 წელს და 2015 წელსაც, როცა კრემლი სირიის სამოქალაქო ომში ჩაერთო. პრეზიდენტმა ასევე უნდა გაითვალისწინოს თავისი რეჟიმის ეკონომიკური და ფინანსური სისუსტეები, შეერთებული შტატების ახალი სანქციების შესაძლებლობა და რუსეთის სახელმწიფო ვალი.

ვლადიმირ პუტინმა მმართველობის მესამე ათწლეული დაიწყო. ის საკუთარ თავს პეტრე დიდის ფიგურას უთანაბრებს, მოქალაქეებს მოწყალების სათხოვნელად მარადიულად ხელგანვიდო იმ არსებებად ხედავს, რომლებსაც ყოველგვარი პოლიტიკური უფლება ჩამორთმეული აქვთ, კრიტიკოსები დასავლეთის დაქირავებული ჰგონია, სამყარო კი – საშიში ადგილი, სადაც მუდამ გამოსადეგი იქნება უხეში ძალა და ცბიერება. არ შეიცვლება პუტინის ეკონომიკური პოლიტიკაც, რომელიც სახელმწიფო კაპიტალიზმის მოდელს ემყარება – ყველა ზარალს გადასახადების გადამხდელები ანაზღაურებენ, ყველა მოგება კი კრემლთან დაახლოებული პირების ჯიბეებში მიდის. ამ რეჟიმს ჯერ კიდევ შეუძლია ცუდი სიურპრიზები მოუწყოს რუსებსა თუ მთელ მსოფლიოს. და რაც ნამდვილად არ შეუძლია – ეს მომავლის მიმზიდველი და შთამაგონებელი ხედვაა.

პუტინის მზე სადაცაა, ჩაესვენება. პომპეზური სამხედრო აღლუმებისა და სატელევიზიო რეპორტაჟების ბრწყინვალეების მიღმა კი ერთი ღარიბი, გულგატეხილი ქვეყანაა, კორუფციით შეჭმული, ჭკვიანი ადამიანების სხვაგან გაქცევით შეწუხებული – გაუმძღარი, უპასუხისმგებლო ბიუროკრატის უღელი რომ ადგას, იმ ბიუროკრატისა, უფრო და უფრო ხშირად რომ მიმართავს უხემ ძალას კონტროლის შესანარჩუნებლად. 2024 წლისთვის, ან შესაძლოა უფრო ადრეც, „მოქალაქე არა“ საბოლოოდ იტყვის: „კმარა!“ 🇷🇺

ფოტო: ისაია რამოსი

ცვლილებები მსოფლიო წესრიგში

განახლებული ტრანსატლანტიკში თუ პოსტ-ამერიკული ევროპა?

ენდრიუ მიჰტა

ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების სირთულეებში დამნაშავე მხოლოდ ტრამპი არ არის. ამერიკელებთან ურთიერთობაზე გადამწყვეტი გავლენა ევროპელი ლიდერების გაკეთებულ არჩევანს ექნება.

ბევრი დაინერა და ითქვა ტრამპის ადმინისტრაციის გადამწყვეტილებაზე, რომელიც 9500 ამერიკელი ჯარისკაცის გერმანიიდან გაყვანას ეხებოდა და ამ გადამწყვეტილების გავლენაზე ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობებზე. ვერავენ უარყოფს, რომ ეს გადამწყვეტილება და ნატო-ს ლიდერებს შორის ამის გამო გახშირებული პიროვნული კონფლიქტები ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების დაძაბვის დამატებით ფაქტორებად იქცნენ. ამავე დროს, აუცილებელია გავითვალისწინოთ ამ ურთიერთობების უფრო ფართო, ისტორიული კონტექსტი. ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ამ ურთიერთობებმა ბევრი რთული პერიოდი გამოიარეს. ჩრდილოატლანტიკურ ბლოკში ახლა გაღვივებულ უთანხმოებებს უფრო ღრმა ფესვები აქვთ. ამ უთანხმოებების ლოგიკურ

დასასრულამდე მიყვანა ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების ჩარჩოს მოშლის და ნატო-ს სამუდამოდ დააუძღურებს.

ის, რაც ამ ურთიერთობებში არსებულ დღეს დაძაბულობას მოკავშირეებს შორის წარსულში მომხდარ ანალოგიური კონფლიქტებისგან გამოარჩევს, მათი საერთაშორისო ფონია. დასავლეთის სოციალური პრობლემები, კოვიდ-19-ის პანდემია და მისი გამომწვეული ეკონომიკური კრიზისი ძალთა გლობალურ განაწილებაში ტექტონიკური ცვლილებების გამომწვევები გახდნენ. შეერთებულ შტატებსა და ჩინეთს შორის ახალი ძალით განახლებული მეტოქეობის და რუსეთის აგრესიული რევიზიონიზმის გათვალისწინებით, ევროპის უსაფრთხოებაზე და საერთაშორისო წესრიგზე გადამწყვეტი გავლენა ევროპელების მიერ გაკეთებულ სტრატეგიულ არჩევანს ექნება.

მიმომხილველები და მკვლევრები „ტრანსატლანტიკურ განშორებაში“ ბრალს, როგორც წესი, პრეზიდენტ ტრამპის ადმინისტრაციის ამ საკითხისადმი არასწორ მიდგომას აბრალებენ.

ხშირად გაიგებთ თავად ტრამპის პიროვნულ თვისებებზე აპელირებასაც. საკითხზე ასეთი ზედაპირული მსჯელობა არ ითვალისწინებს იმ კრიტიკულ მნიშვნელობას, რომელიც ამ ურთიერთობების მომავლისთვის ევროპის გაკეთებულ სტრატეგიულ გადამწყვეტილებებს აქვთ. არავინ უარყოფს, რომ სოციალური მედიის ეპოქაში დიპლომატიურმა ენამ ეროზია განიცადა. ეს, რა თქმა უნდა, ასეა. თუმცა სამართლიანობა მოითხოვს აღვნიშნოთ, რომ ტრანსატლანტიკური კავშირების მზარდ დისფუნქციაზე პასუხისმგებლობას მთლიანად ამერიკელებს ვერ დავაკისრებთ – ამერიკელების მიერ დასმულ შეკითხვებთან ერთად ევროპელების პასუხებიც უნდა გავითვალისწინოთ. დონალდ ტრამპის საპრეზიდენტო ვადის დასაწყისისთანავე თეთრი სახლი ევროპელებსა და ნატო-ს წევრებს მათი შეიარაღებული ძალების განახლებაზე და გაძლიერებას სთხოვდა. ეს პროცესი ტრამპს არ დაუწყია, მას საფუძველი ტრამპის წინამორბედებმა მის არჩევამდე დიდი ხნით ადრე ჩაუყარეს.

ენდრიუ მიჰტა ჯორჯ მარშალის ევროპული ცენტრის უსაფრთხოებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კოლეჯის დეკანი.

როგორც წესი, ამ მოწოდებების დიდი ნაწილი უყურადღებოდ რჩებოდა. რაღაც მომენტში საჭირო იქნება ამერიკელი და ევროპელი პოლიტიკოსების ქცევაზე საუბარს შევეშვათ და მნიშვნელოვანი შეკითხვები დავსვათ: როგორ მოხდა, რომ უკანასკნელი ექვსი წლის განმავლობაში, მიუხედავად ნატო-ს სამიტებზე საჯაროდ და მრავალჯერ დადებული პირობისა, პანდემიის მიერ ეკონომიკის განადგურების დაწყებამდე, ამერიკის ამდენმა ევროპელმა მოკავშირემ დადებული პირობა ვერ შეასრულა და თავდაცვის ბიუჯეტი მშპ-ს 2%-მდე ვერ გაზარდა.

ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობებში გამოკვეთილი პრობლემები ცივი ომის შემდგომი „ერთპოლარული პერიოდი“ დასასრულის კიდევ ერთი მანიშნებელია. ალიანსის დღის წესრიგში უსაფრთხოების საკითხებმა კვლაც პრიორიტეტული ადგილები დაიკავეს. ვაშინგტონს ძლიერი სამხედრო შესაძლებლობების მქონე მოკავშირეები სჭირდება. მათ გარეშე შეუძლებელი იქნება რეგიონის სტრატეგიული რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის და ამერიკისთვის პირველობის ჩამორთმევის მოსურნე ჩინეთის შეკავება. პეკინი შეერთებულ შტატებზე ძლიერი საზღვაო ფლოტის შექმნისკენ მიისწრაფვის. სწორედ ამას მიუთითებს, ჩინეთის საზღვაო ოპერაციები სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, ხმელთაშუა და ბალტიის ზღვებში და არქტიკაშიც კი, გამალებული გემთმშენებლობა და მოქმედების შეზღუდვის ზონების გამრავლება, როგორც მისი სანაპიროს საკვანძო ადგილებში, ისე ოკეანის ღია წყლებში. ტერორიზმთან ბრძოლაში გატარებული ორი ათეული წლის შემდეგ შეერთებულმა შტატებმა ლოკალური მასშტაბის კონფლიქტებიდან ყურადღება გლობალური მასშტაბის გამოწვევებზე უნდა გადაიტანოს. ახალი რეალობა ვაშინგტონისგან ამერიკის სასიცოცხლო ინტერესების დაცვისთვის საჭირო სტრატეგიის შექმნას მოითხოვს.

ძველი კონსენსუსის გაქრობასთან ერთად, ამერიკელებსა და მოკავშირეებს შორის გაიზარდა აზრთა სხვადასხვაობაც იმ როლზე, რომელსაც ჩინეთი და რუსეთი ახალ მსოფლიო წესრიგში თამაშობენ. პირველ შემთხვევაში უთანხმოებაა საფრთხის ბუნების თაობაზე, მეორე შემთხვევაში კი მის მასშტაბზე. ჩინეთი გაზრდილი ეკონომიკური შესაძლებლობების სამხედრო ძალად გადაქცევის მსოფლიო ისტორიისთვის კარგად ნაცნობ და ნაცად გზას დაადგა. პეკინის სტრატეგიული გეგმის ერთ-ერთი ეტაპი საკუთარი ჰეგემონიის ჯერ ინდოეთისა და წყნარ ოკეანეების არეალში და ევრაზიაში დამყარებაა, გეგმის საბოლოო მიზანი კი ამ უპირატესობის გლობალური ჰეგემონიის დამყარებისთვის გამოყენებაა. შეერთებული შტატებისთვის, რომელიც დღეს დასავლეთის ნახევარსფეროს ჰეგემონის პოზიციას იკავებს და ძალის პროექცია როგორც ატლანტის, ისე წყნარ ოკეანის მიმართულეობით შეუძლია, ჩინეთის ეკონომიკურ და სამხედრო გაძლიერებას ერთნაირი მნიშვნელობა აქვს. რუსეთის შემთხვევაში მდგომარეობა უფრო მარტივია: პუტინის რევიზიონისტული პოლიტიკა სამხედრო უსაფრთხოების ტიპის პრობლემაა. იმ საერთაშორისო წესრიგის მომლაში, რომლის შენარჩუნებაც შეერთებული შტატები ცდილობს, მოსკოვი პეკინის მოკავშირეა. ამგვარად, რუსეთის სამხედრო ძალის ფაქტორი დამატებითი კომპონენტია ვაშინგტონის წინაშე არსებული საერთაშორისო უსა-

ფრთხოების დილემაში. შეერთებულ შტატებს ევროპაში და აზიაში ამ ორი რეგიონის უძლიერეს ქვეყნებს დაპირისპირება უწევთ.

ცივი ომის დამთავრების შემდეგ ვაშინგტონს არაერთხელ მოუწია მოკავშირეებისთვის კოლექტიური უსაფრთხოების პრინციპზე დაფუძნებული ვალდებულებების შესენება. ახლა, მოწინააღმდეგეთა გაძლიერებასთან ერთად, იმატა ალიანსის წევრებზე ზეწოლამაც. ვაშინგტონი კატეგორიულია: მოკავშირეებს მათი შეიარაღებული ძალების და სამხედრო ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის მეტი ინვესტიცია მართებთ.

დღეს, როცა ჩინეთის და რუსეთის დაახლოვებით დარღვეული ძალთა ბალანსი პანდემიის შედეგებმა დაამძიმა, შეერთებულ შტატებს ძლიერი, კარგად მომზადებული შეიარაღებული ძალების მქონე მოკავშირეები სჭირდება. შეერთებული შტატების აზიაში პეკინის სამხედრო ექსპანსიონიზმის შეკავებაზე ფოკუსირების შემთხვევაში ევროპელები რევიზიონისტი რუსეთის პირისპირ დარჩებიან. მოსკოვისთვის ანგარიშგასაწევ ძალად ჩამოყალიბებისთვის ევროპის ქვეყნებს თავდაცვის ხარჯების მნიშვნელოვანი გაზრდა დასჭირდებათ. შეერთებული შტატების ბირთვული ქოლგა არსად გაქრება, მაგრამ კონვენციური შეიარაღებით კონტინენტის თავდაცვის უზრუნველყოფა ევროპელებს საკუთარი საშუალებებით უნდა შეეძლოს. რუსეთი მოწინააღმდეგეთა სუსტი მხარეების გამოვლენისა და ამით სარგებლობის მდიდარ ისტორიულ გამოცდილებას ფლობს. ევროპის ქვეყნების სამხედრო ინფრასტრუქტურისა და შეიარაღებული ძალების დღევანდელ მდგომარეობაში დატოვება მოსკოვისთვის ანთებული მწვანე შუქი იქნება.

რევიზიონისტული რუსეთისა და გლობალური ამბიციების მქონე ჩინეთის გაძლიერებამ, რომელსაც ამერიკული და ევროპული ანტი-სისტემური ძალების გააქტიურება დაემთხვა, უსაფრთხოების პოლიტიკაზე ტრანსატლანტიკურ კონსენსუსს ისტორიული მნიშვნელობა დაუბრუნა. არსებული და შესაძლო საფრთხეები დღეს არ ჩამოუვარდება იმ ეგზისტენციალურ საფრთხეს, რომელსაც საბჭოთა კომუნისმი დემოკრატიულ დასავლეთს უქმნიდა. ევროპის უსაფრთხოების სიმძიმის ცენტრი ახლა ნატო-ს ალმოსავლეთ ფლანგზეა. ამ საზღვრებისგან შორს მცხოვრები დასავლეთევროპელებისთვის რუსულ საფრთხეს ბევრად ნაკლები სიმძაფრე აქვს, ჩინეთი კი, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკური პრობლემების წრილში განიხილება. შესაბამისია მათი რეაქცია შეერთებული შტატების მოთხოვნებზე. თავდაცვის ბიუჯეტის გაზრდა და სამხედრო ძალების წვრთნა მათ დღის წესრიგში პრიორიტეტულ ადგილს არ იკავებს, ჩინეთთან ან რუსეთთან ურთიერთობების გამწვავებას კი ეკონომიკური ინტერესებისთვის საზიანოდ მიიჩნევენ.

ცივი ომის დროს ნატო-ს იდეამ “იმუშავა”, რადგან ალიანსის ყველა წევრი საფრთხის საერთო ხედვას იზიარებდა. მათი უსაფრთხოებისა და დამოუკიდებლობის გარანტია ამერიკული ბირთვული ქოლგა და სამხედრო ძალა იყო. ეს ფუნდამენტური პოსტულატი საბჭოთა კავშირის დაშლას ვერ გადაურჩა. ამერიკის ევროპაში დისლოცირებული სამხედრო კონტინენტის და ძირითადი ევროპელი მოკავშირეების სამხედრო ძალების

შემცირების მიუხედავად, ალიანსის სტრუქტურა ერთიანობას ინარჩუნებდა და შეერთებული შტატების გლობალური ჰეგემონის სტატუსს ეყრდნობოდა. 11-მა სექტემბერმა და ამერიკის ევროპული ბაზებზე ტერორიზმთან ბრძოლაში დაკისრებულმა მნიშვნელოვანმა როლმა ევროპელებსა და ამერიკელებს შორის უსაფრთხოების პოლიტიკაზე აზრთა სხვადასხვაობის გამჟღავნება დროებით შეაჩერა. თუმცა უთანხმოების ნიშნები უკვე სახეზე იყო: საფრანგეთი და გერმანია ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე ანტი-ტერორისტულ ოპერაციებში მინიმალური მონაწილეობით შემოიფარგლებოდნენ.

ევროპაში დღეს შექმნილი რეალობა იმ ფუნდამენტური ცვლილებების შედეგია, რომლებიც ცივი ომის დასრულებას მოჰყვა. 1990 წელს გერმანიის გაერთიანება არა მარტო ცივი ომის დასასრულის მანიშნებელი მოვლენა იყო. ამავე დროს, ეს იყო მოვლენა, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ევროპის შეერთებულ შტატებთან და რუსეთთან ურთიერთობების გადატვირთვას. საბჭოთა კავშირის დაცემის შემდეგ ამერიკელი სამხედროების ევროპაში ყოფნა, რომელიც ერთ დროს კონტინენტის უსაფრთხოების სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო, ცივი ომის მემკვიდრეობად იქცა. ტრანსატლანტიკური ურთიერთობა კვლავაც ღირებულებითი და მტკიცეა, თუმცა ის გლობალური საფრთხე, რომელიც ამერიკული სამხედრო კონტინენტის უპირობო ყოფნას საჭიროებდა, აღარსად იყო.

ევროპელი მოკავშირეების უსაფრთხოების უზრუნველყოფისთვის საჭირო ამერიკულმა გარანტიებმა საბჭოთა ბლოკის გაქრობასთან ერთად დაკარგეს გადამწყვეტი მნიშვნელობა. მიუხედავად ცვალებადი ევროპული პერსპექტივებისა, მნიშვნელოვან ფაქტორად რჩებოდა ტრანსატლანტიკური ურთიერთობები და ამერიკული ბაზების კონტინენტზე შენარჩუნება. სხვა თუ არაფერი, ეს ევროპელებს თავდაცვის ხარჯების საფუძვლიანად შემცირების და დაზოგილი სახსრების ინფრასტრუქტურულ და სოციალურ პროექტებზე განაწილების საშუალებას აძლევდა. ამერიკის თანადგომა სასურველი იყო, თუმცა სასიცოცხლო მნიშვნელობა დაკარგული ჰქონდა – ბერლინს, ლონდონსა და პარიზს საკუთარი სახელმწიფო ინტერესების დაცვა დამოუკიდებლადაც შეეძლოთ. მართლაც, ვაშინგტონის მიერ ტერორიზმთან ბრძოლის ტვირთის გაზიარების შესახებ გაგზავნილ მოწოდებებს ევროპელები უჩვეულო თავშეკავებით შეხვდნენ. მოკავშირის დახმარებადმი ენთუზიაზმი ერთეულმა ქვეყნებმა, მათ შორის პოლონეთმა და დიდმა ბრიტანეთმა, გამოიჩინეს. ევროპის უდიდეს დედაქალაქებში კონტინენტის დღის წესრიგის მთავარ მოქმედ ძალად ევროკავშირს თვლიდნენ. ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობებში არსებული დაძაბულობამ ახალი ძალით თავი ლიბიის სამხედრო კამპანიისას, სირიის ომის და ახლო აღმოსავლეთში რუსეთის გააქტიურების შემდეგ იჩინა. ბევრი მიმომხილველი მოკავშირეებს შორის გაუარესებულ ურთიერთობას ბუმის ადმინისტრაციის მიერ პარტნიორების მიმართ გამოჩენილ უხეშობას აბრალებდა, თუმცა მდგომარეობა არც ობამას ორი საპრეზიდენტო ვადის შემდეგ გამოსწორებულა. პირიქით, ობამას „აზიისკენ შეტრიალების“

პოლიტიკა იმ ცვლილებების ამსახველი სიგნალი იყო, რომლებსაც ვაშინგტონი საგარეო პოლიტიკაში ატარებდა. ამ პროცესის დაწყება ტრამპის პრეზიდენტობამდე დიდი ხნით ადრე დაიწყო.

ცივი ომის დროს, გერმანიისა და საფრანგეთის უსაფრთხოების პოლიტიკის ერთადერთი და შეუცვლელი საყრდენი ამერიკა იყო. ვარშავის ბლოკის სრულმასშტაბიანი შეტევის შემთხვევაში ნატო-ს გარეშე თავდაცვას დასავლეთ ევროპის ვერცერთი ქვეყანა ვერ

2008 წელს საქართველოზე თავდასხმის შემდეგ პუტინის რეჟიმის აგრესიულ მილიტარიზმში ეჭვი არავის ეპარებოდა, ალიანსის წევრებს შორის ამრთა სხვადასხვაობას მოსკოვის გეგმების მასშტაბი იწვევდა.

მოახერხებდა. მძიმე ეკონომიკურმა და სოციალურმა კრიზისმა, რომელშიც რუსეთი 1990-იან წლებში აღმოჩნდა, მოსკოვი საერთაშორისო ასპარეზს ჩამოაცილა. რუსეთის ფაქტორის დროებით გაქრობამ ალიანსს აღმოსავლეთისკენ გაფართოების საშუალება მისცა. ახალი წევრების მიღების პოლიტიკისადმი სუსტი წინააღმდეგობის მიუხედავად, ისმოდა კითხვები ალიანსის მიერ უსაფრთხოების ახალი გარანტიების გაცემის მიზანშეწონილობის შესახებ. 1999 წელს დაწყებული გაფართოების ციკლის შესაბამისად მეხუთე მუხლის მოქმედება პოლონეთზე, უნგრეთზე, ჩეხეთზე, სლოვაკიაზე, ბალტიის ქვეყნებზე, რუმინეთზე და ბულგარეთზე გავრცელდა. თუმცა ნატო-ს აღმოსავლეთ ფლანგზე ალიანსის ინფრასტრუქტურა და სამხედრო შენაერთები მხოლოდ 2014 წელს, რუსეთის მიერ ყირიმის უკანონო ანექსიის და უკრაინის სამხედრო აგრესიის შემდეგ გამოჩნდნენ.

2008 წელს საქართველოზე თავდასხმის შემდეგ პუტინის რეჟიმის აგრესიულ მილიტარიზმში ეჭვი არავის ეპარებოდა, ალიანსის წევრებს შორის აზრთა სხვადასხვაობას მოსკოვის გეგმების მასშტაბი იწვევდა. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები რუსეთის მიერ სამხედრო აგრესიის გაგრძელებას ვარაუდობდნენ, საფრანგეთი, გერმანია და დიდი ბრიტანეთი ამ პერსპექტივას სკეპტიკურად ეკიდებოდნენ. უკრაინაში მომხდარმა მოვლენებმა საფრთხის სერიოზულობაში დასავლეთევროპელი სკეპტიკოსებიც დაარწმუნეს.

ამავე დროს, მინიმალური ყურადღება ეთმობა ევროპაში ჩინური კაპიტალის შეღწევას, ევროპული კომპანიების ჩინურ სანარმოებზე მზარდ დამოკიდებულებას. ევროპაში აქტივების შექმნის გარდა, ევროპული ტექნოლოგიებისა და სანარმოო სიმძლავრეების ჩინეთში დელოკალიზაციამ პეკინს ევროპულ პოლიტიკაზე ზემოქმედების ბერკეტები მისცა. ევრო-

პის ყველაზე მნიშვნელოვან ეკონომიკებში (გერმანიაში, საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთში, ნიდერლანდებში და სხვა) გახშირდა საუბარი ევროკავშირის „მესამე სტრატეგიული არჩევანის“ და მასთან დაკავშირებული პერსპექტივების თაობაზე.

გასული 30 წლის განმავლობაში ევროპის მომავალზე გამართული დებატები ორი ძირითადი კონცეფციის გარშემო ტრიალებდა: ტრადიციული ტრანსატლანტიკური კონცეფცია შედარებით დასუსტებული პრო-ამერიკული და პრო-ნატო შემადგენლით, მაგრამ მყარი ღირებულებითი და სტრატეგიული საფუძვლით და უფრო „კონტინენტური“ კონცეფცია, რომელიც მზად არის ევროპაში „რუსეთის ისტორიულად ლეგიტიმური ინტერესები“ გაითვალისწინოს. „კონტინენტური“ განწყობა მძლავრია გერმანიაში, საფრანგეთში, იტალიაში, ნაკლები მასშტაბით, თუმცა ასევე წარმოდგენილია დიდ ბრიტანეთშიც, მოკლედ, დასავლეთ ევროპაში. საპირისპიროდ განსხვავებული მდგომარეობაა აღმოსავლეთ ევროპაში, სადაც ყველა ქვეყანა, გარდა უნგრეთისა, რუსეთის ინტერესების მისაღებად მზად არ არის და ამაში ვერც საჭიროებას ხედავს. პოსტ-კომუნისტური დემოკრატიები რუსეთს მათი სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის უდიდეს საფრთხედ აფასებენ.

ბოლო წლებში შესამჩნევი გახდა ევროპული სტრატეგიის მესამე კონცეფცია, რომელსაც „კონტინენტურ-ჩინური“ შეიძლება ვუწოდოთ. ამ კონცეფციის თანახმად ევროპაში მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის და დაკარგული კეთილდღეობის დაბრუნების გზა ჩინეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებაა. ამ მიდგომის მხარდამჭერები ჩინეთის კონტროლის თავიდან აცილების მიზნით ასეთი რისკებისგან დაზღვევის მექანიზმის შემოღებას განიხილავენ. ეს მექანიზმი ევროპულ ქვეყნებში ჩინური ინვესტიციების მოცულობას და შექმნილი აქტივების რაოდენობას შეზღუდავს.

იზრდება ევროპელი ბიზნეს ლიდერების რიცხვი, რომელიც მეორე და მესამე კონცეფციისადმი მხარდაჭერას გამოახატავენ. უსაფრთხოების ახალ კონფიგურაციაში ჩინეთისა და რუსეთის გავლენის აღმოსავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში დაშვება ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების და ნატო-ს დაჩქარებული დასასრული იქნება. ასეთი დათმობა რუსეთს უკრაინის „ვასალიზაციის“, ბელორუსის შთანთქმის და ბალტიის და შავ ზღვებზე გავლენის გაძლიერების შესაძლებლობას მისცემს. ამავე დროს, მცირდება ევროპაში ჩინური ინვესტიციების მოცულობა, პეკინის ხისტი დიპლომატია კი ჩინეთის კომუნისტური პარტიის მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულების ზრდას უწყობს ხელს. მიუხედავად ამისა, ჩინეთში ევროპული ინვესტიციების სტაბილური ზრდა და ევროპის ეკონომიკური განვითარებისთვის აზიის ბაზრის მზარდი მნიშვნელობა, პეკინთან სავაჭრო ურთიერთობების გაუმჯობესებისა და გაღრმავების ალბათობას ზრდის. ამ პროცესს კონტინენტის ბიზნეს და პოლიტიკური ელიტების გამალებული „ტრანსნაციონალიზაცია“¹ უწყობს ხელს.

1 ქარბი კაპიტალის იმ ქვეყნებში გადასვლა, რომლებსაც წარმოების საშუალებები (ადამიანური რესურსები, მიწა, სასარგებლო წიაღისეული) გააჩნიათ, მაგრამ მათ კაპიტალის დეფიციტის გამო ვერ იყენებენ.

ძნელია ამ სამ კონცეფციას კონკრეტული ციფრები დაუკავშირო, მაგრამ გამოკითხვები და მტკიცებულებები მიუთითებს, რომ „ტრანსატლანტიკურ“ მოდელს ევროპული ელიტების ნახევარზე ნაკლები უჭერს მხარს. საბედნიეროდ, მათი რიცხვი ჯერ კიდევ ალემატება „რუსულ-კონტინენტურ“ მხარდამჭერთა რაოდენობას. აღსანიშნავია, რომ ეს ორი მოდელი მხარდამჭერების მესამეს სასარგებლოდ სტაბილურად კარგავს. „ახალი აბრეშუმის გზის“ პროექტის წარმატების შემთხვევაში პეკინი ევროპასა და ჩინეთს შორის უწყვეტ სახმელეთო კავშირს უზრუნველყოფს და ამერიკის საზღვაო პეგემონიაზე დამოკიდებული აღარ იქნებოდა (თუმცა პეკინი შეერთებულ შტატებს ამ სფეროშიც ეჯობება და მიუხედავად ხარისხობრივი ჩამორჩენისა, რაოდენობრივად ამერიკულ საზღვაო ძალებზე მრავალრიცხოვანია).

ამ ამბის უცნობი ცვლადია ის პოზიცია, რომელსაც ნატო-ს აღმოსავლეთ ფლანგის ქვეყნები ევროპის ახალ სტრატეგიის მიმართ დაიკავებენ. ტალინში, რიგაში, ვარშავაში და ბუდაპეშტში ყველაზე დიდი საფრთხე კვლავაც რუსეთია, მთავარი მოკავშირის სტატუსს კი შეერთებული შტატები ინარჩუნებს. ნაკლებად სავარაუდოა ეს ქვეყნები რუსეთის ან ჩინეთის გავლენის ზრდას უდრტივებულად შეხვდნენ. ევროპაიაცენტრულ სისტემაში ამ ქვეყნებს დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის შენარჩუნება გაუჭირდებათ და ოცდაათწლიანი სტაბილურობის შემდეგ კვლავ ევროპის პერიფერიად იქცევიან. რა არჩევანი დარჩებათ ბალტიის ქვეყნებს შეერთებული შტატების მიერ გაცემული უსაფრთხოების გარანტიების გარეშე?

ბანალური ჭეშმარიტებაა, რომ ქვეყნებს მუდმივი მოკავშირეები არ ჰყავთ და მუდმივი მხოლოდ ინტერესებია. ამის გათვალისწინებით განსაკუთრებით შთამბეჭდავია ის ხანგრძლივი პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც ნატო ამერიკელი და ევროპელი მოკავშირეების უსაფრთხოების ჩარჩოს წარმოადგენდა. ამ ეფექტურობის შესანარჩუნებლად ალიანსმა ძალთა ახალი ბალანსი და მისი წევრების გეოსტრატეგიული ინტერესები უნდა გაითვალისწინოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის თეორიული მსჯელობისა და სიმბოლური დატვირთვის მქონე ინსტიტუტად გადაიქცევა. ნატო-ს მსგავსი ბიუროკრატიულობის მაღალი ხარისხით გამორჩეული ინსტიტუტები მოულოდნელად არ იშლებიან. როგორც წესი, ისინი შინაარსისა და აზრისგან თანდათანობით იცლებიან. სამწუხაროდ, ასეთ პროცესს თვალს უკვე დიდი ხანია ვადევნებთ.

რამდენად შესაძლებელია ამ ტენდენციის შეჩერება? ეს შესაძლებელია, თუმცა ერთი პირობით: მიუხედავად ალიანსის ფუნქციონირებისთვის საჭირო რესურსების ძირითადი ნაწილის გაღებისა, ნატო-ს შენარჩუნების და მხარდაჭერის გადანაცვლებილება მხოლოდ შეერთებულ შტატებს აღარ ეკუთვნის. ნატო-ს მომავალი ევროპაში გადანაცვლება. ეს დამოკიდებული იქნება ტრანსატლანტიკური ურთიერთობების ადგილზე ევროპულ დღის წესრიგში და მესამე ქვეყნების მიერ მიღწეულ სტრატეგიულ წარმატებებზე. დარჩება ევროპა „ტრანსატლანტიკური“ თუ გახდება „პოსტ-ამერიკული“? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა მხოლოდ ევროპის მომავალ ლიდერებს შეუძლიათ. 🌐

ფოტო: ჯანმარკო ბოსკარო

პოლიტიკური რეფორმა

არსებობს თუ არა დემოკრატიული წარმატების რეცეპტი?

დალიბორ როჰაჩი

ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში, პოსტკომუნისტურ გარდამავალ პერიოდში, რეფორმების მხრივ უფრო დიდ წარმატებას იმ ქვეყნებმა მიაღწიეს, რომლებმაც სრულად განყვიტეს კავშირი წარსულთან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ბევრ დასავლელ ინტელექტუალს ეპარებოდა ეჭვი, რომ გერმანია შეძლებდა ისევ გამხდარიყო დემოკრატიული, ცივილიზებული ერი. ამას კი ერთი თაობაც არ დასჭირდა – გერმანიამ შეძლო: მიიღო ფედერალური კონსტიტუცია, რომელიც გონივრულად ზღუდავდა მათ, ვის ხელშიც ძალაუფლების ბერკეტები მოექცეოდა; მოახდინა ეკონომიკური სასწაული და პასუხი აგებინა ნაციისტურ საშინელებებში მონაწილე ბევრ (თუმცა არა ყველა) დამნაშავეს.

1989 წელს, როდესაც კომუნიზმმა კრაზი განიცადა, ცოტა ვინმეს თუ აეჭვებდა პოსტკომუნისტური ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ნათელი მომავალი. საღ აზრს მოკლებული თვით რუსეთის ნატოსა და ევროპის ეკონომიკურ თანამეგობრობაში გაწევრიანებაც კი არ ჩანდა. ოცდაათი წელი გავიდა, შედეგი კი სხვადასხვაგვარია. ზოგიერთ ქვეყანას, მაგალითად, ბელარუსს, ნაბიჯიც

არ გადაუდგამს დემოკრატიისკენ, ადამიანის უფლებების დაცვისა და კანონის უზენაესობის დამკვიდრებისკენ. სხვებმა, მაგალითად, პოლონეთმა და უნგრეთმა, თავიდან მნიშვნელოვან წარმატებას მიაღწიეს, მერე კი უკან დაიხიეს. უმრავლესობა, როგორც ბალკანეთის ქვეყნებია, ერთგვარ ჩიხში აღმოჩნდა განუვითარებელი დემოკრატიით, კორუფციითა და გეოპოლიტიკური ლოიალობისადმი ცინიკური დამოკიდებულებით.

ზოგიერთის აზრით, დამნაშავე „მიმბაძველობის პოლიტიკა“, რომელიც მიზნად ისახავდა, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები დასავლეთის მარტივ ასლად ექცია და ადგილობრივ რეალობას დიდად არ ითვალისწინებდა. ალტერნატივა ის იქნებოდა, რეგიონი რომ „თავის თავს დამსგავსებოდა“ – ზოგიერთი ქვეყანა უფრო ლიბერალური იქნებოდა, ზოგიერთი კი – ნაკლებად.

თუ ორბანი და სხვები იძულებით თავს მოხვეული მცდელობების შედეგს წარმოადგენენ, რომელთა მიზანიც დასავლური ინსტიტუციების ნულიდან შექმნა იყო, როგორ აიხსნება ავტორიტარული პოპულიზმის უარე-

სი მაგალითები ისეთ ადგილებში, სადაც მსგავსი ზენოლა არასოდეს ყოფილა, მაგალითად, ბელარუსში, სერბიასა თუ მოლდოვაში? სხვა „მიმბაძველებს“ კი, ვთქვათ, ბალტიისპირელებსა და ჩეხებს, რატომ არ დაუხვიათ უკან?

პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში რეფორმატორული სტრატეგიები უკიდურესად განსხვავებული იყო. უკან დახვევის ერთ-ერთმა ყველაზე სავალალო მაგალითმა – უნგრეთმა ეკონომიკური რეფორმების უნიკალური ნაზავი მოიფიქრა, რაც ნამდვილად არ ყოფილა იმხანად აქტუალური „ვაშინგტონის კონსენსუსით“ გათვალისწინებული. მთავრობამ უპირატესობა მიანიჭა ფინანსური სექტორის რესტრუქტურირებასა და კონსოლიდაციას და არა სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციას, რითაც თავიდან აიცილა მნიშვნელოვანი სოციალური რყევები და უმუშევრობის მაღალი დონე.

თუ უფრო კარგად დავაკვირდებით პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის ისტორიებს, მივხვდებით, რომ ისინი განზოგადებისა და დიდი ნარატივების შექმნის საშუალებას არ იძლევიან. ეს ისტორიები სპეციფიკურ კონტექსტებში მომხდარი ინსტიტუციური

დალიბორ როჰაჩი „ამერიკის სამეწარმეო ინსტიტუტის“ და მარტენის ცენტრის მკვლევარია.

ცვლილებების შესახებაა, რომლებშიც ძველი კულტურული და პოლიტიკური ტრადიციები გადაჯაჭვულია ცალკეულ პოლიტიკურ არჩევანთან თუ ისტორიულ შემთხვევითობასთან – ხშირად სრულიად წარმოუდგენელი გზით.

სულ რაღაც თხუთმეტი წლის წინ უნგრეთი წარმატების ნათელ მაგალითად მოჩანდა – დემოკრატია, კანონის უზენაესობა, ინსტიტუციური ხარისხი და ცუდი იყო. „ფრიდომ ჰაუსისა“ თუ მსოფლიო ბანკის დღევანდელი მონაცემებით კი, ის მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ჩეხეთის რესპუბლიკას, რომელსაც ასე მნიშვნელოვნად „არ გადაუხვევია დემოკრატიის გზიდან“, მიუხედავად იმისა, რომ იქაც მოჩანს პოპულისტური პოლიტიკის ნიშნები.

ერთ ქვეყანაში გამოიწვია საპასუხო რეაქცია „მიბაძვის პოლიტიკამ“ და მეორეში – არა? თუ ტომამ მასარიკისა და კარელ ჰავლიჩეკის ჩეხური ლიბერალური ტრადიცია თავისით გაგრძელდა, იმ გადანყვეტილებებისგან დამოუკიდებლად, 1990-იან თუ 2000-იან წლებში რომ იღებდნენ პოლიტიკოსები? ცხადია, სინამდვილეში საქმე უფრო რთულადაა. დღევანდელი მდგომარეობის გამომწვევი „სიღრმისეული მიზეზების“ ძებნა სისულელე იქნებოდა. უფრო დიდ შედეგს მოიტანდა იმ უფსკრულების დანახვა, ოფიციალურ და არაოფიციალურ ინსტიტუციებს რომ ჰყოფს და ცვლილებების განხორციელებას აფერხებს ინსტიტუციური მიმიკრიის ნიშნების გამოვლენით.

უნგრეთის სასამართლო სისტემა ამის შესანიშნავი მაგალითია. 1990-იან წლებში უნგრეთის მთავრობამ, საერთაშორისო რეკომენდაციების დახმარებით, წარმატებით გაათავისუფლა სასამართლო სისტემა პოლიტიკური ზეწოლისაგან. შეიქმნა დამოუკიდებელი სასამართლო საბჭო, რაც ნამდვილად არ მომხდარა ჩეხეთის რესპუბლიკაში. ამ დროს უნგრეთის კონსტიტუციურ სასამართლოს ხშირად ასხამდნენ ხოტბას, როგორც ერთ-ერთ უძლიერეს მთელ მსოფლიოში. ის გაბედულად უპირისპირდებოდა მთავრობის მიერ მიღებულ კანონებს, 1995 წელს ფისკალური კონსოლიდაციის პაკეტიც კი გააუქმა. „უხილავი კონსტიტუციის“ დოქტრინაც მიიღო – კონსტიტუციაში არსებულ სიცარიელებს საერთაშორისო კანონმდებლობაზე დაყრდნობით ავსებდა და ისეთი აბსტრაქტული კონცეპტების შემუშავებასაც კი არ ერიდებოდა, როგორც „ადამიანის ღირსება“.

ამ ადრეულმა რეფორმებმა არა მხოლოდ არ გაამყარა დამოუკიდებლობის პრინციპები უნგრეთის სასამართლო პრაქტიკასა და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, პირიქით, საპირისპირო რეაქცია გამოიწვია და ხელი შეუწყო სასამართლოს სრულ პოლიტიზებას. მიზეზი „მიბაძვა“ კი არ გახდა, არამედ ის პოლიტიკა, რომლის საშუალებითაც საუკეთესო დასავლური პრაქტიკების უნგრეთში გადმოტანა ხდებოდა.

უნგრეთის მუშათა პარტია ნომინალურად დემოკრატიულ სოციალისტურ პარტიად გადაიქცა, თავიდან მოიშორა ყოველგვარი კომუნისტური და ტოტალიტარული სიმბოლიკა, მაგრამ კადრების დიდი ნაწილი შეინარჩუნა. 1994 წელს, როდესაც ხელისუფლებაში დაბრუნდა, „სასამართლო სისტემის სრული პოლიტიკური იზოლაცია მომავალი უმრავლესობისაგან ისევ პრიორიტეტულ სტრატეგიად რჩებოდა“. ამ მიზნით სოციალისტურმა მთა-

ვრობამ რეფორმის ჩატარება განიზრახა და სასამართლო უნებურად აქცია მომდევნო პოლიტიკური ბრძოლების სამიზნედ. ჩეხ კომუნისტებს კი არასდროს უთქვამთ უარი ტოტალიტარულ მემკვიდრეობაზე და მარგინალურ პოლიტიკურ ძალად რჩებოდნენ 1989 წლის შემდეგ – გავლენას თითქმის ვერ ახდენდნენ პოლიტიკაზე, მით უფრო, სასამართლო რეფორმებზე.

ჩეხეთის რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლოს არსებობა „უხილავი კონსტიტუციის“ გამოგონება იმისათვის, რომ საპარლამენტო უმრავლესობას ხელი შეუშალოს პოლიტიკური თამაშის წესების თავიდან დაწერაში – საარჩევნო სისტემის შეცვლითა თუ ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხელყოფით. კონსტიტუციის ტექსტი საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ ორბანის მსგავს ლიდერებს ხელისუფლების სადავეების ხელში ჩაგდება გასძნელებოდათ ამ ქვეყანაში.

ჩეხოსლოვაკიის გაყოფა დიდი ისტორიული მოვლენა იყო. 1990-1991 წლებში სლოვაკური ნაციონალიზმი, რომელიც კომუნისტური საბურველის ქვეშ თვლებდა, მნიშვნელოვან ფენომენად იქცა. და მაინც, ვაცლავ კლაუსისა და ვლადიმირ მერჩარის გადანყვეტილება – დაესრულებინათ ჩეხურ-სლოვაკური ფედერაციის არსებობა 1992 წლის არჩევნების შემდეგ არც წინასწარ ჩაფიქრებული ყოფილა და არც საზოგადოებრივი აზრის ზეწოლით მიღებული. ამ გაყოფის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შედეგი ის იყო, რომ ჩეხებს კონსტიტუციის შექმნა დასჭირდათ და ინსპირაციის წყაროდ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუცია ექცათ, განსაკუთრებულ ყურადღებას კი იმ კომპონენტებს აქცევდნენ, რომლებიც დემოკრატიული გზიდან გადახვევის თავიდან ასარიდებლად იყო შექმნილი. უნგრელები, პირიქით, ბევრს საუბრობდნენ იმაზე, რომ 1948 წლის ჩასწორებული კონსტიტუციის რაღაც

უკეთესით შეცვლა იყო საჭირო, მაგრამ ვერანაირმა მოვლენამ ვერ აიძულა ისინი, პარტიულ საზღვრებს გასცდენოდნენ და მართლაც შეექმნათ ახალი კონსტიტუცია. 2010 წელს კი ვიკტორ ორბანმა კონსტიტუციური უმრავლესობა მოიპოვა და ახალი „ფუნდამენტური კანონიც“ მიღებაც მოახერხა, მხოლოდ ფიდესის – თავისი პარტიის ხმებით. შედეგად, 2011 წლამდე არსებული მთელი საკონსტიტუციო სამართალი ძალადაკარგული აღმოჩნდა.

ჩეხეთის რესპუბლიკის საკონსტიტუციო სასამართლოს არ სჭირდება „უხილავი კონსტიტუციის“ გამოგონება იმისათვის, რომ საპარლამენტო უმრავლესობას ხელი შეუშალოს პოლიტიკური თამაშის წესების თავიდან დაწერაში – საარჩევნო სისტემის შეცვლითა თუ ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხელყოფით. კონსტიტუციის ტექსტი საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ ორბანის მსგავს ლიდერებს ხელისუფლების სადავეების ხელში ჩაგდება გასძნელებოდათ ამ ქვეყანაში.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენდა ამ ისტორიულ მოვლენებზე, უწყვეტობის საკითხს უკავშირდება. გერმანიაში მოკავშირეთა მხრიდან განხორციელებული ოკუპაციის პირობებში ყველაფრის თავიდან დაწყებამ განსაზღვრა ომის შემდგომი წარმატება. ასეთივე უმტიკონეულოდ უნდა მომხდარიყო კომუნისმიდან ახალი დემოკრატიის ხანაში შებიჯება, რაც უფრო დიდი რეზონანსი მოჰყვებოდა 1989 წლის რევოლუციურ ნარატივს. დამაჯერებელი არგუმენტებით შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ ომის შემდგომი გერმანიისაგან განსხვავებით, პოსტკომუნისტურ ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში ერთგვარი სამართლებრივი და პოლიტიკური უწყვეტობა შეინიშნებოდა. ყოველ შემთხვევაში, რეტროსპექტიულად ასე მოჩანს: იმან, თუ როგორ მარტივად დაიბრუნეს კომუნისტურმა ელიტებმა გავლენის სფეროები და ძალაუფლება ახალ სისტემებში, დიდწილად განსაზღვრა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში მოსახლენი უბედურებები.

ბალტიისპირეთის ერების მომავალი წარმოუდგენელი იყო საბჭოთა დიქტატურასთან ყოველგვარი კავშირის განწყვეტის გარეშე. ბელარუსში, უკრაინასა თუ შვედენის საქართველოში კი მეტად მცირე პოლიტიკური ცვლილებები ახლდა კომუნისტური რეჟიმის გაუქმებას. ამ ორ პოლუსს შორის სხვადასხვაგვარი სახეცვლილება შეინიშნებოდა: ძველი კომუნისტები ევროკავშირის მხარდამჭერ ლიბერალურად იქცნენ (უნგრეთში), სახელმწიფო ქონების პრივატიზაციის დროს მნიშვნელოვანი აქტივები ჩაიგდეს ხელში (სლოვაკეთში), ან პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების პერიფერიულ ნაწილში გადაინაცვლეს.

შეიძლებოდა თუ არა, რომ ყველაფერი სხვაგვარად ყოფილიყო და ბევრად უკეთესად – იმ ქვეყნებში, სადაც კომუნისტურმა ელიტებმა გავლენა შეინარჩუნეს ერთგვარი „რეზენდინგის“ შემდეგ? მართალია, ისტორია გაკონტროლებული ექსპერიმენტების ჩატარების საშუალებას არ იძლევა, მაგრამ ბოლო 30 წლის გამოცდილება გვარწმუნებს, რომ კავშირის საბოლოოდ განწყვეტა ხშირად საუკეთესო გამოსავალია – არა მხოლოდ ტოქსიკური სასიყვარულო ურთიერთობების დასასრულებლად, არამედ ტოქსიკური ინსტიტუტების მიერ მართული საზოგადოებების საშველადაც. 🇷🇺

ფოტო: მარგარიტა სილვა

კოლიტიკური რეფორმა

ჯგუფურად აზროვნების ტირანია

ბოგოვ ბოვი

„ფხიზელი ახალი სამყაროს“ გასაგებად წაიკითხეთ, რას წერდა ტოკვილი ამერიკის შესახებ 200 წლის წინ (ნურც კომიქსის პოგოსა და ჯორჯ ორუელს დაივიწყებთ)

ახალი ეპიდემიის ტალღა აგორდა ჩვენს მიწაზე – ეპიდემიისა, რომელსაც გინდა „სამოქალაქო სიფხიზლე“ დაარქვით და გინდა „ჯგუფურად აზროვნება“. იდეოლოგიური კონფორმიზმის ვირუსი ისე სწრაფად გავრცელდა, ცოდნის ინდუსტრიაში მოღვაწე 24-კარატიანი ლიბერალებიც კი შეაშფოთა. 152-მა მათგანმა, მათ შორის სალმან რუშდიმ, ჯ. კ. როულინგმა და მაიკლ უოლზერმა, წერილი გამოაქვეყნა „სამართლიანობასა და ღია დებატებზე“, რომელშიც თავისუფალი სიტყვისა და აზრის დასაცავად ილაშქრებს.

სიმპტომები ადვილად ამოსაცნობია. უმთავრესი დიაგნოზი კი ასე უღერს: „ინფორმაციისა და იდეების თავისუფალი გაცვლა – ლიბერალური საზოგადოების სასიცოცხლო აუცილებლობა – დღითიდღე იზღუდება“. წერილში დასახელებულია: „საპირისპირო თვალსაზრისის მიუღებლობა“, „საჯაროდ შერცხვენა“, „დამაბრმავებელი მორალური სიმტკიცის“ დაგმობა. ყოველდღიურად მრავალი მწერლის, მასწავლებლის, გამომცემლისა და სხვების რეპუტაცია თუ კარიერა ინგრევა.

ჯორჯ ჯორჯი გერმანული ჟურნალის, „დი ცაიტის“ რედაქტორთა საბჭოს წევრი, სტენფორდის უნივერსიტეტის ჰუვერის ინსტიტუტის მკვლევარი და „ამერიკული ინტერესის“ აღმასრულებელი საბჭოს წევრია.

ეს ჩვენთან ვერ მოხდებაო, – გვარწმუნებდა სინკლერ ლუისი ნახევრად სატირულ რომანში 1935 წელს. ფილიპ როთის ნიგნში კი ფაშისტური „შეთქმულება ამერიკის წინააღმდეგ“ ბოლოს მარცხით მთავრდება. დღევანდელი გადასახედიდან შეიძლება ვთქვათ, რომ ეს ორი დიდი ადამიანი შეცდა, როცა მე-20 საუკუნის საშინელ ამბებს გვიყვებოდა.

დღეს ლიბერალურ-დემოკრატიულ დასავლეთში რეპრესიული მანქანა ის ყოვლისშემძლე სახელმწიფო კი არ არის, რომელიც მეტერნიხის საიდუმლო პოლიციის, საბჭოთა „ენკავედესა“ თუ გერმანული გესტაპოს სახეს მიიღებდა. მასზე საუბრისას კომიქსის პერსონაჟი პოგო უფრო გაგვახსენდება, რომელმაც ტყის საძმოს გაანდო: „ჩვენ მტერს გადავეყარეთ და ეს მტერი ჩვენ თვითონ ვართ“.

ამ ბრძენ ოპოსუმს წაკითხული არ ჰქონდა ალექსის დე ტოკვილის უმთავრესი ნაშრომი „დემოკრატია ამერიკაში“ (1835). მაგრამ ვისაც სურს, გაიგოს, რა ხდება დასავლეთში – ჯერ შეერთებული შტატებსა და შემდეგ ევროპაში – ის ორი თავი უნდა წაიკითხოს, დიქტატორული რეჟიმის კი არა, თავისუფალი საზოგადოების მხრიდან თავსმოხვეულ ტირანიას რომ ეხება. 200 წლის წინ ახალგაზრდა ფრანგი აღფრთოვანებული იყო ამერიკის „უკიდურესი თავისუფლებით“, თუმცა დამღუპველ მეორე მხარეზეც მიუთითებდა: სხვაგან არსად არის

ამგვარად შეზღუდული აზროვნების, დისკუსიის ნამდვილი თავისუფლებაო. დღეს ის „უმრავლესობის ტირანიას“ კი არ დაგმობდა, არამედ უმცირესობის ჰეგემონიას, რომელიც „კულტურის სიმალეებიდან“ ვრცელდება: სკოლები, უნივერსიტეტები, მედია, ფონდები... აღმოჩნდა, რომ სიტყვას უფრო მეტი ძალა აქვს, ვიდრე გუშინდელი მონარქების ხმაღს. ტოკვილის თქმით, ისინი „ბორკილებისა და ჯალათების“ იმედად იყვნენ, დღეს კი ერეტიკოსებს აღარ კლავენ – უბრალოდ „აუქმებენ“.

ტოკვილის წინასწარმეტყველება შემამინებელი იყო. „უმალღესი სოციალური ძალაუფლება“ უმალღეს კულტურულ ძალაუფლებად იქცევაო, წერდა ის. „მწერალი მხოლოდ ერთგვარ საზღვრებშია თავისუფალი. მაგრამ ვაი მას, თუ ამ საზღვრებს გასცდა. არა, იმის შიში კი არ უნდა ჰქონდეს, რომ მის წიგნებს კოცონზე დაწვავენ – ყოველდღიური დევნის ობიექტად იქცევა. პოლიტიკური კარიერის ყველა გზა მოჭრილი ექნება. ყველაფერზე უარს მიიღებს“. მისი ცენზორი მტრები „ღიად ისაუბრებენ“, მისი მხდალი მეგობრები კი „პირში წყალს ჩაიგუბებენ და თავს შორს დაიჭერენ. მასაც სხვა რა გზა დარჩება – დანებდება და დადუმდება, თითქოს ნანობს, სიმართლის სათქმელად ხმა რატომ ამოვიღო“.

გვეცნობა, არა? თუმცა რალაც ახალსაც ვხედავთ ძველ თამაშში. ტოკვილის დროს

დამნაშავეებს სამარცხვინო ბოძზე აკრავდნენ. დღეს კი დამნაშავემ თავი უნდა დაიმციროს, რომ მისი სახელი არ ამოშალონ, პროფესიული სფეროდან არ გააქრონ. მუხლი უნდა მოიყაროს და ისე მოინანიოს. ფიზიკურ სისასტიკეს მორალური სისასტიკე ცვლის.

ტოკვილი „უმრავლესობის ტირანიას“ გმობდა. დღეს კი მასას სჭირდება გამოსარჩლება. ორუელის აზრით, ჯგუფურად აზროვნება პრივილეგირებული უმცირესობის მოფიქრებულია. ეს პრივილეგიები მათ წარმოშობასა თუ სოციალურ მდგომარეობას კი არ უკავშირდება, არამედ მიღწევებს, მოპოვებულ სტატუსს, გარანტირებულ ადგილს ცოდნის ეკონომიკასა თუ საჯარო სექტორში. მის რომანში „კეთილად აზროვნება“ აზროვნების ყველა სხვა შესაძლო ფორმას გამორიცხავს.

ვინ არიან „კეთილად აზროვნების“ დემოკრატი მიმდევრები? ფართომასშტაბიანმა კვლევამ სახელწოდებით „ამერიკის ფარული ტომები“ გვიჩვენა, რომ „სეკულარულად და კოსმოპოლიტიურად განწყობილი, უკმაყოფილო ახალგაზრდების“ ჯგუფი მოსახლეობის მხოლოდ 8%-ს შეადგენს. დანარჩენი – „დაქანცული უმრავლესობაა“. „პროგრესულ აქტივისტთა“ მოსაზრებები დრამატულად განსხვავდება იმისგან, რასაც ამერიკელების დანარჩენი ნაწილი ფიქრობს.

მაგალითად, ერთ-ერთი ახალი გამოკითხვისას თეთრკანიანთა, შავკანიანთა და ესპანურენოვან მოქალაქეთა სამმა მეოთხედმა აღიარა, რომ „მრავალფეროვნება კარგია ქვეყნისათვის“. მეორე მხრივ, ამდენივემ განაცხადა, რომ დასაქმებისას ფირმები თუ ორგანიზაციები მხოლოდ კვალიფიკაციას უნდა აქცევდნენ ყურადღებას – „მაშინაც კი, თუ შედეგად ნაკლებ მრავალფეროვნებას მიიღებენ“. 10-დან 7 ამერიკელი მხარს არ უჭერს იმას, რომ კოლეჯში მიღებისას რასობრივ წარმომავლობას ითვალისწინებდნენ. ნუთუ ამერიკას სურს, რომ პოლიციას დაფინანსება შეუმცირდეს, როგორც პროგრესული აქტივისტები ითხოვენ? 73%-იან უმრავლესობას უნდა, რომ დანახარჯი იგივე დარჩეს ან გაიზარდოს.

რა გამომდინარეობს ამ ყველაფრიდან? დღეს დიდი ალექსი იძულებული გახდებოდა, „უმრავლესობის ტირანიისადმი“ მკაცრი დამოკიდებულება შეეცვალა. ის ბევრად პატარა ჯგუფზე გაამახვილებდა ყურადღებას – მათზე, ვისაც სხვების „ხელახლა აღზრდა“ სურთ, რათა „არასწორად ფიქრით“ დანაშაულის ჩადენას გადააჩვიონ. და მაინც, ტოკვილი შესანიშნავად ხედავს „კეთილად აზროვნების“ დამლუპველ შედეგებს. რა მნიშვნელობა აქვს, ვინ გამოჩნდა პირველი: პილარი კლინტონი თავისი „(თეთრი) ნაძირალებით“ თუ დონალდ ტრამპი ფარული მინიშნებებით თეთრკანიანთა განაწყენებაზე. კვერცხისა და ქათმის ამბავია, ფაქტობრივად.

ქვეყანაში კი სულ უფრო იზრდება პოლარიზაცია, რომლისგანაც ერთგვარი საფრთხობე-ლა შექმნეს – იდეოლოგიური სამოქალაქო ომის გამომწვევიაო. ზემოთ მოყვანილი ციფრები ამ ყველაფრის დამამტკიცებლად არ გამოდგება. „ჩვენ მათ წინააღმდეგ“ – არ ასახავს ამერიკულ რეალობას, იმ შეურაცხყოფილი 8%-ის გათვალისწინებით. „სამოქალაქო სიფხიზლე“ ელიტური პროექტია, მიუხედავად იმისა, რომ უდიდეს გავლენას ახდენს აზროვნებასა და მორალზე. როგორც ტოკვილი გვასწავლის, ეს „სოციალური ძალაუფლება“ სახელმწიფოსგან მათრახის ქნევას არ ითხოვს. პრობლემას

უფრო ცალმხრივი საბრძოლო მდგომარეობა წარმოადგენს, როდესაც უმცირესობა უპირისპირდება იმას, რასაც „ფარული ტომები“ „მოქანცულ უმრავლესობად“ მოიხსენიებს. ამ ჯგუფს მოსახლეობის ორი მესამედი მიეკუთვნება – ხალხი, რომელიც „ხშირად ავინყდებათ საჯარო საუბრისას, რადგან მათი ხმა იშვიათად ისმის“. მათ ერთი იდეოლოგია არ აერთიანებს და რა თქმა უნდა, განსხვავებული რწმენა-წარმოდგენები აქვთ. სჯერათ, რომ „რალაც საერთოს პოვნა შეგვიძლია“. ასე რომ, ტოკვილის ტირანული მენისტრისგან განსხვავებით, „მოქანცული უმრავლესობა“ არც საფრთხეა და, სამწუხაროდ, არც გამოსავალი.

კულტურის სფეროში გავლენის ნაკლებობის გამო ბევრი ვერ ახერხებს, რომ რაიმე შეცვალოს ამ მიმართულებით. და ეს არცაა მათი პასუხისმგებლობა. ბრძოლა „ლიბერალური კლასის“ შიგნით მიმდინარეობს, ამ ტერმინს კი ძველი სკოლის მომხრე პროგრესივისტს, თომას ფრენკს უნდა ვუმაღლოდეთ და მის წიგნს „ისმინე, ლიბერალო“. აი, სად ხვდება მიზანში იმ 152-ის წერილი. მანიფესტი შეიძლება მიანიშნებდეს – მხოლოდ და მხოლოდ მიანიშნებდეს – ქვეყნის სულისა და ბედის გამო ელიტის წიაღში გაჩაღებულ ბრძოლაზე. შეშინებული ლიბერალები ხომ მათივე ოჯახობას უპირისპირდებიან.

ტოკვილი „უმრავლესობის ტირანიას“ გმობდა. დღეს კი მასას სჭირდება გამოსარჩლება. ორუელის აზრით, ჯგუფურად აზროვნება პრივილეგირებული უმცირესობის მოფიქრებულია. ეს პრივილეგიები მათ წარმოშობასა თუ სოციალურ მდგომარეობას კი არ უკავშირდება, არამედ მიღწევებს, მოპოვებულ სტატუსს, გარანტირებულ ადგილს ცოდნის ეკონომიკასა თუ საჯარო სექტორში.

და ფსონად რა დევს? ლიბერალიზმის არსი იმ „უსაფრთხო სივრცეს“ უკავშირდება, რომელიც უფრო და უფრო უნდა ფართოვდებოდეს და თავისუფალი უნდა იყოს ყოველგვარი დაშინების, შერცხვენის და დაძალებისგან. დღეს მტერი ისეთი ავტორიტარული სახელმწიფო კი არ არის, როგორც პუტინმა თუ სი ძინპინმა შექმნეს, არამედ „ჩვენვე“ ვართ, როგორც პოგომ შენიშნა ათწლეულების წინ. და მიუხედავად იმ

წონასწორობისა, რომელიც „თავისუფლებისა“ და „სოციალური სამართლიანობის“ მოთხოვნებს შორის შეინიშნება, ეს წერილი მაინც პირველი მკრთალი ნიშანია ლიბერალების ამბოხისა ლიბერალური არალიბერალიზმის წინააღმდეგ.

არ შეცდეთ – საქმე მხოლოდ იდეალებს არ ეხება. იდეალები ვის ეყოფა, როცა ბრძოლა „კულტურის სიმაღლეებიდან“ მიმდინარეობს. სიტყვებითა და აზრებით გამარჯვებას ხელშე-სახები შედეგები მოჰყვება ხოლმე, რომლებიც სხვადასხვაგვარად გამოიხატება – ძალაუფლების, სტატუსის, უფლებების სახით. ეს „წინააღმდეგობის მოძრაობა 2.0“ (როგორც წერილშია დასახელებული) ორ დონეზე ბრძოლას გულისხმობს. ერთი მხრივ, ესაა ბრძოლა თავისუფალი სახელმწიფოს იდეალისათვის – კეთილშობილური საქმისთვის. მეორე მხრივ კი, ის ინტელიგენციის მღელვარე ნაწილის ეგოისტური ინტერესითაა გამოწვეული – მათი, ვისაც მარგინალიზაცია ემუქრება, თუ „ახალი ორთოდოქსები“ არ გახდებიან. ხელმომწერები ჯიუტად აცხადებენ: „როგორც მწერლებს, ისეთი კულტურა გვჭირდება, რომელიც თავისუფალ სივრცეს დაგვიტოვებს“. რისთვის? „ექსპერიმენტებისა და სარისკო ნამოწყებებისთვის“. აზრის თავისუფლებაც სწორედ ესაა. მაგრამ თუ ეს სივრცე მართლაც უსაფრთხო არ იქნება, რისკი – რომ აღარაფერი ვთქვათ „არასწორად აზროვნებაზე“ – მეტად ძვირი დაჯდება: კარიერის, შემოსავლის ფასი.

„სირცხვილი იმას, ვინც გულში ცუდ რამეს გაივლებს“, – არის ასეთი ფრანგული გამოთქმა. საქმე კი ისაა, რომ ლიბერალთა შორის კულტურულ ომში ეგოიზმი უფრო სანდო რამაა, ვიდრე იდეალიზმი. ელიტის ის ნაწილი, რომელმაც წინააღმდეგობის დროშა ააფრიალა, წარმატებას მხოლოდ იდეების თავისუფალ ბაზარზე მიაღწევს, სადაც არავის ადანაშაულებენ „დანაშაულებრივი აზროვნებისთვის“.

მაშ, ტაში დავუკრათ იმ 152-ს, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთმა ქედი მოიხარა და უკან დაიხია. გული გაიმაგრეთ! ხელმომწერების ინტერესი სინამდვილეში ყველა დანარჩენის ინტერესიცაა, რომლებიც „ჭეშმარიტი რწმენის“ სიმკაცრეს უძლებენ. რა თქმა უნდა, მათაც კი, ვინც დღეს მათრახს იქნევენ, შესაძლოა აზრი შეიცვალონ. ისტორიიდან გვახსოვს: იდეოლოგიურ გამარჯვებას შედეგად ის მოჰყოლია, რომ ამ იდეოლოგიის მომხრეებს ერთმანეთი დაუჭამიათ. ასეა თუ ისე, განდგომილთა კეთილდღეობას ისეთივე საფრთხე ემუქრება, როგორც ყველა დანარჩენისას, მათ შორის მონინავე პოზიციაზე მყოფებისას.

ტოკვილმა საფრთხე დიდი ხნის წინ დაინახა. მიუხედავად „უკიდურესი თავისუფლებისა“, ჩვენს ქვეყანაში ხშირად დასხმინ თავს სხვაგვარად მოაზროვნეებს – ჯერ კიდევ ჯონ ადამსის დროიდან მოყოლებული. 1798 წელს სწორედ მან მოაწერა ხელი კანონს, რომელიც სჯიდა ადამიანს „სიყალბით სავსე, სკანდალური თუ ბოროტი განზრახვით შეთხზული ნაწერისათვის“. ეს კანონი ორი წლის შემდეგ გააუქმეს.

კარგი ამბავი კი ისაა, რომ საბოლოოდ ტოკვილი ყოველთვის შემცდარი აღმოჩნდება ხოლმე. ეპიდემიები ადრე თუ გვიან უკან იხევს – ანტისხეულები იქმნება, ვაქცინებს იგონებენ. ამერიკის ლიბერალური ტრადიცია კი საკუთარი თავის საუკეთესო მკურნალია. 🌹

ფილიპ ფოლცი – სიტყვით გამოსვლა პერიკლეს დაკრძალვაზე (დეტალი)

პოლიტიკური რეფორმა

დემოკრატია პესიმიზმის წინააღმდეგ

ლევონ მიშერი

დევიდ სტესევიჯის „დემოკრატიის ახალი ისტორია“ ამტკიცებს, რომ დემოკრატია არც დასავლეთის გამოგონილია და არც ისეთი მყიფეა, როგორც დღევანდელი ცინიკოსები ფიქრობენ.

პოლიტიკების პრობლემა ისაა, რომ პესიმიზმისკენ მიდრეკილები არიან. დიდი ცვლილებების ეპოქაში ელიტა – ჭეშმარიტების ეს უდრეკი მცველი – უმრავლესობის ჯოგებს შიშით შესცქერის. ამით აიხსნება ის ღრმა პესიმიზმი, ესპანური გრიპის დროს დაწერილ ორ ტექსტს რომ ახასიათებს: თომას სტერნზ ელიოტის „უნაყოფო მინასა“ და ოსვალდ შპენგლერის „ევროპის დაისა“. ელიოტსაცა და შპენგლერსაც კლასიკური განათლება მიელოთ და ესწავლათ, რომ ძველმა საბერძნეთმა გვაჩვენა კარგი ცხოვრების გზა, რომ დასავლეთმა გადაუხვია ამ გზიდან ბნელ შუა საუკუნეებში, მაგრამ ალორძინების ხანაში თავიდან აღმოაჩინა დიდი წინაპრები. ამდენად, დემოკრატია რაღაც მყიფედ, დიდად მოსაფრთხილებლად და მარცხისაკენ მიდრეკილად მიიჩნეოდა, რაც, თავის მხრივ, კარგად ხსნის ელიოტისა თუ შპენგლერის პესიმიზმს.

დღესაც შეინიშნება ამგვარი ელიტური პესიმიზმი, როცა დემოკრატიული სახელმწიფოები ცდილობენ, თავი გაართვან პანდემიით

დევიდ მიშერი დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის, გორდონ ბრაუნის, ანალიტიკური სამსახურის ყოფილი უფროსი და ჩიკაგოს უნივერსიტეტის მრჩეველთა საბჭოს წევრია.

გამონვეულ სხვადასხვა სახის კრიზისს. და რამდენადაც იმატებს შიში, რომ დემოკრატია უკან დაიხია, იმდენადვე სწრაფად ივსება წიგნის თაროები დემოკრატიის სიკვდილზე მოლაღადე ტომებით.

დევიდ სტესევიჯის წიგნი „დემოკრატიის დადმასვლა და აღზევება: ისტორია ანტიკური ხანიდან დღემდე“ უდავოდ საჭირო ანტიდოტია მთელი ამ მოთქმა-ვაების ფონზე. ავტორი გვარწმუნებს, რომ დემოკრატია – არჩევანის თავისუფლების სურვილი და ხელისუფლებაზე ზემოქმედების შესაძლებლობა – ღრმად ადამიანური ინსტინქტია. თანაც ეს მეტად ადამიანური მოთხოვნილება არ ეკუთვნის ერთ ცივილიზაციას, რასაცა თუ რელიგიას. აქვე უნდა ითქვას, რომ სტესევიჯი სულაც არ არის ლიბერალი უტოპისტი. ის იმ პირობებს ასახელებს, რომლებშიც დემოკრატიის მოთხოვნილება ჩნდება და იზრდება და აგრეთვე – მიზეზებსაც, რომლებიც ამ ყველაფერს უშლის ხელს სხვაგვარ პირობებში.

ავტორი თავიდანვე აღნიშნავს, რომ ბერძნულ დემოკრატიაში უნიკალური არც არაფერი ყოფილა და მსგავსი დემოკრატიული პრაქტიკები მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში არსებობდა, მაგალითად, ჩრდილოეთ ამერიკაში მოსახლე ჰურონის ტომში, ტლასკალას

მეზომერიკულ რესპუბლიკასა და მესოპოტამიაში მდებარე მარის სამეფოში.

ჰურონები დღევანდელი ონტარიოს ჩრდილო-აღმოსავლეთით ცხოვრობდნენ. სოფლად ბინადრობდნენ და სიმინდი მოჰყავდათ. მათ სამ დონეზე მოქმედი თვითმმართველობა ჰქონდათ. თითოეულ სოფელს რამდენიმე მმართველი ჰყავდა სხვადასხვა კლანიდან. მმართველს თავად კლანი ირჩევდა. თითოეულ სოფელს მართავდა საბჭო, რომელიც შედგებოდა ამ მმართველებისა და უხუცესთა ჯგუფისგან. ამ საბჭოში მოხვედრა რთული სულაც არ იყო. „ნებისმიერი შეიძლება აღმოჩნდეს მასში და თავისი აზრი გამოთქვას, თუკი სურვილი ექნება“, – შენიშნა ერთმა ფრანგმა იეზუიტმა მე-17 საუკუნის დასაწყისში. საბჭო სოფლის კეთილდღეობაზე ზრუნავდა და ადგილობრივ სადავო საკითხებს განიხილავდა.

მეორე დონე ცალკეულ სოფლებს სცილდებოდა. ტომს ასევე ჰყავდა თავისი საბჭო, რომელიც ტომისა და კლანების მეთაურებისაგან შედგებოდა. ბოლო დონე კი ერთგვარი კონფედერაციული საბჭო იყო. როგორც ტომებში, ცენტრალური ხელისუფლება აქაც სუსტი იყო და გადანყვეტილების მისაღებად შეთანხმება იყო საჭირო. სტესევიჯი შენიშნავს, რომ

მმართველობის ამგვარი ფორმა თანამედროვე ევროკავშირისას უახლოვდება.

მე-17 საუკუნის დასაწყისში ჰურონის ტომში მოხვედრილი იეზუიტების მსგავსად, ერნან კორტესმა 1519 წელს ტლასკალაში ისეთი საზოგადოება ნახა, რომელიც დემოკრატიული პრინციპებით იმართებოდა. აი, რას გადმოგვცემს ის კასტილიელის ქედმაღლური გაკვირვებით: „რამდენადაც შემოიღია განვსაჯო, ამ პროვინციის მმართველობის ფორმა თითქმის ისეთივეა, როგორც ვენეციის, გენუისა თუ პიზის, რადგან აქ ერთი მმართველი არ ჰყავთ... როცა ომი იწყება, იკრიბებიან, მსჯელობენ და გადაწყვეტილებებს ასე იღებენ, საომარ მოქმედებებსაც ასე გეგმავენ“.

სტესევიჯი გვარნმუნებს, რომ მთავარი მიზეზი, რის გამოც სხვადასხვა საზოგადოებაში დემოკრატიული პრინციპები გაჩნდა, გეოგრაფიის უკავშირდება: ნიადაგს, რომელზეც ხალხი ბინადრობდა და საცხოვრებელი არეალის შეცვლის შესაძლებლობას. აზიიდან მეზომერიკამდე თითოეული შემთხვევის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ რაც უფრო ჩამორჩენილია რეგიონი სოფლის მეურნეობის განვითარების მხრივ და რაც უფრო ნაკლებ ნაყოფიერია ნიადაგი, მეტია ალბათობა იქ დემოკრატიის გაჩენის. მოკლედ, შესაძლოა ევროპა დემოკრატიის აკვნად განმანათლებლობის ნაცვლად, მისსავე ჩამორჩენილობამ აქცია.

მოსავლის სიმცირე მმართველებს ხალხისგან დიდი გადასახადების მოთხოვნის საშუალებას არ აძლევდა, რაც, თავის მხრივ, ძლიერი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას აფერხებდა. გარდა ამისა, გაუსაძლისი პირობების შემთხვევაში, მათ ქვეშემდომებს ნასვლის და ნაყოფიერი მიწის სხვაგან მონახვის შესაძლებლობა ჰქონდათ, რაც მმართველობის ფორმების შერბილების გამოწვევი უნდა ყოფილიყო. სწორედ ამის გამო ხდებოდა საჭირო, რომ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები საერთო შეთანხმების საფუძველზე მიეღო.

ეს თეორია უნდა ხსნიდეს იმ ფუნდამენტურ განსხვავებებსაც, რომლებიც ევროპულ და ჩინურ გამოცდილებებს შორის არსებობს. პირველი დინასტიები ჩინეთში ლოსის ზეგანზე, ყვითელი მდინარის სიახლოვეს გაჩნდა. მინა მეტად ნაყოფიერი, ადვილად დასამუშავებელი იყო და დიდძალმა ხალხმა მოიყარა თავი ამ ადგილებში. ევროპაში კი ნაყოფიერი ნიადაგი უფრო იშვიათად გვხვდებოდა და თან ერთმანეთისგან გეოგრაფიულად დაშორებულ მხარეებში, რამაც სამართავად რთული პატარ-პატარა დასახლებების გაჩენა გამოიწვია. ჩინეთის პირველმა მმართველმა დინასტიებმა მიწის დამუშავების უფრო ეფექტურად ორგანიზება შეძლეს, რამაც ძლიერი სახელმწიფო ბიუროკრატიული აპარატის შექმნა გამოიწვია. სტესევიჯი აღნიშნავს, რომ დემოკრატიას ფეხის მოკიდება განსაკუთრებით იქ უჭირს, სადაც ძლიერი სახელმწიფო აპარატის შექმნა დემოკრატიის გაჩენას უსწრებდა ნინ.

ამ არგუმენტს შესანიშნავად უპირისპირებენ ერთგვარი „კულტურული აღმატებულების“ მომხრეთა მოსაზრებებს – რომ თითქოს არის რაღაც მტრული „აღმოსავლურ ცნობიერებასა“ თუ ისლამში, რის გამოც ვერ იხარა დემოკრატიის ყვავილმა ჩინეთსა თუ ახლო აღმოსავლეთში. ადრეულ არაბულ საზოგა-

დობებში მოსახლეობა ხშირად იცვლიდა ადგილს და სწორედ ეს განაპირობებდა იმას, რომ გადაწყვეტილებები შეთანხმებით უნდა მიღებულიყო. ამას ყურანიც კი ამოწმებს, სადაც ნახსენებია „შურა“ – ერთგვარი საბჭო, სათათბირო და ნათქვამია, რომ მან უნდა „მოავგაროს საქმეები საერთო შეთანხმებით“. ამგვარად ისლამის იდეოლოგია სულაც არ არის ანტიდემოკრატიული. პირიქით კი მოხდა: ისლამი ისეთ მიწებზე გავრცელდა არაბეთის ნახევარკუნძულიდან, სადაც ძლიერი სახელმწიფოები იყო ჩამოყალიბებული – იცოდნენ მიწის მორწყვა, დიდი მოსავლის მოყვანა და ამდენად, ხელი შეუწყვეს გადასახადების გაზრდას ბიუროკრატიის გამოსაკვებად, რამაც, თავის მხრივ, ის გამოიწვია, რომ აღარ იყო საჭირო საყოველთაო შეთანხმებით მართვა.

მე-17 საუკუნის დასაწყისში ჰურონის ტომში მოხვედრილი იეზუიტების მსგავსად, ერნან კორტესმა 1519 წელს ტლასკალაში ისეთი საზოგადოება ნახა, რომელიც დემოკრატიული პრინციპებით იმართებოდა.

ნიგნის ავტორი გვიჩვენებს, რომ ამგვარივე პროცესები წარიმართა ამერიკის დაარსების დროსაც. მასაჩუსეტსის, მერილენდისა და ვირჯინიის პირველ კოლონიებში ბრიტანეთიდან ჩამოყვანილი მუშახელი ჰყავდათ, სადაც ცხოვრების დონე უფრო მაღალი იყო, ვიდრე ამ დასახლებებში. მუშებს ერთი ადგილიდან სხვაგან გადასვლა შეეძლოთ და ბევრი დაქირავებული მოსამსახურე ვალების გასტუმრების შემდეგ ასეც იქცეოდა – პატარ-პატარა ჯგუფებად სახლდებოდნენ. თანაც მინა საკმაოდ ნაყოფიერი იყო, რაც პირველ კოლონიზატორებს სხვებზე მბრძანებლობას უძნელებდა.

ვირჯინიაში ედვინ სენდისმა იცოდა, რომ უფრო მეტი უნდა შეეთავაზებინა, რათა ინგლისიდან ჩამოსულიები მოეზიდა – მიწა და დემოკრატიული უფლებები. ვირჯინია უნდა ემართათ გუბერნატორსა და საბჭოს, მნიშვნელოვანი საკითხები კი უნდა განხილულიყო საერთო კრებაზე, რომელსაც დაესწრებოდა ორი წარმომადგენელი თითოეული დასახლებიდან (ცხადია, ეს უფლებები არ ვრცელდებოდა აფრიკიდან ჩამოყვანილ მონებზე).

ჩრდილოეთ ამერიკის ინგლისური დასახლებების გამოცდილება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა ლათინური ამერიკის ესპანური გამოცდილებისაგან. პირველ რიგში, ესპანელების ცხოვრების დონე თავიანთ სამშობლოში უფრო დაბალი იყო, ვიდრე ბრიტანელებისა. ამგვარად, არ იყო საჭირო მათთვის ასეთივე დემოკრატიული უფლებების შეთავაზება, და თანაც, რაც მთავარია, ესპანელებ-

მა ინკებისა და აცტეკების ძლიერი იმპერიების მიწაზე მოიკიდეს ფეხი. ჩრდილოეთ ამერიკის პატარა დასახლებებისგან განსხვავებით, ამ იმპერიებში მჭიდროდ დასახლებული ადგილები იშვიათობას არ წარმოადგენდა, მოსახლეობის რაოდენობა დიდი იყო, რასაც მიწის დამუშავების განვითარებული ტექნიკა განაპირობებდა. მას შემდეგ კი, რაც ადგილობრივ მმართველებს თავები დააჭრეს, ესპანელებმა ზუსტად მათნაირად დაიწყეს დაგროვილი ქონებითა თუ სხვა სიკეთეებით სარგებლობა.

კიდევ ერთხელ ვხედავთ, როგორ ჩააქრო ძლიერმა სახელმწიფომ დემოკრატიის ყველა მკრთალი ნაპერწკალი. სავარაუდოდ, ჩრდილოეთ ამერიკაში ასეთი სახელმწიფოს არარსებობამ შეუწყო ხელი დემოკრატიის გაძლიერებას.

იმ გზის შესახებ თხრობით, დემოკრატია რომ გამოიარა, სტესევიჯი თვალსაწიერს გვიფართობს და გვახსენებს, რომ სხვების კონტროლის სურვილი ღრმად ადამიანური ინსტინქტია, რომელიც მხოლოდ ერთ ჯგუფს, ერთ რელიგიასა თუ ერთ ცივილიზაციას არ ახასიათებს. ის გვიჩვენებს რომ დემოკრატიის შესანიშნავი ნაყოფის გამოღება შეუძლია, თუ მანამდე არსებულმა ძლიერმა სახელმწიფომ არ შეაფერხა, რაც, თავის მხრივ, სოფლის მეურნეობის განვითარებასთანაა დაკავშირებული. ჩვენ კი, დასავლეთში, უფრო მეტი თავდაჯერებით უნდა ვიცავდეთ დემოკრატიას. ამასთანავე, როგორც ამ წიგნშია ნაჩვენები, დემოკრატიის წინსვლა სულაც არ გულისხმობს დასავლური ღირებულებების თავზე მოხვევას, რადგან დემოკრატია დასავლეთის გამოგონილი არ არის. დიას, დემოკრატია ყვაოდა ძველ საბერძნეთში, მაგრამ ის ასევე ყვაოდა შეერთებული შტატების ჩრდილო-აღმოსავლეთით მდებარე ტყეებში, ინდოეთში, მესოპოტამიასა თუ აფრიკაში.

ასე რომ, პესიმიზმი, რომელსაც დღეს ელიტურ წრეებში ვხვდებით, დიდწილად გაზვიადებულია. დემოკრატია სულაც არ არის ხელშეუხებელი რამ – შეიძლება დაირღვეს, ჩვენ კი ისიც უნდა გვახსოვდეს, როგორი სიღრმისეულია სხვებზე ძალაუფლების მოპოვების სურვილი.

და კიდევ, მართალია, ეს წიგნი დემოკრატიის მომხრეების გამამხნეველია, მაგრამ ამავე დროს ლიბერალი უტოპისტების უკიდურესობებისგან შორსაა. სტესევიჯი გვარნმუნებს, რომ ადამიანებს, ზოგადად, სურთ მოქმედების თავისუფლება, მაგრამ იმასაც უსვამს ხაზს, რომ გარკვეულმა ფაქტორებმა, შესაძლოა, მეტად გააძნელოს დემოკრატიის დამკვიდრება ისეთ ტერიტორიებზე, სადაც ის დიდი ხნის განმავლობაში ვერ აყვავდა. ამიტომაც გამოიყურება დამაეჭვებლად ლიბერალების რწმენა, რომ ჩინეთს ეკონომიკური განვითარება დემოკრატიამდე მიიყვანს. ავტორი განმარტავს, რომ ჩინეთში, როგორც ალორძინების ხანის ევროპაში, დიდი ეკონომიკური აღმავლობა უკვე იყო, რამაც სონის დინასტიის გაძლიერება გამოიწვია, შესუსტება კი არა.

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, ეს წიგნი შესაძლოა მეტად მნიშვნელოვანი გახდეს მომავალში, იდეებისა და სისტემების ბრძოლაში. ყოველ შემთხვევაში, მისი ოპტიმიზმი ელიტის იასამანივით იფურჩქნება პესიმიზმით შეპყრობილი თანამედროვე დასავლეთის ხრიკ მინაზე. 🌍

ფოტო: პატრიკ ჰენდრი

საზოგადოება, წიგნები და კულტურა

აპოკალიფსი დღეს?

მაიკლ მ. როზენი

გონივრული პოლიტიკა მუდმივ ბალანსს გულისხმობს. გამონაკლისი არც გარემოს დაცვის პოლიტიკა უნდა იყოს.

„რასაც ახლა ხედავთ, ბირთვული უსაფრთხოებაა მოქმედებაში“. ეს სიტყვები 2012 წელს ჯენიფერ მენფრმა, კომპანია „საუზერნ-კალიფორნია-ედისონის“ წარმომადგენელმა მითხრა.

მაშინ SONGS-ში (San Onofre Nuclear Generating Station), სან-დიეგოდან 60 მილის მოშორებით, სანაპიროზე მდებარე ქარხანაში მომუშავე ინჟინრებმა მცირე გაჟონვა შენიშნეს ორთქლის გენერატორის მილში, რაც უმნიშვნელო ოდენობით რადიოაქტიური აირის გამოფრქვევას იწვევდა, გაცილებით ნაკლების, ვიდრე, როგორც მენფრმა ამისხნა, „თქვენს სახლში კვამლის დეტექტორისაგან მიიღებდით მთელი წლის მანძილზე“.

მიუხედავად ამისა, ამ უმნიშვნელო გაჟონვას მოვლენათა მთელი ჯაჭვი მოჰყვა. 1960-იანი წლების ბოლოს აგებული ქარხანა, რომელიც 1 400 000 კალიფორნიელს ელექტროენერგიით ამარაგებდა, ჯერ დროებით შეჩერდა, მერე კი საბოლოოდ დაიხურა. როგორც 2013 წელს ვნერდი, პოლიტიკოსები და ინტერესების დამცველთა ჯგუფები ერთობლივად მუშაობდნენ,

რათა, ეშმაკური ნორმატიული მოთხოვნებისა და ბირთვული ავარიებისადმი საზოგადოების ფრთხილი დამოკიდებულების წყალობით, რეაქტორი დაუყოვნებლივ ჩამოენერათ.

მწვანე უტოპიაში შებიჯების ნაცვლად SONGS-ის დახურვა კალიფორნიელ გადასახადების გადამხდელებს 3 მილიარდზე მეტი დაუფდდათ, ატომური რეაქტორის ბუნებრივი აირის საწარმოთი ჩანაცვლებამ კი მკვეთრად გაზარდა ნახშირბადის გამოფრქვევა და ელექტროენერჯის ფასი „ედისონის“ მომხმარებლებისათვის. სან-ონოფრიში მოჩვენებითი ეკოლოგიური პრობლემის მოგვარების კეთილშობილურმა, მაგრამ არასწორმა მცდელობებმა გაცილებით სერიოზული ეკოლოგიური სირთულეები წარმოქმნა.

სწორედ ამ სამწუხარო და დესტრუქციულ ტენდენციას ეხება „გაუქმებული აპოკალიფსი“, მაიკლ შელენბერგერის ახალი პროვოკაციული კვლევა, რომელიც გარემოს დამცველთა უსაფუძვლო შფოთვისადმი სიფრთხილით მოკიდებას და მწვანე პოლიტიკის ხარჯებისა და სარგებლის გულისყურით განხილვას გთავაზობს.

„ბევრი რამ, რასაც ადამიანები გარემოს შესახებ, მათ შორის კლიმატზე, ისმენენ არასწორია და აუცილებლად საჭიროე-

ბს დაზუსტებას, – წერს შელენბერგერი, – „გაუქმებული აპოკალიფსის“ დაწერა მას მერე განვიზრახე, რაც უკვე აღარ შემძლო მეთმინა გაზვიადება, ზარების დარისხება და ექსტრემიზმი – გარემოს დაცვის პოზიტიური, ჰუმანისტური და რაციონალური პოლიტიკის მტრები“.

შელენბერგერი ორგანიზაცია „ეკოლოგიური პროგრესის“ დამფუძნებელია, რომლის მიზანს „ადამიანების სიღარიბიდან თავის დაღწევაში დახმარება და გარემოს დაცვა“ წარმოადგენს. მას ასევე მიღებული აქვს ჟურნალ Time-ის ჯილდო „გარემოს გმირი“, ასე რომ, მისი ეკოლოგიური კეთილსინდისიერება ეჭვს არ იწვევს. მიუხედავად იმისა, რომ აპოკალიფსის მომლოდინეები შელენბერგერის „ეკოლოგიურ ჰუმანიზმს“ დიდი სითბოთი არ ხვდებიან, ხოლო მის ანალიზს ალაგ-ალაგ სიზუსტე აკლია, გონივრული მიდგომა, რომელსაც იგი ახალი ზელანდიის სამხრეთის კუნძულზე მოხინაძრე ყვითელთვალა პინგვინების, კონგოში მდებარე ვირუნგის პარკის გორილების ნაკრძალის, ინდონეზიის ტექსტილის ფაბრიკებისა თუ სამხრეთ კორეის ბირთვული რეაქტორების მონახულების კვალდაკვალ ავითარებს, ასევე ძალიან საჭიროა ჩვენს ერთობ პოლარიზებულ ეპოქაში.

მაიკლ მ. როზენი, ისრაელში მცხოვრები ადვოკატი და მწერალი, ამერიკის სამეწარმეო ინსტიტუტის თანამშრომელია.

ერთხელ თომას სოულმა თქვა: „პრობლემის გადაჭრა არ არსებობს, არსებობს მხოლოდ კომპრომისი“. ეს აქსიომა ზუსტად მიესადაგება კლიმატური ცვლილებების წინააღმდეგ ბრძოლის შედეგბერგერისეულ კვლევას.

ბოლო 35 წლის განმავლობაში მთელ მსოფლიოში ახალი ხეების რაოდენობა განეხილებიას სჭარბობს და ეს მეტობა ტექსასისა და ალასკის შტატების საერთო ფართობის ტოლია. ევროპის ტყეები 1995-2015 წლებში გაფართოვდა და ეს მატება ბელგიის, შვეიცარიის, დანიისა და ჰოლანდიის საერთო ფართობის ოდენობისაა. გასულ საუკუნეში ტყის ფართობი გრეტა ტუნბერგის მშობლიურ შვედეთშიც კი გაორმაგდა.

კარგი ამბებით დავიწყით: ბოლო 35 წლის განმავლობაში მთელ მსოფლიოში ახალი ხეების რაოდენობა განეხილებიას სჭარბობს და ეს მეტობა ტექსასისა და ალასკის შტატების საერთო ფართობის ტოლია. ევროპის ტყეები 1995-2015 წლებში გაფართოვდა და ეს მატება ბელგიის, შვეიცარიის, დანიისა და ჰოლანდიის საერთო ფართობის ოდენობისაა. გასულ საუკუნეში ტყის ფართობი გრეტა ტუნბერგის მშობლიურ შვედეთშიც კი გაორმაგდა.

გარდა ამისა, ბოლო 50 წლის მანძილზე კაცობრიობამ დიდ წარმატებას მიაღწია სახეობებით მდიდარი ტერიტორიების მშენებლობებისაგან დაცვის საქმეში. 2019 წლისთვის მსოფლიოს დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი აფრიკის კონტინენტისას სჭარბობდა და მთელი ხმელეთის, დაახლოებით, 15% შეადგენდა. დაცული ტერიტორიების რიცხვი მკვეთრად გაიზარდა 9 214-დან (1962 წელს) 244 869-მდე (2020-ში).

მაგრამ კონსერვაცია კი ადამიანურ მსხვერპლს მოითხოვს. 2006 წლის საუკუნაზე სტატიაში „მიგრაცია და გადასახლება დაცული ტერიტორიებიდან“ მაჰუმ რანგარაჯანი და ლაზალა შაჰაბუდინი აღნიშნავენ, რომ „იმ ადამიანებისაგან ტერიტორიების დაცლა, რომლებიც საქონელს მწყემსავდნენ, ტყის ნობათს აგროვებდნენ ან მინას ამუშავებდ-

ნენ, მეოცე საუკუნეში ბუნების კონსერვაციის მთავარი მახასიათებელი იყო სამხრეთ და აღმოსავლეთ აფრიკასა თუ ინდოეთში“. „სიერა კლავის“ დამფუძნებელი ჯონ მიურიც კი იოსემიტისა და იელოუსტოუნის ეროვნული პარკებიდან მკვიდრი მოსახლეობის გასახლების მომხრე იყო.

რაც შეეხება კლიმატს, ტემპერატურის გლობალური მატება, სავარაუდოდ, 2-3 გრადუსი იქნება და არა პოტენციურად დამანგრეველი 4, რის რეკლამირებასაც აპოკალიფსის მომლოდინენი ეწევიან; „ექსტრემალურ ამინდს“ კი კლიმატურ ცვლილებებთან მცირე კავშირი აქვს.

ალსანიმნავია, რომ, შედეგბერგერის მიხედვით, ბოლო 100 წლის მანძილზე კაცობრიობის გაოთხმაგების მიუხედავად, ადამიანების რიცხვი, რომლებიც სტიქიურ უბედურებებს ემსხვერპლნენ, 5 400 000-დან (1920-იან წლებში) 400 000-მდე (2010-იან წლებში) შემცირდა. მიუხედავად იმისა, რომ „კლიმატური ცვლილებების როლი არ გამოირიცხება“, აღნიშნულია IPCC-ს 2018 წლის ანგარიშში, „გრძელვადიანი ტენდენციები ეკონომიკური კრახის თანმდევ დანაკარგებში და მოსახლეობის ზრდა კლიმატურ ცვლილებებს არ მიეწერება“.

1900 წლიდან 1959 წლამდე ფლორიდას 18 მძლავრი ქარიშხალი დაატყდა თავს, 1960-2018 წლებში კი – მხოლოდ 11. სულისშემძვრელი საშინელება, რომელიც 2019 წელს ავსტრალიაში დატრიალდა, მასშტაბის მიხედვით ქვეყნისთვის მეხუთე ადგილზეა. ამ ბოლო ხანძრებმა 50% ნაკლები სახლი შეინირა, ვიდრე ყველაზე შემზარავმა 1938 წლის ხანძრების სეზონმა. კალიფორნიაში, სადაც ცოტა ხნის წინ ასევე გამანადგურებელი ტყის ხანძრები მძვინვარებდა, ადამიანების ქმედებამ – უპირველეს ყოვლისა, შემხვედრი ხანძრების წარუმატებელმა ორგანიზებამ – უფრო მეტი ზიანი მოიტანა, ვიდრე კლიმატურმა ცვლილებამ.

სწორედ ასევე, მე-19 საუკუნის შუა ხანებში ნავთობის აღმოჩენამ, სავარაუდოდ, ხელი შეუშალა ვეშაპების გადაშენებას, რომელთა ცხიმიც წელიწადში 600 000 ბარელის ოდენობით იწარმოებოდა ვეშაპსარენის პიკზე – 1845 წელს.

ურთიერთბალანსის სხვა მნიშვნელოვანი შემთხვევებიც არსებობს. საძოვარზე ნაკვები ძროხისა და ღია სივრცეში მოშენებული ქათმის ხორცის მოხმარება, ინდუსტრიულ ხორცთან შედარებით, ეგებ უფრო ჯანსაღი იქნება, მაგრამ სანარმოო ფერმები, ალტერნატიული ფერმებისაგან განსხვავებით, გაცილებით ნაკლებ

სავარგულესა და ბუნებრივ რესურსებს იყენებენ. ეკოლოგიური მეურნეობები პროდუქციას, ძირითადად, ქიმიკატების გარეშე აწარმოებენ, მაგრამ, ტრადიციულ მეურნეობებთან შედარებით, მინას ნაკლებად ეფექტურად იყენებენ. ქარის ელექტროსადგურების მუშაობა გარემოს არ აბინძურებს, მაგრამ სერიოზულ საფრთხეს უქმნის არნივების, კონდორებისა და ამერიკული წეროების პოპულაციას. მზის პანელები უდაბნოს კუების, რქასქელი ცხვრებისა და სხვა სახეობების ტრანსლოკაციას მოითხოვს. და ბოლოს, გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია ელოდება, რომ კლიმატური ცვლილებებისაგან გამონვეული დამაზიანებელი შედეგების თავიდან აცილებისათვის მიღებული ზომები კვების პროდუქტების წარმოებას საგრძნობლად შეამცირებს, რადგანაც „ენერჯის გააძვირებს და ბიოენერჯის მოხმარებას გაზრდის“.

რესურსების განვითარებასთან დაკავშირებული ტექნოლოგიური პროგრესის ისტორია მნიშვნელოვანი ურთიერთბალანსის ისტორიაა.

1860-იან წლებში ხე-ტყე ამერიკის ენერჯის წყაროს 80% შეადგენდა. 1900 წლისთვის ეს რიცხვი 20%-მდე შემცირდა, 1920 წელს კი – 7.5-მდე. ქვანახშირს ხე-ტყეზე ორჯერ მეტი პოტენციური ენერჯია აქვს, ხოლო ქვანახშირის მაღაროს ფარდობითი სიმძლავრე ტყისას 25 000-ჯერ აღემატება. „ასე რომ, წიაღისეული საწვავი მე-18 და მე-19 საუკუნეებში ამერიკისა და ევროპის ტყეების შენარჩუნების მთავარ საშუალებას წარმოადგენდა, – თვლის შედეგბერგერი, – ხე-ტყის საწვავად გამოყენებაზე უარის თქმა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრიორიტეტი უნდა იყოს ადამიანებისა და ინსტიტუციებისთვის, რომლებიც საყოველთაო კეთილდღეობასა და ეკოლოგიურ პროგრესს ესწრაფვიან“.

სწორედ ასევე, მე-19 საუკუნის შუა ხანებში ნავთობის აღმოჩენამ, სავარაუდოდ, ხელი შეუშალა ვეშაპების გადაშენებას, რომელთა ცხიმიც წელიწადში 600 000 ბარელის ოდენობით იწარმოებოდა ვეშაპსარენის პიკზე – 1845 წელს.

თავის მხრივ, ისეთმა ახალმა ტექნოლოგიამ, როგორცაა ჰიდრავლიკური გახლეჩა, რომელიც ეკოლოგიურად შედარებით სუფთა საწვავი აირის მოპოვების საშუალებას იძლევა, შეამცირა ქვანახშირისა და ნავთობზე დამოკიდებულება. ჰიდრავლიკურმა გახლეჩამ, როგორც შედეგბერგერი წერს, 2005-2018 წლებში 13%-ით შეამცირა აშშ-ში ნახშირბადის გამოფრქვევა. ბუნებრივი აირის საბადოები ქვანახშირის მაღაროებზე სამჯერ ენერგოეკონომიურია. გარდა ამისა, ბუნებრივი აირის საწარმოს გაცილებით ნაკლები ტერიტორია ესაჭიროება, ვიდრე იმავე ოდენობის ენერჯის გამომუშავების შემძლე ქარის ელექტროსადგურს.

ბირთვულ ენერჯიაზე საუბრისას შედეგბერგერი ყველაზე მგზნებარე და დამაჯერებელ არგუმენტებს იშველიებს: თანამედროვე ბირთვული ენერჯია სუფთა, უსაფრთხო და საიმედოა, მიუხედავად მისი გააფთრებული მონინაალმდეგეების უგუნური განცხადებებისა – იმათი მსგავსების, SONGS-ი რომ დახურეს.

არც ისე დიდი ხნის წინ კალიფორნიელი მწვანეებიც კი მიესალმებოდნენ ბირთვულ ენერჯიას. უილ სირი, ბერკლის კალიფორნიის უნივერსიტეტის ბიოფიზიკოსი და „სიერა კლაბის“ ყოფილი პრეზიდენტი, 1960-იან წლებში ამტკიცებდა, რომ „ბირთვული ენერჯია, ხანგრძლივ პერსპექტივაში, კონსერვაციის მთავარი იმედი“, რადგანაც „განუსაზღვრელი ოდენობის იაფი ენერჯია ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია, სწრაფად მზარდ მოსახლეობას საშუალებას რომ მისცემს, შეინარჩუნოს ველური ბუნება, გაშლილი სივრცეები და თვალწარმტაცი ხედები“. სირის ჯგუფი, საბოლოოდ, დათანხმდა დიბლო კენონის ატომური ელექტროსადგურის მშენებლობას კალიფორნიის ხელუხლებელ ცენტრალურ სანაპიროზე.

მაგრამ 1970-იან წლებში მდგომარეობა შეიცვალა და ნამყვანი გარემოს დამცველები უკვე აქტიურად ეწინააღმდეგებოდნენ ბირთვულ დანადგარებს – ძირითადად, ბირთვული იარაღის წინააღმდეგ ბრძოლის ფარგლებში. ისინი ცდილობდნენ, რეგულაციებისა და საზოგადოებრივი აზრის მეშვეობით, ზიანი მიეყენებინათ ინდუსტრიისთვის. 1976 წელს „სიერა კლაბი“ დაუინტერესდა ბირთვული რეაქტორებისათვის კიდევ უფრო მკაცრი რეგულაციების დაწესებას, რათა „გაეძვირებინა ეს დარგი და მისი ეკონომიკა ნაკლებად მიმზიდველი გაეხადა“.

დღეს წიაღისეული საწვავისა და განახლებადი ენერჯიის წარმომადგენლების ინტერესთა ცინიკური ერთობა ერთხმად ეწინააღმდეგება ბირთვულ ამბიციებს. შელენბერგერი დოკუმენტებზე დაყრდნობით მოგვითხრობს, როგორ ავსებენ მწვანეთა ისეთი ჯგუფები, როგორც, მაგალითად, გარემოს დაცვის ფონდია, თავის სამეთვალყურეო საბჭოებს კომპანია Halliburton-ის ხელმძღვანელებით და როგორ ცდილობენ, ამერიკის ნავთობის ინსტიტუტის მხარდამხარ, ხელი შეუშალონ ატომურ სადგურებს ოჰაიოსა და პენსილვანიაში. ეროვნული რესურსების დაცვის საბჭო ინვესტიციებს დებს Phillips 66-ში, Valero-სა და Transocean-ში, ისევე, როგორც სხვა ენერჯიკომპანიებში, იმ დროს, როცა Arco-ს მფლობელმა დააარსა და აფინანსებს ორგანიზაციას Friends of the Earth. მოკლედ თუ ვიტყვით, მწვანე ორგანიზაციებმა დაწერეს სტრატეგია „მიიღონ ფული ნავთობისა და ბუნებრივი აირის ინვესტიორებისაგან და წინ წამოსწიონ განახლებადი ენერჯია, როგორც ატომური ელექტროსადგურების დახურვის გზა“.

მსგავსი ჯგუფების ეთოსი პოპულურულ საც მსჭვალავს – მაგალითად, HBO-ს მინი სერიალს „ჩერნობილი“, რომელიც აღწერს ავარიული რეაქტორის აფეთქების შემდეგ „კიბოთი დაავადებულთა რიცხვის მკვეთრ ზრდას უკრაინასა და ბელარუსში“. ამის საპირისპიროდ, ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ 2006 წელს დაასკვნა, რომ კატასტროფამ მხოლოდ 0,6 პროცენტით გაზარდა კიბოთი გამოწვეული სიკვდილიანობა დაზარალებულ მოსახლეობაში. იმ დროისთვის, ანუ ავარიიდან 20 წლის შემდეგ, ატომური ენერჯიის

საერთაშორისო სააგენტომ გამოთვალა, რომ „დასახლებების უმრავლესობაში, სადაც რადიოაქტიური დაბინძურება გავრცელდა, რადიაციის დონე ჰაერში ავარიამდე მარცხენებელს დაუბრუნდა“.

გარდა ამისა, გაეროს ბირთვული რადიაციის ზეგავლენის შემსწავლელი სამეცნიერო კომიტეტის 2017 წლის კვლევის მიხედვით, ჩერნობილის ავარიამ მოზარდებში ფარისებრი ჯირკვლის სიმსივნის 5 000-მდე შემთხვევა გამოიწვია, მაშინ, როცა ადრეული კვლევების მიხედვით ეს რიცხვი 20 000 იყო. იმის გათვალისწინებით, რომ ფარისებრი ჯირკვლის სიმსივნის შემთხვევაში სიკვდილიანობის დონე, როგორც წესი, ერთ პროცენტს უდრის, ჩერნობილმა, ჯამში, 200-ზე ნაკლები ახალგაზრდის სიცოცხლე შეინარა.

**გაუქმებული აპოკალიფსი:
რატომ გვზიანებს გარემოს
დამცველთა პანიკა**
მაიკლ შელენბერგერი
HarperCollins

ამის საწინააღმდეგოდ, ბევრი მწვანე აქტივისტის დაუცხრომელი მცდელობა, შემცირდეს ბირთვული ენერჯიის წარმოება, ჰაერის დაბინძურებით გამოწვეული გარდაცვალებების მიზეზი იქნება, მათ შორის, ფუკუშიმის შემდგომი პერიოდის იაპონიაში, სადაც ყოველ წელს დაახლოებით 4 000 ადამიანი ატომური ელექტროსადგურების წიაღისეული საწვავის ქარხნებით ჩანაცვლებით გამოწვეული დაბინძურების შედეგად კვდება. ეტაპობრივი უარის თქმაც ხარჯიანია: ეკონომიკური კვლევების ეროვნულმა ბიურომ დაადგინა, რომ გერმანიის გეგმა, უარი თქვას ატომურ ენერჯიაზე, ქვეყანას წელიწადში 12 მილიარდი დოლარი დაუჯდება. შელენბერგერის შეფასებით, იმ დროს, როცა ატომურ ენერჯიასა და განახლებად ენერჯიებში, როგორებიცაა მზისა და ქარის ენერჯია, ბოლო 50 წლის მანძილზე ცალკე დაახლოებით 2 ტრილიონი დოლარის ინვესტიცია ჩაიდო, ატომურმა სადგურებმა ორჯერ მეტი ელექტროენერჯია გამოიმუშავა.

ეს ფაქტები ცალსახად ატომური ენერჯეტიკის განვითარების სასარგებლოდ მეტყველებს, იმ დრომდე მაინც, სანამ თერმობირთვული სინთეზით მიღებული უფრო სუფთა და უსაფრთხო ენერჯია არ დაინერგება.

შელენბერგერი მუდამ სანდო მთხრობელი როდია. დროდადრო იგი მკვეთრად მერყეობს ამა თუ იმ ტექნოლოგიის სარგებლიანობის ქებასა და მის მიერ მოტანილი ეკოლოგიური ზიანის კრიტიკას შორის. ერთგან ის ქვანახშირის უპირატესობებს ასხამს ხოტბას, სხვაგან კი ბრალს სდებს მას „ჰაე-

რის მომაკვდინებელ დაბინძურებაში“, რასაც ყოველწლიურად მილიონობით სიცოცხლე ეწირება. რამდენიმეგან ის ბუნებრივი აირის სიკეთეებს განიხილავს, სხვაგან კი აკრიტიკებს პოლიტიკოსებსა და დაინტერესებულ ჯგუფებს, რომლებიც ბუნებრივ აირს ატომურ ენერჯიაზე უპირატესად თვლიან.

შიგადაშიგ შელენბერგერი გადაუხვევს ხოლმე და საუბრობს გეოპოლიტიკაზე, ბირთვული შეიარაღების შემაკავებელ ეფექტსა და ცხოველების საკვებად გამოყენების ეთიკაზე. სხვა წინააღმდეგობრივი შენიშვნები მოიცავს მის წარუმატებელ მცდელობას, განახლებადი ენერჯიის წყაროების მზარდ გავრცელებაზე მსჯელობისას, ახსნას დაფინანსების შემოქმედებითი გეგმები, რაც საყოფაცხოვრებო მზის დანადგარებს ეკონომიურსა და მარტივს ხდის.

„გაუქმებული აპოკალიფსი“ გათელილ გზას გადის და, რაიმე ახლის დამატების გარეშე, აჯამებს პოლ ერლიჰისა და ჯულიან საიმონის 1970-იანი წლების დებატებს „დემოგრაფიული ბომბის“ შესახებ. წიგნში ასევე შეხვედებით მსჯელობას ცნობილი ადამიანების ფარისევლობაზე, მთელ მსოფლიოში რომ დამოგზაურობენ ეკოლოგიური მიზნებისათვის და კვლავდაკვლავ მეორდება მრავალჯერ ნათქვამი, თუ როგორ იქცა გარემოს დაცვა სეკულარულ რელიგიად, აპოკალიფსური ხილვების სიუხვითა და უკანასკნელი ყამის წინასწარმეტყველებით.

მაგრამ აქ შელენბერგერი ერთობ საინტერესო, თუმცა ზედმეტად შემაშფოთებელ რამეს წერს:

თუკი კლიმატური აპოკალიფსი იმ ადამიანების ერთგვარი ქვეცნობიერი ფანტაზიაა, რომელთაც ცივილიზაცია გულზე არ ეხატებათ, მაშინ შესაძლებელი ხდება ავხსნათ, თუ რატომ ხდება, რომ ეკოლოგიური პრობლემებით სხვებზე მეტად შეშფოთებული ადამიანები, ასევე სხვებზე მეტად ეწინააღმდეგებიან ამ პრობლემების გადაჭრის შემძლე ტექნოლოგიებს – სასუქს, წყალდიდობების კონტროლის სისტემებს, ბუნებრივ აირსა თუ ატომურ ენერჯიას.

ეს ნიჰილისტური მისწრაფება, რომლითაც ბევრი ექსტრემალურად განწყობილი აქტივისტია მოტივირებული, უნდა გავიაზროთ და თავიდან ავირიდოთ საპირისპირო მისწრაფების სასარგებლოდ. ეს უკანასკნელი რეალისტურ, ჰუმანურ მიდგომას გულისხმობს, ანუ კაცობრიობის მიერ გაღებული ხარჯისა და მოტანილი სარგებლის გათვალისწინებას და ოპტიმალური გათვლების გაკეთებას. როგორც შელენბერგერი ასკვნის, „პირველ რიგში უნდა დავეყრდნოთ საყოველთაო კეთილდღეობისა და ეკოლოგიური პროგრესისადმი, როგორც მორალური მიზნისადმი, ჩვენს ერთგულელებს, ხოლო ამის შემდეგ – რაციონალურობას“.

ეკოლოგიური აპოკალიფსის მომლოდინეთა აზრის შეცვლა იოლი არაა, მაგრამ სხვების დარწმუნება ამ ერთობ გონივრული მიდგომის სიკეთეებში ძალზე მნიშვნელოვანია. 🌱

ფოტო: ჩანგ კაივი

საზოგადოება, წიგნები და კულტურა

ვის შესწევს ძალა?

მარკ პ. ლეიგანი

მეთიუ კრონიგის ახალი წიგნი დამაჯერებლად გვისაბუთებს, რომ დემოკრატიებს, ავტოკრატიებთან შედარებით, ცხადი სტრატეგიული უპირატესობები გააჩნია.

ჰ აზნიან თუ არა დემოკრატიები ავტოკრატიულ რეჟიმებს დიდ სახელმწიფოთა მეტოქეობაში? ეს მარადიული ან, თუ გნებავთ, ერთობ დროული შეკითხვაა. რადგანაც აშშ უპირისპირდება რუსეთის რეჟიმს, რომელიც ქვეყნის გარეთ დეზინფორმაციას ავრცელებს და ქაოსს ქმნის, ისევე, როგორც ჩინეთის რეჟიმს, რომელიც ეკონომიკურ მექანიზმებს იყენებს, რათა ინვესტიციები და გავლენა გაზარდოს და სამხრეთ ჩინეთის ზღვიდან აფრიკამდე ყველას შიშის ზარი დასცეს, ბევრი რამ ამ შეკითხვაზე გაცემულ პასუხზე იქნება დამოკიდებული.

მეთიუ კრონიგი, რომელიც ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტსა და ატლანტიკურ საბჭოში მოღვაწეობს, თავის წიგნში “დიდ სახელმწიფოთა განახლებული მეტოქეობა” დამაჯერებელ პასუხს გვთავაზობს. როგორც სათაურიდან ჩანს, წიგნის მთავარი მიზანია გვაუწყოს, თუ როგორ დავუბრუნდით, ოცდაათწლიანი შეს-

ვენების შემდეგ, კვლავ დიდ სახელმწიფოთა მეტოქეობის რეჟიმს. სათაურის მიუხედავად, წიგნი სინამდვილეში იმაზეა, თუ ვის შესწევს დიდ სახელმწიფოთა მეტოქეობაში გამარჯვების ძალა – დემოკრატიას თუ ავტოკრატიას. აშშ-სა და ჩინეთის დაპირისპირება აქ მთავარი საკითხია.

კრონიგის შეკითხვა უფრო უპრინაია, ვიდრე ის, გრემ ელისონმა რომ დასვა დიდად გახმაურებულ წიგნში “საომრად განწირულნი”, სადაც იგი ეგრეთწოდებულ „თუკიდიდეს ხაფანგს“ განიხილავს – არის თუ არა აშშ-სა და ჩინეთს, ან ნებისმიერ აღმავალ და დაღმავალ სახელმწიფოს შორის კოფლიქტი ისეთივე გარდაუვალი, როგორც ათენსა და სპარტას შორის დაპირისპირება იყო. გარდა ამისა, კრონიგის შეკითხვა უფრო აქტუალურიცაა, ვიდრე იმაზე ფოკუსირება, უზრუნველყოფენ თუ არა დემოკრატიულ სახელმწიფოთა მთავრობები მშვიდობას – „დემოკრატიული მშვიდობის თეორია“ საერთაშორისო ურთიერთობებში ემპირიულად ყველაზე დამაჯერებლად დამტკიცებულად ითვლება. ფოკუსირება იმაზე, არსებობს თუ არა დემოკრატიული მშვიდობა და რატომ, შესაძლოა კვლავაც დროული გახდეს (შეგვიძლია, ვილოცოთ), მაგრამ დღეს ავტოკრატია და პოპულიზმი ძალას

იკრებს, ეს 14 წლიანი ტენდენცია „ფრიდომ ჰაუსის“ მიერაა დადასტურებული. მიუხედავად იმისა, რომ დემოკრატიები ერთმანეთთან არ ომობენ, ბოლო წლებში მათ შორის უთანხმოებები წარმოიშვა – ამის დასტურია აშშ-ს უთანხმოება უსაფრთხოებისა და ვაჭრობის სფეროში მრავალწლიან პარტნიორებთან, ისევე როგორც ევროკავშირის პროექტისაგან ბრიტანეთის დისტანცირება.

რარიგ მნიშვნელოვანიც არ უნდა იყოს განზომილებები, წიგნი არ უნდა შეფასდეს მისი ფოკუსის მიღმა. მაგალითად, როგორც ცოტა ხნის წინ ფრენსის ფუკუიამამ დაწერა კოვიდ 19-თან დაკავშირებით, საზოგადოებრივი ჯანდაცვის კრიზისთან გამკლავებაში დემოკრატიას ცალსახა უპირატესობა არ გააჩნია. სამხრეთ კორეამ, ტაივანმა და გერმანიამ წარმატებით გაართვეს პრობლემას თავი მაშინ, როცა სხვა დემოკრატიებმა ეს ვერ შეძლეს, ხოლო რამდენიმე არადემოკრატიულმა ქვეყანამ (მათ შორის ჩინეთმა) შეძლო პანდემიის ეფექტურად გაკონტროლება, მიუხედავად გამჭვირვალებისადმი მათი უარყოფითი დამოკიდებულებისა. ფუკუიამა თვლის, რომ სახელმწიფოს ქმედითუნარიანობა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე რეჟიმის ტიპი. და მაინც, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს

მარკ პ. ლეიგანი პოლიტიკის განყოფილების ხელმძღვანელია ორგანიზაციაში Friends of the Global Fight for AIDS, Tuberculosis and Malaria, ასევე – ჯორჯთაუნის უნივერსიტეტის დიპლომატიური სკოლის პროფესორი, „ტრინიტი ფორუმის“ სამდვილი ნევრი და „ფრიდომ ჰაუსის“ ყოფილი პრეზიდენტი.

კოვიდ 19 სერიოზულ პოლიტიკურ პრობლემას წარმოადგენს, „დიდ სახელმწიფოთა განახლებული მეტოქეობა“ რეჟიმის ტიპის საკითხს უფრო ფართო პერსპექტივაში, ძალაუფლებათა გლობალური ბალანსის კუთხით განიხილავს.

ეს შესანიშნავად შესრულებული და მეტად საჭირო კვლევაა. კრონიგი განიხილავს თეორიულ მიზეზებს, თუ რატომ შეიძლება დემოკრატიებსა და ავტოკრატიებს გააჩნდეთ უპირატესობები ეკონომიკურ, დიპლომატიურ თუ სამხედრო სფეროში. დემოკრატიას შეუძლია იყოს უფრო ინოვაციური, თვითგანახლებადი და დინამიკური, ხოლო ავტოკრატია უფრო შეთანხმებული და დისციპლინირებულია.

კრონიგი ისტორიას მიმართავს. ათენისა და სპარტის, ბრიტანეთისა და საფრანგეთის, ბრიტანეთისა და ვილჰელმ II-ის გერმანიის თუ აშშ-სა და საბჭოთა კავშირის დაპირისპირების ავტორისეული ინტერპრეტაცია ახლებურ გაგებას გვთავაზობს და ამყარებს მის პოზიციას, რომ დემოკრატიები უპირატესია. კრონიგის მიერ სამართლიანად და გასაგებად განხილული დიდი სახელმწიფოების სხვა სამი შემთხვევაც მის არგუმენტებს ამყარებს. ესენია: 1) რომი, კართაგენი და მაკედონია; 2) ვენეციის რესპუბლიკა, ბიზანტია და მილანის საჰერცოგო და 3) ჰოლანდიის რესპუბლიკა და ესპანეთის იმპერია.

აშშ-ს, რუსეთისა და ჩინეთის, როგორც თანამედროვეობის დიდი სახელმწიფოების, თანმიმდევრული ანალიზი ნიგნის ბირთვის შეადგენს. აქაც, როგორც სხვა შემთხვევებში, კრონიგის გამბედაობა დასაფასებელია. ექვსი წლის წინ ის არ დაეთანხმა პროფესორებისა და საგარეო პოლიტიკის წარმომადგენლების საღ აზრს და ირანის ბირთვული იარაღის გასანეიტრალებლად, მრავალმხრივი შეთანხმების ნაცვლად, ძალის გამოყენების მოწოდებები გამოაქვეყნა. იგი ახლაც სხვების სანადალმდეგო აზრს გამოთქვამს და ამტკიცებს, რომ რუსეთისა და ჩინეთის მიერ გადაწყვეტილებების ცენტრალიზებულად მიღება და თანამედროვე ტექნოლოგიების თვალთვალისა და დეზინფორმაციის გასავრცელებლად გამოყენება ამერიკისთვის დაუძლეველ უპირატესობას არ წარმოადგენს. ის ამტკიცებს, რომ აშშ-ს ეკონომიკური, დიპლომატიური და სამხედრო უპირატესობები მისი დემოკრატიული სისტემიდან გამომდინარეობს და იმ ინსტრუმენტებზე უკეთესია, რომლებსაც მოსკოვი და პეკინი ფლობს. კრონიგი რობერტ ლიბერის, მისი დოგმებთან მებრძოლი ჯორჯთაუნელი კოლეჯის (რომელიც მასზე ერთი თაობით უფროსია) მსგავსად გვთავაზობს ინტუიციის სანადალმდეგო არგუმენტს, რომ შეერთებული შტატები დაცემის ხანაში არ იმყოფება, ან, სულ მცირე, არ უნდა იმყოფებოდეს.

თუმცა ყველა იმ პუნქტთან დაკავშირებით, რომლებსაც კრონიგი ეხება – ამერიკის ეკონომიკური, დიპლომატიური თუ სამხედრო სიძლიერე – უახლესი მონაცემები აჩვენებს, რომ ისინი, შესაძლოა, იმაზე მყიდვეა, ვიდრე უნინ. უქადის თუ არა უთანასწორობა, დერეგულაცია, გადასახადებისა და შემოსავლების შემცირება ამერიკას ისეთსავე ეკონომიკურ

კრახს, როგორც 90 წლის წინ მოხდა? ნიშნავს თუ არა აშშ-ს დიპლომატიური პოტენციალის, საჯარო დიპლომატიის ორგანოებისა და არასამხედრო დახმარების ამჟამინდელი გაუფასურება და გამოფიტვა იმას, რომ უცხოელი მეგობრებისა და მტრების ჩვენი სიტყვის, ღირებულებებისა და მოდელის უპირატესობაში დარწმუნების უნარი ცხადად დაქვეითდა? ნუთუ ამ „რბილი ძალის“ გარეშე აშშ-ს სამხედრო ძალმოსილება ძალზე ერთგანზომილებიანი რამაა, რათა წინ აღუდგეს რუსეთისა და, განსაკუთრებით, ჩინეთის გავლენას? ბოლოს და ბოლოს, ეს ძალმოსილება არასაკმარისი აღმოჩნდა, რათა საქართველოსა და უკრაინაში რუსეთის შეჭრა შეეჩერებინა, ვერც ჩინეთის მიერ სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში ავანპოსტების მშენებლობა, ჰონგ-კონგის დემოკრატიული ავტონომიის განადგურება და მილიონობით უიღური მუსლიმისადმი სასტიკად მოპყრობა აღკვეთა.

დიდ სახელმწიფოთა განახლებული მეტოქეობა: დემოკრატიისა და ავტოკრატიის დაპირისპირება ანტიკური სამყაროდან დღევანდელ აშშ-სა და ჩინეთამდე
მეთიუ კრონიგი
Oxford University Press, 2020

ამ ყველაფრის მიუხედავად, კრონიგს კარგად გამოსდის, კონკურენტუნარიანად წარმოაჩინოს ამერიკა, როგორც მისი ღია სისტემის ფუნქცია. ყველაზე დამახასიათებელი და დამაჯერებელი არგუმენტი ისაა, რომ აშშ-ს სიძლიერე არა სოლო შემსრულებლობაში, არამედ სხვა საბაზრო ეკონომიკების ორკესტრირებაშია. ისევე, როგორც მისი თანავტორობით დაწერილ ატლანტიკის საბჭოს მოხსენებაში, კრონიგი აქაც გვთავაზობს აზრს, რომლის მიხედვითაც, საქმე ის კი არაა, აჯობებს თუ არა აშშ რუსეთსა და ჩინეთს, არამედ ის, რომ აშშ-ს, მის მოკავშირეებს ნატო-ში, ინდოეთს, იაპონიას, სამხრეთ კორეას და სხვა ლიბერალურ პარტნიორებს, ერთად აღებულელებს, გაცილებით დიდი პოტენციალი გააჩნიათ ვიდრე რუსეთსა და ჩინეთს. რუსეთისა და ჩინეთის წვრილი ავტოკრატიული მოკავშირეები თუ მეგობრები, რიცხვისა და წონის შედარებისას, უბრალოდ ფერმკრთალდებიან. იგულისხმება, რომ ვაშინგტონმა უკეთ უნდა გამოიყენოს ეს აქტივი. კრონიგი აღნიშნავს:

ზოგიერთი ამტკიცებს, თითქოს აშშ-ს კავშირები იშლება. ისინი იშველიებენ ძველი მეგობრების მიერ ამჟამინდელი ადმინისტრაციის კრიტიკას... ეს დაძაბულობა გაგრძელდება, მაგრამ მასთან გამკლავება შესაძლებელი იქნება... ნუ დავივიწყებთ, რომ ვაშინგტონსა და მის მოკავშირეებს გარდასული რთული დროებაც ახსოვთ.

ეს სასარგებლო შეხსენებაა. ამის მიუხედავად, საბაზრო დემოკრატიებთან პარტნიორული ურთიერთობების დამყარებაში აშშ-ს ცოტა ხნის წინანდელი მარცხი უფრო გრძელვადიან გავლენას იქონიებს, ვიდრე ამას კრონიგი ვარაუდობს.

კრონიგის რწმენას, რომ დემოკრატია იმის გადამწყვეტი ფაქტორი, თუ რომელი დიდი სახელმწიფოები ფლობენ მსოფლიო წესრიგის დასამყარებლად საჭირო უპირატესობას, ავტორი ნიგნის ბოლო ფურცლებზე ერთ შემამოფოთებელ დაკვირვებამდე მიჰყავს. თუმცა, კრონიგი სამართლიანად ამტკიცებს, რომ აშშ-ს „ნაკლები საფრთხე ემუქრება ნამდვილად ლიბერალურ-დემოკრატიული ჩინეთისაგან“, იგი, მისი ლოგიკიდან გამომდინარე, ერთ დასკვნაზე ფიქრდება:

ვაშინგტონი შესაძლოა იმედოვნებდეს ან სულაც აქტიურად უწყობდეს ხელს ჩინეთის დემოკრატიზაციასა და ლიბერალიზაციას, მაგრამ მხოლოდ იმ რისკის სანაცვლოდ, რომ აშშ გლობალური ბატონობის სადავეს პეკინს გადასცემს.

და მაინც, ნიგნის მოხდენილი გეოსტრატეგიული ლოგიკა მარტივ დასკვნებს არ უნდა ჯაბნიდეს. ნებისმიერ შემთხვევაში, ინტერესებისა და ეთიკის გათვალისწინებით, აშშ ჩინეთის დემოკრატიზაციის მომხრე უნდა იყოს. ამის უამრავ მიზეზებს შორისაა ჩინეთის სამოქალაქო საზოგადოების განვითარება, ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების საქმიანობის მხარდაჭერა, თვალთვალისა და ცენზურის საშუალებების სხვა რეჟიმებში ექსპორტის შეჩერება და ჩინეთის საერთაშორისო არენაზე თანამშრომლობის ზრდა.

მთლიანობაში, კრონიგმა უდაოდ მნიშვნელოვან კითხვას გასცა პასუხი: იქნება თუ არა დემოკრატია-ავტოკრატიის დიადაში დემოკრატია უპირატესი. და მაინც, ეგებ ჯობდეს კიდევ უფრო გამომავლიზებული კითხვის დასმა: იქნება თუ არა დემოკრატიას არალიბერალურ ალტერნატივაზე უპირატესობა აშშ-ში. მაიკლ სკოტის ათი წლის წინანდელ ნიგნში „დემოკრატიებიდან მეფეებამდე“ განხილულია, თუ როგორ განიცადა ათენის დემოკრატია კრახი გამომფიტავი ეკონომიკური კოლაფსის, პოლიტიკურ ლიდერთა კორუფციისა და ეგოიზმის, უცხო ქვეყნებში არაპოპულარული ინტერვენციებისა და იმიგრაციის ტალღების კონტექსტში. გეცნობათ, არა?!

დღეს ფსონი არა მხოლოდ ამერიკელების, არამედ ამერიკული დემოკრატიის სიჯანსაღეზე დევს. თუკი ლიბერალური დემოკრატია ამერიკაში გარკვეულ ზღვრამდე დავა – არალიბერალმა ლიდერებმა და მათმა მხარდამჭერებმა ძალზე სშირად გადალახეს „ჯებირები“ – მაშინ კრონიგის შეკითხვა, იქნება თუ არა დემოკრატიულ მმართველობას რუსეთთან და ჩინეთთან შედარებით უპირატესობა, წმინდად თეორიულია. ჩვენი დროის პირველი იმპერატივი ლიბერალური დემოკრატიის შინ გამყარებაა. მიზეზთა გამო, რომლებსაც კრონიგი ხელახლა პფენს შუქს, ეს იმპერატივი აშშ-ს გლობალურ ლიდერად ხელახლა ქცევის წინაპირობაა, ეს კი, თავის მხრივ, განვითარებული პლურალიზმის მსოფლიო წესრიგის დამყარების, აყვავებისა და მშვიდობის საწინდარია. 🇺🇸

სიორენ კირკეგორი (პორტრეტი ნილს კირკეგორი, 1840)

საზოგადოება, წიგნები და კულტურა

როგორ უნდა ვიცხოვროთ?

მორტენ ჰოი იენსენი

სწორედ ესაა შეკითხვაა, კირკეგორს რომ არ ასვენებდა – დიდ მოაზროვნეთაგან ალბათ პირველს, ვინც თანამედროვე სამყარო გაიაზრა. ფილოსოფოსის ორიგინალურ ბიოგრაფიაში კლერ კარლაილი ხელახლა სვამს ამ შეკითხვას.

სიორენ კირკეგორის ყველა წიგნში ნაგულისხმებ შეკითხვაზე – როგორაა შესაძლებელი სამყაროში ადამიანად ყოფნა? – პასუხის გაცემის ცდუნება დიდია: სიორენ კირკეგორი არ უნდა იყო. ძალიანსხევა, რომლითაც დანიელი ფილოსოფოსი ტანჯვას დაეძებდა, მაზოხიზმს ესაზღვრება. შეკითხვაზე, თუ რას ნიშნავს ქრისტიანად ყოფნა, ის ალბათ გიპასუხებდათ: არაადამიანურ ტანჯვას. 1885 წელს, 42 წლის ასაკში გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე იგი წერდა, რომ “ქრისტიანად ყოფნა აგონიებს შორის ყველაზე შემზარავია. ეს ნიშნავს (და ასეც უნდა იყოს), აქ, მიწაზევე გამოსცადო ჯოჯოხეთი”. მისი ბევრი წიგნის სათაური („შიშითა და ძრწოლით“, „სასიკვდილო სნეულება“, „შფოთვის ცნება“) ამ აზრის ცხადი დასტურია, ისევე, როგორც მისი ცხოვრება – დაბადებიდან სიკვდილამდე ტანჯვით დაღდასმული.

1813-ში, დანიის სახელმწიფოს გაკოტრების წელს დაბადებული კირკეგორი ორი დედამამიშვილიდან ერთ-ერთი იყო (ოჯახში სულ შვიდი ბავშვი დაიბადა), რომლებმაც 33 წლის ასაკს

გადააბიჯეს. 1840 წელს იგი რეგინე ოლსენზე დაინიშნა, ერთ წელიწადში კი ნიშნობა ჩაშალა. ეს იყო მსხვერპლი, რომელსაც, როგორც თავად მიაჩნდა, მისი მწერლური ბედისწერა მოითხოვდა. მომდევნო 14 წლის განმავლობაში მართო ცხოვრობდა და წერდა იმ არაადამიანურ სისწრაფით, მისი სუსტი სხეული რომ გაჭირვებით უძლებდა; ხშირად ებმებოდა კამათში ბულვარულ პრესასთან თუ დანიის ეკლესიასთან, რომელმაც, მისი ბიოგრაფის, იოაკიმ გარფის თქმით, საკუთარ ქვეყანაში დევნილად აქცია.

ლამის ქრისტესავით სწამდა, რომ მისი მარტვილობა კაცობრიობას სიკეთეს უქადდა. „მსურს, ადამიანები დავარწმუნო, ფუჭად ნუ გაფლანგავენ ცხოვრებას“, წერდა 1847 წელს. „სასიკვდილო სნეულებაში“ (1849) ადამიანებს აფრთხილებდა, რომ თავის დაკარგვა „შესაძლოა ისეთი უჩუმარი იყოს, თითქოს ამქვეყნად არც არაფერი მომხდარიყოს. ყველა სხვა დანაკარგს კი – ხელ-ფეხი იქნება, ფული, ცოლი თუ სხვა რამ – უცილობლად შევამჩნევთ“. ეს საფრთხე მეტად თანამედროვე რამ იყო. გამალებული ინდუსტრიალიზაცია, მასების ზრდა და კაპიტალისტური ეკონომიკების მატერიალიზმი, კირკეგორის აზრით, ინდივიდის ფსიქოლოგიას საფრთხეს უქმნიდა. „დასკვნით არამეცნიერულ დანართში“ (1846) ის წერდა: „აბსტრაქტული გათანასწოების პროცესი, ეს კაცობრიობის

თვითაალება, იმ შეჭიდულობით გამოწვეული, რომელიც მაშინ წარმოიშობა, როცა ინდივიდი წყვეტს არსებობას, როგორც რელიგიის მიერ გამოცალკეებული ერთეული, პასატის ქროლვასავით განგრძობითა და ყველაფერს ნთქავს“.

როგორც კლერ კარლაილი გვიჩვენებს თავის ახალ, ორიგინალურ ბიოგრაფიაში „გულის ფილოსოფოსი“, კირკეგორი „შესაძლოა პირველი დიდი მოაზროვნეა, რომელიც გაზეთებით, მატარებლებით, ვიტრინებით, გასართობი პარკებითა და დიდი ოდენობის ცოდნითა თუ ინფორმაციით გადავსებულ, ჩვენთვის აგრერიგად ნაცნობ სამყაროში ცხოვრების გამოცდილებას ეყრდნობა. მიუხედავად იმისა, რომ, მისებრ შეძლებული ადამიანებისთვის, ცხოვრების მატერიალური მხარე უფრო იოლი და კომფორტული ხდებოდა, ეს ყოფა ასევე ბადებდა ახალ შფოთვას, თუ ვინ უნდა ყოფილიყავი და როგორი“. სხვა სიტყვებით, კირკეგორი თანამედროვე ცხოვრებით ცხოვრობდა, რომლის არაერთგვაროვნებას, წინააღმდეგობრიობასა და სირთულეებს თავის ნაწერებში იკვლევდა. ის ზიზღით შესცქეროდა მასობრივი საზოგადოების აღზევებას, თუმცა ცხოვრება კოპენჰაგენის ცენტრში გაატარა; ბურჟუაზიაზე აგდებით წერდა, მაგრამ მამისაგან მემკვიდრეობით მიღებულ სიმდიდრესა და კომფორტში იცხოვრა; მგზნებარე ქრისტიანი იყო, თუმცა ტრადიციული

მორტენ ჰოი იენსენი ავტორია წიგნისა „რთული სიკვდილი: იენს პეტერ იაკობსენის ცხოვრება და გარდაცვალება“ (2017)

ქრისტიანობის ყველაზე ომახიან მეტოქედ იქცა. უფრო მეტიც, კირკეგორი თანამედროვე ადამიანის მდგომარეობას არა როგორც ქადაგი, მასწავლებელი თუ უნივერსიტეტის პროფესორი, არამედ, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, როგორც „ხელმწიფების არმქონე“ იკვლევდა. „კირკეგორი აკადემიურ სფეროს რეალური ყოფისთვის თავის არიდებად განიხილავდა, – აღნიშნავს კარლაილი, – სამყაროსადმი ამ ინტელექტუალურ გულგრილობას ის ცოდნის ცინიკურ კომერციალიზაციას უკავშირებდა: თანამედროვე უნივერსიტეტებში პროფესორები იდეებით ისე ვაჭრობდნენ, როგორც ჩარჩი საქონლით, ოღონდ უფრო თვალთმაქცურად, რადგანაც მათი ჭკვიანურად შეფუთული აბსტრაქციები ნამდვილი სიბრძნისაგან შორს იყო“.

კირკეგორი თვლიდა, რომ კაცობრიობის სულიერი კრიზისი ამ ქედმაღლური გულგრილობის საპირისპირო ქცევას მოითხოვდა. თანამედროვე „მე“ დიდ საფრთხეში იყო. მუდამ ხალხში ტრიალი, რომლებიც ღმერთთან მიახლების ნაცვლად ბურჟუაზიული საზოგადოების საერო გუგუნში იყვნენ შთანთქმულნი, თვითობის წვდომის უნარის დაკარგვას მოასწავებდა. მას სწამდა, რომ „მე“ სასრულისა და უსასრულოს, დროებითისა და მარადიულის ერთობა იყო, რომელიც მუდმივი ქმნადობის, მუდმივი სახეცვლის პროცესშია. „მე“ მოწყვლადი ხდებოდა დანაკარგის, სოლიპსიზმისა და რღვევისადმი, მოკლედ, ღმერთთან კავშირის განწყვეტისადმი, რასაც კირკეგორი ჭეშმარიტი თვითობის უმთავრეს ასპექტად მიიჩნევდა. ის ამტკიცებდა, რომ ყოველი ცხოვრება, როგორც საესე და ბედნიერიც არ უნდა იყოს, თუკი „ცხადად არ ეფუძნება ღმერთს“, სასონარკვეთაშია გატარებული, რადგანაც სასონარკვეთა „მარადიულისა და თვითობის დაკარგვაა“. ამგვარად, ინდივიდის ამოცანაა, ჰქონდეს რწმენა, რაც სასონარკვეთის საპირისპიროა: „საკუთარ თავთან მიბრუნებასა და საკუთარ თავად ყოფნის სურვილში, „მე“ ცხადად ეფუძნება ძალას, რომელმაც ის შვა“.

3ირკეგორმა იცოდა რაზეც საუბრობდა. მისი მოცულობითი მემკვიდრეობა შეგვიძლია ისე წავიკითხოთ, როგორც ერთი ხანგრძლივი, აკვიატებული, ჭკუიდან გადაყვანი მცდელობა, გაერკვია, თუ ვინ იყო და სად უნდა ყოფილიყო მისი ადგილი სამყაროში. როგორც კარლაილი აღნიშნავს, იგი „ამქვეყნიური წარმატებისა და ესთეტიკური განდგომის დიალექტიკას შეეპყრო“ – არჩევანს წერის გაგრძელებასა და ცდუნებას შორის, სადმე სოფლის სამრეველოში დამკვიდრებულიყო და ხელი აედო მწერლობაზე. ამ მხრივ კირკეგორის ცხოვრება, ისევე, როგორც ნიცშესი, ერთი მსახიობის სპექტაკლი იყო, მონოდრამა, რომელსაც თანამედროვე მყურებელი გაოგნებით პასუხობდა. კარგად არავინ იცოდა, როგორ მოქცეოდნენ მის ნაშრომებს. როცა 1843 წელს კოპენჰაგენში მისი წიგნის „ან-ან“ ორი ტომი გამოცა, სიგნე ლესომ იმ დროს პარიზში მყოფ ჰანს ქრისტიან ანდერსენს მისწერა: „წიგნის მხოლოდ მცირე ნაწილი გავიგე, მთლიანობაში ზედმეტად ფილოსოფიურია“.

მსგავს რეაქციებს კირკეგორის ურიცხვი ფსევდონიმი, მისი ირონიისადმი მიდრეკილება და ლიტერატურული და ფილოსოფიური ჟანრების აღრევა განაპირობებდა. რასაც აკეთებდა ან წერდა არასდროს იყო იოლად გასაგები. 1838 წელს დლიურში ჩაწერა: „პარადოქსი ინტელექტუალური ცხოვრების ნამდვილ პათოსს წარმოადგენს და როგორც მხოლოდ დიდი სულების ხვედრია ვნებები, სწორედ

ასევე, მარტოდენ დიდი მოაზროვნეები არიან მიდრეკილნი იმისადმი, რასაც მე პარადოქსს ვუწოდებ, რაც სხვა არაფერია, თუ არა დიადი აზრი, რომელიც დასრულებას საჭიროებს“.

რადგანაც ძალზე რთულია კირკეგორის ნაწერში ცხადი აზრების გამოცალკეება, ან თაღლითის ქადაგისაგან გარჩევა, გაგვიმართლა, რომ კარლაილის სახით გამორჩეულად ნათელი და გამჭვირვალე ინტერპრეტატორი გვერგო. გამოწვევით ნაკვლევი და, ამასთანავე, ძალზე საინტერესო „გულის ფილოსოფოსი“ კირკეგორის მემკვიდრეობას წარმოგვიჩენს, როგორც მეტად საძნელო ძიებას, თუ რას ნიშნავს ადამიანად ყოფნა 1840-იანი წლების ხმაურიან, ცვალებად კოპენჰაგენში. „კირკეგორმა აღმოაჩინა, – წერს კარლაილი, – რომ თანამედროვე მეტროპოლისში ცხოვრება ამძაფრებს შფოთვის განცდას, რომელსაც იგი ზოგადასაკაცობრიოდ მიიჩნევს. მას სჯეროდა, რომ დასაბამიდან მოყოლებული, ადამიანები შფოთვის განიცდიდნენ და ახლა, ქალაქში უთვალავჯერ არეკილები, თავიანთ მოუსვენრობას ამრავლებენ, რადგანაც საკუთარი ცხოვრების შეწუხებულ მაყურებლებად იქცნენ“.

კარლაილის წიგნი არ არის დანერგილი ზოგადი ხედვის კუთხიდან, როგორც ბიოგრაფიებს სჩვევია ხოლმე. ამის ნაცვლად, ავტორი თან ახლავს კირკეგორს მე-ს ნიალისკენ მოგზაურობაში და „მასთან ერთად აწყდება გაურკვეველობას“. სამწუხაროდ, ეს მოგზაურობა ყოველთვის დაუბრკოლებელი როდია. ისეთი ფრაზები, როგორებიცაა „გასულ თვეს ის ბერლინს გაემგზავრა“, ან „მოყვასის სიყვარულისადმი მიძღვნილ კრებულში, რომელიც შარშან გამოსცა...“, ცოტა არ იყოს დამაბნეველია, იმის გათვალისწინებით, რომ კარლაილი დროში დაუღალავად დამოგზაურობს წინ და უკან, რაც წიგნის ქრონოლოგიას ბუნდოვანს ხდის.

ამის მიუხედავად, კარლაილის ეს არათანაბარი მიდგომა ჩემს მიერ წაკითხულ ყველა სხვა წიგნზე გაცილებით უკეთ ახერხებს კირკეგორის აზროვნების განვითარების ჩვენებას და წარმოდგენილად აიოლებს რთული დანიელების გაგებას. მის მიერ შექმნილი პორტრეტი უდიდესი შემოქმედებითი მიღწევაა. აღსანიშნავია, რომ კირკეგორის, როგორც საჯარო ფიგურის, არაერთგვაროვნების მიუხედავად, იგი გამორჩეულად კეთილი იყო ოჯახის წევრებისა და მეგობრებისადმი, განსაკუთრებით, როცა მათ გასაჭირში ხედავდა. დეპრესიისაგან გატანჯულ რძალს, ჰენრიეტას, ის გრძელ, გულისხმიერებით აღსავსე წერილებს სწერდა და შეასვენებდა, „ჰყვარებოდა საკუთარი თავი“: „როცა მავანი იტანჯება და სხვებისთვის ბევრის გაღება არ ძალუძს, იოლად შეიძლება მელანქოლიური ფიქრის მსხვერპლად იქცეს, თითქოს ამქვეყნად ზედმეტი იყოს, როგორც ხანდახან სხვები მიაჩნებენ ხოლმე. ამ დროს უნდა ახსოვდეს, რომ ღვთის წინაშე ყველა პიროვნება თანაბრად მნიშვნელოვანია, უპირობოდ მნიშვნელოვანი“. კირკეგორის მეგობარმა, ჰანს ბროხნერმა, ერთხელ აღნიშნა: „მასსავით ცოტას თუ შეეძლო ადამიანის გაგება. ის არა მხოლოდ მწუხარებაში ანუგეშებდა მავანს, არამედ, სრულ სიცხადემდე მიყვანით, გულწრფელად გააცნობიერებინებდა ამ მწუხარებას“.

მისი გამოტანჯული რწმენისა და თვითგვემის მიუხედავად, კირკეგორი ბევრისთვის რჩება თანამედროვე თვითობის შეუცვლელ ინტერპრეტატორად. კარლაილის მიერ შექმნილ პორტრეტში ის ქრისტიანული სამყაროს ერთგვარ სოკრატედ გვევლინება, რომელმაც „განუმეორებელი სამწერლო ნიჭი, ფილოსო-

ფიური მახვილგონიერება და ძლევამოსილი წარმოსახვა“ იმის გადაფასებას მოახმარა, თუ რას ნიშნავს იქცე ქრისტიანად. ამ გადაფასების შედეგები, შესაძლოა, დიდად მიმზიდველი არ იყოს (ქრისტიანად ყოფნა, ამტკიცებს კირკეგორი, ნიშნავს დღენიადგ განიცდიდე შფოთვის შეკითხვისაგან, მართლაც ქრისტიანი ხარ თუ არა), მაგრამ ამ გზაზე პიროვნების მოგზაურობა საკუთარი თავის უკეთ შეცნობისაკენ, ამაღლევებელია.

სმ ტექსტის წერისას მამაჩემს ვესაუბრე კირკეგორისა და კარლაილის წიგნის შესახებ, რომელსაც მაშინ კითხულობდა. დაინტერესდა, როგორ ვფიქრობდი, კირკეგორი მართლაც მორწმუნე იყო თუ არა. ამ შეკითხვას მედიდურად ავარიდე თავი, როგორც ცალსახად აბსურდულს. როგორ შეიძლებოდა ვინმეს ეჭვი შეეტანა კირკეგორის რწმენაში, ვინც ქრისტიანობას მგზნებარედ ერთგულებდა და, ფაქტობრივად, მასზე წერაში დალია სული? და მაინც, ჩვენი საუბრიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, დაფიქრდი, რომ მამაჩემის შეკითხვა მთლად უადგილო არ იყო (მამაჩემი, მამა). ქრისტიანული ცხოვრება კირკეგორის წარმოდგენაში იმდენად რთულია, რომ, ფაქტობრივად, არაადამიანური ხდება. „ამოცანა ქრისტიანობის წვდომა კი არაა, არამედ იმის, რომ ეს წვდომა შეუძლებელია“, წერდა იგი. შესაძლოა, სწორედ ამ შენიშვნას გულისხმობდა კამიუ, როცა „სიზიფეს მითში“ ამტკიცებდა: „კირკეგორი უფრო შორს მიდის, ვიდრე აბსურდის აღმოჩენაა, ის მასში ცხოვრობს... ეს სახე, ერთდროულად ნაზი და დამცინავი, ეს პირუტყბი, როლებსაც გულიდან ამოსული ყვირილი მოსდევს, თავად აბსურდული სულია, რომელიც მისთვის გაუგებარ რეალობას შეჭიდება“.

იქ, სადაც კამიუმ აბსურდში ცხოვრება არჩია, კირკეგორი ქრისტიანობაში გადაეშვა. თუმცა ქრისტიანობის მისეული ვერსია აბსურდის მდგომარეობისაგან ხშირად არაფრით განსხვავდება. როგორც კამიუ აღნიშნავს, კირკეგორი ღმერთს აბსურდის ატრიბუტებს მიაწერს: უსამართლობას, არათანმიმდევრულობას და გონებისათვის მიუწვდომლობას. თავის გააფთრებულ თავდასხმებში დანიის ეკლესიასა და ტრადიციულ ქრისტიანობაზე, კირკეგორი ხანდახან ნიცშეს ემსგავსება. იგი აღიარებდა არა ღმერთის, არამედ რწმენის სიკვდილს მის თანამედროვეთა სულებში, განსაკუთრებით მათ სულებში, ვისაც თავი ღვთის წარმოდგენილებად მიაჩნდათ. „კირკეგორს ქრისტიანობის მიმართ ამბივალენტური დამოკიდებულება აქვს და საქრისტიანოს ცნებას აგდებით ეპყრობა, – წერს კარლაილი წიგნის დასაწყისში, – იგი ქრისტიანობას, თავისი წესჩვეულებებით, იდეებითა და იდეალებით, ისეთ ნაცნობად და თავისთავად ნაგულისხმევად მიიჩნევს, რომ მისი ერთ დღეს ჰორიზონტს მიღმა გაქრობის საფრთხეს ხედავს“.

ამგვარად, ჩვენთვის, ვისაც არ ძალგვიძს ან არ გვსურს ქრისტიანობაში გადაშვება, ვისთვისაც ის უკვე ჰორიზონტს მიღმაა, კირკეგორის ტექსტებს აბსურდთან მიბრუნების პარადოქსული ეფექტი აქვს, აბსურდთან, რომელიც წინააღმდეგობაა აზრის პოვნის ჩვენულ მცდელობასა და სამყაროს დუმილს შორის. აბსურდულ მდგომარეობაში ჩვენი დაბრუნებით, ქრისტიანული ცხოვრების შეუძლებლობისა და შემზარაობის ჩვენებით, კირკეგორი, თავისდაუნებურად, გვეზმარება პასუხის გაცემა ვცადოთ შეკითხვაზე, მან რომ პირველმა დასვა: როგორაა შესაძლებელი სამყაროში ადამიანად ყოფნა? 🌹

ფოტო: ტბელ აბუსერიძე

საზოგადოება, წიგნები და კულტურა

პასუხი პრეზიდენტ პუტინს

ფილიპ დ. გელიკოვი

ევროპარლამენტი და პრეზიდენტი პუტინი მეორე მსოფლიო ომის გაკვეთილებს ამახინჯებენ, მაგრამ მათი დებატები ნათელს ჰფენს შეკითხვებს მსოფლიო წესრიგის მომავალზე 2020-იან წლებში.

წელს ამერიკელები რამდენიმე კრიზისს უმკლავდებოდნენ. ერთ-ერთი იყო საჯარო დებატები ისტორიასა და საერთო მემკვიდრეობაზე, განსაკუთრებით კი – სა-მოქალაქო ომსა და მონობისა და რასიზმის მემკვიდრეობაზე. ამ დროს ევროპაში კიდევ ერთი ფართომასშტაბიანი ისტორიული დებატები მიმდინარეობს, რომელიც ევროპის ისტორიაში ყველაზე სასტიკი კატაკლიზმის მიზეზებსა და გაკვეთილებს ეხება. ეს განხილვა ამერიკელებსაც უნდა ალელვებდეთ.

2019 წლის 20 დეკემბერს, პარასკევს, რუსეთის პრეზიდენტი ვლადიმირ პუტინი სანქტ-პეტერბურგში სამიტის მრგვალ მაგიდას მიუჯდა. მასთან ერთად შეხვედრას ესწრებოდა რვა სახელმწიფოს მეთაური დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობიდან, რომელიც ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების ნაწილისაგან შედგება. საათზე მეტხანს პუტინი მრისხანე ლექციას კითხულობდა მეორე მსოფლიო ომის ისტორიაზე.

ფილიპ დ. ზელიკოვი უაიტ ბარკეტ მილერის ისტორიისა და უილსონ ნიუმენის მართვის პროფესორია ვირჯინიის უნივერსიტეტის მილერის ცენტრში. იგი ხუთ ადმინისტრაციაში – რეიგანიდან ობამამდე – მუშაობდა.

რამდენიმე თვით ადრე, სექტემბერში, ევროპარლამენტმა იმავე საკითხზე საგულისხმო რეზოლუცია მიიღო. დოკუმენტში ცხადდებოდა, რომ გერმანია და საბჭოთა კავშირი, როგორც თანაავტორები, თანაბრად პასუხისმგებელი იყვნენ მეორე მსოფლიო ომზე – ევროპული და მსოფლიო ისტორიის ყველაზე კატასტროფულ ეპიზოდზე.

ეს ომი, აცხადებდა ევროპარლამენტი, „გამონეული იყო 1939 წლის 23 აგვისტოს ნაცისტებსა და საბჭოთა კავშირს შორის დადებული თავდაუსხმელობის ავადსახსენებელი შეთანხმებით – რომელიც ასევე ცნობილია მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტის სახელით – და ამ შეთანხმების საიდუმლო პროტოკოლებით, რამაც საშუალება მისცა ორ ტოტალიტარულ რეჟიმს, რომლებსაც მსოფლიოს დაპყრობის საერთო მიზანი ამოძრავებდა, დაეყობა ევროპა გავლენის ორ ზონად“.

ევროპარლამენტმა დასძინა, რომ რუსეთი აქტიურად ცდილობდა ამ ომზე ისტორიული პასუხისმგებლობისთვის თავი აერიდებინა და, ამის ნაცვლად, თითქმის დასავლეთისა და პოლონეთისაკენ იშვერდა. რუსეთი ამ „პროპაგანდის ბაზას“ ქმნიდა, რათა „გაეგრძელებინა თავისი აგრესია აღმოსავლეთის პარტნიორობის ქვეყნების მიმართ“.

ვლადიმირ პუტინის მამა ამ ომში მძიმედ დაიჭრა და ეს ჭრილობა თავს მთელი ცხოვრება ახსენებდა. პუტინის ოჯახმა ლენინგრადის ბლოკადა გამოიარა, რომელსაც მისი უფროსი ძმა, ვიტია, ემსხვერპლა. იგი ათობით მილიონი საბჭოთა მოქალაქიდან ერთ-ერთი იყო, იმ ომს რომ შეენირა, რომელზე პასუხისმგებლობაც ევროპარლამენტმა საბჭოთა ხელისუფლებას დააკისრა.

მოკლედ, პუტინი სახალხო ისტორიკოსად იქცა. მან დეტალური ისტორიული ანალიზი წარმოადგინა, რომლის მსგავსიც დიდი სახელმწიფოს არცერთ ლიდერს არ შემოუთავაზებია. პუტინმა მოიხმო ამონარიდები სხვადასხვა საარქივო დოკუმენტებიდან და შეხვედრაზე მინვეული ექსპერტებიც დაიხმარა. რუსულ მედიაში ეს განცხადება შეფასდა, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვანი, პრეზიდენტის 2007 წლის თებერვალში გაკეთებული ცნობილი განცხადების შემდეგ, როცა მან, მიუნხენის უსაფრთხოების კონფერენციაზე გამოსვლისას, დასავლეთის ქცევა დაგმო.

პუტინი ამტკიცებდა, რომ სწორედ დასავლეთის ქვეყნების პოლიტიკამ წარმოშვა ნაცისტური გერმანია. შემდეგ ეს ქვეყნები ცდილობდნენ, ნაცისტები არ გაეღიზიანებინათ, ბოლოს კი – 1938 წელს ჩეხოსლოვაკიის

„მიუნენში დალატებით“ – ხელი აღდგა კოლექტიური უსაფრთხოების საერთო საქმეზე. ამ დალატში პოლონეთს დიდი წვლილი მიუძღოდა, აღნიშნა მან. პოლონელები ნაციონალური გერმანიასთან თანამშრომლობდნენ, რათა ჩეხეთის სახელმწიფო გაეყოთ. საბჭოთა კავშირმა ყველაფერი გააკეთა, რათა ამ „დალატის“ შედეგებისაგან თავი დაეცვა.

ყაზახეთის პრეზიდენტმა ნურსულთან ნაზარბაევმა პუტინს მოუწოდა, ეს ყველაფერი გაესაჯაროებინა. პუტინმა დაარწმუნა, რომ ასეც მოიქცეოდა და უფრო მეტსაც იზამდა. მან განაცხადა, რომ სურდა „ამ ყველაფრისთვის სათანადოდ მოეყარა თავი და სტატია დაენერა“.

მისი 9 000 სიტყვიანი სტატია 2020 წლის 19 ივნისს გამოქვეყნდა. სტატია „დიდ სამამულო ომში“ – როგორც მას რუსები უწოდებენ – გამარჯვების 75-ე წლისთავამდე ცოტა ხნით ადრე გამოვიდა. მისი ინგლისურენოვანი ვერსია, „მეორე მსოფლიო ომის გაკვეთილები“, ამერიკულმა ჟურნალმა The National Interest-მა დაბეჭდა.

სტატიაში პუტინმა დეკემბრის განცხადების ძირითადი დებულებები გაიმეორა და გვარნიანად განავრცო. მან უფრო ფართო ხედვა ჩამოაყალიბა იმაზე, თუ როგორ გაქრა მსოფლიოს მშვიდობიანი წესრიგი და როგორ ფიქრობდა იგი მის აღდგენას.

ევროპარლამენტის განცხადება მეორე მსოფლიო ომის მიზეზზე მცდარია. ის თანამედროვე ისტორიის უმნიშვნელოვანესი ეპიზოდის ფუნდამენტურად არასწორ ვერსიას გვთავაზობს.

პრეზიდენტ პუტინის უარყოფა სერიოზულია, მაგრამ მასაც შეცდომაში შეყვავართ. საბოლოო შედეგი ევროპაში უთანხმოებების გაღრმავებაა და არა მათი მოგვარება.

პუტინი სხვა მსოფლიო წესრიგისაკენ მონოდეობით ამთავრებს, რომელიც უნდა განსხვავდებოდეს 1930-იან წლებში არსებული თუ დღევანდელისაგან.

პუტინი მართალია, როცა მეორე მსოფლიო ომის შესახებ ამ ისტორიულ კამათს მნიშვნელოვნად მიიჩნევს. შესაძლოა, ამ ომის გაკვეთილების მიმართ სხვადასხვანაირი დამოკიდებულება არსებობდეს, მაგრამ იმაში, რომ ეს დღევანდელი მსოფლიო წესრიგის გაკვეთილებაა, პუტინი ასევე არ ცდება. ეს საერთო უსაფრთხოების, განზე დგომის საშიშროების, შეკავების პოლიტიკის გამომწვევების და დიდ სახელმწიფოთა შორის თანამშრომლობის ღირებულების გაკვეთილებაა.

ევროპარლამენტის მიერ ისტორიის გადახედვა

2004 წელს ევროკავშირს ათი ახალი ქვეყანა შეუერთდა, მათ შორის შვიდი ქვეყანა საბჭოთა კავშირის ან მისი სამხედრო გაერთიანების – ვარშავის ხელშეკრულების – ყოფილი წევრი იყო. მას შემდეგ ამ ქვეყნების წარმომადგენლები ცდილობდნენ, ევროპული ინტეგრაციის საფუძვლების შესახებ ნარატივი გაეფართოებინათ.

ძველი ნარატივი ევროინტეგრაციას წარმოაჩენდა როგორც პასუხს მეორე მსოფლიო ომის კატასტროფასა და ნაციზმის ტირანიის საშინელებებზე, რაც ჭკუიდან გადამცდარი ნაციონალიზმის გამოხატულება იყო. ახალ ნარატივს ასევე უნდა მოეცვა და შეეხებინა კომუნისტური ტირანია, მაგრამ ევროპარლამენტის 2019 წლის რეზოლუციამ სცადა, ისტორია გადაენერა და ორი ომი ერთად ექცია – მეორე მსოფლიო ომი და კომუნისტური სისტემების უფრო ხანგრძლივი და ფართო ბრძოლა გაეერთიანებინა.

1917-1990 წლებში კომუნიზმსა და ანტიკომუნიზმს შორის გლობალური ომი მიმდინარეობდა. მიუხედავად იმისა, რომ მას ხშირად „ცივ ომად“ მოიხსენიებენ და 1945 წლის შემდეგ დაწყებულად თვლიან, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ხალხებს მის შესახებ უკეთ მოეხსენება. 1945 წლამდე ამ ომში მთელი თაობა იყო ჩართული. ხშირად ის ძალზე სასტიკი ხდებოდა და სამოქალაქო თუ საერთაშორისო ომებში, ნითელ და თეთრ ტერორში, აჯანყებებსა და სასტიკ რეპრესიებში გამოიხატებოდა.

მაგალითად, 1939 წლის რუსეთ-პოლონეთის ურთიერთობა გაუგებარი იქნება, თუ არ გავიხსენებთ, რომ ეს ქვეყნები, ფაქტობრივად, მათი განახლებიდან მოყოლებული, ერთმანეთთან ომობდნენ. ახლიდან დაბადებულმა პოლონეთმა შეძლო რუსეთის იმპერიის მემკვიდრე საბჭოთა კავშირის მოგერიება, შემდეგ კი აღმოსავლეთის ტერიტორიები 1921 წლის რიგის ხელშეკრულებაში შეთანხმებულ საზღვრებამდე გააფართოვა. 1939 წლისთვის ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში დემოკრატიები აღარ დარჩა. არსებობდა მხოლოდ კომუნისტური საბჭოთა კავშირი, რომელიც ანტიკომუნისტურ დიქტატურებს უპირისპირდებოდა.

ხანგრძლივი, გლობალური ომი კომუნიზმსა და ანტიკომუნიზმს შორის მეორე მსოფლიო ომთან არ უნდა გავაიგივოთ. მთელი 1930-იანი წლები – 1939 წლამდე – საბჭოთა კავშირი ომობდა. ოღონდ ეს იყო ომი საკუთარი ხალხის წინააღმდეგ. როგორც პუტინმა აღნიშნა 2020 წლის ივნისის სტატიაში, „სტალინი და მისი გარემოცვა მართლაც იმსახურებს ბევრ სამართლიან ბრალდებას. ჩვენ გვახსოვს რეჟიმის მიერ საკუთარი ხალხის წინაშე ჩადენილი დანაშაულები და მასობრივი რეპრესიების საშინელება“.

მაგრამ საბჭოთა კავშირი არ შეჭრილა დამოუკიდებელ ქვეყნებში და არც დაუგეგმავს მსგავსი რამ. იაპონია, იტალია და გერმანია კი, უცხო ქვეყნების დაპყრობით, ახალი დიდი იმპერიების შექმნაზე ფიქრობდნენ.

1939 წლის სექტემბრამდე საბჭოთა კავშირი ერთადერთი ქვეყანა იყო, რომელიც დაპყრობის ამ პროგრამას სამხედრო წინააღმდეგობას უწევდა. საკუთარი უსაფრთხოებისთვის საბჭოთა კავშირმა 1938-39 წლებში იაპონიასთან ორი პატიარა ომი აწარმოა. ჩინეთისთვის, იაპონიის მთავარი სამიზნისთვის, საბჭოთა კავშირი, 1937-1941 წლებში, წარმოადგენდა სამხედრო დახმარებისა და მრჩეველების მთავარ საგარეო წყაროს. ის, რასაც სტალინმა 1939 წლის მარტში „მეორე იმპერიალისტური ომი“ უწოდა, მისი აზრით 1937 წელს დაიწყო – ძირითადად ჩინეთსა და საბჭოთა შორეულ აღმოსავლეთში, მაგრამ ასევე – ესპანეთში, ასტურიაში და ჩეხოსლოვაკიაში.

ამ „მეორე იმპერიალისტური ომის“ გაფართოება ევროპაში მთლიანად გერმანიის მიერ იყო ჩაფიქრებული და დაგეგმილი. გეგმა, რომელმაც პოლონეთში შეჭრით ომის დაწყება განაპირობა, 1939 წლის გაზაფხულზე, ბერლინში დაიბადა. იმავე გაზაფხულზე გერმანამ დაიპყრო ჩეხოსლოვაკიის ნარჩენები და აიძულა ლიტვა, დაეთმო საპორტო ქალაქი მემელი (კლაიპედა). გაზაფხულზევე, იტალიელებმა ადრიატიკის ზღვა გადასერეს და ალბანეთი დაიპყრეს. წარმოუდგენელი სისხლისღვრის ფასად, იაპონია ჩინეთის გულისაკენ მიიწევა, რათა ძიანსის პროვინცია და მისი მთავარი ქალაქი ნანჩანი დაეპყრო.

ამგვარად, კომუნიზმისა და ანტიკომუნიზმის დაპირისპირების გაერთიანება გერმანიის, იტალიისა და იაპონიის აგრესიასთან, რამაც მეორე მსოფლიო ომის დაწყება განაპირობა, ისტორიის საფუძვლიანი და შემამოფოთებელი რევიზიაა. რატომ აკეთებს ამას ევროპარლამენტი?

ყველაზე კეთილგანწყობილი პასუხი ისაა, რომ კომუნიზმის მსხვერპლებს სურთ სრულად ეკუთვნოდნენ ტოტალიტარული ტირანიის წინააღმდეგ ბრძოლის კოლექტიურ ევროპულ მეხსიერებას. დასავლეთ ევროპას ნაციონტებსა და ჰოლოკოსტზე სურდა საუბარი. ახლა აღმოსავლეთ ევროპას სურს ამას კომუნისტები და გულაგიც დაუმატოს. ეს სამართლიანია.

მაგრამ განახლებული ევროპის აღმოსავლეთით გაფართოება მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვების ნაყოფი არ ყოფილა. ეს მეორე, კომუნიზმის წინააღმდეგ ომის შედეგი იყო. ეს გამარჯვება 1990 წლის ნოემბერში პარიზის ქარტიის ხელმოწერითა და შემდეგ სახეცვლილი ევროკავშირის შექმნით აღინიშნა, რომელმაც, საბოლოოდ, ახალი წევრები მიიღო.

არსებობს ევროპარლამენტის რეზოლუციის სხვა, უფრო ცინიკური ახსნა. ზოგიერთი მემარჯვენისთვის ეს რეზოლუცია იმ ნარატივის ნაწილია, რომლის მიხედვითაც პუტინი ახალ სტალინად უნდა მოგვევლინოს – ნარატივის, სადაც ისტორიული ფიგურები, რომელთა ანტიკომუნიზმაც ისინი ნაციონტებთან თანამშრომლობასთან მიიყვანა, რეაბილიტირებულნი არიან, როგორც გმირები. ამ ნარატივში ანტიკომუნიზმი (ძალზე ფართოდ გაგებული) კვლავაც რელევანტური იდეოლოგიაა და, სავარაუდოდ, ნაციონალისტური ანტიკომუნისტური დიქტატურების ხელახლა გამართლებაც.

ევროპარლამენტის რეზოლუციისთვის ერთადერთ ისტორიულ არგუმენტად ის გამოდგება, რომ რიბენტროპ-მოლოტოვის პაქტის გარეშე პოლონეთში შეჭრა არ მოხდებოდა. ამ არგუმენტის მიხედვით, სტალინს რომ ეს შეთანხმება არ დაედო, გერმანია შეჭრისაგან თავს შეიკავებდა, რადგანაც ორ ფრონტზე ომის გაჩაღებისა შეეშინებოდა – დასავლეთში ბრიტანეთთან და საფრანგეთთან გამკლავების, აღმოსავლეთში კი – საბჭოთა კავშირთან. ამგვარად, არგუმენტის მიხედვით, რომ არა ეს ხელშეკრულება, ევროპაში ომი არ იქნებოდა.

ამ არგუმენტს სიმყარე აკლია. 1939 წლის აგვისტოში ჰიტლერს უკვე გაცნობიერებული ჰქონდა ომის რისკი ბრიტანეთთან და საფრანგეთთან, რომლებიც გაზაფხულზევე შეჰპირდნენ, რომ პოლონეთზე თავდასხმის შემთხვევაში, ისინი ომში ჩაებმებოდნენ. ის მინიმუმ, რაც ჰიტლერს სტალინისაგან ესაჭიროებოდა, ამ უკანასკნელის უმოქმედობა იყო. უკეთეს შემთხვევაში საბჭოთა კავშირი კვლავაც განაგრძობდა ორმხრივ სასარგებლო ვაჭრობას და თავის ნედლეულს გერმანულ საქონელში გაცვლიდა. რიბენტროპ-მოლოტოვის პაქტი რომ არ დადებულყო, სავარაუდოდ ალტერნატივა სწორედ ეს იქნებოდა.

შეგვიძლია ის არგუმენტიც მოვიტანოთ, რომ ბრიტანეთთან, საფრანგეთთან და პოლონეთთან საბჭოთა კავშირის ნამდვილი, ქმედითი სამხედრო ალიანსი ჰიტლერს შეაკავებდა, მაგრამ არცერთი სერიოზული ისტორიკოსი, რომელიც 1939 წლის ამბებს იკვლევს, არ საუბრობს მსგავსი ქმედითი ანტიჰიტლერული სამხედრო კოალიციის შექმნის რეალური პერსპექტივის არსებობაზე. ფრანგები სერიოზულად იყვნენ განწყობილები, მაგრამ ბრიტანელები, ისევე როგორც საბჭოთა კავშირი – არა. ხოლო პოლონელებს, მათი ისტორიიდან გამომდინარე, არ სურდათ უფლება მიეცათ ნითელი არმიისთვის, „დაცვის“ მიზნით, მათ ქვეყანაში შესულიყო და ამის შესახებ ცხადად თქვას.

ამგვარად, 1939 წლის ზაფხულში ბრიტანეთმა საფრთხე შეუქმნა საბჭოთა კავშირთან მსგავსი ალიანსის შექმნის შესახებ მოლაპარაკებებს. ბრიტანელებს და ფრანგებს პოლონეთის დაცვის მისიერი გეგმა არ გააჩნდათ. მათი საომარი გეგმა თავდაცვით ნაგებობებსა და გერმანიის ბლოკადით დასუსტებას გულისხმობდა. ისინი იმედოვნებდნენ, რომ ომის საფრთხე გერმანიას შეტევაზე უარს ათქმევინებდა და დაარწმუნებდა ჰიტლერს (მიუნხენის მსგავსად), შეთანხმება დაედო, რაც პოლონეთის ხარჯზე ომის თავიდან აცილებას ნიშნავდა. ბრიტანელებს იმედი ჰქონდათ, რომ მათი საბჭოთა კავშირთან თამაში დაარწმუნებდა ჰიტლერს, მიეღო მათი მოწვევა და, იოახიმ ფონ რიბენტროპის მოსკოვში მივლინების ნაცვლად, ჰერმან გერინგი საიდუმლო დავალებით ლონდონში გაეგზავნა, რათა პრემიერმინისტრ ნევილ ჩემბერლენთან დაედო ხელშეკრულება.

საბჭოთა კავშირს კარგად მოეხსენებოდა, რომ ბრიტანეთი რეალური ალიანსით არ იყო დაინტერესებული, რამაც მხოლოდ გააღრმავა მისი უნდობლობა მსგავსი თანამშრომლობისადმი. საბჭოთა კავშირმა მოჩვენებითად კიდევ უფრო გაააქტიურა ალიანსის შესახებ მოლაპარაკება ბრიტანეთთან და საფრანგეთთან. ეს ჰიტლერის დასარწმუნებლად განკუთვნილი თამაში იყო, რათა მას რიბენტროპი მოსკოვში გაეგზავნა და შეთანხმება სტალინთან დაედო.

ჰიტლერმა არჩია, საქმე სტალინთან დაეჭირა, რითაც აშკარად კმაყოფილი იყო. იგი იმედოვნებდა, რომ ამით დაარწმუნებდა ბრიტანეთსა და საფრანგეთს, ხელი აეღოთ პოლონეთზე და თუკი ასე არ მოიქცეოდნენ, უზრუნველყოფდა საფუძვლიან მომარაგებას, რაც გერმანიის სავაჭრო ბლოკადას უშედეგოს გახდიდა. თუმცა საბჭოთა კავშირის ნეიტრალიტეტიც საკმარისი იქნებოდა და ჰიტლერს ამის იმედი ჰქონდა.

1939 წლის 12 აგვისტოს, სანამ ჰიტლერი შეიტყობდა, რომ რუსები რიბენტროპსაც კი დაელაპარაკებოდნენ, ფიურერი იტალიის საგარეო საქმეთა მინისტრს, გრაფ ჩიანოს შეხვდა, რომელმაც დაუდასტურა მოკავშირეს, რომ იტალია, გერმანიასთან ერთად, თვის ბოლოს პოლონეთში უყოყმანოდ შეიჭრებოდა. ჰიტლერი ფიქრობდა, რომ ბრიტანეთი და საფრანგეთი განზე გადგებოდნენ, მაგრამ, რაც არ უნდა მომხდარიყო, შეჩერებას მაინც არ აპირებდა. ჩიანომ, რომელიც მუსოლინის არწმუნებდა, რომ იტალია არ უნდა დახმარებოდა გერმანიას ამ ომში, დღიურში ჩაწერა: „რამის გაკეთება უკვე შეუძლებელია. მან (ჰიტლერმა) გადაწყვიტა დაარტყას და დაარტყამს კიდევ“.

ერთი კვირის შემდეგ, როცა მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტი ჯერ კიდევ არ დადებულიყო, ჰიტლერმა ორმოცზე მეტი გენერალი შეკრიბა მთებში განლაგებულ რეზიდენციაში. 22 აგვისტოს ფიურერმა მათ მოხსენება წაუკითხა და დაახლოებით იგივე უთხრა, რაც ჩიანოს, რომ მზად იყო პოლონეთი გაენადგურებინა. მან გენერლები ომისთვის შეამზადა – უთხრა, რომ ბრიტანეთსა და საფრანგეთთან მყისიერ ომს არ ელოდა, მაგრამ ფართომასშტაბიანი ომი მაინც მალე გაჩაღდებოდა და ფიურერი გრძობდა, არ უნდა დაეყოვნებინა. ჰიტლერმა აგვისტოს ბოლო კვირა იყურა და ამ დროს შეიტყო, რომ ბრიტანეთი, დიდი ალბათობით, იომებდა, ხოლო მისი მოკავშირე იტალია – არა (იტალია ჰიტლერს მხოლოდ 1940 წლის ივნისში შეუერთდა). ჰიტლერმა კიდევ ერთი დღე დააყოვნა. ომის შემდეგ საგარეო საქმეთა სამინისტროს ჩინოვნიკმა, ერნსტ ფონ ვაიციხე-კერმა აღნიშნა, რომ ჰიტლერი საკუთარი ქმედებების ტყვედ იქცა. პოლონეთში შეჭრის იმპულსი, გაზაფხულიდან მოყოლებული, სულ უფრო ძლიერდებოდა. გერმანული არმია ამისათვის მზად იყო. ჰიტლერის პრესტიჟი ამაზე ეკიდა. აგვისტოს მინურულს „ჰიტლერი ეკიპაჟს ისე ვეღარ შემოაბრუნებდა, თავად რომ არ გადმოვარდნილიყო“.

რაც შეეხება ბრიტანეთსა და საფრანგეთს, ისინი „ამ თამაშს ბოლო წუთამდე ნერვების ომად აღიქვამდნენ, – განმარტავს დონალდ კემერონ უოტი, – რომელშიც სიმტიციე და სიჯიუტე იქნებოდა გადაწყვეტი... ამ თვალსაზრისის პოლონელებიც იზიარებდნენ. იმას, რომ ჰიტლერის მიზანი არა დიპლომატიური თამაშის მოგება, არამედ მოლაპარაკების მაგიდის აყირავება, იარაღის ამოღება და სროლა იყო, ისინი გონებით ხვდებოდნენ, მაგრამ გულში არ სჯეროდათ“.

უოტი განაგრძობს: „ჰიტლერის ჩივილი, რომ ბრიტანულ დიპლომატიას ერთი სული ჰქონდა, როგორმე ის დაედანაშაულებინა ომის გაჩაღებაში, საფუძველს მოკლებული არ იყო. მოგვიანებით კი მას მართლაც მოუწია ომის დაწყება“. ჰიტლერმა მიიღო რაც სურდა. 1939 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებისთვის აღარ არსებობდა სცენარი, რომელიც ევროპას ომს ააცილებდა.

პრეზიდენტ პუტინის მიერ შერჩევითად წაკითხული ისტორია

თუკი ევროპარლამენტი ცდება, როდესაც მეორე მსოფლიო ომის გაჩაღებას, გერმანიასთან ერთად, საბჭოთა კავშირსაც აბრალებს, მაშინ რამდენად მართალია პუტინის განცხადება იმის შესახებ, რომ კოლექტიური უსაფრთხოების მარცხის ძირითადი მიზეზი დასავლეთია? პუტინის საბრალდებო დასკვნის ცენტრალურ ელემენტს 1938 წლის სექტემბერში „მიუნხენში ლალატი“ (როგორც თავად უწოდებს) წარმოადგენს. ამ საბრალდებო დასკვნაში ბევრი რამ ტრაგიკული სიმართლეა. საფრანგეთმა ჩეხოსლოვაკიას დაცვა აღუთქვა, მაგრამ მოგვიანებით მიხვდა, რომ ბრიტანეთის მხარდაჭერის გარეშე ამ თამაშს ვერ გააგრძელებდა. საბჭოთა კავშირი ჩეხოსლოვაკიის დაცვის შეთანხმებას შეუერთდა იმ პირობით, რომ პირველი საფრანგეთი იმოქმედებდა.

თავის მხრივ ბრიტანეთს, ჩემბერლენის კონსერვატიული მთავრობის ხელმძღვანელობით, სინამდვილეში არასდროს სჯეროდა კოლექტიური უსაფრთხოების შესაძლებლობისა ევროპის კონტინენტსა თუ შორეულ აღმოსავლეთში, თუმცა არ სურდა, გერმანიას საფრანგეთი დაეპყრო. ამიტომაც ბრიტანეთმა, რომელსაც არ ჰქონია შეთანხმება ჩეხეთთან, ამჯობინა, ეიძულებინა ჩეხები, სუდეთის დათმობით გერმანელები დაემშვიდებინათ. ამან ფაქტობრივად გატეხა და უმწეო მდგომარეობაში დატოვა ჩეხოსლოვაკია – ერთ-ერთი ბოლო დემოკრატია ევროპაში. პუტინი მართალია, როცა ამ გარიგებაში პოლონეთის მონაწილეობაზე საუბრობს, რომელსაც სურდა ჩეხური სახელმწიფოს ნაწილი დაესაკუთრებინა – პატარა, მაგრამ ქვანახშირისა და რკინის საბადოებით მდიდარი და ეთნიკური პოლონელებით დასახლებული ტემენის საჰერცოგო, რომელსაც პოლონელები ზაოლზიედ მოიხსენიებენ.

ისტორიკოსები კამათობენ, იყო თუ არა გონივრული ბრიტანეთის პოლიტიკა. ჩემბერლენის სასარგებლოდ ის მეტყველებს, რომ ბრიტანეთი მზად არ იყო ომისთვის. ბრიტანეთი, იმპერიის რეგიონები და საფრანგეთი ვერ თანხმდებოდნენ, უნდა დაეწყოთ თუ არა ომი. ბრიტანული და ფრანგული დაზვერვა აზვიადებდა გერმანიის სამხედრო ძლევამოსილებას, განსაკუთრებით – ავიაციის სიმძლავრეს. ისტორიკოსების აზრით, სიტუაცია 1939 წელს გაუმჯობესდა, როცა ჰიტლერის განზრახვა ყველასთვის ნათელი გახდა. ისინი ასევე აღნიშნავენ, რომ, გეოგრაფიის გათვალისწინებით, საბჭოთა კავშირს არ შეეძლო პრაქტიკული დახმარების გაწევა ომში, მხოლოდ პოლონეთში შეჭრას მოახერხებდა, თუკი პოლონეთი გერმანიის მხარეს იბრძოლებდა.

ჩემბერლენისა და მთელი „დამშვიდების“ პოლიტიკისათვის წაყენებული ცნობილი ბრალდება მორალურის გარდა პრაქტიკული ხასიათისაა. ჰიტლერისათვის წინააღმდეგობის განწევა სწორი იქნებოდა, მაგრამ კიდევ უფრო სწორი იქნებოდა ამის გაკეთება ჩეხოსლოვაკიის მოტივირებული არმიისა და იარაღის გამორჩეული ინდუსტრიის დახმარებით (რომელიც მოგვიანებით გერმანულ შეიარაღებას შეუერთდა). ეს ჩემი თვალსაზრისია. ამგვარად, პუტინი სამართლიანად აკრიტიკებს „ლალატს მიუნხენში“, მაგრამ რასაც ის თავის სტატიაში არ ახსენებს – ეს კი თვალსაჩინო, ფუნდამენტური უგულვებლყოფაა – პოლონეთის, ბრიტანეთისა და საფრანგეთის შემდგომი მოქმედება 1939 წლის გაზაფხულზე.

ჰიტლერის ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე პოლონეთმა გერმანულ-პოლონური მეგობრობის გზა აირჩია. პოლონეთის ხელისუფლებას ჰიტლერზე მეტად სტალინი აღუვლებდა. პრო-გერმანულ განწყობას მარშალი იოზეფ პილსუდსკი განსაზღვრავდა, მისი გარდაცვალების შემდეგ კი – პილსუდსკის მიმდევარი იოზეფ ბეკი. ეს პოლიტიკა პოლონეთისთვის 1934 წლიდან 1938 წლის ბოლომდე მუშაობდა.

შემდეგ ჰიტლერმა მოთხოვნები გაზარდა. პოლონეთს უნდა აერჩია: ან გერმანიის ვასალობა, ან ქვეყანაში მტრის შეჭრა და ქვეყნის განადგურება.

ბეკმა და პოლონეთმა, განადგურების რისკის ფასად, დამოუკიდებლობის გზა აირჩიეს. მას შემდეგ რაც ჰიტლერმა ჩეხოსლოვაკიის ნარჩენები მიითვისა, ბრიტანეთმა და

საფრანგეთმა წითელი ხაზის გავლება გადაწყვიტა. 1939 წლის მარტ-აპრილში მათ უსაფრთხოების გარანტია შესთავაზეს პოლონეთს, რუმინეთსა და საბერძნეთს.

ბრიტანეთის, საფრანგეთისა და პოლონეთის არჩევანიდან ორი საგულისხმო დასკვნა გამომდინარეობს. ორივე მათგანი ეწინააღმდეგება პუტინის სტატიის დასკვნებს.

უპირველეს ყოვლისა, ვივარაუდოთ, თითქოს სტალინმა იეჭვა (ეჭვი, რომელსაც პუტინიც გამოხატავს), რომ „მიუნხენში ლალატი“ დასავლეთი გერმანიას ცალსახად აღმოსავლეთის მიმართულებით ექსპანსიისაკენ უბიძგებდა, რათა გერმანია-საბჭოთა კავშირის ომის შემდეგ არსეული ხელეუბნები ეფუძნებინა. მათ მიერ გაცემული გარანტიებით, ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა დაამტკიცეს, რომ ეს ვარაუდი უსაფუძვლო იყო. მათ გააკეთეს ის, რაც გერმანიას დაარწმუნებდა, რომ აღმოსავლეთის მიმართულებით ექსპანსია სწორედ მათთან, დასავლეთთან და არა საბჭოთა კავშირთან ომს ნიშნავდა.

გარდა ამისა, ვივარაუდოთ, თითქოს სტალინმა იეჭვა (ეჭვი, რომელსაც პუტინიც გულისხმობს), რომ პოლონელები ნაცისტებთან თანამშრომლობდნენ. ეს ასეც იყო 1938 წლის ბოლომდე. შემდეგ კი პოლონეთმა მკვეთრად მონიშნა ზღვარი, რომლის იქითაც ეს ურთიერთობა აღარ წავიდოდა. აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთი ქვეყნისაგან განსხვავებით, პოლონეთი გერმანიის სატელიტი არ გახდებოდა. არც მისთვის საძულველ საბჭოთა კავშირთან ერთობლივ ომში აპირებდა უმცროს პარტნიორად ყოფნას. ამის სანაცვლოდ პოლონეთმა განადგურების რისკი აირჩია. „ჩვენთან, პოლონეთში ნებისმიერ ფასად მიღწეული მშვიდობის ცნება უცნობია, – განუცხადა ბეკმა პოლონეთის პარლამენტს, – ადამიანის, ერებისა და სახელმწიფოების ცხოვრებაში მხოლოდ ერთი რამეა ფასდაუდებელი – ღირსება“.

ზოგიერთი ისტორიკოსი, მათ შორის ერთი რუსი, თვლის, რომ ბეკს გერმანიისთვის უნდა დაეთმო. ერთი პოლონელი ისტორიკოსი ფანტაზირობს კიდევ, როგორ უხელმძღვანელებდნენ ბეკი და ჰიტლერი მოსკოვში, წითელ მოედანზე გამართულ გამარჯვების აღლუმს.

ბეკი იმედოვნებდა, რომ თუკი პოლონელები სიმტკიცეს გამოიჩინდნენ, გერმანელები ომს არ დაიწყებდნენ, მაგრამ თუკი გერმანელები მის ქვეყანას მაინც დაიპყრობდნენ, მას ახსოვდა, რომ, პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, დაპყრობილი სერბეთი კვლავაც აღდგა.

ბეკი უფრო მეტს იმაზე ფიქრობდა, რა მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდა გერმანიასთან „პარტნიორობას“ პოლონელი ხალხისთვის. რუმინეთში ინტერნირებული ბეკი ომის დასრულებამდე გარდაიცვალა. სიკვდილამდე ის წარმოიდგენდა, რომ გერმანია-პოლონეთის ომში საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ „რუსეთს დავამარცხებდით, მერე კი ჰიტლერის ძროხებს ურალის საძირვებზე გავრეკავდით“. ბეკი ამას პოლონელი ხალხის ღირსეულ ხვედრად არ თვლიდა. ეს არის თვალსაზრისი, რომელსაც პრეზიდენტი პუტინი პატივისცემით უნდა მოეკიდოს.

1939 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებში ევროპაში ომის გარდაუვალობის გათვალისწინებით, პუტინი ამტკიცებს, რომ სტალინი არასახარბიელო სიტუაციიდან საუკეთესოდ გამოვიდა. სტალინი პოლონეთის დანაწილებაში ჩაერთო, რათა გერმანელები მინსკიდან შორს ჰყოლოდა, ბრესტ-ლი-

ტოვსკის სიმაგრეზე კონტროლი დაემყარებინა და მოსამზადებელი დრო მოეგო. მაშინაც კი, თუ ბრიტანეთთან, საფრანგეთთან და პოლონეთთან ალიანსი არარეალური იყო, სტალინს, ჰიტლერთან შეკვრის გარდა, სხვა ალტერნატივებიც ჰქონდა. მას შეეძლო უფრო პასიური ნეიტრალიტეტი აერჩია, ისეთი ნეიტრალიტეტიც კი, რომლის დროსაც საბჭოთა კავშირი შეწყვეტდა ჰიტლერის ომის მანქანის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ნედლეულით მომარაგებას. საბჭოთა კავშირი სანაცვლოდ სამხედრო მოდელსა და სანარმოო პროდუქციას იღებდა, მაგრამ ამ გაცვლით ჰიტლერის გერმანია, რომელსაც უაღრესად ესაჭიროებოდა რესურსები, მეტს ხეირობდა.

სტალინის სხვა გადაწყვეტილების გონიერებაც ეჭვს იწვევს: 1939 წლის 28 სექტემბერს დადებულ გერმანია-საბჭოთა კავშირის მეორე შეთანხმებაში სტალინი დათანხმდა დაახლოებით 100 მილიონ უკან დახევას ვარშავისა და მდინარე ვისლას ხაზიდან მდინარე ბუგისაკენ. ეს გერმანიის მიერ ლიტვაზე გავლენის მოსკოვისთვის დათმობის სანაცვლოდ გაკეთდა. ექსპერტების დავის საგანია, გაუმჯობესდა თუ არა ამით საბჭოთა კავშირის სამხედრო პოზიცია მთლიანობაში.

ერთი რამ ცხადია: მას შემდეგ, რაც ლიტვამ მემელი გერმანიას დაუთმო, პოლონეთი დაიპყრეს და ომი გაჩაღდა, გერმანიასა და საბჭოთა კავშირს შორის მოქცეული ბალტიის ქვეყნები ველარ შეძლებდნენ ნეიტრალურ, დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად არსებობას. საბჭოთა ანექსიის პუტინისეული ახსნა შერბილებულია, მაგრამ ამ ქვეყნების მომავალი პირქუში იყო. პუტინს არც 1939-40 წლების ფინეთის დამპყრობლურ ომზე შეუძლია ბევრის თქმა.

პუტინის არგუმენტი, ცხადია, ის არის, რომ სტალინი საკუთარი ქვეყნის უსაფრთხოებაზე ზრუნავდა, მაგრამ სწორედ ასევე იცავდა ბეკი თავის თანამშრომლობას ჰიტლერთან 1938 წლის სექტემბერში, ჩეხეთის კრიზისის დროს.

სტალინმა ჰიტლერთან თანამშრომლობა გამოიყენა, რათა იაპონიისაგან მომდინარე საფრთხე გაენეიტრალებინა. სანაცვლოდ, მან უარი თქვა ჩინეთის დახმარებაზე. 1941 წლიდან მოყოლებული ომის დასრულებამდე, ჩინეთი საკუთარი თავისა და ამერიკისაგან დიდი გაჭირვებით მიღებული დახმარების იმედად იყო.

სწორედ 1939 წლის 28 სექტემბერს, უკვე ომის დაწყების შემდეგ, საბჭოთა კავშირსა და გერმანიას შორის დადებული მეორე ხელშეკრულება იყო, თანამშრომლობის გაღრმავებაზე რომ მიანიშნებდა. ეს გამოიხატებოდა პოლონეთის სახელმწიფოს განადგურებითა და სტალინის მიერ ჰიტლერისთვის მიერთებული „ძღვენი“ – ათასობით საბჭოთა კავშირის თავმჯდომარეული გერმანელით, რომელთა შორისაც ბევრი ებრაელი და გერმანელი კომუნისტი იყო და რომლებიც მატარებლებით გერმანიაშივე დააბრუნეს, სადაც ნაცისტები მოელოდნენ.

სტალინის თვალსაზრისით მისი ქვეყანა და გერმანია დასავლეთისაგან დევნილ ქვეყნებს წარმოადგენდა. სტალინს უკვე ნათქვამი ჰქონდა თავისი გარემოცვის ზოგიერთ წევრთან პირად საუბარში (1939 წლის 7 სექტემბერს), რომ „ცუდს ვერაფერს ხედავდა“ თუკი კაპიტალისტური ქვეყნების ორი ჯგუფი „ურთიერთბრძოლით დასუსტდებოდა. კარგი იქნებოდა, გერმანიის წყალობით, უმდიდრე-

სი კაპიტალისტური ქვეყნების (განსაკუთრებით ინგლისის) პოზიციას წყალი შედგომოდა“. ჰიტლერი ისტორიის იარაღი იყო, რომელიც „განზრახ თუ უნებლიეთ, ძირს გამოუთხრიდა კაპიტალისტურ სისტემას“.

მას მერეც კი, რაც ჰიტლერის ჯარები პარიზში ზარზემით შევიდნენ, სტალინმა ბრიტანეთის ელჩს პირდაპირ უთხრა (1940 წლის 1 ივლისს), რომ არ ალღელებდა ჩერჩილის გაფრთხილებები ჰიტლერის ბატონობაზე ევროპაში: „ჩვენ უნდა შევცვალოთ ევროპაში ძალების აქამდე არსებული ბალანსი, რადგანაც ის საბჭოთა კავშირის საზიანოა“.

სტალინს კარგად მოეხსენებოდა, ვინ იყო ჰიტლერი, მაგრამ, როგორც მაშინ ხსნიდა, იგი ნაცისტების ლიდერს სტრატეგიულ პარტნიორად სახავდა უუფლებო სახელმწიფოთა მასშტაბურ მცდელობაში, დაემხოთ დიდი ევროპული ძალაუფლებები, მათ შორის, ბრიტანეთის იმპერია.

1940 წლის ნოემბერში სტალინი თანხმდებოდა გერმანიის შეთავაზებას, საბჭოთა კავშირი გამხდარიყო ფაშისტური ქვეყნების ალიანსის მეოთხე წევრი, ოღონდ იმ პირობით, თუკი გერმანია თავის მხრივ დათანხმდებოდა საბჭოთა კავშირის ფინეთში თავისუფლად მოქმედებას, ბულგარეთთან შეთანხმებას საბჭოთა კავშირის მიერ შავი ზღვის გამოყენების შესახებ, დარდნელის სრუტეში მყარ საბჭოთა პოზიციას, საბჭოთა „მიზიდულობის ცენტრის“ არსებობას კავკასიიდან სპარსეთის ყურემდე და იაპონიის მიერ სახალინის დათმობას. უკანასკნელი ორი პირობა კარგად ეხამებოდა უფრო მასშტაბურ გერმანულ სტრატეგიას, მაგრამ ჰიტლერს აღარ სურდა სტალინისთვის ევროპაში რამე დაეთმო.

ამასთან დაკავშირებით სტივენ კოტკინი წერს: „სტალინი მზად იყო ევროპის ახალი დაყოფისთვის, რომელიც ბრიტანეთსა და დამარცხებულ საფრანგეთს არ ითვალისწინებდა, ოღონდ იმ პირობით, რომ გერმანია და საბჭოთა კავშირი თანაბარ მდგომარეობაში იქნებოდნენ“. როგორც ბეკმა 1938-39 წლების ზამთარში, 1940 წლის ბოლოს სტალინსაც გადაწყვიტა, რომ მზად იყო ჰიტლერთან თანამშრომლობისთვის, მაგრამ მისი ვასალი არ გახდებოდა. „მან თავისი პირობების შესახებ ძლიერის პოზიციიდან განაცხადა, – დასძენს კოტკინი, – მაგრამ ეს უკვე სხვა გერმანია იყო“.

ჰიტლერმა სტალინის მოთხოვნები არ მიიღო. ამის ნაცვლად მან თავისი გეგმების კონსოლიდაცია მოახდინა საბჭოთა კავშირის გასანადგურებლად. ოპერაცია 1941 წლის 22 ივნისს დაიწყო. ომმა 27 მილიონი საბჭოთა მოქალაქის სიცოცხლე შეინირა (პუტინის შეფასებით).

პუტინი უინსტონ ჩერჩილის 1944 წლის სიტყვებს ციტირებს და სამართლიანად აღნიშნავს, რომ სწორედ „საბჭოთა არმია იყო, რამაც გერმანულ სამხედრო მანქანას სიქა გააძრო“. ის მართალია – რუზველტი და ჩერჩილი ხვედებოდნენ და დიდად აფასებდნენ საბჭოთა კავშირის როლს გერმანიის დამარცხებაში.

პუტინს აქვს უფლება, ადამიანებს ეს შეახსენოს. 2020 წლის 8 მაისს, გამარჯვების დღის აღსანიშნავად, ტრამპის თეთრმა სახლმა, ჩვეულებრივად დემონსტრირებით, ტვიტერზე დაწერა, რომ ეს იმ დღის აღნიშვნა იყო, როცა „ამერიკამ და დიდმა ბრიტანეთმა ნაცისტები დაამარცხეს“. კრემლის ვებგვერდმა პასუხად მიუწერა: „ვიღაც ხომ არ გამოგრჩათ?“

მსოფლიო წესრიგის გაკვეთილები

2020 წლის ივნისის სტატიაში პუტინის ომის გაკვეთილებიდან მსოფლიო წესრიგისა და კოლექტიური უსაფრთხოების ალტერნატიული სისტემების მონახაზს აკეთებ. ის სამი სახის სისტემას აღწერს:

- „ვერსალის მსოფლიო წესრიგში“ ორი დიდი სახელმწიფო – ბრიტანეთი და საფრანგეთი – დომინირებს, რომელთაც განდევნეს, დასაჯეს და დაამცირეს გერმანია (და საბჭოთა კავშირი), მათი არაეფექტური თანხმობები კი ერთა ლიგაა.
- მსოფლიო, რომელშიც ყველა ქვეყანა თავის თავსაა მინდობილი და ნებისმიერ ფასად ზრუნავს საკუთარ უსაფრთხოებაზე. პუტინმა აღიარა, რომ ამ სისტემაში „ყველა ნამყვანი ქვეყანა მეტნაკლებად პასუხისმგებელია“ მეორე მსოფლიო ომის გაჩაღებაზე. „ყველა მათგანმა, – წერდა პუტინი, – საბედისწერო შეცდომები დაუშვა და ქედმაღლურად იმედოვნებდა, რომ სხვებს გააცურებდა, ცალმხრივ უპირატესობას მოიპოვებდა, ან მოახლოებული გლობალური კატასტროფისაგან განზე გადგებოდა. სწორედ ამ ახლომხედველობამ და კოლექტიური უსაფრთხოების სისტემის შექმნაზე უარის თქმამ გამოიწვია მილიონობით ადამიანის სიკვდილი და უზარმაზარი დანაკარგები“.
- ომის შედეგად შექმნილი, დიდ სახელმწიფოთა შორის ნამდვილი თანამშრომლობის სისტემა, მიუხედავად ამ სახელმწიფოებს შორის აზრთა სერიოზული სხვადასხვაობისა. პუტინი ამ სისტემის ქებაშია: „გამარჯვებულმა ქვეყნებმა დაგვიტოვეს სისტემა, რომელიც რამდენიმე საუკუნოვანი პოლიტიკური და ინტელექტუალური ძიებების კვინტესენციაა. კონფერენციების სერია – თიერანში, იალტაში, სან-ფრანცისკოსა და პოტსდამში – საფუძველი ჩაუყარა მსოფლიოს, რომელშიც, მიუხედავად უმწვავესი დაპირისპირებებისა, 75 წლის განმავლობაში არ ყოფილა გლობალური ომი“.

პუტინი თავის სტატიაში ამ ომის შემდგომი სისტემის აღდგენის მოწოდებით გამოდის. ის ითხოვს გაეროს უსაფრთხოების საბჭოს 5 მუდმივი წევრის (ბრიტანეთის, ჩინეთის, საფრანგეთის, რუსეთისა და შეერთებული შტატების) შეხვედრას ამ საკითხის განსახილველად. ხუთივე წევრი დათანხმდა ამ შემოთავაზებას.

ეს არის კონტექსტი, რომლის გათვალისწინებითაც პუტინი ევროპარლამენტის რეზოლუციას გამოხს, სადაც საბჭოთა კავშირს მეორე მსოფლიო ომში ადანაშაულებენ, ხოლო რუსეთს ამ ისტორიასთან აკავშირებენ. ეს არის დოკუმენტი, წერს პუტინი, „რომელიც ცალსახად სკანდალის ატეხვაზეა გათვლილი“ და „აღსავსეა საფრთხეებით“. ამ დოკუმენტმა, დასძინა ის, „ცხადი გახდა ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგის განადგურების მიზანმიმართული პოლიტიკა, იმ წესრიგის, რომლის შექმნაც ღირსებისა და პასუხისმგებლობის საქმე იყო“. ამ განხეთქილების ჩამოგდების მიზანი „მთელი ომის შემდგომი ევროპისთვის ძირის გამოთხრაა“.

1945-დან 1990-მდე არსებული „ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგი“, რომელზეც პუტინი წერს, შეერია სხვა, ცივი ომის წესრიგს. ამ წესრიგმა მსოფლიო ორ მეტოქე ბლოკად

დაყო. 1990 წლის მერე 1945 წლის სისტემის პერსპექტივა იმაზე იმედისმომცემი ჩანდა ვიდრე ოდესმე.

ეს იმედი გაქრა. ევროპა კვლავ გაყოფილია. მიუხედავად იმისა, მიმდინარეობს თუ არა ცივი ომი ჩინეთთან, როგორც ბევრს მიაჩნია შეერთებულ შტატებში, რუსეთთან ნამდვილად ახალი ცივი ომია, რომელშიც ევროპის დიდი ნაწილია ჩართული.

კონდი რაისთან ერთად დაწერილ ჩემს ბოლო წიგნში, „უკეთესი მსოფლიოს შენება“, რუსეთთან საბოლოო წყვეტა 2000-იანი წლების მიწურულით თარიღდება, განსაკუთრებით – 2007-08 და შემდგომი წლებით. ეს ცივი ომი კიდევ უფრო გამძაფრდა 2014 წელს რუსეთის უკრაინაში შეჭრის შედეგად, რასაც ათასობით ადამიანი ემსხვერპლა.

პუტინის აზრით, ცივი ომი რუსეთის წინააღმდეგ იმიტომ განახლდა, რომ შეერთებულმა შტატებმა და მისმა მოკავშირეებმა ქედმაღლურად თქვეს უარი დიდ სახელმწიფოთა თანამშრომლობასა და გარკვეულ ურთიერთშეზღუდვაზე. 1999 წლის ომი სერბეთთან, 2003 წლის ომი ერაყში, ევროკავშირისა და ნატოს წინსვლა უკრაინისა და საქართველოსაკენ და 2011 წელს ლიბიაში შეჭრა ისტორიის პუტინისეული ვერსიის საბრალდებო დასკვნების სიაშია. პუტინი თვლის, რომ რუსეთის ბევრი ქმედება, მათ შორის ფარული ქმედებები, გასაგები კონტრშედეგებია ამ ცივი ომში.

პუტინის სტატია – თუკი ჩავთვლით, რომ ავტორი გულწრფელია – აშკარა მოწოდება და გაფრთხილებაა. ის ღიად ითხოვს დიდ სახელმწიფოთა თანამშრომლობისა და გარკვეული ურთიერთშეზღუდვების რეჟიმთან დაბრუნებას – წესრიგთან, რომელსაც, „მძაფრი წინააღმდეგობების მიუხედავად“, შეუძლია გარკვეული კოლექტიური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

რთული არ არის ამ მოწოდებას უპასუხო არგუმენტებით პუტინის რეჟიმის ბოროტებებისა და რუსეთის მიერ 2007 წლის შემდეგ ჩადენილი ქმედებების შესახებ, მაგრამ უფრო კონსტრუქციული იქნება რეაგირება პუტინის მოწოდებაზე, ისევე, როგორც მის გაფრთხილებაზე.

„მეორე მსოფლიო ომის გაკვეთილები“ დღეს მართლაც რეზონანსული ჩანს – როგორც ზოგადად, ისე დეტალებში. ამ ესეში ზოგიერთი ისტორიული საკითხის მოკლე მიმოხილვაც კი ხელახლა ბადებს მწვავე შეკითხვებს.

მაგალითად, რა გზით აირიდებს მსოფლიო 1930-იანი წლების მსგავს დაცემას? მოსალოდნელია თუ არა, 2020-იანი წლებში სასტიკი გლობალური არეულობის ახალი ფორმა? პუტინმა დიდი დრო მოანდომა ამ ისტორიის შესხენებას და დოკუმენტების ციტირებას, არა მხოლოდ თვითმიზნურად, არამედ იმიტომ, რომ ეს ყველაფერი სწორედ დღეს მიაჩნია მნიშვნელოვანად.

„ვერსალის მსოფლიო წესრიგის“ 21-ე საუკუნის ვერსია ალბათ ის გზაა, რომლითაც, პუტინის აზრით, შეერთებული შტატები და ზოგიერთი ევროკავშირის წევრი ქვეყანა ცდილობს ვითარების დალაგებას. რუსეთი კარცერშია გამოკეტილი, როგორც ერთ დროს გერმანია. პუტინი თვლის, რომ ეს სისტემა შესაბამის რეაქციებსა და ცხად საფრთხეებს შობს.

1930-იანი წლების მიწურულის მოვლენების განხილვა იმის ილუსტრაციაა, რა შეიძლება მოხდეს, როცა ქვეყნები ისეთი სახელმწიფო-

ბისაგან მოელიან დაცვას, რომლებიც გამუდმებით ორჭოფობენ და სამხედრო დახმარების მოკრძალებული შესაძლებლობა აქვთ. ჩეხოსლოვაკიას საფრანგეთი ეიმედებოდა, რომელიც, თავის მხრივ, ბრიტანეთის იმედად იყო, ბრიტანეთს კი კოლექტიური უსაფრთხოების არ სჯეროდა. არსებობს ალტერნატიული, ტრამპიზმის მოსაზრნი მოდელი, როცა ყველა ქვეყანა თავისთვისაა და ნებისმიერ ფასად იბრძვის უსაფრთხოებისთვის. ბრიტანეთმა, პოლონეთმა და სტალინმა გარკვეულ დრომდე სწორედ ეს სცადეს. გამოცდილებამ დაგვანახა, რა ცუდად შეიძლება დასრულდეს მსოფლიო წესრიგის ეს მოდელი, როგორც დემოკრატიების, ისე დიქტატურებისთვის, რომლებიც თავს გამჭრიახებად თვლიან.

შედეგად მივდივართ უფრო ფართო, უფრო ინკლუზიური მსოფლიო წესრიგის მოდელისაკენ. 21-ე საუკუნეში გაეროს უსაფრთხოების საბჭოს ხუთი მუდმივი წევრი საკმარისი ბირთვი აღარაა მსგავსი მოდელისთვის.

პუტინი ამ მოდელს ნამყვანი სახელმწიფოების თანამშრომლობად განიხილავს – გარკვეული საერთო მიზნებით და ურთიერთშეზღუდვებით. ბუნებრივია, ბევრ ამერიკელს და ევროპელს შეუძლია სიის შედგენა, თუ რა უნდა შეასრულოს რუსეთმა, რომ ამგვარი წესრიგის ნაწილად იქცეს. თავისი სია რუსებსაც ექნებათ.

ჩემი, როგორც ისტორიკოსის და, შიგადაშიგ, პოლიტიკის შემუშავებაში ჩართული ადამიანის დაკვირვებით, ომების დაწყება მათ დასრულებაზე იოლია. ეს ახალი ცივი ომი რუსეთთან კარგა ხნის დაწყებულია. უნდობლობის ატმოსფეროს და იმის გათვალისწინებით, რომ ორივე მხარის სია უხვად შეიცავს პუნქტებს, რომლებზე შეთანხმებაც ვერ მოხდება, ურთიერთგაგების ნებისმიერი ხარისხის მიღწევა რთული ჩანს.

ერთი გამოსავალი ისაა, რომ დავივიწყოთ რეალური თანამშრომლობის იმედი ისეთ ქვეყნებთან, როგორც რუსეთთან – სულ მცირე, პუტინის მიერ მართული რუსეთი. ამ მიდგომით, ახალი ბრძოლები თავისი გზით უნდა წავიდეს. შესაბამისად მოტივირებული ამერიკელები და ევროპელები, თუკი საკმაო რაოდენობისა აღმოჩნდებიან, გაუთავებელი ბრძოლისათვის უნდა ემზადონ. თითოეული მხარე მეორის შეცოდებებს გაიხსენებს, ისტორიულ ნარატივს შესაბამისად გადაწერს, ხოლო დანარჩენის მოგვარებას შთამომავლობას დაუტოვებს. შემდეგ იმის იმედად თულა დარჩებიან, რომ 2020-იანები 1930-იანებზე უკეთესი იქნება.

ამ მიდგომის ალტერნატივაა, სულ მცირე, იმ პირობებზე საუბრის დაწყება, რომელთა მეშვეობითაც შედარებით იმედისმომცემი უსაფრთხოების სისტემის შექმნა მოხერხდება. ამისთვის მხოლოდ პროცესი ან ინსტიტუციური ცვლილება არ კმარა. საჭიროა შედეგების განჭვრეტა და მათი მისაღწევი გზების ნაბიჯ-ნაბიჯ ძიება.

მსგავსი მცდელობა მასშტაბური და მრავალმხრივი დიპლომატიური ამოცანა იქნება – იმის მსგავსი ამოცანა, რომელიც, გარკვეული წარმატებით, 1940-იან და ადრეულ 50-იან წლებში განხორციელდა. იგივე განმეორდა 1980-იანების ბოლოსა და 90-იანების დასაწყისში.

ბლომად სამუშაო გველის, მაგრამ თუკი პოლიტიკოსები არ შეეცდებიან, არსებულზე უფრო სიცოცხლისუნარიანი მსოფლიო წესრიგი შექმნან, ეს ნიშანი იქნება, რომ მათ მეორე მსოფლიო ომის გაკვეთილები არ უსწავლიათ. 🌐

#TOGETHER

#TRAVELTOMORROW

მოვეურთხილდეთ ერთმანეთს დღეს,
იმისთვის რომ ვიმოგზაუროთ ხვალ

Let's take care of one another today, so we
can travel tomorrow

 ADJARA GROUP

together.adjaragroup.com